

ПРИЛОЗИ ПРОУЧАВАЊУ ЈЕЗИКА

ИЗДАЈЕ:

ИНСТИТУТ ЗА ЈУЖНОСЛОВЕНСКЕ ЈЕЗИКЕ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У НОВОМ САДУ

НОВИ САД

21

1985

Инв. бр. 10.532

Чланови редакције:

Др ВЕРА ЈЕРКОВИЋ, ред. професор

Др ЈОВАН ЈЕРКОВИЋ, ред. професор

Др АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ, ред. проф.

Др ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ, ред. професор

Др СВЕНКА САВИЋ, научни сарадник

Главни уредник:

Др АЛЕКСАНДАР МЛАДЕНОВИЋ

Одговорни уредник:

Др ЈОВАН ЈЕРКОВИЋ

Секретар редакције:

Др ДРАГОЉУБ ПЕТРОВИЋ

На основу мишљења Покрајинског секретаријата за образовање, науку и културу САП Војводине ова књига ослобођена је основног и посебног пореза на промет. Штампање ове књиге финансирала је Самоуправна интересна заједница за научни рад САП Војводине.

Штампа:

СОУР „ГРАФИС“ — „МИНЕРВА“, Суботица, са н. сол. о. ООУР Штампарска делатност — 1985.

ПОВОДОМ ЈУБИЛЕЈА МИЛКЕ ИВИЋ И ПАВЛА ИВИЋА

Леп је повод¹ да се о људима који су одредили и обележили послератне правце истраживања нашег језика проговори и нека општија, да се назначи макар детаљ за скицу њиховог научног портрета. Велим за скицу, јер за праву и исцрпну оцену онога што су Ивићи даровали нашој језичкој науци и нашој култури још није ни време ни прилика. Прво — зато што је ово што сад од њих имамо само део онога што још од њих очекујемо, а друго — зато што је засад мало ко успео да сагледа, а још мање да оцени, све многоструке вредности онога што је пред нама.

Прве, студентске, кораке у откривању тајни нашега језика они су начинили оне давнашње прве послератне јесени и одмах опчинили свога великог учитеља и брзо после тога наставили да то исто чине са својим слушаоцима — где год се прилика за мудру реч указивала. А за све ове године које памтимо и о којима можемо сведочити таквих је прилика било много и за више од два обична људска живота. И при том највише у Новом Саду, на његовом и њиховом Филозофском факултету и у нашој Матици српској, а потом и у много десетина универзитетских центара одавде до Лос Анђелеса и одавде до Токија. И били су за то време најбољи учитељи својим ученицима и најмудрији сабеседници својим сабеседницима. Бивали су, и сад бивају, на свим оним скуповима који умеју и хоће да саслушају умну реч и да се у складу са њом понашају, а није их бивало, нити их има, тамо где је она бивала магла и где се не чује ни своја а камоли туђа.

Да би се, отуда, о њима могло говорити — праве би речи за то могле бити само оне каквима су они говорили нама и о нама. А будући да тако умеју само они, нека нама остане да то чинимо по мери сопствених могућности, слушајући при том и оне чијим се оценама може веровати. У

¹ Овај текст прочитан је 15. фебруара 1985. године приликом свечане промociје XXVII—XXVIII књиге Зборника *Матице српске за филологију и лингвистику* који је посвећен 60. годишњици Милке Ивић и Павла Ивића. Редакција часописа *Прилози изучавању језика*, чији су Ивићи били покретачи и дугогодишњи уредници, с поштовањем бележи тај датум.

књизи коју им овога часа стављамо на руке таква би, рецимо, могла бити и ова: „... Можемо посве слободно рећи да је двоје Ивића учинило више него итко никада до сада за спознавање и разумијевање српскохрватског језичног феномена. У томе је смислу њихово дјело не само големо опсегом и квалитетама него и трајно те ће остати живо на овим просторима и онда када многа данашња знанствена достигнућа изблиједе и потону у заборав.” А испред такве речи стоји 35 година рада, преко 500 радова (међу њима и двадесетак књига), предавања на више десетина универзитета у свету, учествовање на најзначајнијим лингвистичким склоповима и у нас и широм Европе и света у последње три деценије, публиковање на петнаестак светских језика, у најугледнијим научним часописима, енциклопедијама и антологијским изборима нашега века, чланство у редакцијама бираних светских лингвистичких часописа, учешће у највећим међународним подухватима у историји хуманистичке научне мисли и иза свега тога — чланство у десетак светских академија наука и научних друштава.

Има ли се све то на уму, нека за ову прилику остане забележено: решавајући актуелне проблеме српскохрватског језика, својим истраживачким продорима у многе домене његове структуре Милка и Павле Ивић постављали су истовремено и белеге за будућност. И чинили су то с оном врстом суверене лакоће иза које стоје и непревазиђено познавање чињеница и способност њиховог повезивања и уопштавања. Да, међутим, не бисмо били неправедни према онима који су нашу науку о језику носили пре њих, почевши од недомашеног тршићког народњака, па преко Даничића, Миклошића, Јагића, Решетара, Мартића, Белића, Ившића — морамо рећи: нису Ивићи у непоновљиву авантуру истраживања нашега језика ‘пошли од ледине’ већ су се имали на кога наслонити и имали су од кога одскочити. Али када се о томе размишља, намеће се и чудна опаска: имали су таквих могућности и други, па су се или ‘криво насллањали’ или ‘кратко доскакали’. Или су времена била таква да се више или није дало или није могло учинити. Зато — да поставимо неке историјске међаше: Милка и Павле Ивић рођени су на десетак година пошто је из живота отишао Ф. де Сосир и тек коју годину пре формирања чувенога Прашког лингвистичког круга, а пред Белића стигли кад је он већ био ‘на заласку’. Темељи модерне лингвистике били су, дакле, постављени већ поткрај прошлога века, свој пуни узлет доживела је она тридесетих година и до нас стигла са ‘нормалним’ закашњењем од педесетак и више година — и то таман тако, изгледа, да је дочекају и не пропусте Милка и Павле Ивић. И олете овде морамо бити праведни према старијима: знали су за њу и други наши научници, писали о идејама Пражана, неки у то време у Прагу чак и боравили, али нека нам то не смета да ствари ишак поставимо на права места — требало је ипак да прођу звездани часови Прашког лингвистичког круга, и поврх тога још петнаестак или двадесетак година од његовог распада, да би се у нашој средини схватила суштина и револуционарност нових погледа на језик који су тада формулисани и да би се покушало да се макар нешто од њих примени и на наше језичке прилике.

Био је то, треба одмах рећи, најлепши изазов за два млада и ничим неспутана талента да се укључе у најживље токове модерне светске научне мисли и да се убрзо нађу у њеним централним редовима, доносећи и нове погледе на многе области српскохрватског језика и многе нове чињенице о његовој садашњости и његовој прошлости. Кажем у *мојим областима*, јер ако њих питамо која им је најужа научна специјалност, они ће нам одговорити да су то синтакса и семантика стандардног српскохрватског језика и дијалектологија и историја тога језика и довести нас у невољу да од њих тражимо компетентније познаваоце, рецимо, историје лингвистике, опште лингвистике, лингвистичке теорије, лингвистичке методологије, фонологије (и у њеним оквирима — и опште и српскохрватске, и при том и стандардне, и историјске, и дијалекатске, укључујући у то и морфонологију и акцентологију са свим њиховим аспектима); за понеку другу област наћи ће се, међутим, и понеко ко се њима специјализованије бавио (етимологија, ономастика, лексикологија — рецимо), али ће се и међу њима наћи мало оних чији би суд о многим проблемима тих дисциплина био компетентнији. Кад је упитању српскохрватска дијалектологија, на пример, лако је разумети речи истакнутог страног слависте: „Док није дошао Павле Ивић и ‘постројио чињенице’, странац није могао схватити природу диференцијације српскохрватског језичког простора”. И то је логично: у томе домену Ивић је најкомпетентнији познавалац не југословенских него јужнословенских дијалекатских прилика, али за ширу јавност, чак и за ону која се сматра релативно обавештенijом, прошла је скоро незапажено информација о једном Ивићевом открићу у једној од ‘бочних’ области његовог научног интересовања — у фонологији. То је *Ивићев закон*² о понашању дистинктивних обележја у затвореним фонолошким системима, који би се могао формулисати на следећи начин: ’Ако се ни једним од познатих унутрашњих процеса у изменама фонолошких система (дефонологизација, фонологизација и рефонологизација) не повећава број фонема и њихових дистинктивних обележја, фонолошки систем тежи смањивању’. О томе зналац је записао и ове речи: „Тај закон, који нас неочекивано враћа на романтичне погледе на језик из средине прошлог века, демонстрирао је П. Ивић на огромном броју примера који томе закону дају неопходан степен доказности. Његова је методолошка вредност у врло високом степену општости јер, за разлику од обичних дијахронијских закона, он важи за сваки језик и за сваки период његовог развоја.” У историји лингвистике дешавало се да се за неки језик или дијалекат утврди правило које може имати *доследносӣ законишосӣ*, али не знам да ли постоји случај да се формулише закон тако универзалне обухватности. Пред нама се налази научник у чије големо дело улази, ето, и једно такво достигнуће.

² Уп. о томе: П. Ивић, *Расширение инвентаря фонем и число дистинктивных возможностей*. — Вопросы языковедения, Москва, 3, 1970, 379; И. И. Ревзин, *К вероятностной интерпретации закона Ивича*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, XIII/1, 1970, 9—25; Павле Ивић, *У већини слушајева или увек? Белешка ћоводом чланка И. И. Ревзина*. — Зборник за филологију и лингвистику, Нови Сад, XIII/1, 1970, 27—30.

Када смо већ начас ‘одвојили’ двоје Ивића, ‘исправимо неправду’ тиме што ћемо поменути по много чему јединствену књигу — *Правци у лингвистици*. Штампана код нас пет пута (други пут — темељитије проширена, трећи пут — с краћим допунама) и преведена на енглески (1965, допуњено издање — 1970), пољски (1966, допуњено издање — 1975), фински (1966), естонски (1969), немачки (1971), литавски (1973), јапански (1974), албански (1977), с непознатом судбином превода на персијски језик, та је књига на велика врата ушла у светске универзитетске и научне библиотеке као недомашен извор информација о историји лингвистичке мисли од античких времена до наших дана.

★

Дело Милке и Павла Ивића, да приведем крају ово казивање, на најбољи начин издржало је пробу свога времена. Могао би то бити добар знак да ће оно, како рече човек коме се може веровати, издржати и суд времена које долази. Ако је судити по дубини њихових схватања, по утемељености њихових теоријских полазишта и ригорозности њихових аналитичких поступака — у све то не треба сумњати. Као што не треба сумњати ни у то да ће нам Милка и Павле Ивић и даље, и још много пута, приређивати овакве светковине науке и на њима нас окупљати. Од људи по којима ће се у науци о језику помињати наше време ми, коначно, имамо право да то очекујемо, а они обавезу да нас не изневере.

Д. Пејровић

Ксенија Минчић

ДЕКЛИНАЦИЈА ИМЕНИЦА У ВУКАНОВОМ ЈЕВАНЂЕЉУ

*Рађено под руковођством
проф. др Вере Јерковић*

Вуканово јеванђеље је значајан документ о прочетном периоду српскословенске писмености, али до сада није детаљно језички обрађено. Анализа деклинационог система именица треба да допринесе расветљавању питања да ли је у време његовог настанка већ постојала српскословенска књижевна норма¹ и, уједно, да покаже колико су присутни наноси из народног језика. Да би се добила јаснија представа о стању у Вукановом јеванђељу, сакупљену грађу сам поредила са нормом утврђеном граматикама старословенског језика² и литературом о језику српских редакцијских споменика³.

---

¹ В. Јерковић, *Палеографска и језичка испитивања о Чајничком јеванђељу*, Нови Сад, 1975, 145.

² Ст. М. Кульбакин, *Старословенска драматика*, Београд, 1930; Ј. Хам, *Старословенска драматика*, Загреб, 1974; П. Ђорђић, *Старословенски језик*, Нови Сад, 1975; Св. Николић, *Старословенски језик I*, Београд, 1978. Поред тога, сви примери су упоређени и са Маријиним јеванђељем (В. Јагић, *Мариинское чайковоровование*, Грац, 1960).

³ В. Јерковић, *Наймене о проучавању ортоографије и језика српских редакцијских споменика*, Археографски прилози 1, Београд, 1976, 31—36; Ст. М. Кульбакин, *Палеографска и језичка испитивања о Мирослављевом јеванђељу*, Посебна издања СКА, књ. 52, Философски и филолошки списи, књ. 13, Сремски Карловци, 1925; В. Јерковић, *Палеографска и језичка испитивања о Чајничком јеванђељу*; Ј. Грковић, *Деклинација именица у јеванђељу из Мркишине цркве*, Прилози проучавању језика, Нови Сад, књ. 17, 137—154.

У раду сам се служила фототипским издањем које је приредио Јосип Врана⁴, користећи за анализу само текст јеванђеља. Код навођења примера нисам обележавала ступце, већ само редове и стране, с тим што сам узела нову пагинацију књиге, а не пагинацију самог јеванђеља.

ПРОДУКТИВНЕ ИМЕНИЧКЕ ВРСТЕ

Бројност именица које припадају овим основама омогућава реконструкцију целих парадигми, али ће бити наведени само они примери који одступају од старословенске норме.

1. *Промена на *o.* Од падежа једнине повода за напомене даје само А м. р. за бића који чува старије стање у примерима: дължынкъ VII 220/7—8, вельзакоуљ VII 227/22, рабъ VII 255/8, 350/15, 21, 352/2, анг(ε)ль VII 257/3, скотъ VII 310/20. У свим осталим случајевима изједначио се са Г⁵: филипъ I 116/4, ча(о)в(ѣ)ка V 137/20, іс(ѹс)а VIII 459/16 итд.

У множини постоје само два примера која одступају од канона, један је Г са проширењем -ов-⁶: д(ѹ)ховъ VII 184/30, а други А са наставком -e унетим из народног језика: изъбитькъ V 145/19.

Двојина се чува: Н, А оученика I 115/19, VII 174/9, 204/5, 239/22—23, 280/12—13, 285/14—15, 320/8—9, 366/14, 375/25, 395/2—3, 401/10, 479/5—5, вр(а)/т/а VII 173/4, 18, л(ѣ)/т/ѣ VII 190/17, 236/4, 238/21, 301/1, таланъта VII 251/3, 4, 6, 417/16, шьцъника VII 266/11—12, с(ъ)на VII 166/10, дължынка VII 277/5—5, ап(о)/с/(т)о/ла VII 300/21, 377/22, 422/4, срѣбръника VII 310/24—1, ча(о)в(ѣ)ка VII 358/12, к/о/лѣнѣ VII 379/15—16, ч(а)/с/а VII 397/14, 8ченика VII 400/16—17, чедѣ VII 404/10, таланът/а/ VII 417/18, колѣнѣ VII 450/1—2, разбоиника VII 451/1, 9—10, 452/5—6, 460/13, анг(ѣ)ла VII 479/14, Г, Л ча(о)в(ѣ)коу V 138/16, прѣстолоу VII 169/21, братоу VII 204/20, лѣткоу VII 301/21, к/о/лѣноу VII 390/24—25, колѣноу VII 449/24—25, VIII 459/5—5, Д, И оученикома V 135/20, VII 195/18, 427/21—22, колѣнома VII 169/23, 266/2—3, 378/13, ап(о)/с/(т)о/лома VII 174/16, оуч/е/никома VII 177/25—26, г/о/(споди)нома VII 178/27—28, оучен/и/кома VII 174/10—11, племенома 423/11—12, везакоњникома VII 451/4.

⁴ Ј. Врана, *Вуканово јеванђеље*, Београд, 1967. Уз јеванђеље Врана је дао и расправу у којој, између остalog, говори о четири писара и о коректору који је вршио исправке у читавом кодексу. М. Пешикан, пак, у раду *Колико је иписао Вуканово јеванђеље?* (Јужнословенски филолог XXXV, Београд, 1979, 147—159) разликује осам руку. Ја сам користила Пешиканову идентификацију, али сам писаре уместо словима обележавала римским бројевима.

⁵ Већ се у старословенским текстовима среће облик Г јд у служби А јд (Кульбакин, *Старословенска граматика*, 74; Ђорђић, н. д., 90; Николић, н. д., 116). У српско-словенским текстовима ово једнчење је норма (В. Јерковић, *Палеографска и језичка истишивања о Чайничком јеванђељу*, 143).

⁶ На проширење -ов-/ев- у множинским падежима једносложних именица *о/тъо основа наилази се и у најстаријим текстовима (Кульбакин, *Старословенска граматика*, 73; Хам, н. д., 119; Ђорђић, н. д., 94; Николић, н. д., 117—118).

2. *Промена на *yo.* И овде се А јд именица које означавају бића скоро доследно исказује обликом Г, као: *учитеља* VII 235/4—5, *монаха* VII 289/18—19, *штешитељ* VII 435/11. Нису изједначена само два примера: *ждребеџа* VII 365/10, 13—14.

Л јд је једном нађен са завршетком -о⁷: по *мороф* IV 127/4 Код именица средњег рода на -иј у овом падежу је доследно сажет наставак -ни у -и⁸: *чишени* I 119/2, *възмоути* V 134/17, *търни* VII 185/17—18, 188/1, 229/3, 231/11, 282/25, *ц(ъса)ростви* VII 189/21, 198/21, 204/26—1, 209/11—12, 212/9, 311/21—22, 334/21—22, 367/3, 377/6, 378/10, 385/9, 401/11, 405/1, 422/12, 423/8, 429/14—15, 454/16, 460/22, *штечестви* VII 191/22, 264/15, *оучени* VII 228/12, 239/17—18, 253/1, 349/6, 410/13, 445/8, *точени* VII 238/20, *ш/т/честви* VII 239/5, *учени* VII 264/22, *търпени* VII 331/9—10, *ц(ъса)ре(т)ви* VII 334/16, *въскресени* VII 429/23—24.

Именице са суфиксом -инъ, -тель и -арь у десет примера Н мн задржавају наставак консонантске промене: *самарећне* VII 142/21—22, *рилићне* V 150/25, *дѣлателе* VII 174/6—7, 326/3, 13—14, *граждане* VII 321/11, 13—14, *жидове* VII 447/15, 455/13—14, 470/3. Шест пута је нађен наставак *о основа⁹: *иелини* V 151/8—9, *[об]игитѣлы* V 155/6, *дѣлателі* VII 230/20, *рыбари* VII 265/22, *мытары* VII 275/13, *благодѣтели* VII 423/18—19. Највећи број случајева има завршетак ие¹⁰ преузет из *и промене м. р.: *свѣ(дѣ)тели* V 154/8, *мытары* VII 168/6, 10—11, 209/10, 16, 312/10—11, 395/6—7, 404/24, 405/4—5, *митари* VII 186/15, *жетели* VII 189/6—7, 466/17, *дѣлатели* VII 230/10—11, *учителіе* VII 236/18, *оучителіе* VII 236/19—20, 411/1—2, *тежетели* VII 255/2, *ц(ъса)рои* VII 290/19, *дѣлатели* VII 325/12, 334/11—12, 405/6—7, 21, *тежатели* VII 351/9, *благодѣтели* VII 378/19—20. Исти наставак је једном нађен и код именице која не припада овој групи: *моужи* VII 384/22—23.

Под утицајем *иј промене неколико примера једносложних именица има проширење -ев-: Г мн *врачевъ* VII 238/23, В мн *вождеве* VII 213/16, 214/5—6, 412/6, *вож/д/еве* VII 412/13—14.

Сви пронађени примери двојине су: Н, А *родителѣ* V 148/21, 23—24, 149/1, 6—7, 14, VII 176/3, 303/15—16, /ро/дителѣ V 149/17—18, *ловца* VII 173/23, 25, 222/19, 22, *слѣпца* VII 195/5, 224/7—8, *са/кпц/а/* VII 195/26, *коша* VII 241/18, *кораб/л/ица* VII 265/21, *кораблѣ* VII 265/25, *моужа* VII 274/14, 475/18, *ко/ш/(а)* VII 280/19, *злодѣја* VII 384/17, *ножа* VII 424/21, *свѣ/д/е/т/елѣ* VII 431/25, 446/16, Г, Л *кораблицио* VII 265/25—1.

⁷ Спорадично је забележен и у старословенским текстовима. Настао је под утицајем *иј основа (Николић, н. д., 117). Интересантно је да се и у Маријином јеванђељу на истом овом месту (Jv. 6/19) налази -оу.

⁸ Сажете форме се срећу и у канонским текстовима (Кульбакин, *Старословенска ՚рамайтика*, 86; Николић, н. д., 135), а у српскословенским текстовима се уопштавају (Кульбакин, *Палеографска и језичка исийтивања* о Мирослављевом јеванђељу, 51; В. Јерковић, *Палеографска и језичка исийтивања* о *Чајничком јеванђељу*, 143; Ј. Грковић, *Деклинација именица у Јеванђељу из Мркишине цркве*, 151).

⁹ Присутан је и у старословенском језику (Кульбакин, *Старословенска ՚рамайтика*, 81; Хам, н. д., 123; Ђорђић, н. д., 100; Николић, н. д., 124).

¹⁰ Потврде за њега налазимо и у старословенским споменицима (Кульбакин, *Старословенска ՚рамайтика*, 80). У Маријином јеванђељу га нема.

3. Промена на *a. Под утицајем народног језика у деклинацију именица ове врсте продиру наставци меких основа¹¹.

У једнини иновације има само Г: водѣ V 134/12—13, жене V 142/17—18, беседе V 143/15, соуботе V 149/15—16, жетвѣ VII 174/5—6, 286/17, сајбота VII 181/24, жртвбе VII 181/29, 186/27, сајботѣ VII 182/2, рофцѣ VII 182/9—10, стафѣшинѣ VII 235/2, 12, сиљѣ VII 250/2, м(о)литвѣ VII 253/16, 348/21—22, хранине VII 273/19, соуботе VII 281/23, 389/16, 463/15, војводѣ/ѣ/ VII 326/17, горѣ VII 376/3, крамола VII 383/14—15, године VII 461/3, год(и)не VII 462/24, клетвѣ VII 472/1—2. У осталим случајевима је стари наставак, нпр.: вѣбрѣ I 121/3, II 126/8, тиверијади IV 127/22, води V 141/3, трапези VII 248/22.

У множини је нов завршетак нађен само у једном примеру А: стране VII 244/11. Илустрације ради навешћемо неколико случајева овог падежа који не одступају од канона: книги III 126/9, ниви V 142/2—3, клетвы VII 167/6 итд.

Двојина је сачувана. Сви примери су: Н, А ногѣ I 120/3, V 154/1, 7, VII 201/25, 238/9, 277/14, 17, 278/2, 8, 12, 341/20, 364/19, 397/15—16, 402/13, 14, 425/1, 5, 8, 14, 16—17, 18, 22, 427/6, 12, 23, 428/2, 15, 18, 463/25, роуцѣ I 120/2—3, V 154/1, 7, 16, 162/12, VII 201/25, 202/1, 213/10, 235/23, 238/8, 239/11, 266/10, 248/1—2, 323/9, 326/7, 336/6, 12, 341/11, 343/18, 368/18, 369/13, 385/21, 395/20, 424/19, 427/24, 24—25, 430/12—13, 431/7, 449/6, 459/7, 475/8, 482/18, руцѣ I 121/11—12, рибѣ V 145/6, рибѣ VII 200/19, 241/1, 8—9, 14, 280/11, 25, роуцѣ/ѣ/ VII 202/9, 454/2, рибѣ VII 240/9, н/о/зѣ VII 277/25, лептѣ VII 356/23, сестрѣ VII 397/18, Г, Л роукоу I 120/22, VII 245/10, рибоу V 145/16, ризоу VII 175/1, 300/7, рибоу VII 241/19, ногоу VII 277/13, 295/13—14, 301/17, 335/14—15, 399/23, 425/13, 427/18, 467/8—9, 479/17, Д, И ногама VII 194/3, 244/21, 248/7, 330/4—5, 355/21, 400/2, 410/19, роукала VII 239/21—22, 245/5, 23, 25, 400/2—3, ланитама VII 448/22, женама VII 463/6.

4. Промена на *ja. У већини падежа ове промене иновације се и не очекују, а тамо где би их могло бити, чувају се старословенски наставци.

Сви примери двојине су: Н, А кошњици V 145/22—13, птици VII 176/17—18.

Именице ж. р. са суфиксом -ыни у Н јд у три случаја имају нов наставак: јаванѣ VII 381/3, јавинѣ VII 446/23—24, магдалиныѣ VII 475/18¹², а у осталима задржавају стари: магдалини V 128/19—20, 24, самарѣшини V 140/9—10, 12, магдалини VII 278/15—16, јавини VII 370/24, 432/11, магдалины VII 373/14, 453/19, 456/6, 463/17—18, 470/14, 473/22—23, 478/16, 480/2, магдалины VII 453/1—2, 454/20, 462/20.

¹¹ Процес свођења тврдог и меког деклинационог обрасца на мек у штокавским говорима почиње врло рано (А. Белић, *Историја српскохрватског језика*, књ. II, са. 1: Речи са деклинацијом, Београд, 1962, 5, 36—42). У српскохрватском текстовима је присутан само факултативно (В. Јерковић, *Палеографска и језичка истраживања о Чайничком јеванђељу*, 143; *Напомене о проучавању ортиграфије и језика српских редакцијских слојеменика*, 36).

¹² То је последица изједначавања са *ja основама. У Маријином јеванђељу се доследно чува -ыни.

Осим у примеру саломин V 128/25—129/1, именице које се завршавају на -ин, јављају се са стегнутим наставком -и: *м/л/ни* VII 217/3, 12, *мъни* VII 317/14, 408/3, 462/25, *сѹди* VII 357/5, 24—25, или изједначене са осталим именицама *ја основа¹³, као: *сѹдни* VII 166/13—14, *сѹдни* VII 306/15—16.

НЕПРОДУКТИВНЕ ИМЕНИЧКЕ ВРСТЕ

Већ у старословенским текстовима иновације у великој мери про-диру у непродуктивне деклинационе типове¹⁴. У народном језику до упрошћавања деклинационих врста долази пре писаних споменика¹⁵, али су нови наставци у српскословенским сектовима факултативни¹⁶.

Падежи у којима се промене и не очекују, неће бити наведени.

1. *Промена на *и.* У Вукановом јеванђељу се срећу следеће именице ове промене: воль, връхъ, домъ, ледъ, поль, сынъ. Иако су заступљене великим бројем примера њихова се парадигма не може у потпуности реконструисати.

Најфреkvентнија је именица сынъ чији облици показују колебање писара. Старе наставке доследно чува само у Н и Г мн. У Д, А и В јд има и старе и нове облике, с тим што су у Д и А нови многобројнији, а у В их има отприлике једнако. Г, И, Л јд и двојина срећу се само са заврше-цима *о промене. Списак пронађених примера је следећи: једнана: Г с(ы)на I 123/2, 124/4, 18, III 126/8, V 133/4, VII 215/22, 217/6, 16, 218/2, 226/19, 230/20, 249/12, 22, 255/1, 269/12, 318/5, 351/8, 405/6, 408/7, 17, 413/20, 414/9, 19, 464/12, Д сыноки I 124/2, 9, с(ы)ноу I 118/11, V 140/25, 152/11, VII 237/13, 283/9, 336/25, 393/23, 468/1, 475/6, А с(ы)нь VII 230/18, 300/2, 308/21, 309/13, 325/24, 373/22, 405/5, 8, 468/6, с(ы)на I 116/13, 19, 122/13, 18, 123/14, 124/3, 5, V 129/11, 131/19, 135/3, 139/10, 150/8, 156/6, VII 169/4, 177/19, 181/17, 194/13, 198/20, 21, 199/23, 212/25, 213/14, 218/22, 226/15, 230/21, 255/22, 276/6, 283/5, 306/16, 317/9, 330/22, 351/5, 360/3, 370/20, 380/21, 390/2, 6, 394/9, 401/9, 408/20, 412/4, 432/15, 441/25, 446/5, 468/11, В с(ы)ноу VII 195/2, 224/11, 252/6, 257/23, 347/10, 12, 401/12, 23, с(ы)не VII 186/11, 252/11, 294/1, 347/5, 16, И с(ы)нои VII 227/22, 374/17, Л с(ы)нѣ VII 155/26, VII 320/14, 337/11, 435/6; множина: Н с(ы)нове V 141/1, 152/20, 153/2, VI 165/13, VII 168/24, 172/4, 182/28, 184/2, 189/1, 3, 211/24, 215/2, 224/8, 271/24, 286/7, 292/15, 314/19, 329/19, 330/4, 6, 413/1, 466/11, 12, Г с(ы)новь VII

¹³ Колебање у завршечима код ових именица примећено је и у старословенском језику (Кульбакин, *Старословенска граматика*, 91, Хам, н. д., 129; Ђорђић, н. д., 96; Николић, н. д., 128).

¹⁴ Кульбакин, *Старословенска граматика*; Хам, *Старословенска граматика*; Ђорђић, *Старословенски језик*; Николић, *Старословенски језик I* (уп. на одговарајућим местима).

¹⁵ А. Белић, *Историја српскохрватског језика, књ. II, св. 1: Речи са деклинацијом*, 5

¹⁶ В. Јерковић, *Найомене о ироучавању ортоографије и језика српских редакцијских споменика*, 36.

211/19, 314/20, 314/20, 458/6; двојина: Н, А с(ы)на VII 204/24, 208/19, 363/15, 396/16, 429/20, 480/23, Г с(ы)но^у VII 204/18, 453/4, 462/22, И с(ы)нома VII 204/18—19.

Код именице **домъ** Г и Л јд и Г мн имају промену по *и, а Д и И јд и Л мн по *о врсти. Примери једнине су: Г **домоу** I 118/13, 16, VII 174/9, 175/23, 185/26, 257/9, 286/17, 288/6—7, 314/11—12, 15, 16, 21, 328/10, 20, 334/21, 359/9—10, 361/24, 366/6, 377/10, 422/16, Д **домоу** VII 175/12, 314/9, 353/7, 364/4, **домъ** VII 286/5, И **домомъ** VII 218/21, 415/17, Л **домоу** V 139/14, 155/5, VII 182/3, 186/14, 191/23, 239/7, 276/4—5, 286/11, 316/6, 318/5, 338/9, 343/5, 352/17—18, 361/19, 395/5, 399/13, 420/4, 21—22, 426/20, 434/12, **домъ** VII 306/12, д/о/мо^у VII 391/21; множине: Г **домою** VII 345/16, Л **домохъ** VII 179/17—18.

У сва три примера именице **връхъ** преузети су нови наставци: Г јд **връхъ** I 122/10, VII 283/5, Д јд **връхоу** VII 264/12. Именица **воля** у Г јд има нов завршетак: **воля** VII 323/23, а у Г мн стари: **воловъ** VII 328/9—10. Присутне су још именице **медь** у Г јд: **медю** V 154/14 и **поль** у И дв: **польма** VII 219/15, 415/9.

Велик је број примера Д јд са завршетком **-ови** код речи које означавају звање, титулу, занимање, властито име или персонификован појам¹⁷: **ис(оуго)ви** I 115/18, **ис(оуго)ви** I 117/3, **архытраклинови** I 122/12—13, **монасѣкви** III 126/15, **петр/o/ви** V 129/21, **монасѣкови** V 150/13, **аньдреови** V 151/16—17, **г/o/(споде)ви** VII 167/5, **иерешви** VII 178/11—12, 267/20—21, 391/13, **ис(оуго)лови** VII 184/19, 185/8, 190/9, 234/18, 365/14, 404/4—5, 472/17, 482/9, **ис(оуго)лови** VII 186/3, 29, 187/6—7, 192/3, 20, 195/25, 196/8, 204/3, 207/14, 208/12, 212/7, 224/4—5, 230/23, 254/21, 274/10, 287/22, 290/3, 295/9, 303/20—21, 309/6, 339/6, 340/13, 347/25, 380/15, 394/7, 430/25—431/1, 456/19—20, 460/21, 469/6—7, **петрови** VII 197/5, 211/10, 337/11, 368/1, 430/16, 432/23, 444/21, 24, 447/11, 480/23—24, [I] **ис(оуго)лови** VII 212/23, **кесареви** VII 229/5, 17, 327/10—11, 353/3—4, 16—17, 382/18—19, 409/12, 23, **в/o/(го)ви** VII 229/18, **господе)ви** VII 244/17, 330/1, 355/17, 410/15, **исоу(ко)ви** VII 252/20, **симонови** VII 266/12, **моужеви** VII 281/11, **виногра/д/а)-реви** VII 307/7, **исоусови** VII 308/22, 346/19—20, 376/20, **к/е/сареви** VII 326/24—25, **в/o/г(o)ви** VII 327/11, 363/4, **бог/o/ви** VII 353/17, **архијерешви** VII 369/8, 431/10, **пилатови** VII 371/5, 23, **архимирешви** VII 445/25, **иосипови** VII 455/24—456/1, **иродови** VII 471/9, 472/7—8, **ц(еса)реви** VII 472/22. Неке од ових именица постоје и са наставком *о основа, али су такви примери дупло ређи: **б(ог)оу** I 123/6, V 134/4, 158/9, VII 178/6, 260/15, 262/2, 335/22, 346/5, 347/25, 398/4, 424/20, 427/25, 438/25, **господоу** III 127/25, VII 262/2, 351/19, 353/25, 471/1, **иосифоу** V 128/13, **иосифоу** V 140/24—25, **ис(оуго)в** V 151/18, **симоноу** V 162/14, VII 226/14, 239/25—1, 277/22, 425/5, 427/10, 450/8, 478/22, 481/13—14, **петроу** V 162/15, VII 427/10—11, 478/23, 481/14, **иродоу** VII 192/14, **ис(оу)/е/оу** VII 200/16,

¹⁷ Једначење именица **o/jo* и *i основа м. р. према *i основама у Д јд архаична је старословенска црта (Кульбакин, *Старословенска граматика*, 72; Хам, н. д., 119; Ђорђић, н. д., 94; Николић, н. д., 117—118).

243/19, 420/20, 426/19, 454/14, *ѧковѹ* VII 239/24—25, *сим/о/ноу* VII 265/5—6, *ѧ(ѹ)хѹ* VII 294/4, 339/9, *ѧ(ѹ)сѹ* VII 300/23, 385/7, *иродѹ* VII 382/14, *п/е/тѹ* VII 425/5—6.

2. *Промена на *i*. Од именица м. р. које су се у старословенском мењале по овој врсти у тексту су присутне: голѹбъ, гospодъ, звѣбръ, лакътъ, люднѣ, огнь, поутъ, татъ, оуглъ и чрьвъ. Ни овде није могуће реконструисати целу парадигму. Највећим бројем примера заступљена је реч гospодъ. Она доследно чува старе облике у В јд, Н и Г мн, а доследно има нове у Г (осим једног случаја), Д и А јд и Д дв. Д јд среће и по *iј промени. Сви примери у једнини су: Г *г(оспод)и* VII 366/1, *г(оспод)а* V 133/24, VII 230/18, 251/1, 12, 255/21, 262/20, 327/13, 351/1, 406/2, 417/1, 14, 425/21, 428/23, 438/16, 476/4, 12, 475/16, Д *г/о/(спод)и* VII 167/5, *г(оспод)и* VII 244/17, 330/1, 355/17, *г(оспод)оу* IV 127/25, VII 262/2, 351/19, 352/25, 475/1, А *г(оспод)а* I 120/5, 20, VII 243/24, 244/16, 23, 309/14, 330/5, 9, 355/7, 410/14, 21, 24, 428/13, 467/14, 478/1, 479/22, 480/4, В (око 120 примера) *г(оспод)и* V 134/1, VII 169/11, 266/5, 400/5 итд; у множини: Н *г/о/(спо)днє* VII 376/15, Г *г/о/(спо)днє* VII 248/22, *гospоднє* VII 258/1.

Старо стање код именице поутъ задржавају Г и Л јд и Г мн. Наставак *jo врсте се среће у Д (сем у једном случају) и И јд (сви примери). У Л јд је двапут нађен завршетак -ѹ. Примери у једнини: Г *поути* V 140/1, VII 291/9; Д *поути* VII 353/25, *поутъ* VII 229/22, *поутѹ* VII 326/22—23, И *путемъ* VII 186/8—9, 405/2—3, *поутемъ* VII 209/14, 310/11, Л *поутти* I 114/21, 115/7, VII 166/11, 174/26—175/1, 185/7, 187/22, 205/12, 206/9—10, 207/11, 224/8, 228/16, 231/19, 240/4, 248/18, 252/3, 282/8, 10, 300/3—4, 346/1, 23, 347/8, 365/18—20, 393/8, 401/17, 20, 403/8, 477/19, 478/7, *путти* VII 268/1—2, *поутѹ* VII 316/6, 376/25; у множини: Г *поут/ти/* VII 237/14.

Облици који постоје у тексту показују да именица люднѣ чува старословенске наставке са вокализацијом ь у е (у Д и Л има -емъ и -ехъ): Н *люднє* VII 193/16—17, 245/5, 246/4, 260/15, 275/12, 323/8—9, 324/18—19, 325/18—19, 333/1, 347/23—24, 384/22, 385/4, 449/10, *лоуднє* VIII 459/11—12, Г *люден* VII 187/1—2, 254/18, 268/12, 350/1, 421/14—15, *люднен* VII 268/18, *лоуден* VII 276/23, 333/11, *люднє* VII 326/8, (*lapsus calamii*), Д *людени* VII 273/22, 325/21, 456/24, 463/2—3, А *люди* V 151/7, 11, 12, VII 280/2, 324/23, 382/6, 383/17, 21, 444/10, И *лоудьми* I 113/19, *людьм/и/* VII 298/17, *людьми* VII 302/15, 327/13, 476/20, Л *людехъ* VI 165/8, VII 196/5, 426/18, *лоудехъ* VII 173/18, 174/14—15, 332/16, 361/15.

Остале су именице ретко присутне, од тога чрьвъ само у Н јд, а лакътъ у овом падежу има вокализован ь на македонски начин: лакотъ VII 304/2. Остали примери у једнини јесу: Д *шгноу* VII 266/2, *вглоу* VII 326/22, И *шгненъ* VII 182/8, 189/9, 223/24, 266/24, 342/12, 466/19—20; а у множини: Н *татни* VII 146/18, *татни* VII 327/4, 388/5—6, 10—11, Г *лакотъ* VII 481/7, А *голѹби* I 118/4, 11, VII 205/22—23, *голюби* VII 235/10, 348/15, И *звѣбрьми* VII 221/24—25, *дръколъми* VII 430/19—20, 431/1—2 (у случајевима дръколъми VII 369/22, 34, именица је средњег рода и припада *jo основама).

Именице ж. р. у једнини, затим у Н, А и В мн немају промена, те ови падежи неће бити наведени. У Г мн полуглас је вокализован. Од тога одступају два примера који, такође, немају наставак -и¹⁸. Д и Л постоје само са -е-. Забележени облици множине су: Г дѣтєи VII 200/8, 202/5—6, 206/6, костеи VII 215/3, ноиен VII 221/22—23, дверен VII 365/5—6, съблазнъ VII 201/14, болѣзни VII 278/14, Д дверемъ I 120/19—20, д/вь/ремъ I 121/6—7, съблазнѹ VII 201/15, дв/ь/ремъ VII 223/11, И дв/ь/рьми V 145/21, 24, страстъми VI 165/12, сластьми VII 283/2—3, печальм/и/ VII 374/6, дверьми VII 391/25, Л дверехъ VII 218/2, 360/21, 408/13, 444/18. Постоји само један пример двојине: Л заповѣдию VII 244/8.

3. Промена на *-i. У бексту су присутне следеће именице ових основа: жрьны, кръвь, любы, неплоды, свекры, смокы и црькы. Ни код ове деклинационе врсте није могуће реконструисати парадигму. Пронађени примери показују добро чување старословенских наставака чак и код именице крь која већ у канонским текстовима прелази у *-i промену. Најчешће употребљавана именица, црькы, заступљена је само једнином. Пронађени примери показују следеће стање: У Д и И скоро доследно се полуглас вокализује у о, завршетак у Л је -и¹⁹ (сем једанпут), а у Г и Д се измена и не очекује: Н црькви VII 213/23²⁰, црькы VII 412/13, Г црь(к)ве I 118/7, цркв V 144/9, црькве VII 181/26, 356/13, црьквє VII 414/15, Д црькви VII 357/1, А црькв VII 348/10, 19, 404/5—6, 446/17, 451/15, црковь I 118/22, V 136/18, црькьв I 119/2, црьковь VII 205/15, 208/12—13, 252/7—8, 253/4—5, 13, 324/4, 348/12, 350/4, 358/13—14, 366/4, 432/1—2, 451/8, 451/8, 460/19—20, црьк/о/вь VII 333/3—4, 370/3—4, И црьквио VII 213/18, црьковио VII 214/12, 215/24—25, 412/1, 8, 413/22, Л цркв V 147/1, цркви I 118/3, 119/5, V 138/2, ц(ф)кви V 134/24, црькви V 137/6, црькви V 154/23, VII 181/24, 205/4, 18, 253/7, 254/18, 324/12, 23, 332/22—23, 348/13, 355/12, 369/24, 380/16, 431/3—4, 457/14.

Именица кръвь не чува наставке *-i врсте само у неколико примера Г (од којих се један завршава на -ии) и Л јд. Сви случајеви у једнини су: Н кръвь²¹ VII 215/18, 367/21, 413/16, 429/7, 449/10, 452/2, 455/4, 461/20—21, 462/5, 470/22, крь/вь VII 298/25, Г кръвє V 133/5, VII 215/20, 21—22, 238/10, 298/4, 5, 301/13, 413/18, 20, 430/12, 449/7, 457/25, 459/9, кръвни I 111/8, кръви VII 238/21, 301/1, А кръвь V 133/7, VII 307/3, 457/10, VIII 459/12, кръв VII 135/9, И кръвио VII 377/25, 423/2, Л кръвє VII 457/19, кровѣ VII 371/25, кръви VII 413/23—24; у множини: А кръви VII 215/25—26.

¹⁸ У старословенским споменицима стање је неиздиференцирано (Кульбакин, Старословенска граматика, 92; Николић, н. д., 130).

¹⁹ Продирање наставка -и у Л јд *-i и консонантске промене сва три рода и Г јд консонантске промене из *-i промене срећемо и у канону (Кульбакин, Старословенска граматика, 80, 87, 89, 92, 94; Хам, н. д., 122, 125, 127, 132; Ђорђић, н. д., 100, 103; Николић, н. д., 122, 133, 138).

²⁰ Облик не одговара народном језику. Среће се и у поэзијим рукописима.

²¹ Тако је већ у старословенском језику (Кульбакин, Старословенски језик, 93—94; Хам, н. д., 132; Ђорђић, н. д., 99; Николић, н. д., 132).

Сви примери именице любы су у једнини. У једном случају А полу-глас је вокализован, а Л се доследно завршава на -и: Н любы V 162/6, VII 243/13, 407/2, лоўбы VII 443/22, Г любьве III 126/19, любве VII 437/8, А любьве VII 297/17, лоўбовъ VII 433/17, Л любве VII 437/1, 20, лоўбви VII 437/22—23.

Облици осталих именица показују у једнини следеће: Н свекри VII 306/18, неплодви²² VII 384/7, А свекръвъ VII 177/21—22, 306/20, жръвънъ VII 201/10, Л смокви VII 307/10; а у множини: Д съмокъвали VII 252/22—23, смокваликъ VII 348/3—4, А съмокви VII 170/17, смокви VII 273/12, 332/5—6, Л жръвъна/х/ VII 250/2—3, жръвънахъ VII 414/24.

4. Промена именица са основом на консонанти. Од укупно осам именица м. р. *n основа, у тексту Вукановог јеванђеља налази се шест: дънь, каменъ, коренъ, пламенъ, пръстенъ и феменъ. Најчешћа је именица дънь. Њени примери омогућују да се реконструише скоро цела парадигма. У И јд и Л мн завршава се на -емъ и -ехъ. У Л јд се, са једним изузетком, налази наставак -и. Л дв и Н и Г мн су скоро доследно изједначени са *i врстом²³. Постоји и један случај Д јд са завршетком -еви. Из списка примера изостављени су Н и А јд. Сви остали случајеви у једнини се наводе: Г дъне V 151/18, дне VII 180/2, 28, 244/3, 249/17, 257/9, 317/8, 318/8, 367/2, 410/25, 414/14, 416/6, 429/13, 456/21, 457/25, 462/24, Д дни VII 169/26, 266/18, 471/23, дънени VII 192/11²⁴, И днемъ VII 315/23, 316/1, Л дне VII 332/22, дни VII 249/5, 361/8, 397/15, 16, 414/3; исто и у множини: Н днине VII 172/8, 217/11, 15, 267/20, 285/1, 317/7, 324/17—18, 331/19, 332/9, 359/19, 384/5, 407/12, дънине VII 224/14—15, дение VII 407/8—9, Г днене VII 217/21, 221/22, 261/16, 359/24, 408/10—11, А дни I 113/11, VII 224/17, 249/10, 14, 261/19, 267/23, 283/22, 288/17, 318/3, 4, 324/12, 359/15, 360/4, 20, 369/23, 380/15, 382/16, 407/25, 413/21, 414/8, 9, 11, 431/3, 464/16, 476/14, дны I 118/23, дъны VII 264/19, дъни VII 318/12—13, И днини I 118/23, 119/3, VII 370/5, 446/18, 451/9, 16, денъни VII 432/2—3, 460/20, Л днехъ VII 363/20. Двојина се чува: Н дни V 142/24, VII 184/1, 397/6, днѣ VII 184/3, Л дъню VII 361/8, дению VII 419/14, 21, днину VII 426/4.

Именица каменъ ни у једном примеру Н јд не гласи ками. Л јд се увек завршава на -и. Падежи једнине: Г камене V 128/17, VII 456/4, Л камени VII 177/7, 12, 185/10, 187/23, 209/4, 228/19, 231/1, 242/24, 273/11, 282/12, 16—17, 331/21, 356/22, 389/6, 414/24, 453/15, 462/8, камен/и/ VII 273/6, кам/е/ни VII 326/23—24; множине: Г камень I 122/3—4, А камени V 144/7.

Реч коренъ је присутна у Г јд где чува стари облик: корене VII 187/26, 349/11, к/o/рене VII 229/1—2, пламенъ се јавља у Л јд: пламени VII 289/18, а пръстенъ и феменъ у А јд.

²² Исто је и у Зографском јеванђељу (Ј. Врана, *Вуканово еванђеље*, 63).

²³ И ова је појава забележена у канону (Кульбакин, *Старословенски језик*, 80—81; Хам, н. д., 122; Ђорђић, н. д., 100; Николић, н. д., 123).

²⁴ Врана сматра да је ви дописао коректор (*Вуканово еванђеље*, 62).

Обе именице ж. р. које су имале промену по ***r** основи постоје у тексту. Одступање од канона је забележено само у једном примеру А мн именице мати, где је преузет наставак ***ja** основа. Осим тога, она се у једном примеру Г јд завршава на -и. Пронађени облици именице мати у једнини су: Г **матерε** VII 311/6, 470/12, **матери** VII 454/18, Д **матери** I 117/20—21, VII 192/29, 193/4, 7, 246/2—3, 276/7, 17—18, 302/25—303/1, 454/23, 470/18, 472/11—12, 17, **м(а)тери** VII 246/8—9, А **м(ат)ерь** V 131/2, **матерь** VII 169/1, 2, 177/20, 193/10, 194/11, 219/8, 225/15—16, 235/21, 246/22, 24, 306/18, 319/13, 342/24, 344/15—16, 345/9—10, 454/21, 470/15—16, **м(а)терь** VII 193/2—3, **м(а)терь** VII 340/2—3, И **материю** VII 192/18; у множини: А **матерε** VII 345/18.

Примери именице дци у једнини су: Г **дцерε** VII 248/12, 25, Д **дцери** VII 401/5, А **дцеръ** VII 169/5, 177/20, 182/7, 194/14, 306/17, 323/25, В **д(а)чи** VII 190/25, **дчи** VII 239/5, 302/18, 403/10; а у множини: В **дцери** VII 384/1.

Утицај ***o** промене се код именица ср. р. са основом на ***s**, ***n** и ***t** огледа већ од првих споменика²⁵, а неке именице имају и двојаку промену²⁶.

Од именица са основом на ***s** у рукопису наилазимо на ове: **дрѣво**, **дѣло**, **небо**, **око**, **слово**, **тѣло**, **оуcho** и **чоуđo**. Именица слово добро чува старе форме. Иновације продиру у Г и И јд, где долази до једначења са ***o** променом, с тим што у Г преовлађују старе форме, а у И се срећу само нове. Л јд се доследно завршава на -и, а Л мн на -ењъ. Списак пронађених примера је: једнина—Г **словесе** I 124/8—9, II 126/3—4, V 143/17—18, 161/7, VII 167/22—23, 208/22, 220/12, 233/3, 254/6, 257/2, 350/13, 404/15, 410/24, **слова** VII 231/8—9, 325/9, Д **словеси** I 119/9, V 129/20, И **словомъ** I 113/17, VII 182/16, 229/16—17, 288/15, 353/17—18, 409/1, 442/19, 476/19, **слов/о/ни** VII 182/10, Л **словеси** V 139/26, VII 220/4, 6, 250/13, 326/15, 340/19, 344/4—5, 13, **слов/е/си** VII 417/3—4; множина — Н, А **словеса** I 113/2, V 146/14, 154/16, 163/7, VII 177/3, 13, 23, 202/20, 249/3—4, 273/24, 284/24, 332/18, 361/1, 7, 374/1, 408/18, 419/12, 476/5, **слов(е)са** VII 187/17, Г **словесъ** VII 175/21, 199/21, 23, 220/1, 284/9, 393/16, 435/20, И **словеси** VII 382/24, Л **словесехъ** VII 263/19—20, 25, **словесехъ** VII 341/3—4.

Код именице **небо** Г јд једном има завршетак -и. Д јд је увек без проширења основе и са наставком ***o** промене, а И јд са наставком -оми без обзира на проширење основе. Л јд је редовно на -и а Л мн на -ењъ (-ењъ). Примери једнине су: Г **небесе** I 118/6—7, 119/12, 120/4, V 130/7, VII 196/11—12, 208/5—6, 221/16—17, 287/6, 325/15—16, 335/8, 379/21, 404/23, 404/23, 430/8, **неб(е)се** V 130/10—11, 13—14, 131/3, 4, 19, 24, 135/15, 152/16—17, VII 254/10—11, 292/9, 325/11—12, 331/22, 360/24—25, 404/20, **н(е)б(е)се** VII 180/23, 208/2, 254/14, 260/21, 285/18, 292/3, 350/18, 22, 463/21, **н(е)бесе** VII 318/20, 408/14, **н(е)б(е)си** VII 322/15,

²⁵ Кульбакин, *Старословенска ліраматика*, 87—88; Хам, н. д., 125, 127; Ђорђић, н. д., 103; Николић, н. д., 138.

²⁶ Кульбакин, *(Старословенски језик*, 88; Ђорђић, н. д.; 103; Николић, н. д. 138—139.

Д *небоу* VII 181/5, 315/18, *н(е)боу* VII 360/11, И *н(е)бомъ* VII 167/8—9, 214/14, *небесомъ* VII 412/3, Л *небеси* I 118/8, VII 468/22, *неб(е)си* V 164/9, VII 211/20—21, *н(е)б(е)си* VII 218/3, 290/17, 387/14, 464/9, *н(е)беси* VII 319/23, 376/10, 408/18, 410/3—4; а множине: Г *н(е)бесь* VII 217/25, *небесь* VII 468/20, А *н(е)б(е)са* VII 221/14, Л *небесѣхъ* VI 165/23, VII 323/25—324/1, *н(е)б(е)сѣхъ* VII 168/22—23, 169/1, 170/15, 171/8, 14, 177/13, 185/23, 201/13, 23, 26, 202/7, 237/1, 269/16, 290/13, 322/12, 340/15, 361/11, 368/17, 387/10, *неб(е)сѣхъ* VII 169/1, 313/14, *н(е)бесехъ* VII 177/8—9, 344/1, 411/9, *н(е)б(е)сехъ* VII 225/2—3, 327/3, 354/6—7, 360/2, *небесехъ* VII 388/8—9.

У Г и Д јд именице тѣло постоји колебање између старих облика и облика *о промене. И јд доследно има наставак *о врсте без проширења основе. Пronaђени примери једнине: Г *тѣлесе* VII 475/15—16, 477/7, *тѣлеси* I 114/9, тѣла V 128/8, VII 299/23, 453/10, 455/22, 462/3, Д *тѣлеси* VII 304/1—2, *тѣлу* VII 296/7, И *тѣломъ* VII 304/14—15, 352/8; множине: Н *тѣлеса* VII 452/11, 455/15, 461/16, 470/4, *тѣлесе* VII 461/4.

Сви примери именице чоудо су по консонантској промени. Приступна је само у множини: Г *чудесе* V 129/13—14, А *чоуд/е/са* VII 217/20—21, *чоудеса* VII 360/11, 401/9, 407/20.

Реч дрѣво има проширену основу и наставак -и у Л јд: *дрѣвѣси* VII 384/14. У осталим падежима који постоје у тексту налазимо форме *о промене: Г јд *дрѣва* VII 365/19, 401/19, А мн *дрѣва* VII 332/6.

Именица дѣло у потпуности припада *о врсти²⁷.

У једнини именице око и оұхо имају образац *о промене, изузев једног примера Л јд именице око. Падежки двојине већ у старословенском језику прелазе у *и врсту²⁸. Списак случајева једнине је: Г *ока* VII 172/16, 19, 22, 273/3, *оұха* VII 187/27, Д *оұхор* VII 299/18, И *шкомъ* VII 201/5, Л *шкеси* VII 172/9—10, *шцѣ* VII 172/11—12, 17, 272/16, 18, 24, 25, 273/5; а двојине: Н, А (62 примера) *шчі* I 113/22, *очи* V 142/2, *очі* VII 201/7, 441/23, *оұши* VII 180/10, *вши* VII 247/12 итд., Г, Л *шчию* VII 224/18, 230/19, 255/22, 324/16, 351/2, 358/5—6, 406/4, *оұшию* VII 263/15, Д, И *очима* V 153/16, 156/4, 160/26, *шчима* VII 187/4, 195/9, 242/25, *вшима* VII 187/2, *оұшима* VII 187/5.

Именице са консонантском основом на *и нису бројне: *врѣме*, *врѣми*, *име* и *сѣме*. Анализа њихових облика показује да се наставак -и у Г јд јавља само код именице *име* и то у свим примерима, а да је у Л јд доследно спроведен. И јд, Д и Л мн имају завршетке -емъ и -ехъ (-ѣхъ). Забележени случајеви једнине су: Г *врѣмене* VII 262/23—24, 306/6, 324/25, 421/25, 427/5, *врѣміе* VII 382/19 (*lapsus calamit*), *сѣмене* V 163/14, VII 211/4—5, 282/5—6, 354/11, 14, 17, 409/13, *имени* VII 169/3, 175/17, 243/4, 330/16, 331/7, 359/16, 406/18, *имен/и/* VII 176/5—5, И *им/е/немъ* VII 171/18—19,

²⁷ Ова је именица првобитно припадала *о основама (Кульбакин, *Старословенски језик*, 88; Николић, н. д., 139).

²⁸ Кульбакин, *Старословенски језик*, 89; Хам, н. д., 126; Ђорђић, н. д., 103; Николић, н. д., 138.

20—21, именемъ VII 235/17, 275/21, 284/25—285/1, 285/15, 288/18—19, 338/9—10, 352/1, 386/10, 450/10—11, 453/7, 459/18—19, 462/25, 467/4, 7, 474/10, Л врѣмени VII 250/11—12, 357/15, имени V 146/3, 157/18, 161/2, VII 338/19; а множине: Н, А врѣмена VII 236/25, 297/24, 411/10, врѣмена V 134/13—14, VII 230/12, 332/23, имена/ VII 174/16, именѣ VII 226/17—18, имена VII 322/11, Г сѣмени VII 188/26, 232/14—15, Д врѣменимъ VII 196/19, Л врѣмени/х/ VII 298/3, врѣмени/х/ VII 417/1—2.

Именице са основом на *t присутне у тексту су: жрѣве, козьле, овьче, шеъле и штѣоче. Њихових је примера веома мало. Реч шеъле постоји само у А јд. Остале се именице срећу и у Г јд где чувају старе форме: швѣчете VII 183/22, ш/т/рочете VII 338/3, штѣочете VII 394/16, козлете VII 364/21. Само је један случај Л јд и он се завршава на -и: ждѣбети VII 403/12.

ОПШТИ ОСВРТ

Запажене промене у деклинационом систему именица нису бројне и све су присутне и у језику канона. Поједине од њих јесу норма српско-словенског књижевног језика. У Вукановом јеванђељу доследно је само сажимање наставка -ии у -и у Л јд именица ср. р. *jo промене са номинативним завршетком -иie. Остале црте, које постојећа литература наводи као узус, нису до краја доследно спроведене, али се јасно види да почињу да се уопштавају. То су једначење облика Г и А јд код именица *o/*jo промене које означавају бића, затим усвајање наставака -и у Л јд основа на консонант и *u, -ељ и -ења (-ѣња) у И јд и Д и Л мн именица на *i м. р. и консонант м. и ср. р. -и у Г мн код консонантске промене м. р. и -иie у Н мн именица м. р. на *jo и консонант.

Иновације унете под утицајем народног језика писара које никада у књижевном језику нису постале норма нису многобројне. Падежни наставци *ja промене срећу се у неколико примера Г јд и у по једном примеру Д јд и А мн тврдих основа. Забележена су и три примера Л јд на -ој (један код *jo врсте, два код *i) и један случај А мн на -е код именице *o промене. Ослонац у народном језику има и проширење -ов-/ев- нађено у неколико слушајева Г и В мн једносложних именица *o/*jo основа. Непродуктивне именичке врсте се факултативно губе. Нађени облици показују колебање између наставака, али са тенденцијом успостављања правилности. Наставке *o/*jo основа у потпуности имају слабо фреквентне именице врѣхъ, огньъ, оуглъ и дѣло која је најпре и припадала *o промени.

Од архаичних иновација које не одговарају народном језику, а нису ни норма српскословенског, присутно је једначење *o/*jo и *i основа м. р. према *u основама у Д јд именица које значе звања, лична имена и сл. Понегде се среће и Г јд на -и код именица ср. р. на консонант, који литература наводи као редакцијску норму. Обе све црте су књишике.

На основу анализе деклинационог система именица у Вукановом јеванђељу и поређења грађе са нормама старословенског и српскословенског језика, може се рећи да ситуација у овом кодексу одговара другим српским редакцијским споменицима. Из тога се, опет, намеће закључак да је српскословенски језик у XII веку у великој мери већ био оформлен. Констатацију потврђује и испитивање система личних глаголских облика у *Вукновом јеванђељу*, које је претходило овом раду²⁹.

²⁹ К. Минчић, *Лични глаголски облици у Вукановом јеванђељу*, Прилози проучавању језика, Нови Сад, 1984, књ. 20, 58—99.

Јасмина Грковић

АКТИВНИ ПАРТИЦИПИ У „ЦВЕТНОМ ТРИОДУ” ШТАМПАРА МАРДАРИЈА ИЗ МРКШИНЕ ЦРКВЕ

Овај рад представља наставак започетих истраживања језика књига штампаних у Мркшиној цркви. Досад је у оквиру морфолошких испитивања сјављено више прилога из области деклинације именица и система личних глаголских облика¹.

С обзиром на то да се пасивни партиципи деклинирају исто као и придеви, овом приликом сам се задржала само на проблему активних партиципа: на њиховом грађењу, деклинацији и конгруенцији. Грађа ће се излагати по падежима.

Активни партиципи прозенита

Номинатив једнине. С обзиром на извршене фонетске промене у народном језику², у м. роду су се облички изједначили (занемарујући прозодијски моменат) одређени и неодређени вид код глагола са -е- и -не- презентском основом. У писању се, међутим, паралелно јављају -ыи- (-ии) и -ы (-и). Будући да је број примера велик, навешћемо само неколико ради илустрације: грѣдїи 13/14—15, привѣдїи 17/26, вѣдїи 18/1, идїи 28/7, профѣдїи 19/11, грѣды 16/6, 400/9.

¹ Јасмина Грковић, *Деклинација именица у Цветном триоду штампара Мардарија из Мркшине цркве*. — Прилози проучавању језика, књ. 20, Нови Сад, 1984, 101.

² Александар Белић, *Основи историје српскохрватског језика. I. Фонетика*, Београд, 1976, 74; Ст. М. Кульбакин, *Палеографска и језичка исхицијација о Мирослављевом јеванђелју*, Сремски Карловци, 1925, 55.

Глаголи са основом -је- и -и- јављају се у м. роду у оба вида. На пример: гије 4/6, показоји 8/24—25, смрђе 14/11, оүвѣрае 14/24, прѣбивае 15/24, мије се 21/7; хотїчи 2/4—5, шквилаји 15/9, приемлеи 20/24, заходеи 21/3, швалаји 52/25, просвѣщаен 327/16 итд.

У формама ж. рода паралелно се срећу у неодређеном виду наставци -и и -ији. У другом случају ради се о удвојеном писању вокала. Неки од многобројних случајева јесу: пр/о/ливаји 45/13, любеши 45/13, глоји 45/26, чајици 49/4, нападаји 99/7, веселици 99/8, оучеши 99/8, мијеши 440/10; съвираји 6/22, теквши 26/21, дръжеши 30/6, зоввиши 37/2, млешии 44/6, просвѣти 324/7, падаји 436/23 итд. Одређени вид ж. рода нешто је ређи у тексту. На пример: раж/д/люџиа 125/21, растојија 181/9, животворешија 387/12, глајија 399/18 итд.

Средњи род се јавља са наставцима -еј и -еј³. Неки од примера јесу: смрђеши 18/4, глојије 97/21, съкюји 165/15, појуји 440/9; величајије 387/6, виститајије се 405/14 итд.

Партицип глагола јесиња гради се правилно. Неки од примера за сва три рода јесу: сиј 21/7, 50/22, сиј 17/16, сојији 19/5, сојији 100/9, сојији 382/1, 419/19 итд.

У м. роду партиципа глагола имѣти увек се среће -е, -еи: имѣни 34/5, имѣни 70/6, имѣни 377/9. Ову појаву бележе већ споменици старословенског канона⁴. Женски род се гради од друге основе: имѹшии 21/24—25, имѹшии 334/4, имѹши 438/12.

Одступање од норме у облику партиципа налазимо у једном примеру м. рода са проширењем основе, у наставку одређеног вида: и въкојашь, не хотеши пити 116/16.

Будући да се партиципи у нашем језику врло рано губе⁵, а да их књижевни језик чува до краја писмености на српскословенском језику⁶, малобројни случајеви ремећења конгруенције партиципа у *Цвейном* периоду указују на утицај народног говора.

У неколико случајева уз именицу м. рода у Н среће се партицип у А неодређеног вида. Сви примери јесу: гла/с/ тръси ѿумеији 64/1, тако друхъ хладињи шоумеији 194/12, свѣц(е)ни/к/ ... въсе/м/ шварајији ћа 383/16—17, съц(ъ)р/с/твојуји єдиносојији джъ 443/14—15. Овакви облици су од XV века сасвим обични у споменицима на народном језику⁷.

³ Ст. М. Кульбакин, *Старословенска траматика*, Београд 1930, 98, 110; Ст. М. Кульбакин, *Палеографска и језичка истраживања о Мирослављевом јеванђељу*, 56. Напомињем да се у случајевима где се у језику вршило сажимање није пратио вид, већ само наставци.

⁴ Ст. М. Кульбакин, *Старословенска траматика*, 128—129.

⁵ Александар Белић, *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 2, *Речи са конјунацијом*, Београд, 1951, 116.

⁶ Вера Јерковић, *Српска Александрида. Академијин рукопис* (бр. 352). *Палеографска, ортографска и језичка истраживања*, Београд, 1983, 194.

⁷ Александар Белић, *Речи са конјунацијом*, 117.

У тексту су посведочене и конструкције у којима се уз именицу м. рода (једанпут ср. рода) налази партнери и облику ж. рода. Овакво ремећење конгруенције потврђено је у рукописима од XIV века⁸. Сви примери јесу: проглави се ће би наш таино оучеци дроуѓи свој 50/12, ојжасни се синце въ стѣни земли и колеблючи се възпіи 58/9, привлажаючи се днъ 133/2, корѣнь ви земли жеж/д/зїи 142/21—22, настоеши покой цѣ вѣкѡ/и/ 158/15, да будеть тврьдъ . . . раззываючи меж/д/в/ во/д/(о)ю и во/д/(о)ю 165/5—6, вѣчерь свитаючи 196/20, образъ исмыи съврьшаючи 232/22, ада . . . твое страшное поючи сп(а)/с/е въ скр/с/енїе 289/15, дѣлъ стын иже ѿца пронеходѣши 305/21, дарова ему прозрѣти поючи словѣ 344/13, аѣръ . . . хал'ден же шпалиаючи 385/10, пр(и)/с/ногекоющи истачаши жизнъ св(ѣ)/т/лы источничес 414/10, пр(и)/с/носчиши свѣтѣ 415/3, придѣлъ богатотвор'наа на/и/ дарованіа приношѣши 427/21, свѣтит се свѣтлостю обоюдѣ именїи 296/24, готовит се тѣржаствоуючи 297/5. У примерима где уз партнера није на- ведена именица, она се ни у тексту не јавља, али се из контекста види на шта се партнери односи.

Генийив једнине. Мушки род неодређеног вида јавља се у овим слу- чајевима: не имена 32/9, вистајуща се 241/21, имена 242/1, 262/1, сїајаша 335/6, наставлајуща 399/9, стареша 403/25, истачајуща 431/20, каплюша 431/21. У одређеном виду редован је књишки наставак -аго⁹, писан и у варијанти -аго са удвајањем слова а, као и у неодређеном виду. Неки од примера јесу: цароујушаго 54/8, именушаго 126/5, помагајушаго 167/6, соујушаго 208/23, сѹшааго 382/26, животворешиа/г/(о) 415/24.

У ж. роду је у наставку -е, само једанпут -е. Сви примери јесу: гореши 191/18, 192/5, 10, лѣтеши 413/17, 17, прѣходиши 413/18—19, те- коуши 415/1, оутрахноши 231/9.

Средњи род је редак, а у наставку се паралелно пишу -а и -а. Сви случајеви јесу: рекоуща 241/22, вистајуща се 261/21, сїајаша 342/2.

Даийив једнине. Највећи је број примера неодређеног вида м. рода. Неки од њих јесу: въходеши 28/21, хотеши 40/25, вѣпїши 2/25, соуши 63/2, седѣши 93/11—12, грѣдоуши 97/7, идоуши 211/14, дрѣжеши 225/5, не вѣроуши 228/9 итд.

У одређеном виду м. рода уопштен је наставак -омоу¹⁰. Сви случајеви јесу: сѣ/д/еномоу 33/14, живоушиом 36/19, именушомоу 41/20, овиде- шомоу 46/21, владоушиом 52/17, дрѣжѣшиом 54/10, оучешиом 58/6, стригоушиом 125/3, 143/12, животворешиом 217/24, не вѣрѹшиомоу 223/25—26, сѹшиом 299/9, животворешиом 318/5, даюшиом 324/16, мѣшиом се 324/16, падаюшиом 338/23—24, избавлаюшиом 368/3—4. Само у једном случају поштује се закон прегласа: соушеши 23/27.

Једина потврда за Д ж. рода у тексту има наставак из народног говора¹¹: животворешион 199/4. Средњи род није посведочен.

⁸ Б. Даничић, *Историја облика српскога или хрватскога језика до свршетка XVII вијека*, у Биограду, 1874, 357.

⁹ Р. J. Schaffarik, *Serbische Lesekörner*, Pesth, 1835, 100.

¹⁰ Александар Белић, *Историја српскохрватскога језика*, књ. II, св. I, *Речи са деклинацијом*, Београд, 1962, 149.

¹¹ Александар Белић, *Речи са деклинацијом*, 151.

Акузатив једнине. У случајевима када се не ради о нечем живом, у м. роду се јавља искључиво неодређени вид. На пример: точецъ 36/5, живоуцъ 158/21, идвъцъ 168/12, глюцъ 251/23, текоуцъ 303/13, исходѣцъ 442/7 итд. Уколико је у питању биће А се редовно једначи са Г¹². Неодређени вид се далеко чешће среће, а будући да је број примера веома велик, навешћемо само неке: исходеца 10/5—б, свила 11/14, појула 24/4, посеца 42/12, глюфа 127/11, спушла 158/23 итд. Неки од случајева одређеног вида јесу: лежецааго 18/19, грѣдаџаго 25/24—25, спушаго 158/23, живоуцааго 329/3, живеџаго 332/10, кријушаго 350/5—б итд. Као што се види, у писању може доћи до удвајања слова а.

У ж. роду се напоредо јављају наставци -ѹю и -ѹ. Неки од много-брожних примера јесу: любеџю 44/8, соѹшою 86/11, вѣроѹюџю 144/4, грѣдоѹџю 186/10, болѣџю 286/4; прѣвијаѹџ 10/13, цѣљиѹџоу 44/22—23, послѣдѹџиџ 286/26, соѹџ 329/12, не проливаѹџ 385/2 итд.

Средњи род има искључиво наставак -е. На пример: боѹ/д/(ѹ)џее 21/16, свије 87/8—9, ненавидѣџее 212/21—22, животвореџее 320/16 итд.

Инструментал једнине. Мушки род се среће у неодређеном виду у следећим случајевима (будући да се инструментал ретко јавља, навешћемо све примере): глюшемъ 145/18, глюшє/м/ 171/5, соѹшемъ 226/4, а у истом броју налази се и одређени вид: глюшїниъ 92/21, вѣздвијаѹши/м/ се 339/1—2, животвореџи/м/ 418/24.

Женски род присутан је у тексту само једанпут, у неодређеном виду: грѣдаџијо 411/8, док ср. род није потврђен.

Локатив једнине. Овај падеж је изузетно редак.¹² Нађене су свега две потврде за ж. род, од којих једна има наставак -он из народног говора: жеж/д/ѹџијен 124/14—15, горѣчијон 233/13.

Мушки род се јавља два пута, с наставком из народног говора: ш исходѣџије/м/ ... и ... приходѣџије/м/.

Средњи род среће се само једанпут, са наставком промене одређеног вида: боѹ/д/(ѹ)џији/и/.

Номинатив множине. Највећи број примера је у неодређеном виду м. рода. На пример: твореџе 1/4, појуџе 1/17, глюџе 4/7, славеџе 13/21—22, хвалеџе 30/12, зовоуџе 35/9—10 итд. Одређени вид се ређе налази у тексту, а неки од случајева јесу: надѣјуџен 6/10, ходѣјуџен 38/17, любеџен 39/19, почитајуџен 51/22—23, ст҃ојуџен 85/19, ст҃рѣгоуџен 118/7 итд.

Женски род увек има наставак -е. На пример: зовеџе 28/3, посѣџе 28/10, зрѣџе 28/16, појуџе 28/17, дрѣжеџе 29/24, пагоуџе 47/5, видѣџе 28/2 итд.

Средњи род је посведочен свега два пута, у оба случаја са наставком -е, где се очигледно ради о поремећеној конгруенцији: ѿрише се мора вѣнчјуџе се 36/11, вѣсташе тѣлѣса сѣтих/х/ вистајуџе се 156/9. Од најранijих времена овај партицип се у нашој писмености употребљава прилошки.¹³

¹² Ова појава је спорадично присутна већ у старословенском канону (P. Diels, *Altkirchenslavische Grammatik*, Heidelberg 1932, 193.)

¹³ Александар Белић, *Речи са конјугацијом*, 116.

У мањем броју примера партицип м. рода добија аналошко -и (према придевској промени). Овде се, међутим, може радити и о усвајању облика Н. јд. ж. рода партиципа, пошто долази до ремећења конгруенције¹⁴. Све потврде јесу: въстани^т/т/ со^щии въ гроб^и/х/ 154/16, о^{устрашают} се адови вратници шдѣана видѣни 157/26, ба въкроющіи въ пѣни величаемъ 223/16—17, со^щии въ адѣ възванахъ въси 322/8, въслетъ въ іер(оу)/с/(а)-л(и)мъ надѣюши се на ны 360/9, въсхалет тѣ ги ни същіи въ адѣ 416/12, зовоушіи ме люди 232/15, уговзине се вси ѿметающи ѿнѣтанія 131/26, видѣши сп(а)/с/е мон зываахъ се 153/2. Једанпут се иста форма партиципа налази уз именицу ж. рода: жени же придоше помазати его миро/м/ плачуши 156/1—2.

Генийив множине. У овом падежу се јавља искључиво форма одређеног вида партиципа. Будући да је број примера велик, наводим само неке ради илустрације. Случајеви нису раздвојени по роду, с обзиром на то да је облик исти за сва три рода: со^щи^и/х/ 16/16, възывающи^х 29/14, въпиющи^и/х/ 36/13, зовущи^и/х/ 40/22, глюющи^х 59/11, млеци^х 178/25, твореци^ихъ 188/22 итд.

Даийив множине. У овом облику се такође среће углавном одређени вид партиципа. Неки од многобројних примера јесу: кланяющими се 15/22, сѣющими^и 22/22, зовущими^и 38/24—25, крадущими^и 54/15, спѣющими^и 152/16, поющими^и 156/15, видѣющими^и 205/21 итд.

Неодређени вид потврђен је свега четири пута, у м. роду, а искључиво је везан за конструкцију апсолутног датива: глющемъ и/м/ 5/15, въпїющемъ беспѣльнї/м/ 358/2, вѣтвюще/м/ б(о)ж(ь)/с/т(ь)вна величіа ап(о)-/с/(то)ло/м/ 402121—22, на/м/ також/д/е на колѣнѣ лежещемъ 411/18.

Акузайив множине. Мушки род среће се само са наставком -е. На пример: въспѣвающе 12/5, верогующе 82/26, лежающе 158/22, плачуще 183/26, сѣдеюще 37/17 итд.

Женски род је посведочен свега једанпут: оумыщевляюще 362/11.

Средњи род најчешће има наставак -а. На пример: приходѣццаа 7/20, поющаа 23/19, бывающаа 103/12, со^щцаа 144/17, бистающаа 231/16, настоющаа 415/16 итд. Само у два случаја пише се завршетак -а: губѣщаа 80/5, растоющаа се 153/16. У два примерка среће се наставак -а: въса ... движющаа се 195/11, в(ь)/с/а прозевающаа 195/9.

Инструментал множине. У овом падежу јавља се само одређени вид партиципа. Будући да је примера мало, наводим их све: въспѣющи^и/и/(и) 365/3, тл҃ющими 412/21, не оугашающи^и/и/(и) 414/22, въспѣвши^и/м/(и) 428/23. Једанпут се изоставља финално -и: бистающими се 296/2—3.

Локатив множине. И у овој форми присутан је само одређени вид. Сви примери јесу: со^щи^х 7/7, живоуши^и/х/ 59/16—17, вѣроующи^х 77/5—6, и^{род}(ю)ши^и/х/ 78/14, живоуши^ихъ 131/23.

Двојински облици. Н, А, В двојине потврђен је само у м. роду. Сви случајеви јесу: котоарающа се 46/21, стоюща 173/5, вѣтиствиюща 405/6, имеюща 127/20. У последњем примеру долази до аналошког мењања основе.

¹⁴ Б. Даничић, н. д., 357.

Генитив је забележен једанпут, у неодређеном виду м. рода: дръжећею 380/19—20.

Датив је посведочен само на једном месту, у неодређеном виду м. рода, у конструкцији апсолутног датива: идоућема же нима 197/18.

Активни парадигмски претертија

Номинатив једнине. Глаголи коренске инфинитивне врсте који граде овај партицип додавањем наставка -ь у мушким роду се редовно правилно творе. Неки од примера јесу: м. род — възишь/д/ 4/9, пришь/д/ 16/16, рекь 16/17, развръгь 19/4, потекь 25/8, пришьдьи 29/9, въз/д/вигы 256/2 итд., ж. род — падшии 26/22, възышии 45/24, заchanши 83/1, текшии 318/17, рекшии 333/26; въпадшии 45/23, изгибшиа 378/2 итд.

Глаголи са инфинитивном основом на -и- граде партицип на оба начина, с тим што млађи претеже. Случајева са старијим типом творбе има укупно 88, а неки од њих јесу: м. род — оудивль се 3/17, възглашь 16/9, тавль се 40/18, въскрѣшь 303/5, разори 429/15, ж. род — рож/д/ьшии 18/10, пристоупльши 45/7—8, тавл'ши се 347/19, оукрѣпиши се 441/6, сп. род — тавльшее 287/12 итд.

У неколико примера м. рода у одређеном виду долази до вокализације јаког полугласа:¹⁵ рож/д/ен 130/9, 342/4, оумъщавиен 338/13; про-свѣчиен 342/4, оутвръж/д/ен 433/11.

Глагол въскрѣснути гради партицип увек на исти начин. На пример: въскрь/с/ 13/9, 202/3, въскрь/с/ 241/13, въскрь/с/ыи 250/4 итд.

Примера млађег типа грађења партиципа глагола са -и- основом има 235, на пример: м. род — въскрѣсивь 8/14, сътворивы 15/22, избавивь 202/18—19, разоривь 251/6, родиви се 304/6, тавив се 312/21, ж. род — родивши 95/3, шбративши се 176/17, носивши 260/11, оукрасивши се 428/20—21 итд. Примери сп. рода се у тексту не налазе.

Глаголи осталих инфинитивних врста који граде овај партицип само на један начин, додавањем наставка -вь-, показују увек правилну творбу. Стога ћу навести само неке од многобројних случајева: м. род — въвѣдеи 2/6, показавъ 10/16, ъдавъ 10/25, бывъ 22/23, въз/д/ахнѣвъ 27/2, развѣиъ 46/15—16, оукрѣвъ 257/23, ж. род — извѣжавши 157/21, оузѣвшіи 6/24, видѣвшіи 26/21—22, помазавши 44/5, болѣвшіа 125/21 итд. Средњији род у тексту није нађен.

У мањем броју потврда долази до поремећаја конгруенције, под утицајем народног говора, у којем се овакви случајеви срећу још од XIII века:¹⁶ пѣ(сн) въспѣемши възъпли дѣ 267/6—7, па/д/шіи образъ 357/8, състаревшии се ѿ лири 361/8—9, ро/д/ чѣски па/д/шіи 376/5—6, сїа по/д/вигшии ѿцъ воинства 388/12—13, дѣ ѿ недръ ѿнѣхъ прош(ъ)/д/шіи 404/15—16, класъ прозебшии 436/22, проповѣдѣте прѣполовльши се 297/9.

¹⁵ Ђ. Даничић, н. д., 374; Ст. М. Кульбакин, *Палеографска и језичка исслѣдовања о Мирослављевом јеванђељу*, 55.

¹⁶ Ђ. Даничић, н. д., 378.

Генитив једнине. Неодређени вид м. рода среће се свега четири пута: бывша 154/14, съшь/д/шаа 233/14, одъж/д/ывша 242/18—12, 262/11—12. У одређеном виду увек имамо наставак -аго. Глаголи са -и- основом познају оба типа грађења. Сви случајеви старијег начина творбе јесу: състављашаго 16/13, сътвр'шаго 98/12, тављашаго се 153/23, рож/д/ьшаго 262/19, швновла'шаго 443/22. Новији тип творбе забележен је у следећим примерима: жжививша/г/(о) 251/21, 22, сломившаго 262/3. Код глагола осталих инфинитивних основа никаквих иновација нема, стога наводимо само неколико случајева ради илустрације: съз/д/авшаго 53/12, пославшаго 70/15, па/д/ша/г/(о) 202/13, съз/д/авшаго 335/6 итд.

Женски род се ретко среће, а може имати наставак -е или -еа. Глаголи са -и- основом граде партицип искључиво на старији начин. Сви случајеви јесу: измѣнише се 282/22, рож/д/ьшее 436/21, 445/23, бывшее 396/15.

Датив једнине. Највећи број примера среће се у неодређеном виду м. рода. На пример: бывшъ 145/3, мыноувшоу 48/19, речкъ 81/13, скончавшъ 159/14, възнесшоу 358/21, распѣнишъ 268/11 итд. Глаголи са -и- основом граде партицип на старији начин у 22 случаја. На пример: сътвр'шоу 49/15, прѣполовльшъ се 297/13, прѣстоупльшъ 314/5, тавльшоу се 325/20, сътвр'шъ 383/1 итд. Млађи начин творбе јавља се у 7 случајева. На пример: възгласившоу 2/23, въпросившоу 79/2, съпосадившоу 358/21 итд.

У одређеном виду м. рода уопштење је наставак -омоу. Све потврде јесу: провѣдши 17/8—9, вмрьши 27/1, приш(ь)/д/шоми 33/3, пославшомоу 73/14—15, подшоми 103/18, съз/д/авшомоу 138/8, ѿвръзьши 152/25—26, въскр(ь)/с/шомоу 153/25, 162/10, 215/13, 258/12, въскр(ь)/с/шоми 278/12, обнищавшоми 320/6, възнесши 357/23, съшь/д/шоми 409/8. Глаголи са -и- основом творе партицип на оба начина, с тим што је већи број случајева са старијим типом грађења: рож/д/ьшоми 14/17—18, 305/22, измѣнишомоу 229/14, тавльши 307/21, швновльшомоу 307/22, наставльшомоу 341/2—3, потопльшомоу 341/3—4, настава'шомоу 358/18, съединишомоу се 367/13, настава'шоми 380/14, потопа'шоми 380/15, рож/д/ьшомоу 389/6. Са млађим начином творбе јесу: въскресившоми 17/10—11, свобо/д/ившоми 45/21, вмрьтившоми 152/26, просвѣтившомоу 307/22.

Женски род налазимо свега у четири примера, два у неодређеном и два у одређеном виду, са наставком -еи: просиши 325/24, 331/25, рож/д/ши 304/26, приволѣзновавши 356/9—10. Као што се види, глаголи четврте инфинитивне врсте познају оба начина грађења. Средњи род није посведочен у тексту.

Акузатив једнине. У м. рому се доследно спроводи иновација једначења А са Г уколико се ради о бићима. Број примера неодређеног вида је веома велик (54), те наводим само неке ради илустрације: оғирьшаша 21/21, въдаша се 49/23, съкрывша 152/21, пострадавша 227/2, въгіавша 263/16—17, бывша 340/5 итд. Глаголи четврте инфинитивне врсте граде партицип на старији начин у 17 случајева. На пример: не разлгчаша се 14/18, настављаша 229/15, съхранша 281/24, тав'шаша 346/17—18, рож/д/ьшаша се 381/10 итд. Млађи тип творбе забележен је свега четири пута: въпътивша се 91/4, ѿскрѣнивша 95/7, не швалившаша 234/3, наѹчившаша 372/21.

Одређени вид м. рода има увек наставак -аго (-аго), а неки од многојних примера (50) јесу: *вимршаго* 10/5, *прозевшаго* 10/9, *проведшаго* 83/11, *съкрившаго* 152/20, *дѣлавшаго* 207/1, *вѣгавшаго* 262/4 итд. Старији тип партиципа код глагола са -и- основом јавља се 20 пута. На пример: *исквѣшша/г/(о)* 58/1, *рождьшаго* 163/10, *оукрѣпльшаго* 233/18, *съставльшаго* 322/6, *съединшаго* се 363/12, *избавл’ша/г/(о)* 369/10. Млађи тип присутан је у тексту 25 пута. На пример: *въскрѣвившаго* 13/3, *настившаго* 83/6, *оуказывившаго* 83/13, *шбновившаго* 252/4—5, *шзарившаго* 263/14, *възисившаго/г/(о)* 370/13 итд.

У примеру *въпльщшаво* се 280/16—17 среће се словна грешка.

Само једанпут је посведочен А партиципа уз именицу која не значи биће: *дѣй же пакы въ ноци прѣшь/д/ши* 130/12.

У ж. роду се паралелно јављају наставци -оу и -ою, с тим што је овај други далеко чешћи. На пример: *оукрѣшоу* 45/15, *прозевшю* 164/10, *изнемогшю* 286/24—25, *исъх’шоу* 316/1, *бывшоу* 356/13; *зачаньшъ* 10/12—13, *емшоу* 189/2, *прѣмшъ* 292/17. Глаголи четврте инфинитивне врсте граде партицип на старији начин у 19 примера, а неки од њих јесу: *рож/д/шю* 10/13, *не съхраншъ* 271/13, *сътвор’шъ* 219/18, *рож/д/шъ* 347/2, *избавл’шю* 444/19—20 итд. Млађи тип грађења налази се само пет пута: *источившоу* 52/5, *оуказвишю* се 251/15, 271/15, *родившю* 252/4, 272/4.

Средњи род је редак, увек са наставком -е: *бывшее* 103/9, 129/26, *оукрѣш’шее* 152/5, *падшее* 438/7, *запоустѣш’шее* 184/6.

Инструментал једнине. Посведочен је у тексту свега два пута, у женском и у мушком роду неодређеног вида: *истекшо* 308/6, *раз/д/рѣшьш’ш/м/ се*.

Локатив једнине. Једина потврда овог падежа је у м. роду одређеног вида: *ш ... прѣставл’ши/м/ се* 418/3—4.

Номинатив множине. Грађење партиципа је правилно. Највише је случајева м. рода неодређеног вида. На пример: *възълишъ* 29/19, *видѣвшъ* 5/7, *погрѣбшъ* 35/3, *рекшъ* 40/14, *забившъ* 54/2, *пилюнвшъ* 94/10—11 итд. Одређени вид је рећи, а неке од потврда јесу: *вьшь/д/ши* 3/6, *погрѣбшъ* 9/11, *пришьдшъ* 103/11, *въскр(ъ)/с/ши* 254/10 итд. Глаголи са -и- основом имају старији тип творбе у 32 примера, од којих су неки: *вдивльшъ* се 24/17, *сътвор’шъ* 81/6, *поклоншъ* 94/9, *ѡчицкшъ* се 308/5, *оукрова’шъ* 396/11, *швогацьшъ* се 435/4 итд. Млађи начин грађења заступљен је са 44 потврде. На пример: *възложившъ* 52/18, *научившъ* се 55/2, *просвѣтившъ* се 317/9, *смотрившъ* 389/4, *обогатившъ* се 434/16, *оукрасившъ* се 434/16 итд.

Женски род има наставке -е и -е. Неки од случајева јесу: *ви/д/евшъ* 65/7—8, *прие/и/шъ* 430/8, *прѣставшъ* 429/23, *съпослѣдствовавшъ* 103/14, *постро/д/авшъ* 448/10 итд. Код глагола четврте инфинитивне врсте двоструко је чешћи млађи тип. Сви случајеви јесу: *пристоул’шъ* 348/21, *възлюбл’шъ* 439/12; *огласившъ* се 349/17, *оукрасившъ* се 437/23, *не оукладившъ* 446/14—15, *постившъ* се 448/10.

Средњи род је редак, а има наставке -аа и -а: *просгѣавша* 256/23, 276/23, *пришь/д/шаа* 324/18.

Поремећај конгруенције јавља се свега два пута: онћ је пристоу-
пљши 197/14, премеша твојега съмотрениа свѣтъ оца прослави/м/ 312/2. У
првом примеру ради се о партиципу у Н јд. ж. рода, док у другом може
бити реч и о аналогији према прилевима.

Генитив множине. У овом падежу, као и у осталима у којима је
облик исти за сва три рода, примери нису одвајани по родовима. Потвр-
ђена је само сложена промена партиципа. Неки од многобројних случа-
јева јесу: *ідши/х/* 62/25, *виршъхъ* 20/4, *оғъшїи/х/* 101/26, *прогнѣвавшихъ*
167/3, *познавши/х/* 283/4, *стѣжавши/х/* 289/24—25 итд. Глаголи са -и-
основом показују следеће стање: а) *оғож/д/ьши/х/* 427/4; б) *смѣшившихъ*
167/2, *шплочившихъ* 174/16, *съмысливши/х/* 399/8, *тѣдниви/х/* 452/9.

Датив множине. У највећем броју примера заступљена је промена
одређеног вида. На пример: *емшим* 86/1, *видѣвшим* 234/23, *бывши/м/*
283/24, *вѣровавши/м/* 314/1, *съѣравши/м/* 381/8, *па/д/ши/м/* 426/5. Код
глагола са -и- основом ситуација је следећа: а) *прѣклонши/м/* 408/23—24;
б) *възвратывшихъ се* 42/16, *оғможившихъ се* 280/3.

Ретки примери неодређеног вида м. рода везани су за конструкцију
апсолутног датива: *льже свѣдѣтельствъ пристоупицѣи* 84/19, *съѣравши се*
на/м/ 138/2, 162/2, *прічестивши се* тог/д/а *твои/м/* *оученико/м/* 390/15—16.

Акузатив множине. У м. роду је увек наставак -е. Сви примери
јесу: *измѣшие* 176/23, *заблюж/д/шее* 319/22, *познавшие* 347/5, *заблѣж/д/ьшее*
368/10. Као што се види, глаголи са -и- основом познају само старији
тип творбе.

Средњи род има редовно наставак -а. Сви слушајеви јесу: *бывшах*
118/8, 102/4, 197/20, 328/14, 343/10, 291/20. Облике за женски род нисам
нашла у тексту.

Инструментал множине. Потврђен је само једанпут, са наставком
одређеног вида: *оғмѣшили* 238/2.

Двојински облици. Двојина је ретка, а посведочене су само форме за
Н и А м. рода, са наставком -а: *пристоупиши* 84/20, *іавиши се* 173/5,
шь/д/ша 188/22, *ѣврѣзши се* 422/9. Као што се види, глаголи са -и-
основом познају само новији начин творбе партиципа.

На основу изнесене грађе може се рећи да се код активних парти-
ципа у *Цветном триоду* доброс чува старословенско стање. У досадаш-
њем излагању нисам се посебно освртала на основе партиципа, али се
већ из изложеног материјала види да никаква одступања од старословен-
ског канона у том погледу не постоје. Партиципи се граде правилно, а
глаголи четврте инфинитивне врсте познају оба типа творбе партиципа
претерита. Међутим, млађи начин грађења претеже (укупно 340 примера)
у односу на старији (228 случајева).

У највећем броју падежа чувају се старословенски наставци. Од
доследних иновација које познају и остали српскословенски споменици
срће се обличко једначење А са Г јд. м. рода активних партиципа ка-
да се ради о бићу.¹⁷ У Д јд. м. рода активних партиципа уопштава се

¹⁷ Вера Јерковић, *Српскословенска норма у лексичном и морфолошком сисијему*,
Jugoslovenski seminar za strane slaviste, 33—34, Filozofski fakultet u Zadru, Zavod za
slavistiku, Zadar, 1984, 63.

наставак -омој. Овај заменички наставак доследно се јавља у српскословенском језику у деклинацији придева, редних бројева и пасивног партцијпа претерита. Међутим, по подацима које нам пружа литература, активни партцијипи, као и пасивни партцијип презента, задржавају у другим српскословенским споменицима и стари наставак, будући да немају ослонца у народном говору.¹⁸ Следећа иновација којом се одликују и остали текстови писани књижевним језиком јесте губљење неодређеног вида партцијпа у Г, И и Л мн., док се у Д мн. чува још само у књишикој конструкцији апсолутног датива.¹⁹ Утицај народног говора огледа се у четири примера Д и Л јд. ж. рода с наставком -он, (од укупно шест потврда ове форме), као и у два случаја Л јд. м. рода са наставком -еинъ (од свега три). Исти утицај види се и у мањем броју случајева поремећаја у конгруенцији партцијпа. Ниједна од ових појава не даје могућности за одређивање дијалекатске базе, будући да се ради о раним општештокавским особинама.

Све ово указује на добро чување и познавање српскословенске норме у тексту *Цвейној итриода*, што се уклапа у резултате ранијих истраживања језика ове књиге, као и у резултате испитивања језика штампарије у Мркшиној цркви у целини.

¹⁸ Вера Јерковић, *Српскословенска норма у ћласовном и морфолошком систему*, 63.

¹⁹ Вера Јерковић, *Српскословенска норма у ћласовном и морфолошком систему*, 63; Вера Јерковић, *Морфолошки систем у „Житију св. Симеона” од св. Саве*. — Јужнословенски филолог, књ. XXXVII, Београд, 1981, 210.

Емина Томић

ОСОБИНЕ ГЛАСОВНОГ СИСТЕМА ДРЕЖНИЧКИХ КОЛОНИСТА У БАЈМОКУ

*Рађено јод руковођством
проф. др Draioљуба Пејровића*

I. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

На северу Бачке, 30 км југозападно од Суботице, смештено је село Бајмок са око 13000 становника. Село је подељено на два дела. Већи део (Рата) насељен је становништвом из дрежничког краја, а у мањем његовом делу (Папрењача) налазе се староседеоци: Буњевци и Мађари.

Дрежничани су у Бајмок колонизовани 1945. године. Доселило се 364 породица. Највише их је Томића, Радуловића, Марковића, Зрнића, Косановића, Вукелјића и Таталовића, а нешто мање Трбовића, Јовошића и Боснића. Њихови преци су Крајишићи који су се у дрежнички крај населили у првој половини XVII века из околине Цазина.¹

Пре другог светског рата Дрежничани су се бавили шумским радовима, земљорадњом, сточарством и киријом.²

Њихов говор и њихови обичаји, иако су променили средину, остали су углавном неизмењени. Утицај Буњеваца и Мађара на њихов језик није знатан. Највише промена претрпела је лексика, док је фонолошких и морфолошких промена веома мало.³ Све промене су извршене под

¹ Ђурађ Томић, *Живот и борба Партизанске Државе*, Смедерево, 1980, 7—8.

² Кирија у шуми (превоз дрвне грађе) било је значајно занимање за оне који су имали запрежну стоку (пар коња или волова).

³ Од фонолошких промена карактеристично је враћање фонеме /x/ у појединим речима (нпр. *храна*, *кухинја*).

утицајем нашег књижевног језика. Ово се, наравно, односи на старије генерације, јер је говор млађих генерација, под утицајем школе, знатно изменењен.

Грађу за овај рад сакупљала сам током пролећа 1983. године у Бајмоку. Информатори су ми били Јлија Томић-Скендер, стар 74 године, и његова жена Милица-Милица Томић, стара 70 година, обоје рођени у селу Томићи.

Приликом рада на терену користила сам се упитником Павла Ивића⁴, а у обуличавању грађе и радовима Божидара Финке о горскокотарским штокавским говорима.⁵

II. ВОКАЛИЗАМ

1 Вокалски систем у говору дрежничких колониста у Бајмоку битније се не разликује од прилика у главници западних штокавских говора. Једини изразитији изузетак тиче се нешто затворенијег изговора вокала /ā/: *млāд, klāсјe, шīдā, jáјe, jāк;* Г. пл. *cáми, вráми; дvá, vála, cívári, znám, Márinôg, málî.*

У суседству назалног сонанта вокал /o/ се код старијих генерација изговара као /u/: *ұн, ұндâ, мұмка, күň, күňа, дўňy;* код млађих генерација изговара се као /o/: *нôc, нôж, іnôj, ôn, дôňy, kôň, kôňa, ôndâ;* а код најмлађих се изговара као /ø/: *nôc, nôж, kôň, ôn, ôndâ, mômka, dôňy.*

Изговор вокала средњег реда не одступа од оног што се сматра обичним за главничу западних штокавских говора као, уосталом, и за наш стандардни језик:

/e/: *шêсî, jéжom;* Г. пл. *жéнâ;* *шêтâ ce, ѫéй, нéмâ, tréдâ, rέжala.*

/ɛ/: *нêћâk, срêћna, вêче, ѫêщero, ѫlêo, свê, зêй;* 3. пл. през. *вêнû; вêлû; trêћhi, лêїnu, свêkrva, зêмљa, ёдна, ёднôj, чêло, чêтири, jařebica, шêница;* Л. сг. *чêлу.*

/ö/: *pôi, вô, ѿвча, ѿђe, бôi;* Г. пл. *кôлâ;* *cô, дôђo, дôђe.*

/o/: *кôла, дôбар, мôре, ѫđle, звôно, ѡко, кôlima, кôсîmi, ѡчи, вôда, дôраз,* ѡñêй, *йоклонијo, kôjy, u вôdi* Л. сг; *бôжићnî;*

Ни изговор вокала /u/ не одступа од изговора истог вокала у нашем стандардном језику: *ўжe, зўб, ўши, ўмрô, ўзđ, ўсјеница.*

2. Полуглас се обично рефлектује у /a/: *дâh, cíáblo;* Г. пл. *vrâbâцâ,* *тâсâ,* *момákâ, snájâ,* *овáцâ,* *їúscâkâ;* *шâйћâiâ,* *зâva, lâko, nâћve, mâňy, svâñe,* *çâklo, câđ, kâđ, dânaс, ïâc, ïâsâ, câv, lâdan, ёдан, јêчam, жrvaњ, чêтвртak,* *môzak, nôkaiâ,* *шâрêm,* *жâнъem, шâљem, ѫшишâlêm.* Речи бресква, бресака и дажд не постоје, а уместо дјевојка, дјевојака обично је *ијûra.* Уместо речи *oшâц* говори се *ћâћâ,* а уместо речи *шав,* говори се *rûb.*

⁴ Павле Ивић, *Инвенције фонетичке проблематици штокавских говора:* — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, VII (1962—1963), 99—110.

⁵ Божидар Финка, *Штокавски цјекавски говори у Горском Кошару.* — Зборник за филологију и лингвистику, XX/1, 1980, 145—173; исти, *Штокавски цјекавски говори у Горском Кошару.* — Зборник за филологију и лингвистику, XX/2, 1980, 167—199.

Полуглас се рефлектира и у глас /e/ у речима: *нòћес*, *Бўрећ*, *бѝљец*, *йлàден*.

Префикси *с(a)-*, *из(a)-* редовни су у облицима: *сакрить*, *изайнай*, *изаженем*.

Секундарни полуглас, такође, се рефлекситоао у /a/: *мойā, лётā, рёкā, вёшмар, ъёсам; Дане, Дана, Даница*. Исто је и са полугласом у суседству лабијала: *сёдам, сёдамнёсий, седамдёсей*.

Ненаглашени полууглас у суседству /ж/ такође је прешао у /а/: *дајс-дєњак*.

Пред слабим полугласником место /в/ доследно се појављује /у/: *ѹторак*, *ѹзб.*

Уместо сандук и јасићук говори се шкриња/кишићра и ваљкуши.

Речи: *жліца*, *цакло/шрâјба*, *ӯши*, *вâјек*, *мрїївац*, увек имају такав-гласовни лик. Глас /и/ се губи у примерима: *ӣјан*, *ӣјâница*, *ӣреbъен*, *Ӣреб-іено*, *ӯбіèни су*.

4. Дуго јат, без обзира на то да ли је под $\wedge$ акцентом или неак центованом дужином, рефлекстује се у *је*: *съѣї*, *цвѣѣће*, *жѣѣб*, *љѣн*, *звѣѣр*, *бѣѣлїй* *дѣѣлїм*, *дѣнѣла*, *донѣши*. Такав је случај и са рефлексом продуженог јата у примерима: *мѣѣдїа*, *мѣѣстїа*, *кѣльнїа*, *нѣѣхїа*; али: *мрѣжїа*, *бѣльїа*.

Под **'** акцентом јат се, такође, рефлектује у је: *đeјéне, eрјéме, iљéнио, исујéнала, iљéвиши, иромјéниши, звјéзда.*

Кратко јат обично се рефлексује у је: Њемачка, сњећови, кόљено, љећини, ћерам, шјёме, дјешића, дјече, дјешенце, ћрђећед, ћела, сједим, сјёме, изјесцини, цјећаница, мјесец, шјесма, бјежасцини, вјешти, вјероватни, мјехед, сјећодок, јесцини.

Иза /р/ кратко јат је прешло у /е/: *мрёжка, шрёшиња, зрељо, времена, вређено, шрёбა*, али је редовно: *іорила, ёстварила*.

Екавски лиќ редовно има и префикс *ѝре-*: *ѝрёвании*, *ѝрёвршала*, *ѝрекришиен*, *ѝрејфчай*, *ѝрекрстила се*, а тако и предлог (префикс) *ѝрёд(-)* *ѝрёд-њум*, *ѝрёш-кућом*, *ѝрелоджий*, *ѝрејфчайи*.

Редовно је: *и́рёлас, и́рёнос, и́рёкид, и́рёвој.*

У лику предлога *ѝреко*, јат се, такође, рефлектује у /e/: *ѝреко-куће, ѝреко-ѝрда, ѝреко-брда*, али: *ѝрјеко, ӣдирјеко, ӣријекијем ӣйтном*.

У секвенци ёј јат се увек рефлектује у /и/: *сijем, смiјем, се; смiарију, ћростијију, чистију, йоштенију.*

Из система глаголских облика имперфекат је ишчезао.

Секвенца **-ёль-** > **-ель-**: *нёћела*, *йонёћелак*, али: *бильеi*.

У секвенци *-eo* (<-*e.l*) > *-uo*: *ùмио, разùмيو, врùю, зрио, ѹо, сјèдио, вїдюо, дсїарио, шио* (*Ћио*).

5. Нови флексиони наставци затрли су старе односе у локативу плурала: *ио зùб^има, на ѹрс^има, ио брјёсовима, на кòљенима, на врाटима,* као и у Д-Л сг. именица друге деклинације: *зáви, цùри, мàћији; у шкобли, у вòди, нòти, у рóку.*

Тако је и у Д-Л личних заменица: *мёни*, *шёби*, *сёби*.

Редовно се, међутим, среће ије у облицима заменичко-придевске деклинације: И. сг.: *ићем*, *двијем*, *свијем*, *ёднијем*, *старијем*, *добријем*, *младијем*, *малијем*; Г. пл.: *иће*, *двије*, *свије*, *модије*, *младије*, *малије*,

добраје. Д-И-Л пл.: *тијем*, *дијем*, *свијем*, *младијем*, *мдијем*, *малијем*, *добрајем*, *сијаријем*.

У 2. л. пл. императива обично је: *идиће*, *доћиће*, *одсјеќиће*, *вјућиће*, *жакањиће*, *шушићиће*, *шумићиће*.

Такође су обичне глаголске форме: *сједићи*, *сјећела*; али: *вићеши*, *вићела*, *вљеши*, *вљела*.

6. Дрежнички пресељеници у Бајмоку говоре: *ињеzdо*, *ињеван*.

7. Доследно је: *сикира*; *њесам*; *ће*, *ниће*; *троби*; *нешто*, *цеста*, *некомико*, *ође*, *онће*, *сјено*; В. сг. *дјејиће*; *обећаши*, *озљедиши*, *драс*. Уместо речи *челиваши* говори се *љубиши*.

8. Редовно је: *кукјурјеће*, *виđим*, а тако и: *бдолеси*, *кдрјен*, *кисоб*.

9. Увек је: *јечам*, *јечма*, *јечмени* *крљув*.

10. Квантитетски односи између дугог и кратког /р/ су неизмењени: *крв*, *црв*, *црни*, *чврст*, *жрвањ*, *брк*, *рваш* се, *рђа*, *ирс*, *дркшала*, *цреен*, *Србин*.

/р/ је девокализовано у облицима: *дирб*, *самирб*, *јмрб*.

11. Вокално /л/ је дало у свим примерима /у/: *кунё*, *дји*, *сунце*, *јсуч*, *бува*, *вуче*, *вук*, *шуж*, *томуженца*, *јабука*.

Редовно је: *дубок*, *дубока*, *кубасица*.

12. Афереза је присутна у речима: *амо*, *ономад*, *вакав*, *ондлк*, али је нема у речима: *уторак*, *дви*.

13. Синкопа је позната у речима: *сјеће*, *скинла*, *дшаш*, *колко*, *бештие*, *шрчиће*, *йдиће*, али је нема у речима: *тонећељак*, *забрравијо*.

14. Нема испадања вокала у речима: *сакрила*, *срамдша*.

15. Апокопа је присутна у речима: *ономад*, *ја-б-домил*, али је нема у речима: *ође*, *онће*, *амо*.

16. Непознате су елизије у везама: *оћу да-идем*, *да се уради*, *не умижем*.

17. Нема скраћивање: *не да каже*; обавезно је: *нёће да рече*.

18. Вокалска група *-ao-* > *-ā-*: *санице*.

Секвенца *-ao* обавезно се спреће са фонетизмом *-ā*, без обзира на то да ли је њен први члан под акцентом или ван њега: *дā*, *звā*, *крā*, *иā*, *сиā*, *знā*, *нāнако*; *сијā*, *смијā* се, *шрчекā*, *смиā*, *блёжā*, *шрчā*.

19. Поредбена реч као увек има гласовни лик: *кā*.

20. Редовно је: *зάва*; а тако и: *мдā*, *рекā*, *лётā*, *дрā*, *йдсā*, *котшā*, *цркā*, *шукā*.

21. Група *-ел* неизмењена је у облику *стелна*.

Група *-eo* неизмењена је у речи *йлео*.

Ненаглашена група *-eo* редовно се сажима у *-o*: *јзб*, *кисоб*, *дебб*, *дөвб*, *ићеоб*.

22. Реч *анћео* има увек такав гласовни лик.

23. Место *ирионуши* у овом говору је *иријунуши*.

24. Група *-ио* разбијена је гласом /j/: *шусишијо*, *бацијо*; *забрлавијо*, *црдолијо*.

25. Секвенца *-уо* обавезно се разбија гласом /v/: *изуво*, *обуво*, *чуво*, *скинуво*, *утишнуво*, *метинуво*.

26. Секвенца *-ae-* у бројевима од 11—19 своди се на *-āj-*: *едānājсīй*, *седāмнājсīй*, *девēтнājсīй*; *чейфнājсīйтōй*.
27. Лексема *зēц* увек има стандардни гласовни лик.
28. Дошло је до сажимања гласовног низа *-eka-* па се место некакви чује *нēкви*.
29. Гласовни низ *-eko-* често прелази у *-jeko-*: *ūрjēко*.
30. Гласовни низ *-ija-* < *-jē-*: *ūрjēйель*.
31. Група *-ij-* у облицима компариралих придева је остала неизмењена: *сīлāрийj*, *йоштēнēийj*, *чīстijйj*, *ūрdсīиjйj*.
32. Група *-oja-* своди се на *-ā-* у речима: *ūâc* (појас), *сīлāиti*, али се не мења у облицима присвојних заменица: *мoјa*, *ūвoјa*, *свoјa*.
33. Група *-ovē-* у облицима речи *човек* у овом говору среће се с различитим фонетизмом: *чōjk*, *чōjkом*, *чōче*.
34. Група *-y(x)o-* у речи *đуovi* измењена је само ишчезавањем гласа /x/.
35. Група *uo-* у речи *уочи* у овом говору има стандардни гласовни лик: *уочи* *Бòжићa*.
36. Група *-ip* најчешће је неизмењена: *вîр*, *йîр*, *мîр*, *чेटири*, *сирдомâ*, *сíкира*, али: *крумайjер*, поред: *крумайjip*.
37. Увек се говори: *вrâбац*, *расийi*, *кrâсти*, *јарёбница*, *мàуна*, *чâрайe*, *далéко*.
38. Прилог *ноћas* у овом говору има гласовни лик: *ноћес*, *ноћаске*.
39. Префикс *ūra-* има искључиво такав гласовни лик: *ūраjед*, *ūрдуунук*.
40. Редовно је: *èданा�jсīй*, *мâни*.
41. Редовно је: *ūрjје*, *водёнчa*.
42. Реч *маћеха* има гласовни лик *мâћијa*.
43. Увек се говори: *йôсљe*, *їусjеница*.
44. Тако је и: *лîсица*, *кôлиба*.
45. Место речи *изјестиi* говори се *йôсстiи*.
46. Обично је *сíрутикa*, место *суруйка*.
47. Редовно је: *áмо*, *субоїia*, *сîлâиti*, *йôлko*, *мðишика*, *ðдоzîb*.
48. Збирни бројеви увек имају форме на *-ero*: *йêштерo*, *шëсстiерo*, *девêттерo*.
49. Обично је: *іrôb*, *іrôблje*.
50. Рече *ёво*, *ёно* су непромењене.
51. Увек се говори: *нè-мерe*.
52. Увек се говори: *мijýр*.
53. Место *куйus* говори се *зéљe*.
54. Увек се говори: *блиzo*.
55. Вокално /r/ редовно је у речи: *свёkrва*.
56. Место *шай(y)шайи* говори се *шайдhайи*.
57. Вокално /l/ се девокализовало у /y/ у облицима: *вûкû*, *вûчemo*, *аûкла*.
58. Гласовни лик речи *йôдne* је непромењен.
59. Прилог *jùче* је, такође, непромењен.

III. КОНСОНАНТИЗАМ

60. У гласовном систему говора дрежничких пресељеника у Бајмојку сугласник /x/ не постоји. Он се или уклања, или замењује гласовима /v/, /k/, /j/, /c/.

Из иницијалног положаја ишчезао је готово без трага: *ðћу, ڻишар, аљина, ладан, ڻела, вала*, али: *храња (крáна)*.

У средини речи фонема /x/ или ишчезава, или уместо ње долазе друге фонеме:

-x- > -j-: *снаја, снајē, снају, снајđом*; али: *кұхиња*.

-x- > -c-: *ðрасом, ڻрасе*.

-x- > -k-: *сиромáка, сиромáку, сиромáке*,

-x- > -v-: *ўво, бùва, сúва*.

-x- > -θ-: *мауна, ڻузјаниши*, *млұр, ڻуови, ڻиов*.

Финално /x/ такође је потпуно изгубљено: *сиромáда, ڻије, ڻвије, ڻије, ڻладије, малије, ڻобрије; вије, ڻијеб, ڻијо, ڻијо, ڻедо*.

Сугласник /x/ не постоји ни у примерима: *зјевам, ڻай, лако, ڻха, ڻваси* се.

61. Глас /f/ у говору старих Дрежничана доследно се замењује гласом /v/: *Вилай, Сүйәвән, јевшино, вәмийија, вәбрика, кавана*. Код млађих генерација, међутим, често се среће и фонема /f/: *Филай, јефшино, фәмийија, фәбрика, кәфа, кафана*.

62. Сугласник /v/ се добро чува у свим позицијама у речи. У случају да изостане не замењује се другом фонемом.

У иницијалном положају фонема /v/ се добро чува: *вода, вүчем, вйдим, вәликй, врабац*.

Исто тако чува се и међувокалско /v/: *ёво, ڻо брјёловима*.

За фонетизам речи *човек* у овом говору уп. т. 34.

Фонема /v/ у средини речи присутна је у речи *зaborавијо*.

Фонема /v/ између консонанта и вокала је присутна у речима: *іволже, свједок, цвјешти*, *свёкрува, чештвртиак, друши*, али је нема у речи: *мөћед*.

Гласовни лик речи *сврака* је неизмењен.

Фонема /v/ између вокала и консонанта је присутна у речима: *бвџа, бвчји, овчари*, али је изостала у речи: *бђе*.

Фонема /v/ је присутна и у речима: *врба, вршица, вүїа, вәлий*.

Секундарно /v/ је присутно у речи: *йавук*.

Протетичко /v/ или /j/ не постоји у речима: *ўже, ўлар*.

63. Иницијално /j/ у овом говору је релативно стабилно: *јаје, јајем, јање, јаребица, јесии, једем* (поред чешћег *йем*), али у секвенци је -> -e: *ёдан, ёданајси, ёсам, ёднаки*.

У средини речи глас /j/ је, такође присутан, али му је изговор слабији: *сijем, сijao, ڀрјешел, мөjим, моя, коjи, чиjи, сiарајиj, ڀرڊسىيj, чىسىيj*.

У облицима императива глас /j/ је, такође, присутан: *дай, дайсе, сij, сijше*; али: *сакри, сакрише, немо*.

Фонема /j/ изостаје у речима: *ўжина, нёма*.

Секундарно /j/ се јавља у речи: *јойей*.

64. Дрежничани у Бајмоку доследно имају у своме говоре два пара африката /ч/, /ц/, /Ћ/, /ћ/.

Изговор гласа /ч/ је исти као у нашем књижевном језику: чојк, чешири, чешља се, чело, чији, јуче, ђчи, йочем, јечам, вече, жуң, кукур-јече.

Увек се изговара: јећ, ёма, али се фонема /ц/ може заменити и фонемом /ж/: жијерица, као и фонемом /ћ/: Маћар.

Увек се изговара: жаңдарап, жбун.

Фонема /Ћ/ у потпуности одговара вредности у нашем књижевном језику: ћу, нөћес, нөћу, мәћија, йләћа, обећаши, наћве, нөћ, дөћи.

Фонема /չ/ се изговара у речима: діраћено, ҏћа, мөћа, сләћи, шүћи, Бүржевдән, Бүрећ, али: іссаја, Госијина, Госијин дән.

Фонема /ш/ у потпуности одговара вредности у нашем књижевном језику: шест, ўши, даша, Мұлошем, нәшиш, наше, чешља се, мишиеви, ўши.

65. Фонема (3) у овом говору не постоји. Обично је: зид, звезды, звёр, звёно, озёбе, здра.

6. Фонема (л) у потпуности одговара одговарајућој вредности у нашем књижевном језику: лук, клүйко, на челе, цакло, чело, лаћа, ладан, класје, влас, млад, кolla, малла, чељела, мәїла, сијала се; волиш, влә; дјелим, дјелे.

67. Глас /љ/ се потпуно подудара с одговарајућом вредношћу у нашем књижевном језику: људи, изљубиши, љодље, аљина, нөћеља, чешља се, земља, љуљавши, осијављамо, осијављен, љрјећељ.

68. Увек је: учинио, учинила; љромјени, љромјено, љоклонио.

69. Глас /н/ се, такође, потпуно подудара с одговарајућом вредношћу у нашем књижевном језику: ъен, ъој, ъив, күнма, мәњи, щрешња, вәћијак, јање, жањёмо, күн.

70. На крају слога фонема /л/ се губи, или замењује фонемом /օ/: санице, зда; раник, љријунти; дә, звә, крә, сијә, смийә се, сийә, љрүчекә, бјёжсә; мәїә, рәкә, ләїә; љлә, ўзб, ъио, ўустайш, башцио, заборавио, љрдио; изуво, скінуво, ушийнб, мейнб, ўмрә; поса, койә; күсео, аңћео; вә, сә.

71. Испред палаталних вокала велари /к, ғ/ изговарају се као и у књижевном језику: скінуво, љокисә, вәлики, дубокй, јабуке, дүйй, дүїе.

72. Звучни консонанти у финалном положају остају неизмењени: млад, мәјед, бой, съеї, ўүћ, чәћ, образ, крв, ყрв, али: зүй, ѡрдй, младй, ной, ўши.

73. Као елеменат наставачке морфема, сонант /м/ је непромењен: љрситом, нөксом, дјетештом, вәдом, са мном, сијем, ъесам, дам, не ўмјем, сједам, сијодам.

74. Обавезно је: мәре.

75. Увек је: мәре, мәремо, нө меретте, али: изајсене.

76. Група *st' рефлектује се у ши: ушийнб, Ѹињиши, ўшишаш, єришишаш, љрекшишиен, ўшишаш, шишиаш.

77. Група *zd' рефлексотовала се у жд: звиждайм, даждәньяк, мәждан.

78. Групе ји, јд у овом говору непознате су. Доследно је: дөћ, ѫић, дөћем, дөће, ѫрдће.

79. Стара група *чр* појављује се увек као *чр*: *чрв*, *чрн*, *чрвен*.

Група *чре-* > *чре-*: *чрево*, али: *штрешња*.

80. Ново јотовање је захватило скоро све консонанте који су се нашли на удару ове морфонолошке појаве: зёље, сđљу, камење, цвјеће, брђа, штрени, лашће, нећак; igrджче, ладја, леђа, снобље, igrбље, дивљи. Изузетак су консонанти /с/, /з/ у речима: класје, козји; као и /д/ и /т/ у рђоћак, нећајак.

81. Доследно је: *сундра*.

82. Групе *шј*, *жј*, *чј* су остале непромењене: *кокодијј*, *брожје*, *ծвчј*.

83. Јекавско јотовање није доследно проведено. Присутно је у речима: *Њемачка*, *сњेजови*, *кљено*, *љеши*, *ћерам*, *ћела*, *живљеши*, *међед*, а изостало је у речима: *шјеме*, *дјеча*, *дјетеша*, *сјеме*, *сједим*, *сједиш*, *изјесши*, *џијаница*, *мјесец*, *мјур*, *шјесма*, *шођећи*, *бјежаш*, *вјешпар*, *вјениш*, *сједок*.

84. Групе *-сий*, *-ший*, *-зд* су неизмењене: -ст: *чрећникасий*, *штисий*, *йосий*, *класий*, *масий*, *бблесий*, *еданадајсий*, *шесий*, -шт: *вјешши*, -зд: *ирбзд*.

За групу *-жд* не постоји лексичка потврда.

85. Група *(-)шк-* у овом говору увек је без првог члана: *кћ*, *нико*, *неко*, *шко*.

86. Група *шт-* је без првог члана у речи: *штца*.

87. Групе *(-)шч-*, *-шк-* су остале неизмењене: *шчела*, *кћица*, *клућко*.

88. Група *шш-* је без првог члана: *шеница*.

89. Групе *-ши-*, *(-)шс-* остале су непромењене: *љешиш*, *шса*, *шошиш*, *шодвали*.

90. Уместо речи *ошишина* говори се *дићина*.

91. Група *бз-* је без првог члана: *зова*.

92. Група *(-)ид-* је упрошћена у речима: *ће*, *ниће*, *дунье*.

93. Група *кћ* упрошћава се у речима: *ћи*, *ћери*, *ћерима*, али остаје неизмењена у речи *дркће*.

94. Група *-кш-* остало је непромењена у речима: *нокшима*, *дркшила*.

95. Говори се *шела*, али и *ћела*.

96. Група *чк* остаје неизмењена у речима: *мачка*, *Њемачка*, а тако и *шк* у речи *шкбра*.

97. Обично је *стабло*, али уместо *стакло* говори се *цакло*.

98. Група *ср-* остало је неизмењена: *срамдша*, *срешна*.

99. Групе *зр-*, *жр-*, *зн-*, *жљ-* остале су неизмењене у речима: *зрео*, *зрак*, *знам*, *жрвањ*, *жљеб*.

100. Редовно је: *шљива*, *шљивик*.

101. Група *чл-* остало је неизмењена у речи *чланац*; али: *чојк*.

102. Група *ил-* је остало неизмењена у речи *илисша*.

103. Обавезно је *ин-* у речи *инездб*, али и *ин-* у речи *инђ*.

104. Редовно је: *снјећ*.

105. Група *-сл-* (пред /и/) је остало неизмењена: *мислиш*.

106. Редовно је: *ш-њим*.

107. Група *-зј-* је остало неизмењена: *ујзјашшио*.

108. Говори се *срешна*, *бджешињ*.

109. Групе *-ћњ-* и *-ћк-* су остале неизмењене: *вћњак*, *вћћка*.

110. Група *вр-* је непромењена у речима: *вријеме*, *вретено*.

111. Група *(-)хе-* увек се своди на *-е-*: *вала*, *јуватио*.

112. Почетни консонант је /в-/ у речи *вѣщаи*.
113. Редовно је: *длѣши*.
114. Група -*ил-* остала је неизмењена у речи *мѣйла*.
115. Група -*иц-* је остала неизмењена: *ірасци*, *исујѣтала*, *рѣсијејтала*.
- Исто је и са групом -*ич-* у речима: *іушче*, *іушчики*.
116. Редовно је: *башти*.
117. Група -*иц-* је непромењена: *дјешешице*.
118. Редовно је: *дшира*.
119. Редовно је: *равно*, али *іувно*.
120. Групе (-)мн-, -мл-, -мљ-, -мњ- непромењене су у речима: *седамнајсї*, *мњојо*, *млад*, *земља*, *сумња*.
121. Неизмењене су и групе -*вљ-* и -*вл-*: *ծстивљамо*, *брѣшовљев*, *влас*.
122. Група -*ињ-* је без првог члана у речи: *յање*.
123. Групе -*дн-* и -*дм-* неизмењене су у речима: *էдна*, *йаднѣ*, *ձմա*.
124. Непромењене су и групе: -*мк-*: *մօմկա*, -*մչ-*: *մօմչի*, -*մч-*: *մօմչե*, -*մծ-*: *սեծմէսէտ*, -*մի-*: *յամի*, -*մի-*: *էդանի*.
125. Група -*иц-* своди се на -*с-*: *ծյећи*.
126. Консонантска група -*иск-* се остварује као -*цк-*: *քվաչки*, *բրաչки*.
127. Група -*իск-* се своди на -*իկ-*: *հիկինիկ*, *տօմինիկ*.
128. Групе -*իսիւ-*, -*իշիւ-* своде се на -*սիւ-*, -*սիւ-*: *բոյածիւ*, *դրոշիւ*-*бо*.
129. Везе -*ծ-*, -*մ-*, *յ-*, *չ-*, у зависности од говорног темпа, реализују се различито: *կոմ-սելа*, *ко-սելա*, *մեմ-յենա*, *մեմ-յենա*, *մեզ-յենա*.
130. У групи -*шլ-* која се, такође, остварује у везама двеју речи, не губи се други елеменат: *յամինի-լի*.
131. Увек је: *ծսիմո*, *զվիշմի*, *վանի*.
132. Обичан је гласовни лик бројева: *ձվաէսի*, *ձվաէս-յէдан*.
133. Обично је: *մօլենի*.
134. Слично је: *բլաօլօվու*.
135. Увек је: *կոկորուզ*.
136. Нема метатезе у речима: *մանաշիր*, *սվանէ*, *յավրան*, *հախե*, *մաւна*.
137. Предлог *իօկրայ* увек има такав гласовни лик.
138. Увек је: *յշլիца*.
139. Реч *բարյակ* увек има такав гласовни лик.
140. Редовно је: *յիխина*.
141. Уобичајено је *шүմաи*, али и *իյүմաи*.
142. Фонема (յ) је присутна у речима: *ծօսիլակ*, *յոնեժելակ*.
143. Редовно је: *յօմիլե*.
144. Редовно је: *յյէсма*.
145. Реч *բարեմ* дрежнички колонисти примили су у новој средини.
146. Реч *սկըրն* увек има такав гласовни лик.
147. Редовно је: *լեն*.
148. Реч *կվճկա* увек има такав гласовни лик.
149. Партикуле -*к*, -*ր*, -*հ*, не постоје у речи *յնդա*.
150. Поред *ձանас*, обично је и *ձանасկե*.
151. Уобичајено је *սած*, али и *սծե*.
152. Придев *ձոյնի*, *ձոյնիա* увек има такве форме.

153. Постоји паразитско /м/ у речи *ðкайтумбар*, али га нема у речи *уратјед*.

154. Увек је *без*, никад *брз*.

155. Нема редупликације предлога *с:* *с,* *са.*

IV. ТЕКСТОВИ

... Ал-јпак, мји смо били људи много, много ваљани, как-се-рече по-нјашки. Ође-се не-вљи ваљан, ман-дбар и-поплетан. Код-нас-се рече ваљан. Мји-смо много, много радили, мучили-се, ал-смо-многи и-вљели ћедни друге. Јер-у ономе крајевима, кад-се мји н-би помагали, кад-мји н-би вљели ћедно дрѓога, мји-н-би могли били живети. Да је то ки-дјана. Дјана, вјидиш, н-треба нјико нјиком, јер-свји-смо у-добрку животу. Саде дожај-је добр живот. А-тамо-смо мји били ју-томе крајовим ди-смо-мји морали ћедно друго помагат. И-помагали-смо. Али ју-томе свем најшем како-је-било, ми-смо-били и-вљели људи. Ми-ради по-онијем штума, по-кјријама, по-пилана, али-вјеш-смо били срђани. Ка-дби кјући, дечки-се оправи, ајде у-прела, по-прелима. Е, јваж, ћали-се, престаљај ћедно дрѓога, јер-тје било дрѓог, ели. Нје било шкобле, ели. Кјако-ј ко, рёхемо, ће-се мјожда мало пострјада, н-би пуно, јнд-му-се ругај. Код-нас-се нје вјикало ругај, вјице потпредју. Знаш, и-таке ствари. И-такб-смо-се мји борили гоѓинама и-гоѓинама. Наједанпут, кад-смо-вјидли да-су-тешке ситуације, почели-смо щтрапјт, тријест осмє гоѓине. Тај щтрапјт-се претворио у-едан генерални щтрапјт. У-тје щтрапјт, тријест дјевете гоѓине, вјех-су дошли комунисти и-уни-су-нам тју помагали многи. И-мји-смо-се тјак мјучли и борили-се. Бе-смо-гђд дошли нје-нас, овај, пријзнало као-људе, као-народ. Пријзнало-нас-је, ћто, та власт кјоја-је тада била нје-те гледала. Јер-кад-смо тријдесет дјевете гоѓине јмали тај генерални щтрапјт, ју-томе щтрапјт доцло осамдесет жандарп на-нас. Али-иншпектур безбедности доша из-Загреба. Пјати да-л-смо ја и-твој ћака били заједно ју-томе щтрапјту. И-пјати иншпектур безбедности, кјаке: „Добро, људи, д-ли вј, д-ли-се вј борите као комунисти, ил-да-л за своје право?” Мји не-знамо шт-су комунисти, мји-се боримо за-своје право ... и-таке ствари ... И-уи заповиче жандарима: „Ајте најзат за-Огулин!” Ал-иншпектур, тје, безбедности, паметан чојк, па-овак б-вљи: „Добро, вј-се борите за-своје право, ал-ју-томе прају вј мјејенде прецедника ѡпштине. Ту дјолази у-политичку ствар.” Мји вјелими, али је пријеџдник ѡпштине син јвога против кога се мј боримо. „А-вљи- то су друѓе јнд-ствари.” Знаш, то-ј-паметан чојк ... И ју-томе свем, вјидиш, мји-смо-се борили још-гоѓину, гоѓну јпо дјана. Мучили-се, весели јстом, ју-томе свем били. Пјевај! Ако-би-тј јм-за-дјве лјитре вјина, ајде, зовеш трји, четири, ајмо попит. Доби цуре, ајде платиги ту ракију. Ош њи-ди доћеш са-мном у-прело? Оћу ... и-таке ствари ... Мји-смо-вјеш ју-томе мјоменту били вљесли. У-њай вјели, јмаш тј цура, јнјай вјели, щт-ће ту цура, јм-вас дости. Јма-вас дости ју-кући, знаш ... и таке ствари ... Тјак-смо-се мји мучили и-у-тијем тешким дјанима и-смијајали-се, све-онб дјелиши што-је-нјоснобније за-једне људе кјој-су, јваж, живили на-сјлу ју-тијем дјанима. Св-смо-се тјак мучили до-четрдес прв-гоѓине. Четрдес прв-гоѓине мји-смо, јваж, ју-тијем најшем обичајима дошли на-мјилост и-н-емилост. Дошли-смо ... стјар јајна Југославија капталјала. Дошли-смо кјући од-овуда, н-еки од-унуда. Донијели-смо пљешк-кјући. Гледали щт-се ради. Ју-де-нам почело бјацат, сиротињу у-јаме. Шт-тј људи-су криви тобј нјовје власти? Нјаш, само-гледају. Сад, јнји кјој-су политички криви, н-јако, сад нек-и/x/ бјац ... и-таке ствари ... Ал-мји-не-знамо нјашта. А-нјат тје мји ћака зна од-политике, ман-само под-бјкуву њи-и-д-ћелат, ели. Или, рёхемо, твој ћака и ја ... и-таке ствари ...

Рјешу ти. И-кад-су-људи вјидли щт-је, почели-смо-се мји у-најшем сјлу, у-Дрежници, најпрвиј групсати, јер-нас-је-највиш било, а по-томе пјатију били-смо и-најорганизатији. У Партизанској Дрежници. Ал, сјело Томића водло је то. Јер-ун-ј-почело. Кад-су-вјидли Талијани да-се-тју н-ешто щушк-к, да-тј јм-н-ешто ју-тијем штума ... и-таке ствари ... дошли-су. Талијани у-Дрежницу. Талијани-су били неколико, али-се-ј-т-почело највеликоб организирати, почело се ј т-энти вје-и-власт.

Е, наједанпут треба пукати на Талијане. Јльаду дёвесто четрдесет првё ёдне мала чёта оде на Шекуцу... пукала на-Талијане. Ту-је и-твој хана пукд. Ђурећ. И заробили неколико Талијана. А Талијани-су видли да-се-туй много, много ѡважј организуме... док-су-многе лјуде, и-ја-сам био уапшен, стрељало-нам ёдно-четрнаест, петнаест. Осамдесет-је отишло у-Талију на-робију. Час-су били таќк, па-таќк око-двадесет гођин, некиј-је двадесет пет био кажњен. Талијански тај прекиј суд, ўн-је судио до-двадес-пет, од-двадес-пет стрељање. Таќк да-смо-имали много лјуди који су-осстали тамо, њесу нийако ни-доцли. А-имали-смо чојка, и-дјанас-је жив, ком-су-вадили слјепо црво, нис-га опијали, нит-ниш, само наќк ка-марву, ѡваж, су-га-сјекли. То-ј Пану, јаднога. Да-је-таж ѡстас-и-дјанас без-вїда, јер-од-вєликеје болова дубио-је на-очи, вальда, и-так.

И-так-смо-се борили цјелоба рата, против-тога фашизма. И ў-томе фашизму створило-се људије којиј-је и-пријан љеѓа, али-нє из-Дрежнице пуно, мај-вїш по дјалејије крајовима, и-так. Таќк да је најца Дрежница постала Партизанска Дрежница. А-зашто-ј то? У цјелоби земљи чётниц-су имали своје уточиште, а-у-Дрежници њесу. Да-у-тож Дрежници нийка власт нийе постојала, само-партизанска. А-све српски живаљ. То-се, свакиј-се људи чудили какој-ј мјогла опстајати, рєхемо, ёдна мјала Дрежница да нийе нийка власт домпила ў-њу, мај партизанска власт. Ако-би-најећале Швабе, ил-усташе, они буди двадесет четри сата и оде, ал-јопећ-је сама Партизанска Дрежница. Партизани имаду власт ў-њој. Е, зашгђ, вїдјиш, имамо понос што-имамо Дрежницу ёдну у-Југославији, где-нийка власт нийе била од четрес-првё, мај партизанска. И-зато-смо сви-и-поносни щ-њоме, ёли. И младо и старо. И-два, рєхемо дјанас, отаџ-јој из-Партизанске Дрежнице, јуна-се поноси да-ј љезин ѡеди најпрви пушки ўз-у-рuke и-бдио-се против-Талијане. Потље ѡстас вјерај до-краја, рєцимо, друштву и-овој држави... и-так-е ствари... Млади тај људи треба да-су-поносни, сви најци којиј-су-из-Дрежници, не-само и/з-села Томић, мај-из-целе Дрежнице.

А-потље рата, шгѓ мдрећ, ми-смо изгројели три-четир пут, борили-се, и таќе ствари... Узми-јој само ёдну ствар што-ку-јој-рєћ, што-ће-јој-вальати и-у-школи: Да-је-њезин стриј био командир чёте и-доща пйти мљека күхи, к-матери. Кад-је ѿша, нийе тоб күха била, то-је-барака била, али-је-дјобе био ёдан трап, и-заклопац је-озгб. Добље-им-је крумпјер био ў-томе. Ун-је... јдју швабе, опколили-су күхи, и-мати-га-је баџила у-трап, а-гђре стала на-њу, и-јмам ёдно вареник, има ёдно пет-шест лйтар... имали-су крвав пет-шест ўни. И јун-варенику брж-даје: „На, господне, тёби, на, господне, тёби вареник.“ Таќк, можда би-и/х замёла. А јун-је ѡздо држки цмајсер. Ако побију к-њему, јун ће түхи. Убић-га, ёли, потље... и-так-е ствари... То-је твоја баџа-Маџа учјила тада. Еројство за-Пану, еројство! Значи, ми-смо-га түј... кад-је-била већ-потље јуна, то-ј жена која-је ѡстарала, па нийе качила. Али, вїдјиш колько јун-ја паметна била то смјешти брж-е. „На-вам господине мљека.“ Таќк да-и забунји. Ето, вїдјиш да-је-таж Панте искочио потље ис-тога трапа и отиша, утекај жив. Значи, тоб-га-је мајти спасла. Тоб-треба записати у-вєликој књиги: мајти-се таќк неписмена снахи ў-том моменту, спаси сина о-смрти.

— Кад је Дрежница изгорела?

Дрежница-је изгројела четрест-друѓе ў-јесен.

Талијани њесу били лојци људи, али-је, пази... командира је била лојца. Уни-су били добри људи, ал-кад-ти-нарђеју... на пример, ја вєлим: „Удри ти ѡвога чојка.“ Ти вєлиши: „Неху.“ Удри ти љеѓа. Овај ђе тёбе. Ка-так вїдјиш да-ѡваж ђе тёбе, е и-ја ђоји тёбе, првоб нег ти мєне. Таќк-су били Талијани. Шваби-су крвлоци људи. Шваби-су били бес-карактера људи, јако-су дјанас, тобож, најпросветниј на свијету. Јер, онб што-се-дјанас дограђа ў-Берту, и онб... то-су-јисте Швабе и-Итлер. Рєхемо, клат ёдну-дјечу, доћи у-Берту, у-ону сирдињу и онб клат, ёдна војска, Израелци људи који-су љубија Швабе, они то јаде дјанас по-Берту... и-так-е ствари... Е-так-е-су Швабе биље, ки ѡвай, јистом. То-ј број-ёдан, број-два. У-брјој ёдан-се мјогу обедвој смјерити. Е, сад, кад даје ѡвијем пљадију, та мј знамо. Е, ѡ-том да-мј-не ѡлазимо ў-тоб. Тоб-су тешке ствари.

Било-нас-је сваје: и-у-шуме и-у-күхи... и-так-е ствари... На-пример, ја ка-сам доща от-команде мјеста, па-најем трбј дјече и-жени у-шуми. Кјаша пада и-сњег, и-ја-сам јмам пелерину на-себи. И-кад-сам-и-најца, гледам, оку-ли-и ѡбити,

нέћу, штоб-ћу јж-њи. И-ја-сам ону пелерину вако над-женом и над-дјеџом цјелу ной држ. И-унай таکо тү, она се ћећила ок-њи. Амо-је мени мालо пелерине по леђима, бацио сам више на-дјену, да-остану живи. Н-мош ватре ложити, киша-је, н-мош ниш док-се-није разданило. Јнд-са-м йезутра текар налодио и-спасио-и. Да-и-њесам тревио, била-би она погинула ш-њима. Штоб-ће. Отишла-је само вако ј-щуму. От-Швабиј утекла. Т-ти-је видиши.

Е-сад није ниш ёсти. Јеши љетина-је по-њива долье, ели, и-ко-курузи и онб све. И-унд, шта ћеш, жене по-ноћи долье ёјде и-кради свој прави крумпјёр и-носи горе и-пёци. Ако-би-било мालо онб вареник ў-крави ...

Свој мораш краст, јерје-ун тү-ј, па ... Талијани-су долье. па-н-мош тий праве свој љетине да јећеш, ман-в-елим крајец праву своју љетину што-си тий створио и-мучио-се. Ето, т-ти-је онб, видиши, злато моје, што-смо-мй преживели катастроку, ал-едну в-елик-у да-тоба нико н-може описати, ман-унай народ који-је тоба превишио. Нико. Јер, на-пример, сад-ти ја причам н-што н-би вјеровала. Н-би вјеровала. Речимо, да моја жена ўзме четрдесет килограма и-носи и-сад колко-одовлеш у-Новиј Сад. Е-сад тоба нико вјероваш н-би. Т-ј твоја баба радила, т-ј моја жена радила, т-су све радиле јуше.

Себи, за жијевот. Е, штак-су радиле. Ако-би-јамале комадић онб робе, јнда носи тајо ће-је-било богатије по-пйтанију икономије, ели, ће-су-бољ љетине. Јнай туба робу продај. На-пример, тај к-прут, тий сеће д-еши, ја-ти д-ајем петнајст килограма. У-на-је на лјитре било, ели. Али, кад-сам-ти д-а петнајст лјитар, свукала-би-се сва, јер-б-ију, м-жда, ѡсам-десет д-ана, жијеви.

На-пример ја-сам б-ио код-к-оманде м-јеста у-Вукелићима. Туба једна жена ј-мрла је, шлагирала-је б-ила-се скоро сва ... Што-ј-сад, ёно ти, гл-е, р-акије ... И-до-шили-су-нам три партизана из-Лике к-курири. Јд-у за-пријом-ре, ал-долье н-можу, И-в-ел-и мени компанент батаљона, к-аже: „Илија, ёно, Р-ака д-ујела петнајст лјитар жига. Аде т-амо да-им-п-аленту ск-ува, па-да-оду д-аље.” Т-а Р-ака д-ође да-им-ск-ува. п-аленту и они-се м-ло отр-е-ше и-одош-е за-Пријом-ре. Тоба н-може нико описат, ман ко-ј-т-амо жијеви. И сад, р-екмо, кат-пр-чаш н-к-оме, па-да-ли-с-е-тоба м-гло? М-гло-с-е. М-не п-йт-а ёдан ив-алид-м-ој, м-же полус-естр-е с-ин, без-н-г-е-је, кад-ми-је-м-ати ј-мрла, па-к-аже: „У-ја-че, да-ли-с-е тоба м-гло?” М-гло-с-е. А-п-йт-а јн м-не: „З-ашто-с-е м-гло?” Што, р-ек, љ-уди-су имали м-рла. Имали-су м-рла за-жијевот и зато-су-се борили. А-в-аје в-иду да-су-ја-чи. И-у-т-ом-е-мора-у н-же гл-еда ни-на-г-лад, ни-на-у-щи, ни-на-г-олотињу, ни-на-ниш, кад-је та-ко б-ило. У-но, на-пример, Др-еж-ница г-ори, у-но-п-јева: „Нек-г-ори, нек-г-ори и-д-аљ-е-се б-орба в-оди.”

Е-сад, гл-адна-си, так-е ч-етир ц-уре, ил-д-в-ије, ј-з-му о-вога и-но-с-и на-с-еби п-ет-ш-ест километар уз-ону стр-ану. Сад, м-исл-и-се, овак-ога ч-ојка но-сити д-вије ц-уре, ако н-можу, ч-етири. Е-т-о-ј све т-ај народ п-однијо, т-ај Др-ежнице, ј-у-тијем на-ј-т-е-жијем д-а-нима ист-орије и-жив-о-та њ-ева.

Ј-ело-с-е св-ашто: к-р-аву, д-вицу, ђ-е к-о што-у-воти к-оље. Али-јнда б-ило-ј д-р-у-г-арски.

Св-ашта-ј б-ило. Ако ј-м-а д-вије, ёдну к-ољи, да ј-је, само да жијеве. Т-амо-се н-же гл-едало ни-за-р-обу, ни-за-ц-ипеле, ни-за-ниш. От-к-р-аве јн-е ј-ст-е, д-ана-с-мо-је з-ак-лали, в-ећ-ко-жа-је с- ј-тра-д-ан т-е-би под-л-апа. Св-е-зу-је-ш канапом, шп-агом, как-с-е-р-ече, и-носи. Ето в-идиши. Ж-ене пл-ети л-апе, од-в-у-н-е и-од-св-ашта, и-он-е л-апе на-р-еди и-а-је. З-на-ч-ай, м-и-с-мо у-т-аки-јем мом-е-н-тима б-и-ли да-с-мо-с-е тоба м-орали пре-ње-ти на-с-в-о-јем л-е-жима. А, ја, н-е-з-н-ам, ја в-ол-и-м д-ана-с н-ашу о-младину, ја-в-ол-и-м н-аше м-ла-де љ-уде, ја-в-ол-и-м о-в-у в-ла-ст, ј-е-р-за-о-в-у в-ла-ст м-о-ре-је све п-оги-нуло. М-не н-ико н-и-е ј-м-р-ло, све п-оги-нуло. К-ад-ч-у-јем н-е-к-е-н-е г-ат-и-в-и-н-е с-т-а-ри, јнда м-и-е д-о-ро. Р-ек-мо, кад-р-е-е д-ана-с ёдна о-млади-н-ка, ил-о-млади-н-ац — „Н-же д-о-ро”. — Јнда-ми н-же д-о-ро. А-к-ад-ј-а м-исл-и-м как-с-ам-ј-а жијеви! Да-с-ам-се-ј-а о-же-нио, едан-а-ј-ст-е-ро-на-с, б-ило ј-ку-ни, и-ја ъ-у д-в-ан-а-ј-ст-е-ро в-оди-м. У-е-дну с-обу. А-д-ана-с, гл-е, ја... м-ој С-ава ј-м-а т-у-к-у-ни, ја ђ-е, м-ре б-ат-а-љи-и в-о-ј-с-ке ъ-у-к-у-б-и-ти. И т-ј-ес-но-ј ѕ-оп-ет. Т-о-ми в-иди-ш н-же за-в-олу. З-на-ч-ай да-и-е-вол-и ёдно д-р-у-г-о д-ана-с. Т-о-ми н-же ј-асно. З-ашто? К-ад-ј-

-добро, трёбá да волю. Јá волим нащу омладину, јá волим да-уни-вакб ўчү, да-уни су прýмер свијету, али-да-волу овó за-што-се-мý борýмо, да ўни пощтýвајú. Мёни-је мýло кад-си тý од-мóга нётјáка Стëвáна тákä ћëвóјка. И-јá энам кáко-ј ўн жýвио, да-ј ўн бéдно жýвис: гó, бóс, глáдан, свáкојáк. Нíкк зá-њ нýје ни мáрио. Ето остá-ј жýив ý-томé момéнту. А кó-ј зá-њ мáрио? Нíкк, јер-и-је-дости бýло ý-куни. И-кад-је-ун мёни дáнас дóшти за јéдчóг вéликог чóјка, ижýњéр, па Ѯмá своје Ѯери тáké, мёни-је тó мýло. Али-вý трéба да овó пázите, и-да-се-на-овó нé-бúните. Рéхемо. ёдан пýсмен дáнас... Јá-сам ѹц из-Нíца. Едан стóдент прáва чóјк, па шгó ўн гòворй, Стëвáн, па-ја-нè-зñим. Мёни-ј дóвле дóшти. Па-му-јá вéлним: „Дéчко, па-ти-с пámетан.“ „Па-éсам, вéљ, али-нéху жýвти кá-стé-вý жýвли.“ Па-ти и-н-жýвеш ка-сам-јá, тý жýвеш бóльё, па-шгó тákó рáдит? Додúшт, ёдна цúра пúши цýтар, и-вéлм my, Нéхéлько, нéмбó, вéлм, тákó. Знáчи, ви-трéбá да-овó поштујете. Зáшто-је Тýто рéкá: „Јá осталам свóј наróд, свóју дóжаву нащj омладинu, да-унá будé дóбра, да-унá будé глéдala овó...“ Да-унá мýсли ѹгро-се-ј дотгóдило наzáд четрдéсéт гó-дýнá, наzáд тридесéт гóдýнá, наzáд, од резолуциé инфобирðа, како-ј сé глéдало на нащu зéмљu, па како-ј глéдају појединé зéмљu, којa-јe-нáјпрогресивníјa зéмљa на свијetu. Вíдит, мý-нýкога не-утрóжvámo, мý нýкome не-нáмéhmo свóga системa живóta. Тý жýви како-тý ѩкéш, јá кáкo-ћu-јá. Да-ми мýрa, дíјем-ти мýрa. Тó-ј-тó. Тó-ј ёдна прóгресivna зéмљa. Нá-тó нащu лýди млáдij trébá da глéдij. Ето, ѹг-ћu-ти сáд дрýгó јá говорит.

...

Е, па-мý-смо, вíдит, чéтрес-пéтé гóдýnë dóшти у-ձвáj Бýмок. Тýста шéздé-сet-чéтри пòродице. И-öдњéли-смо највéхü ўлогу у-истóriji тóгá. Дóшти-смо тýj да-смо-нащu нациjá и, нациjá, да нýкаква ѹспáда ъéсмо начинили до-сáде. Осим, ёднó, сáд, кó-ј тý крýв, јá-ти нé-би рéкá, дá-ли-је Бóжо, дá-ли-је тáj Нáh, то-га-је зáкáл, кáко-ли, ѹго-га-јe-убó, тó-нам-је највéхü бýло. Да-дáнас мý имáмо Мађáриçá сnájá дóста, да-мý Ѯмáмо Бýњéвкý сnájá, да-су-нащu ѹзéли Бýњéвke, да-су нащu ѹзéли Maђáriçe. Дáкте, тó-је-да-смо-мý ёдну вéликu стáр дóнели ѡже: бráствá-јéдýнства. А з-другé стрáчé, ўнб кад-смо-мý дóшти у-Бáјмак, мý-смо дóшли бéдни, свákoјáки. Мý-смо дóшли ѹщиви, гóли, бóси, свákoјáки...

...

Ёто, мý-смо дóшли из-тог пásивиðga крája, погóрелg. Drúштво-нам-је réklo: вý-стe бóрци, борили-стe-се, ўнй којi-су-вáшte кýhe пáлили, ўнй-су отишти, а-вý ајте сáд ў-њиеve, тámo у-Бáјмаку, па-жýвте тámo.

...

Тámo, сáмо-смо-мý жýвљeli. У-Хрвáцкój: Срbi и Хрвáти. Швáбá нýје бýло тámo. Ёто, ўндá кад-смо-дóшли тýj, и јóпéт-смо прýмер покáзали. У-зéдруге-смо óлмá ѹшли. Што-је-пáртијa нарéдila мý-смо го и-рáдili. Óдма стáли у-зáдруге. Осам-гóдýn-смо рáдili у-зáдругt. И наједáнпút, ѹтá-ти јá знáм, мý ъéсмо тóм крýви, дóшти-је наређéне кó-ћe из-зáдругe вáн, кó-ћe ўнýтра, кó-ћe кáко. А шгá је бýло чéтрест бóсme гóдýnë? Мý кóси до трý сáта попóдне, у-трý сáта мобýлиши-се, пúшке на-се и-на-гráничу. Кako-ј-тó жýвог бýlo, вíдит, нащéга наród, кад је ин-фомбýрð изíша. Знáчij, тó-је бýlo тéжак, зlato, жýвог, да-смо-мý то-свé прéњeli и-да-смо-мý вájé ð-тóмé зáдовóљni бýli. Мý вélimo: бráнимo свóju зéмљu, не-дámo нýкome свóju зéмљu.

Знáчи, ёто, тó-је-унó што-сам-ти кáзá ѹкrapтko, кóлко-смо-мý тáда Ѯмали пáтњé, кóлко-смо мýкé...

Кa-смо-дóшли тýjká, вélikj ôtkupi бýli. Бóри-се за-ôtkup. Бóри-се за-жýто, свáki ñhaj кýлогram. Лýди ñvý, капиталиste, ъéсу дáli, мý-смо тó ѹзimala и-мý-чили-се. Свáku вéче. Дáнас, кад-се-глéдá, кáжé, јá нé- можем Ѯki на-пáртийnski сáстанак. Mý-смо дáна мý-дóже, па-нé-идé. Mý-смо свáký вéче у-штó гóдýná, свáký вéче дóлализи на-пáртийnski сáстанак и-сúтра дáн, увéч-ти нарéди што-ш сúтра ráдит, тý ўнб рáдит, e-вéчéras já ўнб реfériéshem ѹг-сам уrádio. Tó-су-ти ўндá комунýсти бýli. A-дáнас, мý кад-смо-за-Албáнијu овó јádný, сабýrali тý маst, па-сабýrali жýто... Mý nemámo, mý ъjma, dájemo. A-глé што-нам-дáнас ñni вrâhaj! E вíditi. Знáчij, мý-смо тáké катаstróke прóшли, наjтéжé, у-истóriji лýцкog жýвota и-јóпéт-смо зáдовóљni бýli...

Добили-смо нेषто. Добили-смо двâ крёветића, добили свâко своју жлјицу, двâ тањирића, трî ... У-ђели-смо јели свî зâједно. Нîје тô-ј-бîло свâk свој тâнир, ај бôг-да-с тî ймâ у-ћели ... А-љожили-смо, знâš, штот-ј: курсòвину и-ћутку, ако-смо-којû имали. А-нâјвашé сâбýрај по-њива цûмбе ўнê што-изорë трактор, ўнô тûци ја и-бâба у-цâк и-љожи ўнô. Е-такô-смо шêз гôдїна мûчили-се и-љожили ... Зиданê пêхи, зиданê пећурине бîле ўнûтра ... А пôдови ... Нêко-ј ймâ пôд, нêко нîје, вîше нîје, нêг ... Земља дôље. Јен-ка-дôђеш у-кûху ћe-је земља, па-још-ако-и-не-излуфтâ, не-можеш жîвсти, смрđ. Е, да-ти-рêчём ја њëсам ймâ земљë. Нê-мâm-је ни-дânas ... Прещтijâ-је, јâње. Бôљe-је ... бîло штijати. Узме па-је-прещтijâ. Озgô єnû свêжу, па како-умажи, и-нâ-тô-мëтни дjечu.

Ма-кâкве крларе, бûди пâmетна. Нêmâ тûj крларе. Њëсмо ни знâли од тепика нîш. Ма-кâки, њëсмо мî имали нîш. И-вèlîm-ти ў-тôm свëm-смо зайдовbъlни бîli. Е-тû-ми-је сâd нêшто ... Кâko möже бîiti зайдовbъlни. Mî sjëdni na-zâdrujni: ко-њîkë, ўnê, i-pjësma do-Mâdaroga. I-pjëvâj: kôm-je-prâvo, kôm-je-kriivo, râdihemo kollektivno. I-ûndâ pjëvâj: жjita mâlo, kokûruzi mâlî, bîj kûlâki /da-izvînêsh kî-djéte/ âl-stë nâjebâli.

Ето, тô-смо мî тâkô, вîdîjš, vâjë-се мûчили и-pjëvâli. A-dânas, kad-je-takô dôbro svëm národû, ûn hê-pjewâ. Zâshto-ј tô, jâ ne-znâm.

... И дйñhara nîkad dôbiti. Câmo pod-nadnica smo dobîvâli rânu ... Јmali-сmo dôsti pôtje. Сvëta-сmo имали. Бôљe-нег они. Aли-сamo tô trêbâ istom ko-partizâniâ, tô trêbâ prenjeeti prôb zlô na-lehjima, pa-ûndâ chëkat da-dôhê dôbro.

— Je l' se rádiло физички много?

Физички nâjvash. Jâ po-mjëseç dâna kôsi u-zâdrugi. Mjësëc-dâna kôsi!

— A жjesta trajala dva jipô mëseca?

Пa-mjëseç jipô kad-bi, ûndâ-bi bîlo dôbro.

Сvâ-je bîla zâdrujna, câmo-сmo имали bâshje svâje. Pô-juetro bâshje. I-mjë-сmo bîli ūzeli çetvrti tîp zâdrugë. Tôbokj da-nêmash nîsh, man-shgo-zârâdijš.

— A çdâ tô значи?

Чetvrti, to-je-bîlo po-rûski. I-mjë svî pristali, eli. I-tô-je-ûndâ, vîdîjš zlato moje, da-je-pârtija rëkla mî-bi bîli prêvrûli Bâckû, vâk. Mî stotinu i-pe-dësët do-dvîsta omladînki kâ-si tî, odvëli, I-rôb-je na-nâshoju kâvî, mî-je zatrâpâj za-ðsam dâna. Rôb. Ûnâj shto-ј bîla ðbrambena ... kâhâl za-MâjarSKû. Tô-je bîlo stâpê Jugoslâviye.

Пa-tô-je bîlo ko-ðke, dôbrovôlno. Kô-nêhje ... nê-može têbe nîko nágnat osh-tîjжivst u-Cûbotici, osh-u-Bajmaku, sash-u-Shântihi. Tô-je tvoja dôbra vôlja.

— Drêjkniça nîje, ustvâri, Lîka, je li? Tô je jêdan deo Gôrskî Kôtâr i Lîka,

Пa-ûna-je prôb bîla Lîcko-Gôranskâ Jupanâja. Ûna-je, vîshe-je k-Lîki nêg, âmo, alic-se vâjë vîshe jashlo âmo, u-prîmôrje. Kârlovaç-je bîlo vójnîj ðkrût. A-po-prâvlije, ûndâ da-cmo k-Lîki trêdbali-bi jehi u-Otôchaç. Shpitâl-je bîlo u-Ögulînu. Tô-се nîje prôb rëklo, ðvâj, bôlnica, no-þpítal. Tô-je shvâpska rêch. I-rehë-mô prôb tvoj hëd, il-môj, trêbâ-kûyle kôj-je na-Bânovu odvësti ðovolë kûbik jipo grâhë. Tô-je Bânovu bîla stâniça, eli.

— Kako zîmi, aco se jidê u þpítâl, u bôlnicu?

Bozëi-se nâ-kuñjima. Ako-žjiveš do-Ögulîna dôbro, aco-nê-nîsh. Ûn-te kî-cjë-paniçu vôzî nâzad. Ta znâmo trijes osam kilomëteri na-sñegu vçziti chôjka bôlesna.

— I žjena u-kûhî râhaj i nêmâ nîkvë pômohi. Ako rôdi, rôdi, aco nê, nê. Nêmâ tûj pômohi nîkakve. I-svâ djeza bîla zdravijâ nêg dânas.

Ето vîdîsh kakov-to-bîlo prôb. Jâ dôshâ ôhe, nê znâm hë-cam bîlo, kad jâ ... veñ Câva-се rôdiu ðhe. Tû-je dôktor, tu-su bâbiče, al-nîje Mîliča moja jashla nîkud, Rôdî ūna kî-cvëtîj Iljića. A dânas. A, što rëka Mâhâr ... I chetvero, vala-Bođu. Rôdila i odgojila, i-nîsh-im nîje.

Na-prîmer, tô-su bîli običaji u-nâshoju Drêjknići. Običaji, da-cmo-mjë имали tâkê stârce kôj-ju bîli mnogo ðogomôlñi, eli, kôj-ju rëkli: „Nêmôj jësti shëst hëdëlja mrôsno, ðog hë-te. Pôsti”. A-þtâ mî, kad-cmo-mlâtîj bîli, mî ukrädi pa-tô, ðvâj ... Bâba ðoma vèlî da-si-nastrâdâ. ðog mîlîj znâ da-si-omrësio dânas. Tô-su

били једни неки обичаји. Релегија била мноштво завладала и тиљуди њесу ни-криви. То-су били људи више... љесу по-свијету, већ-мий млади који-смо љипли вијли смо што-свијет дјелати и тај ствари... Те јундја кад-би-дјешти, рђемо, ми људи који-смо-радали по-щуми, дошли из-шуме, јундја ајде у-тад-преља, с-цјурама-се шали, бенави. Ајде, неки-се-жени, пјтјај цјуре-рђе-л њи. Е-сад, враг јако-се снаји. Ош-њи за-мога Јлију? Окју. Носи-јсј јабуку, некога бога дрљога, и тајк ју љубариви.

— Је ли било да ће-било млада?

Па-сад, јанаш било-ј. А-било-је и-тога, рђемо, ако-је послије дјечко мјатер и-хаки да прости тебе, а-ун с-тобом већ-нема, како-ћеш ти рђени љиши з-њу. Н-моц-т-рђени љиши з-њу, а-немаш ни-веше, б-гога је-б-га, ш-њиме. Како-щ-њи з-њу? Већ-дјечко који јима с-цјуром ели, који-је ш-њом разговара, који-се-щ-њом љипли, па-већ-би єуни, ели, дошли до-неког говора, или вако како-ћи дохи. Ајде, вељи, прости ти љ-т-у, а-ун дђех. Е јундја кад-испроси цјуру, јундја закажи сватове, љ-т-е сватове з-бви људи, дјечака и тамо пјевати, йграти, али-је-т-о игра била без-свијрања. Како мјорец, најк йграти, како-ћеш, како-умијеш, скакчи. До-пјончи, до-један сат. Е сад од-један сат једе млада и-ћувегија спават. Вод-ди-к-ум и-ћеве-р. Е сад, кад-су јуни легли, а-ми лонцима у-врати. Удри! Шта-је! Мислиш да-г-ори н-ешто, а-ун-б-лоци лупају по-врат. А јундјад лепле у-уну сдоби, а-ми лонцима по-уноме. Кад овај... сватови дјале-је пјевати, йграју, веселу-се. Е, већ пред-зору, већ-се-млада дјиже. Једе мјусти крavу. Већ-је опрала дрљугу робу. Н-спава т-о, да-уно спава до-једесат сати. Е, сад млада мора нај-прв дјигнут-се. Кад-се дјигла, мјузе крavу, е чисти јундје ће сватови. Тамо-ј све-квра. Дјигла-се-је млада. Ундо све виће: „Ено младе-ј!“ Види-ш, т-о тајк обичај био за стајре Југославије код-нас у-Лики и-Дрежници. Е, јундја људи ш-га-ће-ј. Кад-је-т-о пропошло, т-о већесло, с-сад долази слава. Долази све-т-и-ће-ј. Е јундја тамо за славу се-справљај, нарђе-ј, и-једот йграј коло вас цио дан. Цјуре-се-е-неке испроси. Нека-се-не-би. Нека-би пошли за дјечка, а јима-је јун већ дрљугу цјуру. Е, јундја-се сва-ћај зато. З-а-ш за мога дјечка отишла, је-б-те х-ха, рђени. Што-ти за мога дјечка једеш. Ја-сам з-тога јимала ај. Да је ќијо тебе, н-би до-ш-а к-м-ени. Т-ако јес. Е, људи, јундја кад-та слава прости, јундја ајде иди у-шуму, ради. Дјоље, кад-би радили по-шуми, јундја направе-е једну колибу у-шуми. Носи јуну рану горе из-фирм-е, најваш-е сланину, п-ленту, грј. Није т-у-ј било проббрције. Т-о-ј била Мерика. Е, јундја, по-тъле, јзми бијел брашно па п-еци сами погачу у-бном лугу.

...

У ватри, у-шуми. На-пример, ми јундја најб-и ѡгњиште, дјобро-се грји ёдно тр-и-д-ана. И јундја, сад који-је јанаш к-вјати кр-в, јзми у кота јунога бијелога брашна, закувай. Није т-у-ј било г-ерму да јиз-а-ти т-о. Погачу јуну и к-ло б-ци, јундја испеци-се, остр-у-жи. Луга јима ј-њој јундја... па једе т-о к-и-п-ушка, и луг и све. И били сви дјобро здр-а-и. Т-ако-смо-се м-чили. Едни-су људи в-озили к-рију по-шуми. И-ја-сам био ј-т-о к-рији ст-ално.

— Шта-је т-о к-рија?

В-чка, како-се-дјана р-ече, тр-упце в-ози из-шуми, на ц-есте, у-Огул-ин. Е, јундја, и-ј-п-ет, дјок до-хи к-ви, пресв-у-ци-се, дјобро-се одм-ори, и-ј-п-е у-пр-е-ло а-јде... Сад долази Божи-к, нарђе-је се око т-ога. Мил-и б-же, щ-то-ће т-о дохи. У-зимљу цјуре јун-е н-екв-е а-љинице с-еби, јзимљу кап-ути-ће. Мил-и јундја што м-ремо јзимљ-емо. Три д-ана ве-с-е-ље. Ч-у-й! Вес-е-ли-се. Јундја-се т-у-ј и-ј-п-е зар-у-чи. Сватови. Н-екад-се и-п-оби ок-т-ога, и-так-е ст-вари... Кад-се на-п-и. Ал у-св-е-м све-му в-е-се-о-ј ј-п-ет на-род б-ио, ако је б-ио у т-акијем п-ас-и-ви-јем к-р-е-ви-ма. Н-а-ј-в-аш-е-ј л-е-ба ј-зим-а, јер ми љесмо св-о-г-ай-ма-ли. Ј-ма-ли-с-мо св-е-га, осим кр-в-а. Р-а-х-а-ло је к-од-нас д-обро. Али б-ио на-с-је већ д-оста. Н-а-ј-в-аш-е-ј п-ор-од-и-ц-а б-ио по д-ес-ет, д-са-м, д-ва-н-а-ј-ст, па и п-е-т-и-ст у-ј-ед-н-б-и-к-и. И сви у-ј-ед-н-б-и-к-и ж-и-в-е-ли.

— Шта-је св-е-ра-х-а-ло?

Р-а-х-а-ло је к-од-нас д-обар к-р-ум-пи-је-р, р-а-х-а-ло-је к-уп-с, р-а-х-а-ло-је п-ас-у-ль, д-а-г-р-а, з-б-а, р-а-ш-а, па-и щ-е-ни-ца, а и кок-у-р-а, с-амо-ј м-ло. Код-нас-би б-ио д-обри кок-у-р-а, да није ј-н-га б-р-да. Кад-би м-ѓ-а с-ј-е-ме-би ј-н-га п-ит-ом-ни-ј-е. Да није м-ѓ-а, али им м-ѓ-а од-у-з-и-и. Али, ј-в-о-ш-о-с-мо ѡ-ма-ли ѡ-ва-т-р-и-з-в-о-да... Па и ј-е-љ-да-је б-ила, али м-ѓ-а-су-је љ-уди р-ади-ли ј-ел, с-мо м-и б-и-ли з-а-у-з-е-ти н-а-ј-ви-ше с-а-ш-ум-м-ам. М-и-с-мо ж-и-в-е-ли

ð-тòй шùми, мý-смо ð-томé ужíвали. Киријáц т. Љùди ráди овákò фýзички . . . Па-са-шùмбóм-смо мý, по-шуми, сjёкли шùму, трýпце, дрva прáвили, дùте, щéльре, ове щíлпере што по-пруги ѹдý. Ундá-смо ráдили щùбе. Сàд то су щùб, да ja тёби обjащ-њáрбам щgò-ј-тc щùб, ели.

Тô-ї тâj ўбû, тô-ї ѹцло за вёсла, за-мôре. Вòзило се-ї за-мôре, тî єубî. Вâлья за нёкô, на брòдэве. И ѹндâ мî . . . тåмо у-Дрёжници цijелô ъеши вïдво ман двïје күбе са цриjепом. То-je-свë са-даска бïло.

Јёлово дрвëће бýло-је покривено. И-мý-смо тó знáли, jáко дòбро бýли тó ми нареđит. И-то-би ћíндра дўрала по дваëст гðдйн по-кýхи. Е, сàд дваëст гðдйн, трëбá-је миéњат дрѓу.

А-није то прокиц ъавало, нікако. И-ймали-смо много стоке, много-је блага било код-нас. Ја знам у-наше село и што-је-било неколико чојка и по Јладу овача буди у-селе. А-кад-сам-ја доцј пред гдјину дана У-Томиће, ни-еднє. Ето, вайдиш, колко-ј стоке од-унда било, а-колко-је данаас. Е, јунда, вељим-ти, то-би тако-дноције-ло пјето. Е сад, жене... није-то било ки данаас. Цуре конопљу си. Унда-ј тамо била нека ступа, на-том се нађијај. Ручице. Мидечки додије, пјевај. Уне нађијај. То-нађијајш бодга онога... не-бој-се, вальз-је-тоб била пета која-је-била њежка. Вака-је била /пета/ кобра на-пети цури. По двје на-туб ступу, по два-десет ручицама нађиј. И то јунда и јонет, тога бога, отари-га. Кад га отари, јунда-га греби, јунда-га преди, јунда-га ткај, јунда-га и-јонет, кад-га откаши јунда га пари, па-га-дјелај. Е, сад, треба-д-тога ђувегији кошуљу наредити. Значи, от-конопље ђувегији кошуљу. Унда и-плату треба-д-томе, чим-ће-се-покрити. Унда, треба ткati ручинике што-ће ћеверу датији кад-је ўзмё, ели. Све ѡд-тє кудељё. Значи, тад су жене јако радиле. Од свога пройзвода најправит себи све што-ј-требало. А ймали-смо овача дост, па-су-људи, првоб, њесу првоб најши ни ўзимали. На-пример, преди јундо преди во, наиме, јуну вјуну. Е, сад, кад-је опрело, е сад, треба ткati лаче. Све уреди и јунда-му, пјотље, лаче му откај, са-трлицом, са-грепком. И альнац. Цуре плети маже. На-пример, себи мажу, чојку мажу...

То-је каво капут, само сукнен. Ако гледаш по Макодбнији јуне лаче, оваке што-су, онаке-су и код-нас старији људи, унаке лаче и унаке гуњове. Уни вичу гуњове, а ми-смо викали аљинац. И тако, вељим-ти, да-је тај народ виште живио примијтивно. И није јама ни отклена да стројшкове толике даде. До све до тридесет четвртре године, јунда-су цуре почееле маље болже-се носити. Видле су маље свијет. Пролазио-је народ. МИ који-смо ишли по-свијету је. На-пример, јам-са радио по свијету фијрама, јам-не-знати ће ние самим радио. Јам-са у Папуку, само-у Звјечеву, осам голубића радио.

= Кёко сте юшиди дотле, до Пёпукка?

Жөльезнишом, машаном.

= Іе л' юло и піёшке?

Па-јá-сам ѹщї и пјéщиц. Јá-сам једаңпүт пјéщиц ѹші трйста километери. И вәје зайдовъльни бўли. Па-јá-сам мөгә осамдесёт километерий преиҳи зайдан, дашга Па-јá-сам ѹщї ки-пущка. Па и даңас нёшто ја-би ў-Дрёжничу отша.

— И то је већи број, људи, тако ишћи, је ли?

Па, највишће је било рâјевоња, Стеване, јер нијесу лъди имали. Доби фирми — нема посла, ајде даље — нема посла, и јндј-ј тоб-се-ј звao рâј. Рâјуњу лъди. Дајас се вељи не-рâди, нема запослења, а јндј-се рекло рâјује, нема запослења. И јнда буди по два-мјесеца, трид-доби күхи и јопе ради у њом пољу, мүчи-се.

= Кäко сте почекивали божићне празнике?

Па-јâ-сам рёка како-смо-дочекýвали. Мî-смо-се-справљали зâ-тâј Бòжић по-
двâ-трîй мјесца. И ўндâ, кад дôхи Бòжић, рёхемо, ўндâ ўнô своје ўзми. Нâјприје
сијéчеш бâдњаice.

Бајдњак уз-вјатру. Ёдан вёликй трўпац довёзи күњ, увёжў и ўнда тё горй. Бајдњаки тўј кад горў ... Е, сайд, уочи Божића, пёчё-се пёчёнька, или праše, ели ... ели ... ћвца ... Ўнда, јуз-тё бајдњаке пёчё-се јање. До понохи постїш, од-понохи већ-јијеш. Јер, баба вёлй, нё јести уочи Божића, бог-ће-те. Само бакалар и гр.

...

Риба ўнá неква сувá. И саде, Божић-је. И сад, ми дјёца док смо били ... Ўзмё рёхемо, стриц мёј, ил хака, сламе, ал вёлику балу, и-носи ўнú сламу по-куни. Йдё око-тё вјатре, око-тије-бајдњака. И ми вјичмо: „Пију-вију, пију-вију!” Сламу бај-цамо ўнú. Сайд нё-дай бёже да-ти-се-запали ўнá слама, күха-би изгбрела. Е, сайд, носи ўнú балетину ў-куни. А-у-куни, већ, дёсет-пётнаест душа. И ўнú сламу по-уном поду. Свё лёжк по-унобј слама до-понохи. Кад-је-већ-поноћ, е, сайд, треба ићи на-ура-нак у-цркву. На-јутроју. Ўнда цуре ѹдў, вришту по вани. „Ајде дечки!” — шалу-се.” Оц са-мнём? „Охемо зажедно ... и пјесма до-Дрежнице. Још није дайн, већ ў-цркви. А пёт километер. Е, сайд, који-су људи јмали добра күње, зајаша на-куња. Отићи гори и тога врागа пробрљај. Е, ўнда дохи күни. Е, сайд, Божић ... Нё-смијеш се на-стоб наслонити рука. Наспонја-ти-се благо ёдно на-друго. Нё-смијеш ништа, ман јијеш. Јубите-се. Крстите-се. Кад-сте-се-изљубили, сайд идите јести. Е, ўнда почмё та слава. Е, ўнда лому чесницу. То-је ёдна погача, и ўнда ўнутра слово, вако са-чашом, вако, и динар ўнугра. И сайд, нас добра ломимо погачу да-вјидимо кё-ће тај динар ... кој-сретнији нахи. Али ће ломимо? Ми ломимо на-рђу крави. Не-ломимо ми у-куни.

...

Тобож-да-ће-се сломит свё што-ј неваљало на-благу. Кад-смо ... идемо ўнү-тра на-с-двој. Мѝ-смо сайд сломили, сайд ти-си тај динар добијла.

— Уочи Божића се дјижи па даји пёт-шест путь благу ...

Да-ће длака вјаше ђиhi са-блага ако му дай вијще јест по-ноћи. Е, сайд, долье, кад-смо већ јели и прогостили-се на Божић, сайд кдоло већ долье йгрә. Йгрә до-ноћи! Плайд съеѓ, мийл мёј бёже, йгрәмо мѝ, пјевамо, мийлпаш вришти-се. Тоб-су таќи оби-чайи били. Лепи обичайи. Волјело ёдно дрѹгб. Па вёлим-ти, нё-моши ти то успоредити дàнас ўнай народ прê педесёт-щездесёт гđайнა, или дàнас народ.

— Ўнда, дрѹгй дайн Божића, ўнда-су јицли кёло испред-күхә ѹграт. Ўнда са-вако, ће-гђи дбђу испрèд-күхә, носи лјитру вина ...

Е, ўнда, вёлим ти, сутра-дан ... ўнда на-Стјепан-дайн, већ се цуре почеле зару-чијвати. Ўнай-ће ўнү узети. Ўнай-отицла од-горе цркви, већ -ју-је неки дечко ви-дио. Али, само што-ј кёд-нас било у-Томићима било ѡпасно, мѝ њесмо дали добрे цуре из-села. А кёд-нас погиноби ако-би добрку цуре одвоб. Па-вёћ ако-је кёй щакарт, ўнда дбђи из дрѹгог села. А кад-би-се мѝ из дрѹгога села женили, мѝ би довели добрку цуре.

...

А, није-то рôд. Мѝ смо Томића осомдест нумёри, па ми њесмо били рôд, свј. Па није, то се сёло таќи зòвë — Томићи, па-се Байло-је многи нумёри ўнугра ... Ето, ўнда таќи жени-се, щали-се. Свё ўно ѿживјај што-ј најбоље било. Али, ёто, ми смо били ў-томе крјају да-смо-се-мбрали многи мучити. И мѝ и жени наће. На-пример, жени ђеде копати на-њиву, и дијете јој у кольёвки. Осталја дијете. Сайд, ако-је свјекра била, то-ј добро било, ал ако није, јуна ти је кольёвку на-се и на-њиву, и дијете ти је тамо, чврчай, а ти копаши ъјиву.

...

Па вај-је то-било зажедно свё ... каки ... Јо, ти ђедеш за дечка на-кобга па рёчеш: „Ја нећу бити с-твђом матером.” Нехе-те ўнда нийако, да си златна. Та-није-тоб ки дàнас. Доведеш ти, па-вёлй: „Не, првоб-ћемо зажедно.”

— Тоб-су билье задруге.

Задруге, дашто, буди паметна.

— А шта сте радили, на пример, у щумама, ў-тим баракама послие радниг вр-мена?

Пдсле рднбга врёмена њеси ти јмд ѹтд рдити. Мд смо ѹндд, ето, щали-се, прйтчай, и так, мдрш љи спават, ѹмброн-си. Па какав-је ѹнб био поса. Одскачи од земље, тај физичк поса, шумск, је јако био тежак. Та није то ки данац, имаш ти моторе па рђеш. Ћндд-је било „јак-себи, ти-к-себи”.

— Јага.

...

Унб-се рекло кад пили онако, ѹнб-се звело „јак-себи — ти-к-себи”. Ти ву-чеш к-себи, јак-себи.

— А како сте се одмарили, веселили, после тога рда?

Па, било је свакојако, и на вересију, док добију нобац. А неће-би и макли. Свакога-би било. У мјуки свашто чојк рдай. Ћндд-смо имали људи који-је-јама мндо гдјец. Рћемо, ёдан чојк је јмд десет дјече. Десетеро дјече. Није-и лако ранити. Например, осмеро дјече ти јмаш, сам рдайши, то није лако. Само што се дјечи ћндд нису опрањала ки данац. Није мишљело на шкolu. Уно-је мишљело да-је-сит стомак, па-да-му-се не види тело. Е, кад већ ћура дође до шенасајт гдјин, већ јуна сама себи припраља б-чем ће јуна жијести. Например, комјат робе припраља сама себи. Јуна припраља плјту, ручиник чим ће се отрти и јуна и њезин чојк, кад-се-уда. То-ј све таќ било.

Само, єто, мд-смо имали те неќе јадн трговце у Држници, код њих-смо доста рдили, али-су то трговци били који-њесу плаћали ки-људи. Приморски трговци, то-су били људи који-кад-дођи плаћали исплати те, ал-ови њесу. Ови су нам давали јунб лијупчије. На-тај лијупаша љеси мога није ниш добрти, ман код-њега. А кад ју неће дати, не-мож ни љегов добрти. Имали-смо, рћемо, једног трговца у Јасенику. За љегов лијупаша, тај, на станици си мога карту добрти, јер је јако јн био, био је гарантиран. Ал, код-је ѡв ѡ гарантир. Јадн трговчи, млади, а не-имали. А ти трговци имали-су дјече ки-ласа. Пља има ёданајсторо или дванајсторо дјече, тај трговац, мндо-ј дјече јмд. Јма-је и будал таји ју-кухи, то-је-чудо, а-јама-је и добрјије цјура, које-су-учили шкolu.

— То је тај: „Јесам-ли-ти говорила, Дуде, да не дираш у-држничк људе”.

Ето, то-ти-је ѹнб да-смо мд с-тјем трговцима дошли, ѹнб што-сам-прв река, до тије штртјест ва, ал што щ љ-њега кад-је и-јн био бодљ. То-су малй били трговци, а мд-смо били прымбрата код-њий рдити. И-то мд нисмо добивали нобац, ман-у-рана, добивав жито, добривај кокуруз, мељу. Меље-је мило било.

...

Бијел брјаш.о.

...

Па-ми-смо прали љавије са лукацијом. Од луга, делј, па пери. Имали-смо добру вдуду, и-жсне с-уном пракљачом... је-си-л гледала ѹнб кад на-тевезији. По десет љи, петнајст, код-нас је било, ѹнб је вода, било... На ријечи долье. Ћндд, полье, кад ти ријеке не-би било, ћндд је била ёдна велика јаруга. Ћндд та јаруга смрзни, ћндд же просијеци лед и на-ономе пери. Све-се смрзни на-њуб, јуна на-томе леду пеће. То су били тешки дани за жсне. Не-мореџ то данац ником ти рћени. Например, јак већим жену долье на санчица, ти рубине... љесмо викали већ, ман рубине. И јуна оде прати. Кад-дође куки, сва јнок-ње је овако смрзла. И јак йдем по-јнб рубине, или јуна сама-и донесе, и тај... То-су-тешки моменти за жијот. И-још-је код-нас, јунашем селу, било љавије бодље, јел-смо мд имали вдуд. Али-по-овијем Марвићима... то-ј-било чудо. Ки у-Босни. Код-нас-је била, макар, вода. Имали-смо вдуду вајс.

...

Па, знаш, било-је љ-тога. Било-је и-неки јузми за-краву. Неки-је јузми за-десет овака. А не-воли-је. Е, сад, кад јн бије ву-поколиј, сад-је мдр оставити, ал то није прв било ки сада растати се. Еден се-ј код-нас био раста са женом и жена му отпли у-Моравице, осам ил-шест гдјина тамо код ёдног гаја. И поћо да-ће узети ћура, ѹнб ни ёдна неће з-њу. није-то ки-данас. Например, раста-се мјој са-женом, већ друѓа з-њим. Ил, већ јмд жену и-јопећ друѓа лети. Ћндд није то било таќ.

Ўнда за ѿвог Лáку нíйко нíје Ѱйо у-Дрéжници ѹки. Кáжү, како-је ўнү прóћерá и мéне-ћe. Е, ўнда-се ѿзималo, пoгтje, мало-јe бýло вóла дошla. Нéкаco-се тó бðльe вóльeло. Па сáд тý кóлko ѹмala. Нéмаш нí-тý, нéмам нí-јa нíш, па сe ѿзми. Вéh тридесéт чéтвртé-пéтé, вeк јe бðльe бýlo. Али, прво, на-прýмер, ѹдe прóсисит твój háka за-свóга сýна цуру. Е, пíta kákve rödbiné јe ѹna. Kákav-joj-je Ѱéд? Да л лóvú сúd? Да-ли-си-ти, да ѿзвéнш kákva pörohája, да-л hég röditi dijéte, néš-ли? Да-л-ти-je мáти, kákva-je? Свé-су ѿни испитивали, тý ѿзjелé єдну истóriju од твóga по-рéкла. Е, ўнда тéká сe нáрéди зá-те. А ки-дáнаc, да ти рéчéм, за kújna, ил за blágo-tákó. Е, сáд, тó-ј свe бýlo ѿ томé пítányu. Tój-su тáký býli ádeti, vélím-ti, kòd-nás, Býli-su и-дóбri, ал-бýlo-јe nájvíshé neváљaliјe. Јер, на-прýмер, ако ти не-вáљаш. али-си од дóбра háhë, мý вéllimo, uзéhemo-јe, od háhë-јe dôbra. Е, ал тéбi-јe vrâg под-кáлom, ако-су-ти и háha и мáти дóбri, ал-си тi кréнуla krâju. Je-l tak? Е, tákó, ѹma и dánaс. Prévar-je и dánaс. Na-прýmer, ўn-je, glé, dôbar cök, и vélly, ja ѡу зéuti óvú Stévanovu málû, ал-кùd тý mýslísh -neka vrâg zhâ. Tákó-се првó прéва-рили љúди. Ни-по-rödbini ni hembj glédati.

Па, млादा-је трёбала, овако да-дона-ћес. Љу-на-је трёбала . . . Имали су шкрњу, или поље Ѹормар. Е, пази, ў-тоб ѿкријни је-било десетак-петнаест платара, двадесет стольњака на-стбо. Е, ўнда бильца за-покрити-се. Ти-си морала свој бильца доњеши да-се покријеш. Тоб-је ки-ћебе, како-би дана река. Јунда оне тенике, ако-је већ поље били теники йизишли. Јунда-је свекрви морала љмати даровати некога врага. Свекру ручиник или копчуљу. Од тије своје десет прсташа ѡига-јуна наредила. Ти-си се-би до-тела љмала све єуне сукњице, кошкуљце, тоб-си све сама опрела, опрала, тоб-ји-си ти све сама морала. Нийе, на-пример . . . тебе дечко доведеши, с єутра ти трёбаш узети копчуљу. Ест! Сама-си ти дунјела се-би копчуљу. А и њему јонше. Вељи, дунјела-му-је пет копчуља. Вељи, добра-је, бога-ти једем. И све на-руке-си тоб-сашила и откала. Ако њеси знала колујче саџит, каква-си ти цура била? Ако њеси знала чарпана плести, то-је, каква-си ти цура била? Ако њеси знала ткачи, чарапе ако-не-знаш плести, то-је, вељи уђено у-руке. Не-занаш ниш. Зато-се највиш пазило коба ље све зна тоб. И таќо-ј се морало, таќо-ј то било. Е, сад, кад нийе љмalo ш-чиме окрпил панталону, онай ручиник, па онай пешкир, окрпил лаче. Јунда-ј било щалаша коба-нас, на-пример, на ручиник тај што дарује ђеверу, пиште на-њем: Живили ђеверови! А ўна, кад не-би љмала што ђеверу лачаш окрпил, ўна ўнай ручиник, да извјинеш, с трага-му нареди. Тоб-ј био таќи, вељим ти, адец живота. Нико-се том смислу нийе, ниш. То-ј-било све Ѩомрално. Гај, рецимо љмаш пешкир и, сад, љмаш ђеверу, и сад не-ћемаш вишиш . . . јер лача-ј коба-нас било највиш стоб штогодоваша. А зашто-ј тоб? Едне падај дроге крпи.

— Па-ймала-је нёкү рёбіциу. Кўпі юј. Ймала-је вјёнчиқ око-глáвë, и тák.
— Ол-чёга се вјёнишк прâвю?

— Од-чега се венчан правю?
Од юдштаног нѣквा врѣга. Е, ўнда, та млѣда, кад дѣхи . . . сватови дѣхи пред-
-кѣу и-сѣд сйт-се донесѣ. У-тѣ сйтъ љѣшнїкѣ и койд дѣнэр. И-сѣд млѣда бѣцѣ пре-
ко-кѣу тѣ. И-јабуку. Јабуку још мѣрец бѣцит, ал-кѣ-ће сйтъ и-љѣщнике. А високи
кѣха, ќе-же, нѣ-мош бѣцит. Унда ѹна сйтъ бѣцѣ, ѹнду жито и ѹнду љѣшнїци наѣзат, а ми
љѣщнике. Унда виѣу ѡвѣй љѣдим: „Није кадра бѣвити, бѣгра-јој јѣбем. Трѣбала-је пре-
бѣцити. Нѣће бити мѫшкѡ. Било-је тѣ, вѣлим ти, тије наѣшије јадета. Одичайи.

— Кàкве-су-се пјёсме пјёвале?

Па, пјёсме-су-се пјёвале, лјичке дости, али, пòтље су-се бýле дòбре пјёсме пјёвале. Мý смо имали пјёсме, од трједесет дрùгë гòдинë, бöльë-и није нико ни-имаë. Мý-смо пјёвали пјёсме свјётске јер-смо-мý ишли по цýјелој Југославији, по Бòсни. Нáйвашë бòсанској пјёсме-смо пјёвали.

(Илија Томић-Скендлер, рођ. 1910.)

Ја-сам своју дрѹгѹ һêр, Дëсанку, рòдила . . . копала на-њиви. Ја и зáва мòја. Отпле на-њиву и-копаље. И нáс двijе копáмо и-мёне зáбoльe. И-унá кáжe: „Мико, штò-ј тèби?” И нíје-ми, реко, нíје. Нíсмо дòручковале, па-њíје-ми лðбoр. Ја вíяла

да-ћу-се-јā породити на-њиви, на-с двје мотике ју-рүке, и-күни. Мётнуле-смо у кашу дрвену веш. И-моја свёкрова тоб прेљеваш вбоду, закуваваш и прељеваш. И мётнули-смо лук. И знаш за колико? Па нећу слагати. За двадесет минута ја-сам родаила, Дощла күни, опрала-се, јишчешљала се и нийе било дрвас минута, ја рођим Десанку. Сад је у-Нишу. И јуне жени све: „Родаила Мика!” „Како Мика родаила, та-сад-је копала.“ Ун-е жени ју-күни и смјајле-се ко-да-њесам ни-родаила. А знаш-ли, дјете, зашто? Ја-сам туб своју щестога мјесеца десетога датума, ја сам њу родаила. Ја-сам сваки час чекала кад-ћу-родасти. И по-шуми браља тај козлац, и рашила свиње. Јндја то сијеци, ту траву, то-се-ј-зва козлац, то-је-трава, у-ствари. И тоб сијеци у вёликй казан и рањи свиње. Ја-сам тоб браља сваки друйт-трћий дан, по-шуми, лећала по јноме камењу. Ал-ја-сам за-двадесет минута породаила-се. А тоб данас нийе.

...

А-са првим нийе било таќоб. Са-првијем-сам-се била мјело препарала и-ундја-сам... Тоб-ј Вујадин-ми син. Тоб ми-је првий. Била сам-се прехладила, била-је зима, а ја немам што обући. Ја јдем прати веш. Просијеци лед и туб перено веш. Јндја свака ун-а сукњица на мени-смрзне. Скињем са чокка ципеле па обујем, немам дрѹгий обут, јдем, док оперем веш. И јндја-сам праља тај веш и прехладила-се. Јндја-сам љега, боме дан и-ноћ. Запа сијег. Тоб-је било петога, дванајстога мјесеца. Тачно на католички Божић. И јндја-се прехладим туб. И јндја-сам дощла са тога, прања прехладим се. Јндја-сам љега рђала цијелу ноћ. Родај-га у пет сајти. Мој ћака по-којни, сад-га нийе, и Јлијин ћака, сијали тјомо и-спљашали кад-ћу ја родаит. А остало ми биле жени и свёкрова мјоја. Нийе мени било помоћи. Запа сијег на метеј. Четрдесет километер је лекар. Ако-се породим — породим, ако-ј не — не. Немам туб помоћи нийакве. И јндја туб-се рђоја тај, првоб дјете био. Како-ј свёкрова родаила, вен-има дбаест године, нийе било дјетета. И јндја-ј туб ко да се-је бди рђојо, када-се-ј-ун рђојо. И јндја-те јун и прође. И таќоб, дјите, да-је тоб био јако тежек живот. Јндја-сам опет родаила трћије ћерку, исто таќоб. И свије чётврто, фала боду, живи и здрави. Сад љесу здрави, после рата свакоб има мјело бодлести. Ал тоб-ј рата. Тоб-су-последице од-рата. Како-сам-и-вукла по-шуми и-носила, спасивала, били малени. Вујадин-се рђојо трјест чётвртё, вен-на-крапу, Мира, триест-деветё, Десанку, триест-седмё. А Саву-сам родаила ѡбе у-Бајмаку. Постле-рата-смо доселили ѡбе, четрдесет и шестест, а Сава-се четрдесет осмё рђојо ѡбе. Ал истом, ја-њесам јшла у-породилаште. Код-куће-сам-га родаила.

...

Ја-сам само ёдан путь јшла код-жёнскога лекара. Само ёдан путь. И-тоб јщла-сам се запоцљават... кад-сам-јшла да-се запослијм јндја-сам била код лекара. Никад, фала боду, ја љесам нийакве имала, ний. Ето и-дани-даница, шездесет и, ето, близу седамдесет година, четрнајсто годиште-сам, никад љесам била код-лекара, знам што-ј жёнског. А до-педесет година ја љесам инекције примила никад. Радила-сам у-задруги. Код-куће-сам била. Еданијст-сам била кот-куће кад-сам-се-удала за ѡвога Јилију.

...

Прв-сам била снажа. Јндја-је била још ёдна. Таб-је... погино-је љезин муж. Јндја-се она прёудала. И-таќоб, јндја-ј налиш рата. Јндја-је петро ис-күће погинуло. Погинула-ми двода ћёвера, зара... два ћёвера и-свёквар и-зара и-бррат. Јндја, кад-је-десет рата, јндја-ј-се расјуло све. Остало-смо ја и-таб мјук мјој, јн-је био јујен у-ратау. Ја са-свёквом и-тије дводје-ц, трој дјече, вукла по-шуми, носила, испрехлађива-ла-се. А свеједно-сам била добра. Јндја, кад-смо-ђе досли, опет радила, н-да-сам радила ко-жена, ман ко мэрва. Досли туб голи, боси, без свёга. Ради, мучи-се. Ја, иста и обавј Јилија запицемо-се у-задругу. И јндја у-задруги таќоб рдили. Ја-сам трој дјече спала заједно у-цуклу. Нийе било шкобле пет година. Које млађе, кад-је старијоб, јшли-су заједно. Син и-те-двје ћерке: Вујадин, Мира и Десанку. Ја-сам знала доћи са-задружнога поља, јндја љима опрати јун што-су-имали, јн-је биједни већи и било-ј стварно... Јндја-смо имали јн-је зидан џпорет. Јндја по-јуном џпорету... млајку, врбу. Тоб-се осуши. Ја отићи у-задругу радити а-уни остани, тоб обући како-су-знати и-како-су-умјели. Е, таќоб-смо мји, ја-ње, школовали и-живјели.

А дàнас, вîдйиши-како-је. Бýло-је, можда, нàми бôље, нег-дàнас. Ми ъéсмо за-ничайм јшци, мýслим, да-обогатимо, или да-н-éшто, штâ јá знам... Глåвно да ѹмáмо што појести, да ѹмáш што на-унб дјёте обуки. Само-щто мî ъéсмо ѹмали, дјёсте, тоб-бýло. Бýле ѹн-е јাদнê патицике. Да ѹмáши нáјвишê нôвáца нémáш за-што кúпити. Трój дјёцê ѹдд-е у-шкóлу. Ако нéхемо нâc двоје ѹни нà-рâd, нémámo што појест. йнда у-тôj зâдруги ъéсмо ни-добијали пâре. Добијали по-нâдници: щéхер и-жито и тákб свáшта, а нôвáца мâло. йнда мâло дôбй тије нôвáцâ и ѹнда кúпи дјёсту свéску и Ѷлôвку. Прeréживај Ѷлôвку едну на-трôj. На-трî пререзивали-смо. Нémáш-је ѡе кúпити, нémáш-је зâшто кúпити. Сâd бýло-је крсту бôль тô тек-kad-ми-се млâђи сîn ѹш-шкóловâ. И бвие трôje дјёцê, колко-смо-мôгли ѹшкóловали-се. Тâj сîn, ето, ѹ-сад ѹдд рâd и ободлијо-је и-свë. Овога што-сам ѿне рôдила ѹдд је сâ-мнôm. Сâd-је свë дôbro. Сâd, kad-се-остарî, Ѷлôбай, сâd-ти-је ѡдбê свë. Сâd ѹмámo, фáла бôгу, с вëга. Али... Мëни-је ѡдбê kad останеш без-здрâvљa и-без-свëtâ. Јâ kad-сam тûj дошla, знâ дâв скâja мòja, сijали-смо кùдельу, па-сам-јâ тûj прëла и тûk кùдельу tkâla, можда-вîдijš kâd преко-телевизijе. Јâ-сam мîслила, kâko-ј tô kôd-nâc býlo, da-ћu jâ tijem цûrami svojim, slâmariце tkâti, pa krpâre. Јâ-сam tô i tkâla. Pôslije, ѹne-се ѹdâle. йnе nijt-su to ođnjele, nijt-je-tô ѹjma trëbalo. Јâ tô porušila, цâkove... Сâd némâm nij-ja slâmariçâ, ѹ-ja ѹmâm, ето, и nâjmeštâje i kâuce i svë sâd. Сâd nij-mij tô nê-рâdimo. Али, нâmi-јe, djjete, kâsn. Али, єто, некa-јe-вâmi dôbro, koji-ste-mlâđi, a za-nâc, єто, kâko-ј - tákб. Фáла бôgu, neka-ј-to-djêcê жivo i zdrâvo, i-nek-nê-budê zlâ i-pâta kâkva.

...

Мâсбвно-су ѹшле жèне. Мî-смо тâmo рâдили свë: и кôпâле, и сijale, и кôсили жито. Нijе býlo kômbâjnâ ki dânaс. Чojk èdan kôsij, dviјe жène grâbû zâ-њijm, bêrû. Èдан бêrê srpm, drûgâ vêjê snôpove. Мî-смо ѹndâ u-tôj zâdруги жито kôsiili. kôпâle, жène krepchile ѹn-е сâlâše, aко-би trëbalo, rëpu brâli, krumppir brâli. Сvë nà tijem poljoprivrednjem imâñima. Tô-j-býla zâdругa. Јâ, kad sam svôga sîna rôdila, четрдесët ôsmë gôdine... prôvoga märtâ se-јe rôdio, a-јâ-сam u èdanâstom mje-сéцу kad-се-ј-ун rôdio, dvâdesët i-čettri nâdnicê ѹmala. U èdanâstom mje-сécu tè-варила kokuruzbâvinu, вòzili na zâdruknijem kûjima, a ъéga-сam u-mârtu rôdiла. Вêh-сam býla tâkâ. И nijš, вâla бôgu, isto-ј-svë býlo dôbro. йnda-сmo добијали po nâdnicu, tâj vêselij dînâr, штâ ti-j-tô býlo. Da, i-xrânu, i- ѹndâ, tô nad-бî, prôdaj, svijie râni, ili-nêšto, i- ѹndâ, za-djêcu, kad-се ѹшкóловали, kolko-би môgли, gôloj i-bôso, svâkôjko. Za zîmu my nêšto spéltjaj, preko ljeća àđe u-đinim kraptkijem gâ- ницими. I-tákб, mođe djjete. E, ѹndâ, za krânu, kad-сmo za-kûvâne, ѹn- прê pâta, mî ѹmali mliječa dôsta. Lépe-јe nâša býla krâna, bôљâ nêt dânaс. Imali-сmo dôsta mliječa, pa-sîrili mliječo, pa kîseliili, pa krumppira ѹmali dôsti. Kûvali krumppira, kûpus, mëso, zakôlji svijiu. Жivâjnë исто, ѹmali ъéсmo ко ѿне, al-јmâj nêkû kôkosh i шtâ јá знам, da sneje jaјe. Мî-сmo jâko ljeću krânu имали зато што -se-кûvalo. Tâmo-su býle vêlîkem pôrodiče, фâmljije. Býlo-ј i po ôsam, dêvet. Вêlîm-ти, jâ-сam dôšla èdanâstâ u-kuhy. Tâmo ъéscî mliječa èdan pût kûvat nâ-dân, pa-ti-јe dôsti, Môrâ-си triy-pût kûvat. Ујutru, veñinom, tô-j býlo mliječo i tâkô kûvaj pâlêntu i sîr. Њesu to býle kûhiñe man ògњišta, ѹn-е набијeno, he kûvâc, tûj pèčesh krûv. Tô tî ъéscî vîdla, cijûrno. Bôme-јe tô býo krûv slâdak. Mëtnê-се pèkva ozg, ka-poklo-pač, djjete. Kad-јe krûv kîsô, iz mélje, kokuruzna brâšna, ъénicna brâšna, od-кâka ѿneš brâšna. I speskâ. Tô-j-býo krûv. Pa i sâd tô nêko, mîsliм kod stâriji, zëzaј-у-се, pa jđu po-шûmu i tô tâkô pèču, i mëso, to mòjesh i mëso tâkô pèči, i tâkô, djjete, da nijje býla krâna lôpca. йnda, býla i kôrâba nêkva. Tô-j u-vîdu kav-рêpa. йnda-сmo rîbali ko kûpus. Њêko-би rîbâ, ъéko-nê-бî. И tâkô da-сmo mî ѹmali dôbru krânu, i kvalitêtnu krânu, i kûvanû krânu, ѹvje. Њesmo mî nîkad hëli sîrovu. Ebo-ј tû, nâjvišê, јoш kad-сmo mî ѿne dôšli, ѹdž sâd i nê toliko, mî-сmo-се чûdili tômu, nâjvišê slâminu sîrovu, ћûnku sîrovu, svë sîrđovo ѹn-е ѡedi. Kôd-nâc tôj nijje býlo tâkô. Môrâ-си dâv pûtâ rëđobno kûvat. Rûčak i vêcheru. Imali-сmo kôzë, ѹmali-сmo ôvce, ѹmali-сmo krâve, ѹndâ, ѹmali-сmo kûvje. Ljûdi po-шûmu вòzili kîriju. Ajde u-drûgâ mješta. Nê-би po pëtnâst dâna dôšla kûhi, i tâkô... Нijе to býlo, kâko-ш. kûpit nâjmeštâj, kâko-ш kûpit bûndu, kâko-ш kûpit têpik, to nijje býlo. Otkâj жène krpâre, pa svâkâ pred-svoj krepvet. Otkâj ѹn-е bîlyce. Tô ѹmâ i dânaс nêko. Mëni-ј mođa Héja býla daròvala. I plâte tkâk, i čâršavæ, i svë dômâkê. Њesmo mî glëdale

да кўпймо, дїјете. Откай и саšий и ѡцтрикаj и-вўну прёди, и кўделю прёди. А дијете, кад стигнеш до-њега, мётни-га у-кълбёвку. Кð ймá свёкрву, пази на-њ. Тð нийе билo ки сада. Дјете се-... Бйо-је побоj-едан, ёдана пёленица, лепо. Ўндá сáмо ёдана малá пòдружница, рўку му замотаj, побоj. Тð-је бýла крпа. Нийе тó бýла кўпўнá крпа. Тð-ј билo од сўкњé, од чаршава, од плáте, како оћеш, од кóштуље, од свáшта. И побоj-га и ѡкўпaj-га. Ймали-смо ўнó дрўенó кориташце. Кориташце мй-смо рёкли. Окўпaj-га тўj и спрёми-га ёдан-пўт на-дён. И већином-су жёне дёјиле дїјцу. Тð нийе билo ки-дáнаc. Ё се тóмё чўдим. Кожа гðд рöдй, вёлй, нёмá млијéка. Е, како рöдй, а нёмá млијéка. Мй-смо свё ѹмале млијéка. Јá-сам мóга Сáву ѿhe рöдила: гðдину ѹп-је посисá. И ўндá-ј тákó, дїјете, тó-ј-бýло тákó. А дáнаc, јá сáмо глëдам. Ето, јá ймáм ўнучайд, двоj, ёто, сад, ѹмам и прајунче. Тð јёдё нёкву, кó концентрат, тўj нёкву крáну. Ўндá-се ѿгоj ѩ-тога. Јё-л тó дòдро, нё-ли, јá нё-знам. Мй-смо млијéком свóйим, давали дїјци. И свá-ј бýла на-предна и гóина, и јá нё-знам, ёто, сад-је тó дáнаc... мй-смо сад за-тó бёнасти. Окоj рёчёш сад кóме, вёлй, а щтá тý знаш, нийе тó... Кад-сам дощла код-своjё ўнукé... Дощла јá к-њоб, ѿна рöдила. Уна-ј ўнó дїјенте ращчепила с-онијем пёленица, вќак-му нёгице стóју.

...

Мй сáмо замотаj, ал ъесу ѹмали крýве иёгे. Јá дощла кóд-њé, ѿна-га лёгла потрёбушицé. Јó, Вёсна, па тó Ѯ-се задáвити дијете. Нёхе, вёлй.

...

Сáмо на лéјима, Мёни стрàщиво. Јá-се по-нёхи дїзала. Јó, Вёсна! Ўндá, вќак-му на-гнёне глáву. И тákó ти, дїјете мёже. То-кўпује, тó-рёбу, тó-овуд... Па ствáрно, у ёдну рўку је прóсто жá, кáко дáнаc тá дїјца ѹмајú и рёбё и ѡбухé. Јá стó пўтá, тé своје цўрице кад-су-ми ѹщле у-шкóлу, јá ънý дáнаc сањám... Ўна бjёда и ѿна неимáштина. Ето, сад-су, фáла бðгу, свá дїјца дòдро. Ево, овó двоj-су на-правили кўху на-спрát, єно вишe вांщё кўхé, вишe Спасинé. Щёри-су-ми ѹстo дòдро. Уне ъесу рáдиле, али људи-су-им рáдили. Имажу свáта. Ето, свáкá ѹмá єдно дїјете. Сад-су тá дїјца за-посълена. Свá-су-ми дїјца дòдро. А сад-сам ѹ-јá дòдро. А нийе нико крýв щто-сам-остарела. Сад, кад-би пожиљела, свáки чаc чекáш кад-ћеш ў земльу отији и ѿмријети.

...

Кад-сам била дèвёjка, јање, ѿндá-сам ѡш ѿјјадније у живёту прòщла. Мёја-ј мáти ѹмала десётеро дїјецé. Са-десётым-је ѿмрла. Кад-је десётеро дїјете рöдила, ѿндá-ј ѿмрла, у порођају. Нё у порођају, мйслим, на-кон десёст-пётнáйт дáна. И-ѡндá-сам-ја на-јастарија остала међу нас сёдмеро дїјецé. Јá и бáба и Ѯа-ми. Ўндá-смо ѹмали земљé. Юа-ми, тáj јаңдý бýlo остá брёз жёне. Сёдмеро дїјецé, кó-ће на-тó ѹни. Ўндá-је єдно мáхо ѿмрло, а нас-је шёстери остало. И сад, нас је пётеро жýво. Брát ми-је погинó. И ѿндá, дїјете, тákó сам-ти-се јá с-тóм дїјцом мўчила. И тákó, дїјете, ѿндá-ми-је билo гðре, тўj дїјцу прáла, мўчила-се ш-њьма. Са бáбом-и одгáјала. И ѿндá, бýла-сам ѡш млаðda, с-мёјим Илијом ѹщли смо двије, трý, чётри гðдине. Ўндá-се ѿдам зá-њ. И тákó-се у биједу, сиротињу.

...

А, дїјете, кáкав сам јá мýрás ѹмала? ймала-сам иёколика чаршава и бýльец. Кð Ѯ-ми дáти мýрás? Тó-смо мй свё ткáле. ѕвде дощá тáj, дёчко и мáти ъёгова и заручили-ме. ъесмо ѹмали ни свáтове, ни врáга, ни ѡш. Удала-се зá-њ. И тákó-се мўчила и патила.

...

Е, прстёнчиј нёков дёно, можда нийе кóштá... на пíјаци. И тákó-ти, дїјете мёje. Штá-да-ти ѡш причам. ймала-би јá тðгá, врáг-ће тó, забóравила-сам.

...

Мй-смо кўвале из кўглов. Тўj натуци јájá, мльёка, квáса, гérne. И тákó, ѿндá, ѿкувáj тáj кўглов. Тó-смо мй сáмо за Бóжий, ѿскрс, за шта-ја знам, за слáве, Свёти- ѩуреj-ј-мени-слава. И пријеснац. Тð-ј-бýло лепо. Мёже слáно, кój вёлй слáно, коj вёлй слáтко. Рáзвáлья-се по-астáлу. И ѿндá, вќако... На средини ѡстанé мáстi.

...

Да округло (тој-ти љеши вијдла), ко лёб. Јндә стави мљека у стап.

Дрвено. Јндә ўзмеш вако па метеш, ко-што-је сад путер. Мјукә-се. Јндә-смо ми то мјетали ј-таж пријеснац и у-таж куглов. Тоб-ј-било здраво.

Не сир, каво-путер. Мј-смо с-тим већином зачинали. Намјесто мјести тб-смо трошили. Само-ј тоб било боље и здравије нег мјаст. Е, јндә то мљеко, јндә-га и њисели, за мљеко кисело, или га ѡисира, и јндә ону суртуку подај свињами. Јмали-смо ј-јесен по-едну свињу, двије. Само није нико имај пуно. Три, тоб-је редак случай. По двије, по једну. Ето толико да има. Јндә преко зиме рана тоб благо и чисти штала. Имам-је најрот краве по двије, по три, по једну, како-код. Куње, и овача и коза... Мј-смо имали два куња. Је-сам била код ѡаке, имали-смо куње. Била је четири чојка ће -сам-се ја ѡдала. Јндә, два-су ишли с-куњима, а два по-шуми. Било мало земље. Тоб-ј слабо и рађало. Рађа-је највиш крүмпир, купус... Рекла-сам, по петнаест дана не-би долазили кући.

Само мушкарци, а жени-су биље код-куће. Јндә-су старији људи остали код-куће, па-тоб по мало бори. Мј-смо имали јује два добра куња. Сад-су сви појојни.

Плуг, дрвенј. Јндә-је, посље, био гвозденј.

Већ тамо-смо имали гвозденј... Јма и воловима, има и кравами. Па је сад још краве јма у Лики, у Србији, и шта ја знам, у тијем пасивнијем крајевима. Сад, на воловима није чудо, ал-ј и на кравами, и таќ, дјите моје... Јндә жени остани кући, ради са дјечом, и тоб благо чуват, и тоб земље ради. Било-је старији људи кад-би остали код-куће. Наша људи кад-би ишли срет, у кирију, јндә, ако ѹде брат, јндә је вељи да је штент, да губи време, каво-да-не-зарадију пате, ман ћеб... Јндә, већином тоб-је једн жени-се мучиле, садиле. Тамо љеши жита рађала, ето, зеб, мјслим, и рајк и таќ, крүмпир, купус, тоб-ј рађало... пасуљ... Ал, мјслим ћеб, парадајз, паприка, тоб-се тамо, касно-се садиј.

Садили-смо, али парадајз љесмо, ни паприку. Мј љесмо ни знали.

...

А, дјите, заставали-смо-се, у пралу, и јндә-амо истреши пејра на-стоб.

...

Па, сад, вече рас код једн цуре, с ўтра код др угра, просутра- ко-трехе...

...

Код цура, ће-ј била цура, ту-ј било и прео.

...

И мјомци и цуре. Сад-сам ја цура, на-пример, и сад, код-мене-је дошло пет, щест, морда, десет цура, ја-сам довојтила пејра на-астан, па ми јндә чијај јубо кокочије пејре, јуне штапе бациј. Ма врата, само да-се застављаш.

...

У јастук. И јндә дохи и дечки.

...

И дечки-се зезали, и врата, јндә посље и плеса. Неква музичица јесна, на уста, што-ј. Јндә-се зезај. Јндә, др угра веће код-другра, па код трехе. Јндә, једна-ј имала јако велику кућу, јндә-смо туј преље. Дохи, па преди, па штракај, што сад кажемо.

...

Вјуну-смо са овача, остржи бвце. И-тоб-смо мј сами прајили. Тоб нјие-нам прајила ки дјас. Јмали-смо јуне гараже. Ишчечљај. Јндә на тоб гараже, па у кујду... И јндә преди, ткај, што-сам-ти сад рекла, тоб бильце. Бильец. Ткај од-тоб вјуне, преди, цемпере плети, чарапе плети, и таќ-смо свацта радили. По-зиду јуне тенпике

што-се саđ купују. Ми-смо све радили првимтвно, без свије маштнй што постоје на свијету. Јндамо имали праљачу за-веш. Јндамо, однёси клупу ёдну, мјожда-си тобо гледала кађе преко телевизије, ёси? Е, лепо-се праљо. Ако-га добро не-прелијеш, јндамо смрђи ко враг. Каđ-се редбово прелењава, дosta воде врүће ... Знамо што-каćа, овако дрвени, е, ј-томе смо ми слагале веш.

— Јндамо је била једна рупа шупља ... Да, то-сам тела речи. Јндамо-је било шкап, доље шупљо. Јндамо отпуштиш ту воду. У другу посуду та вода јде. Важе залеваш само у касан. Јндамо десет тије котлама јувје прелењава тај веш. И лепо се праљо, кој злато. Није то било танко. То-ј-било све отклоно. И тако, дјите. Тако смо-се мучили. А дјетиње исто тако. Сапуна смо јувјек за дјетиње купи. Јндамо то чувај за опрати-га, за опрати те љегове крпице, искувай.

Јндамо-смо ишли к-цркви, на богојављење. То-ј било најутроју. Била-је пет километар ѡрква од-нас. Јндамо ће на Богојављење, на Божић и на Ускрс.

...
Недељом. Мислим, старији-је најрот јшта, а цуре љесу нјакада, само кад-су-празници, јндамо-су ишли. Није то било ки дајас да-су-цуре имале времена. Врата-су имале времена!

Јндамо оплести лапу на јглу, исто оплести, па поđши гумбом. То нам-је била обућа. Јндамо, кад-би већ цура била најудају, јндамо ёдне ципеле, ако-би-јој-могли родитељи, ёдне купи-јој. Јндамо већ, посље, било-је дружиће. Јндамо већ и капуте-смо куповали, шалове, шал јунаж ... И тако, јндамо, отићи ѡркви. Јндамо тамо зови, тобож-на-ракију, купи смокава тамо и бомбони, и штат ја знам.

...
Дечки зови цуре на-ракију у кафани. Биље-су кафани, само да-ј-било најважније. Обуће није било. Било опанака и бије чизмет-тини најквије вељикије. Опаници јндамо били, обе било црвено. Јндамо, кад-и обујеш, јндамо све чарапе остану црвени. Јндамо доћи кући, јндамо јгреј кјоло. Тамо на селу најшћем јгреј кјоло, цуре и дечки нај-те прањијке. И тако, сиротиња-се заволи ёдно з другими јумзи-се.

...
Најко-ј јама, најко није. Кад-сам-ја прелазила, било-нас, морда, десетеро, тај родбине и тој. Кујни су-ишли. И јндамо дјете кад-би-се-костило ... кад се-ј мој-довје син костијо, Вујадин, јндамо двије жени сједе у-кјола, јндамо лјепо мјетни на крило то дјете. Јндамо ишли жена јувјек, која доји, тако да-га-доји тамо док бјуде. Јндамо сврјати у гостиону, јндамо тамо-се почести и поји, и јндамо-се ручак јопе кјод-куће нарежију док-би дошло то дјете са-кјоста. Јндамо-се свајај за јме. Чојк би рад своји родитеља, или брати. Жена би рада своје. Ја-сам сирота била. Мом Вујадину-је ќебер Драго, појојни, најдио-му јме Вујадин. А ја велим-му надени-му своје јме. Ја љета молим, најмој-му „Вујадин“, већ Дјо. Неће јун, ман ... Ето, вјидиш, дјите, како-ј у јун вријеме било. Ја-се, јадна, мучила и-рдила и њесам господар щ-њиме. Јндамо-ми-се рдила ова Десанка, иза Вујадина син, њој најдехени збивино јме.

...
Зава, Илијина сестра. Ево, глед, Сави-је ... Илијину ѕаки-је јме Сава. Едјин Мира. Ето, Мира, то-ј Милија, каво свекрвина јме. Мени то било гађно, Милија. Ајде, реко, па тобо стоји исто, Мира — Милија. Јндамо-јој најдеху јме Мира. Трећала-је бити Милија. Јндамо љеси био, дјите, са дјететом својим.

...
Било-је јндамо лепије имена. Ето, вјидиш, мјој-дјечи, ёдном Вујадин, Мира, Десанка ...

Личка, Е, и Дана, Мана, Ђуло, јама и Радмила и Даница и Раде, Никола, Ево, кад-сам-се ја четрнаесте гоđине рдила, па-ми јме Милица. Ево и дајас најдјејају тобо јме. Штат ја знам ... Неко, вељи, најдио Јулка и Наранџа, Сава и Марија, Вука ...

Да л-тй јмā та сёстра, да л кдла јмајū? Па, трёбalo-би да ёдан путь дёсте, да вийдите ѡ-вам се-је ѡхла рёдио. И тако, дийете . . . И било-ј ўндa дёбро. Мй љесмо знали за больг. Мёни било дёбро. —

...

Мбраш Ѹстали да нико ни не опази. Ја-сам јмала свёкра. Ўндa-ј ўн мёни рёци: „Мико, по зашто-си бржे Ѹстала?” Па-ја-сам Ѹстала, нё-дá ми-се, (врाग-ми-се нё-дá!) спават. Млада, спавала-би враг знá колько. И ўндa, Ѹстанеш-се, дийете, наложиш ватру, ўнб ѿгњиште. Ўндa ѹдеш краву мёсти, па Ѻвце, па козе . . .

...

Па радила-ј свёкра. Свёкра мёја била млада још кад-сам ја дёшла. А ја-сам тријест-чётвртё се ѹдала. Па, око педесёт година, тако-ј нёшто јмала. Радила-је. Јмала-ј двије ѡери. И ўндa, кад-сам-ја дёшла и уна-је радила и мушкй су-јој помагали, мально. Била-је и Десанка, ѡи јој. Две године-сам од-и-е старија. Ја-сам се-ј млада ѹдала. У деветнестој години. Кад-сам ја дёшла, ўндa-сам највишеш ја. Тоб-ј тако било, кд ѩе, кд нё-е-млада мбрa. Ја-сам дёшла еданајст. И сад, каво-да-мёни нај вишеш трёба. Ја тоб-и знам кад-је-била јесен . . . Трёба тоб-и толики најрот ранит. Крумпира можда стотину цаковб в пивници. Мй-смо викали пивница, у подруму. У подруму мётнём тај крумпир. Ўндa, түб-би трёбalo вөдё двадесёт ѿније шкаба. Мй-смо на-глaви носили вөду. Мётни ўнаж свитак . . . Са ѹзвора . . . А, дийете, враг-би-то свё испричай, нё-можеш тай тоб-и свё.

Нёкад-смо ѡмали вөду, подплава дођи. А нёкад чекај. Била-ј јама ёдна ѹско-пана. И ўндa чекај, ўнб по нёхи-се дийжи. У-поноh. Ўндa ѿзми калач.

...

Кутлача. Ўндa с-тијем нальевай вөду и чекај у поноh, ѹјде по-тү вөду. Ўндa, док-би дочека јадни ѿнај шкавиц вөдё, док дёћеш күни, за-час тоб-и потроши, нёмаш. Опёта мбрash ѡи. Тоб-и нё-можеш описат! Ўндa, кд-наc-је још нё-како било. Ймали-смо мй вөдё за опрат-се. Али, било-ј ѡи љије било ни за опрат-се. Тоб-и смо мй, тобож, за күвайе. А кад-наh ѡи, ўндa свё жијвб однёс. Двоб-трој се дјече утопило тамо кд-наc у Томићима, твој тата знa.

...

Найђe вөда, најђe онако брёз-везё вөда, подземна. Сад-су прёкопани канали, сад-нема тё вөдё. Село-ј дрјучије. Сад-је ѡ тамо љепо. Сад ѿ нашему сёлу аутобус стаје. Сад није тамо не прёдү жёне, нё-ткај жёне. Блага ѹсто пўно не-држк, ки ни-ође, скоро. Љепо сад и тамо. Џеста напрavљена, ату ѹдё, аутобуси ѹдё. Стрјуј ѿмају, телевизоре ѿмају, радија ѿмају, машини за прање вёща ѿмају, вөду . . . Исто ки ође. Купатила . . . Љепо је-сад ѡ-тамо. Кад дёшеш тамо, мислиш-да није тоб-и ѿн мјесто.

— Да-смо-знали, нё-би ни-мй дёшли!

Часть љима. Нёмају ѿни за-час кот лекара, зўп, ако ти трёба. И тако, дийете, да-је било свашта и-било-је свакојако. И кд-ј эдрав било-је дёбро. Тамо није најрот ни-бilo болжестан. Колико-ј ѿмрло народ. Па вёлй, прёкинд-га мантрб. И ўндa-му дайи свашта пйти. Траве ѡеквё, и свашто. Тодоров-је ѡхла од слепога црёвета на Божиц ѿмрб. Ўвече ѿн бадњачиће ѡеквё унёси. И вёчерали. И, вёлй, ѿватијо-га мантрб. Ўн-се, чојк јадан . . . јаки-је ко змай. Стварно, није био јачи чојк у сёлу. И, ѿнб, болж Ману, болж Ману! Мй-смо у комшију и рёдбина, и лётимо мй тамо. Тамо јадна љегова жёна мётнула ѿн дјечу. Дана Ѻвб' Тодор и Кока . . . Дийете, нё-да-ун плаже . . . Давају-му свашто, да-ће-му бити больг. И ѿутру од-свёга тога превртања чојк ѿмрб.

...

Па-сїгурно да-је-бýло слéпô цréво, од чéга-би ўмрô дрўгôg, ман слéпô цréво се прôлило. Ето, и-дàнас ми-мýслîмо да-је од слéпôга црëвeta.

...

А, ал-ûн-је у болници ўмрô, нâпâко да-је бýла пòкôjnâ бâба ш-њýме, мâти. Úна је љëму, јâње, дòбро дёлала, ўндâ-је бýо ўнô послье-рата. Úни мòлили тâmo да ўна ôстанê, нâпâko, тâmo ш-њýme. Úna ôсталa ш-њýme, и бñ посльe ўнê опeraцijê dâ-mu-dâ cåmo kâp вòdë. И ўна-му дáла, нâпâko, cåmo зёру ўнê вòde. Ún-јe у болници ўмрô... А ўн траjкиo. И ўндâ, ўна посльe... Па ѡmâ-га на-слики. Jâko льêп бýo дêчko. Pa ўn-je бýo слíчan... завршио лêпо зàнат. И, ёто, пòгинô. Ún нijе пòгинô, ал истo кaн да-ј пòгинô. И, тâko, мòje дiйjete...

(Мýлица Тóмић-Мýка, pođ. 1914)

Нада Малеићић

ИЗ ПРОБЛЕМАТИКЕ ГЛАСОВНОГ СИСТЕМА У ГОВОРУ БОБОТЕ КОД ВУКОВАРА

*Рађено под руковођством
проф. др Драјољуба Пејровића*

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

У источном делу Славоније, у којем се налази и село Бобота, славонски Срби екавски говоре само у неким насељима (Даљ, Борово, Бршадин, Трпиња) док су остала места ијекавска. На основу историјских података Стјепан Павичић утврђује да су славонски староседеоци екавци и икавци, па је јекавизам у околину Осијека, Винковаца и Вуковара, могао бити донет тек након пада тог дела Славоније под Турке 1536. године.¹ Турска пропаљивања су старо становништво у многим местима, готово потпуно, унишитила и касније су Турци та места насељавали најчешће становништвом из источне и северне Босне, источне Херцеговине, делом из западне Црне Горе, а мањи број је из Србије и Срема.²

Из пописа становништва у Срему од 1736/37 године може се на основу неких презимена, као што су: Nicoslaffczanin (уп. данашње село Негославци), Temesvarac (Темишварац), Klissanin (уп. данашње село Клиса), Czernogoraz (Црногорац), Markuseffczanin (уп. данашње село Маркушица), Patschatinaz (уп. данашње село Пачетин) или породичног надимка Бачки, утврдити одакле су поједине породице досељене у Боботу.

¹ Стјепан Павичић, *О говору до ћурских ратова и великих сеоба у 16. и 17. столећу*. — Рад ЈАЗУ, књ. 222 (1920), 194—269.

² Душан Поповић, *Срби у Срему од 1736/37.* — Београд, 1952,

Данашњи гласовни систем боботског говора у основним линијама подудара се са осталим ијекавскоштокавским говорима. Оно што је Стјепан Секереш утврдио, проучавајући говоре славонских Срба,³ може у главним цртама да важи и за говор Боботе; међутим, ја сам свој рад проширила, служећи се и упитницима Павла Ивића⁴ и Берислава Николића.⁵

Грађу сам сакупљала у току 1984. године, при чему је највећи део снимљен на магнетофонске траке. Информатори су ми били: *Павле Пајковић* (1920), 5 разреда основне школе, некада се бавио узгојем оваца; *Софija Лесковац* (1904), 4 разреда основне школе, домаћица; *Радо Гајић* (1924), 5 разреда основне школе, земљорадник; *Вејин Пойовић* (1893), писмен; *Славица Пойовић* (1924), 5 разреда основне школе, домаћица.

АКЦЕНТУАЦИЈА

Акценатски систем боботског говора доследно је четверочлан, с два дуга и два кратка акцента који се распоређују по новоштокавским правилима. На основу знатног броја примера, међутим, рекло би се да тај процес није још дефинитивно завршен што се огледа у појави дво струког акцента: *дрвā*, *бýлē*; *тёралсмо-и* *куйдāи*, *дýсјéк*, *дýтдáи*; *дрљdчe*, *пräви тðдчкdвe*, *дрвëне*, *дýтдсанo*, *пðсёбно*, *тðдткрёчи*, *дýтдиñи*, *урёзанo*, *нарðђe*, *очутдју*, *зàвиси*, *сбнñце*, *стáвáју*, *пðрзðре*, *вáллale*; *Мáндийеве*; *пðрдстíй*; *бùнáр тðрнйdу*.

Као последица редукције вокала на крају речи јавља се узлазни акценат на пенултими: *кўвал* смо тб на *вòд*; *дáј* *жèн*; *сjèдий* у *клўй*; *на йлáв*; *клўпче* држјиш у *рýк*; *бýл* су *скўй*; *чàшай* су *бýл жcúй*; *трёба вўт* тү *машиñу*; дöће да *трёба лéћ*; *нёће* бн *рéћ*; *бýл-су* *нёкакй таríáр*; *куй нöве*, па ћеш ѡмат; *хýй*, *мёлýм-те*; *нòс дjёд*; *вraй*, *илáй*, *сáд*, *тиñи*, *шéр*.

Дуљење пред сонантом спорадично утиче и на однос између 'и' па ће бити: *сиñовац*, *удóвац* према *сиñовца*, *удóвца*; међутим, редовно је *нòвац/нóвца*.

Редовно је дуљење вокала у слоговима са силазном интонацијом које затварају сонанти, после којих долази слог чији је први члан сугласник: *здрáвље*, *сùнçе*, *слáмка*, *јáрца*, *стáрца*.

Јавља се и секундарно дуљење основног вокала у именицама: *івðж-ћe*, *ірðбљe*, *ірðжћe*, *снðйльe*, *сáћe*.

Чува се и прасловенско дуљење првобитно кратких вокала ако је на њима био акценат у примерима типа: *Бòй/Бòјa*, *брðð/брðða*, *нòс/нòса*, *вòз/вòза*.

³ Стјепан Секереш, *Говор славонских Срба*. — Зборник за филологију и лингвистику, књ. XV/I (1972), 211—241.

⁴ Павле Ивић, *Извеñтар фонетискe проблематике штокавских ћовора*, — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. VII (1962), 99—110.

⁵ Берислав Николић, *Уџийник за испитивање акцената у штокавским ћоворима*. — Јужнословенски филолог, књ. XXVII/1—2 (1966), 307—336.

Овај говор не познаје скраћивање $\bar{p} > \dot{p}$. Редовно је: *кѣв*, *цѣв*, *цѣн*, *чѣрсїй*, *жѣрвањ*, *шѣрн*, *чѣрсїо*, *вѣба*, *учѣрсїи*.

Преношење акцената на проклитике остварује се у следећим примерима:

1. Прасловенско преношење у Асг и пл. именица *a*-основа: *нѣводъ*: *зѣ-дjeцъ*, *нѣ-земљу*, *йrѣd-зоръ*, *зѣ-брѣдъ*, *ў-ілѣвъ*, *ў-сїрѣанъ*, *нѣ-ірѣанъ*, *ў-вѣj-ску*, *зѣ-рѣке*, *зѣ-косе*, *ў-ноje*, међутим, биће: *на-брѣзинъ*, *у-іланинъ*, *на-спра-модъ*, или сам забележила и *ў-іланинъ*.

2. Прасловенско преношење код именица *o/jo*-основа у типова који имају стари [”] или [^] на почетном слогу: *ў-ірѣd*, *йz-ірѣda*, *ðd-лакїa*, *зѣ-йo-јac*; *ў-Боia*, *ў-юcїe*, или ће бити: *йod-нdkїe*, *од-вѣska*, *на-йrđišak*.

3. Јављају се и аналошки примери с прасловенским преношењем код именица које немају на првом слогу прасловенски [”] или [^] већ су касније пришли тим типовима: *нѣ-Дунѣv*, или *за-йrсїeñ*, *на-камѣn*; редовно ће, међутим, бити: *у-бѣnarp*.

4. Прасловенско преношење код именица *u*-основа које имају на првом слогу прасловенски [”] или [^]: *нѣ-nđi*; *ðd-ілад*; *ў-јесѣn*, *нѣ-пamѣñ*, или *bѣ[з]-сол*.

5. Постоји старо преношење код именица које немају на првом слогу прасловенски [”] или [^]: *нѣ-љeñio*, *йz-јуїra*, *ў-браинo*, *нѣ-дрво*, или ће бити: *ў-жeñio*, *йd-блaiñ*.

6. Јавља се и старо преношење код именица *o/jo*-основа у типова *злaiñio* или *кoло*: *ðd-злaiña*, *йd-тиjеñelъ*; *ў-коло*.

7. Старо преношење у типовима који немају стари силазни акценат на почетном слогу:

а) Нема старог преношења у примерима: *нѣ-йuñi*, *йd-дуњe*, или ће бити *йrѣko-сviјeñta*;

б) Нема старог преношења код типа *кoњ*: (*за-кoњe*, *у-сnoñovе*, *на-дѹ-dove*);

в) Нема старог преношења код типа *кriло*: (*у-кriло*, *на-кriло*);

д) Нема старог преношења код именица *o/jo*-основа са (код Даничића): *у-сeло*, *на-чeло*;

г) Није доследно старо преношење у типу *bérbba*: *йrед-бérbu*, *за-йlaiñu*, *за-мајku*; *ў-çrkew*.

8. Ново преношење јавља се у примерима типа:

а) *йrѣd-цѣkвom*, *ðd-шлaiña*; *ðd-брѣвайџ*; *бeз-лaiñiћa*, *нѣ-сuñce*, *сa-сeла*, *иc-кoлa*;

б) *нѣ-йrodaјu*, *бeз-бaiñină*; *йrѣd-сmriñ*; *ðd-браiña*, *ў-лаč*, *изa-сna*, *кoд-сeла*; *нѣ-сjeдалo*, *нѣ-мjeшиo*, *ў-блaiño*; *ðd-jañeñta*, *ðd-йaреñta*, *ðd-йra-сeñta*, *ў-хубre*.

9. Јављају се и преношења типа *do бrđ-ј"иро*.

10. Спорадично је присутно преношење акцената на везнике: *и-сад*, *и-нac*, *и-вac*.

У говору Боботе неакцентовани квантитет јавља се само иза акцента.

Дужине су најстабилније иза узлазних акцената, а нарочито иза `: дјёвђка, ђијаљке; ћијин, шијфђн, јулđр, ђрђбђр, чујај, ђрдђај, нёмђ; чујаћ, ђрдђа; исијерћ; ђрђаве, кукуруџнё, сијрање, дјанћ, вуќу, врије, рјанљ.

С великим мером доследности дужине се чувају и иза ^: брѣсїка, крѹшїка, ђарѓем, шаљем, виђим, бблесїан, сванї, венї, мада се понекад могу чути примери типа: вđди, чуђи, једу, у којима се дужине иза ^ губе.

У говору старијих људи дужине су често сачуване и иза ^ акцента: радњик, њујиник, мдрјам, вејкем, ђадјим, кренемо; младјим, ђрдвјим; синђев трактор; најдако.

Од две неакцентоване дужине губи се друга, тј. она која долази иза неакцентоване дужине: чадрїа, дјевјајка, крѹшїка, брѣсїка, бунђеве, али се у говору старијих људи чују и овакви примери: ђишић, пударџе њудђарћ.

У овом говору јављају се и неке дужине којих нема код Вука и Даничића:

а) Код придева с наставком -ав, -аси, -иң, -ар: ђађав, зриќав, црвени-каسى, зеленикаسى, жүйкәسى, вөденәسى, бабын, дједиң, мајкын, діббар.

б) Код именица на -оси с акцентом на основном вокалу, дужина се јавља на наставку и у косим падежима: бблесї/бблесїи, жаљосї/жаљосїи, младбї/младбїи, обијесї/обијесїи, мејутим, бије слаббї/слаббїи, а у косим падежима слаббї/слаббїи.

в) У примерима типа: бид, ўмрђ, ђирђ, ђврђ.

г) На форманту -ић: црвийћ/црвийћа, дечкић/дечкића.

д) У припозима: каде, саде.

ВОКАЛИЗАМ

Вокалски систем боботског говора инвентаром својих јединица не разликује се од прилика у главнини ијекавскоштокавских говора. И у дугим и у кратким слоговима у њему се среће систем од пет инхерентно дефинисаних фонема.

и	у
е	о
а	

1. Спорадично одступање тиче се незнатно наглашене реализације /а/ као [ã]: звјло-се, вјљане шдркје, ђрђаве, ак-јама ђрђавђ, рјанло-се, рјанимо, шта ја знам, није-се вјјало на-кантар, бијло-ј свакојајк, на-јаш-њак, некад-смо и сијавал, дјамо зѣна, сваки дѣн, дбје и-шијије, свако дјаде двâ седмака, сједне одосијрај, прајво-ј врјама, прајви вјљке, њиве-се вјљале, мјетнеш фјарбе, на-каналу, дне-се бјаје, дне сијају.

Промена $\tilde{a} > \tilde{\aa}$ најчешће се среће између сонаната и лабијала, али тачно правило тешко је формулисати због њене недоследности.

У већини случајева, међутим, вокал *a* не одступа од стандардног изговора: *класје*, *штап*, *иошишашаш-се*, *Саво*, *врата*, *даде*, *двака*, *двадесет*, *флита*, *равно*, *ја-још* *штапитим*, *Пајо*, *смањши*, *лијеваш* *цифрана*, *нема* *зрака*, *బује* *блатке*, *ӯ-ашар*, пёт *јутара* земље.

2. Средњи вокали /e o/ увек имају вредност која одговара књижевном изговору. Редовно ће бити: *сретина*, *вене*, *вече*, *шетеро*, *илео*, *све*, *зет*; *шрећни лећу*, *свекра*; *земља*, *један*, *чело*, *једнобј*; *чешир*, *јаребца*, *на-чел*, *по-њећа*.

Исту реализацију има и *ē*: *шест*, *јеж*, *женат*; *шет*, *нема*; *тређа*, *реки*.

Вокал /o/ без обзира на квантитет и окружење, такође, има увек исту реализацију, што се види у примерима типа: *кобра*, *добр*, *маж* *доћ*, *изашод-ј* *надол*, *звено*, *млодио*, *око*, *изгледа* *ко* *лепеза*, *ироб*, *с-кобра*, *косиши*, *очи*, *вода*, *образ*, *момка*, *оте-ј* *додб*, *прави* *се* *с-вобдом*, *оти*, *плыва* *на* *воб*; *роб*, *остал* *смо* *бес-кобла*, *бацил-су* *соб*; *бої*, *воб*, *бвча*, *бд* *сједи* *у* *ћопшку*; *нот*, *нож*, *инђ*, *дольни*.

3. Високи вокали /i y/, осим чешћих редукција, не доживљавају никакве значајније промене у односу на изговор у књижевном језику: *ујске*, *узде*, *зуб*, *осушимо*; *уши*, *умро*, *узо*, *тијесенца*, *ијуџла*, *лула*, *кујница*, *дујварник*.

Без икаквих промена јавља се и вокал *и* у облицима типа: *ноди*, *возди*, *ијла*, *индий-се*, *зид*, *фино*, *иде* *да* *купий*, *зима*, *ијисмо*, *лице*, *ишиће*, *ијри* *крила*.

4. За говор Боботе посебно су карактеристичне врло изразите послекценатске вокалске редукције. Оне могу бити потпуне и непотпуне, а срећу се и у медијалном и у финалном слогу.

Најизразитијој редукцији подлеже вокал *i*:

а) дубила сам тоб *од-мам*^{нот} брата, сашпите-ј од *дјед*^{нот} капута, праве-се *баб*^{не}, нека жена *направи* *сайун*^{ију}, па мал оперен, онда *шудар*^{ију} пударен, некад су биље *код*^{ије}, јмд-ј једног кона и *коб*^{ију}, тү се суше сланина, шунка и *кобас*^{ије}, тоб што остане-ј *куку-рузд*^{ија}.

б) јмала сам једну мालу *мешку*, *кашком* се тоб јело; мало дијете, па мала и *ручца*; треба дат *људма* да једу, *нарадла* и *уморла* се наша мать, не-*мог*^у ти сад кости, прошла-ј већ *тодна* дана, жени-с *нодле* оплећак и скүте, јшла сам *код*-*ујака* *у-Маркүши*, јес *вилла* ти тоб, *сједла*-ј по цијели дана пред-врати, тоб-ј вељко одијело, *куйтше* мांње, *дбђије* дбвеће, *вјуџије* свако сећ, маказама тоб *одсијеџије*.

С високом мером доследности редукује се *i* и на крају речи: *там-смо* *кувал*; *тेरал-смо-и* *куйаш*; *бвце-смо* *држакл*; *некад* смо *бацил* *ӯ-други* *чопор*; *ијисмо* *ијал* пуно мэрве; *н-смије-се* *ијашашаш*; *зја-тра* *иде* *кодашаш*, *дже* *оти*; *ијиав*, *ја-к*^у *дњешт*; ти пришланј *чашаш* су *кадгод* *биль* *скјуј*; *дай* *жен* *нобвце*; *к-да* *не-држ* *у-рук*; *куваш-се* *на-воб*; *некад* се *сједло* *у-клуй*; *подчех* *шричаш* од-*јесен*; *кад* *дбје* *зима*, *бвце* *тेरамо* *кућ*; *толко-ш* *не-мог*^у *касти*; *сонце-с* *вукли* *коб*; *дјевојка* *себ* *ӯради* пуно *ручни* *радбова*; *дай* *мен*; *සв* *иће*.

Слична је судбина вокала *и* у оквиру акценатске целине: *чұвал-*смо
ôвце *нà-пашњâк^у*; *шेरал-*смо-и *күпат*; *држâл-*смо *некад* и *гòведа*, *йò-*
*чүйâл-*смо *трав^у*; *врâй-*се; *донес-*ми; *обуц-*се; *яв-*се; *урад-*јој; *врâй-*му
йстом мјёром.

в) У облицима у којима се налазе два слога са вокалом *и* као њи-
ховим носиоцем, врши се потпуна редукција или првог или другог во-
кала, па ће се отуда паралелно сретати ликови: *шрâжли* ~ *шрâжил*,
нðсли ~ *нðсили*, *кðсли* ~ *кðсили*, *вðзли* ~ *вðзили*, *күйли* ~ *күйил*, *лúжли* ~ *лú-
жил*, *йрâвли* ~ *йрâвил*, *йðварли* ~ *йðварил*.

Као последица назначених процеса честа је појава геминирања со-
саната иза којих је редукован вокал *и*:

љ: *йрèжалâ* (*йрèжалла*)-ј *мàтêр*; *зайáла* (*зайалла*)-се *слàма*; *трëба*
дðборо *йðсолли*; *кад* се тïјесто *ùмијеси* *трëбâ-га* *йрекрîли* пешкîрjем;
*кад-*смо-*ймал* *йрîлкe*; фâли још јèдна *сiйолцa*; *некад-*се *ѝшло* ў-*грâд*
кõлма.

љ: тð дùгачко дðво-ј *држâльца*.

ñ: *учинila*-ј *пùно зà-нàс*; *учинло*-м се; *прво-ј* *нараñila* *пiлiче*, *срчàнца*;
кõлка-ј вèлка *лубéнца*; афтобус *крéхе* *ѝс-центра* *сà-сiанце*; *венчанце-с^у*
обично дùгачке; довùку се *ијеñанце* ѩ[з]-шуме.

þ: *нè-смијëм* *иовðрii*; док *нè-дòђеш* *дò-њиве* *трëба-се* *умðрii*; *трëба*
ùдаřii *кôље*; обично прâвим гùжвару *с-кðрцамa*.

ë: *кад* се тïјесто *ùмијеси*, *трëбâ-га* *ðсiайавii* по *сâта*; *бйð-ј* *прâви* *мâј-*
стор, *знâð-ј* *свâшт* *нàйраñii*; *мôрâm* *зайлâвii* *вратâ*; *пöслијëх^у* *насiайавii*
пôсо.

Када је у питању фонетизам инфинитива одговарајућих глагола,
треба рећи да је појава двоструког лица знатно рећа. Наиме, поред чеш-
ћег: *врâйи* (= *врâйии*), *рâйи* (= *рâдии*), *нðсiiи*, познато је: *врâйий*, *рâ-
дий*, *нðсий*.

Вокал *и* не редукује се у оним примерима где би након редукције тог
вокала дошло до стварања вокалног сонанта: тð се зòве *йрëслица*; *мû-
зëмо* ў-*музлиç^у*; *лúжница*; *ùйлакмица*; *чiзмице*; *вùкли-с^у* *кôњ*; *мâкни* ў-
-стрân^у; док је врûће, *нè-мож* *йлакниi*; *ùзми*; *йти* *ð-крp^у*; *дшири* *неки*
рûбов.

Када су у питању редукције осталих вокала треба рећи да су редовне
и редукције вокала у у следећим примерима:

а) Код именица женског рода у А. сг.: *зà-деу^у*, *прëд-зор^у*, *бòрjô-се*
за *жèн^у*; *ù-сiарân^у*, *у-иланiн^у*, *на-срамði^у*, *нà-илâв^у*, *йма* *рâн^у*.

б) Код именица средњег рода у Л. сг.: *гâца* *пò-блai^у*, *нà-дрvei^у*
пò-ййел^у, *гòворi-се* по *сèлу*.

в) Код глагола типа: *нè-мòi^у* *ти* *касти*; *шта* *мòi^у*; *трòјца-с^у* *бýл*;
јес^у *дошли*; *нiс^у* *мòгли* *сви*.

Редукције других вокала доста су реће и не јављају се доследно:
йдак *éй* опèрёш вèш; *ðнд* га прðstreш; *нè-мòg^у-ти* *jâ* *касiiи*; *вiйдiцi*; *вàк*

се тô мëтне; трëба ôдрезат ўïрав дô-краја; ѫмô-ј сâm ко-ј бîо богатиј; аќ-се наѓнеш; ѫмâm јâ тô iôр на-таван^у; дôл је бýла зëмља; нè-мож дру-гачије; бýла-ј ту у àвлиј нèкад јâбка.

5. У овом говору полуглас је вокализован у *a* као и у књижевном језику. Отуда је: ѹшли смо свâки дâн; дôл је кôријен, а гôр је сїабло ѹшло-ј нèколко момака и дјевојака, а свâки мòмак и свâка дјевојка нòси по пèшкîр; прâвî-се ôд-бресака ѹ-крушиâка; ѹзмë-се пêрje ôд-јусака бýло-ј пëт синовâ и пëт снајâ; Ѹнда и ъегове дòтерамо кòд-нашj овáцâ; нè-смијe-се шаимаш; зâова, а братова жёна-ј снајa; лâко-ј ъйма бýло; бýле-с^у тô ко наћве за-лебац; мòгло-ј се бýрат мâни или вëхи; крèнëмо ѹјтру кад свâне; нòсбô-ј ѹвјек јëдно сїаклено срчje; јел трëба садë ôдма; кадë; дàнаc тог вîше нëма; рâспорij-се на шаив; сâв је мòкár ôд-киши; нèкад дôђу дîтац и дјëда и стриц, па и дñ тâm нòкë; вräбâц; лâдан је ко лëд, нèко-ј ъмо сам по јëдân ѡрган и јëдân јастук; сijал смо и јечам; жрвани; чейвршак; нòкай; кад ме бôли јâ Ѹнда шаrëm; мâст се наимаре с-брâшном; жâльемо жито; шаlëm; шашаlëm јој ѹвјек тâk којечёга из-башче; мòзак; ѹшло се сâc-коли; сâкрила-ј бýла двојцу; за врëh^у жита се давалo пûно, а нèки с^у сакривал рану.

Обично је нòкес, а уместо изаинай, изажем у овом говору се каже ѹсимерай, ѹсимерам.

Редовно је вјëштар, нисам, а о фонетизму речи моiaо, леiaо, рекао уп. т. 33.

6. Ненаглашени полуглас у суседству лабијала редовно се реализује као *a*: сёдам, дсам, седамдесëй, осамдесëй.

6.1. Реч даждевњак непозната је у говору Боботе, а уместо лајсица/ојсица/жлица овде је кàшика.

7. Увек је: сїакло; рâжс; ѹши; ѹвијек; мршвац, мршвача.

8. Судбина полугласа у турским речима види се у примерима типа: јастиук, сандук, б/р/езобрâзлук.

Редовно је Данilo, Дâница.

Фонема *a* у иницијалном положају пред слабим полугласом прелази у *u* као у већини штокавских говора: ѹнук, удовица, ѹшорак, Ускрс.

Фонема *u* редовна је у примерима ѹјан, ѹјанчиш, а фонетизам примера типа убијен, набијен у овом говору је непознат, будући да се ти трпни придеви творе формантом -ий: ѹбий, наbий.

9. Стара фонема ь рефлексује се најчешће двосложно: снijëši, цвijëšii, жслjëš, лijëñ, звijëр, бijëli, дijëlim, дðнијëш, а исту судбину она има и под неакцентованом дужином: ѹренијëла, дðнијëла и сл.

10. О рефлексу ь у Г. пл. именица с кратким ь у последњем слогу основе може се говорити на основу следећих примера: мëдвëда, кольëна, нёдëла, мрëжса, врëћа; редовно је, међутим, бîльса.

Двосложно се рефлексује и: дiјéшte, цријéво, вријéме, длијéшto, звијéзда, ѹлијéши, ѹромијéни, ѹроријéши.

11. Кратко ће најчешће се рефлектује у је: *Њемачка, сњећив, кљено, љешић, штиме, нема дјештића, дјеча, дјештице, прамдједа; сјеме, сјеште да попричамо, сједим; цјеланца; мјесец, мјевур, штесма, шобјет, бјежаш, вјештар, вјешти, негреба-му вјероваши; свједок.*

Чест је, међутим, и екавски рефлекс ће у примерима: *лебац, шела, штрап; мједвед, цвјета.*

12. Кратко ће иза р обавезно се рефлектује у е: *мрежа, прешнића, сад-су бља времена, времено, подбрејови, бубрез, штроба-мал посолти; зрељо; ђорела, а глагол остар[е]ши прикључио се глаголима VII врсте: нагло-ј остарла, остарјо-ј.*

Ненаглашено ће иза р прелази у а у речи *брас.*

13. У префиксу *ире-* ће се увек рефлектује у е, без обзира на то да ли је под дужином или није: ће он некад и *иреварши*, дјетелна се мора *иреврниши*, лебац прво *ирекрсийм*, па га онда сијечем, коњма *иребаџимо* дјеке преко-леђа, *иреноћи*, требало-ј *ирезисиши*, са штрингле се вұна *иремодија* на-клупче; *ирелаз.*

Доследно је, међутим, следеће: треба *иријет* мост, то држим *иријеко* ју-кућ, њёва-ј күћа *иријеко*, нек *иријет* код-нас, *иријет* *иријеко*.

Предлози *иред*, *иреко* увек имају такав гласовни лик: *иред-њим* се нे-смије ништ рєћ, *иред-кућом* је био дјуд, дошо-ј *иреда-мином*, ошо-ј *иред-њу* на-станцу, *иреко-куће*, пребаци се *иреко* леђа, *иреко-прте*, *иреко-пута.*

14. Поред чешћег: треба *иричекаш*, *иримешла-сам*, *иримакни* блјже столову, *иритравла* сам све што треба, шерпу *иривуц* на-крај, *иривезаш*, некад сам јој дјецу *иричувала*, треба сам^о мал^о *иритваш* јглом, чује се и: кад дђе нек *иречека* мाल^о, чим сам *иримешла* да-ј уватло одол, *иримакнила* сам ју-крај, крајеве треба сам^о *иреваш*, *иревуц* руком да виђиш како-ј рјаво, *иревућем* још озгот ножем да буде рјавно.

15. Кратко ће пред фонемом ј увек прелази у и: *сјем, смјем-се, спариж, простиј, чистиј, почићениј, није.*

У говору Боботе имперфекат је непознат, па отуда нема ни облика типа: *илејаши, пресејаши, нецејаши; бејаши* и сл.

16. У примерима *недеља, шонедељак, кудеља* кратко ће пред љ рефлектује се у е, једино се у примерима типа *бильеј, забиљешика, бильежник, бильежница* срећемо с рефлексом и.

17. Кратко ће даје различите рефлексе (е, и): *врео, зрео, јео, шео, ђор(e)o; сједјо, виђјо, остарјо; дио, дибба; волб, забольба* га зуб.

18. Развој система наставака код именица довео је до појаве и уместо ће једино у примерима: коњ-се гледа *ид-зуби*, код-нас се није вұкло на-коли и на-коњи, вијси за-враћи, јудар-ј га по-леђи.

Тако ће бити: ју-школ се најчјо читат, кјеселј се у-вод, носиј-се на-илав, држи у-рук, има рјан^у на-ної. О редукцији и уп. т. 4.

У Л. пл. именица мушкиног рода, иначе, редовно је: стоји на-*јрсийима* позна-се по *сїаблима*, нисмо вукли на *воловма*, на *јрбозорма*.

У Д.-Лсг. женског рода редован је наставак *и: мѣнији, снаји, Милци, шїешки, мѣјки, слѹи* и сл.

О редукцији *и* у примерима типа *мѣм*, *жсн* и сл. уп. т. 4.

Рефлекс *и* јавиће се и у следећим облицима заменичко-придевске деклинације:

Д-Лсг: дѣњо-ј *шѣб*, ўзма *сам°* *сѣб*, дѣј *мѣн*.

Исг: ђишо-ј *с-шїим* чбеком у борбу, поќријемо се *с-овим* вак праљим ѡрганом, ѹзмијешаш са *свим* притпра(в)љеним сирјетом, друѓовб-ј *с-мѡјим* ѿцем, ђишо-ј био с *једним* дрераном, с *младим* луком, с *добрим* дјететом, са *сїаријим* братом, с *млѣхим* братом.

Гпл: *ови* гођина, од *шїй* стари аљина смо прајил нёве, од-*сви* лјуди тројца *с^у* поѓинла, трёба єзмат од-*млади* вћики, јашил-су кдије ал мәло-ј биљо *добр*и књија; вће главце ѡставим цијеле, а од-*мали* нарибам Ѹнай сйтни купус.

Д-И-Лпл: *шїим* свињама не-дајме најпој; *свим* свјетовма се даје рүзмарин, Ѹнайм бољим пефјем смо пўнил јастуке, испеће-се *с-мал°* масти и *с-младим* кромпирма, на *добрим* књијма, *млѣхим* женама пристаје свјетлије а *сїаријим* тамније одијело.

19. „Јатовски“ глаголи VII врсте срећу се са двоструким фонетизом: *сједши/сједла*, *видши/видла*, *желши/желла*, али ће бити: *вљеши/вљела*, *бољеши/бољела*.

Најчешће је *ињеzdо*, *ињeздeти*; међутим, бележила сам и *инијеzdо*, *инијеzdи*-се ко квоčка, а реч *иневан* непозната је у овом говору.

Увек је: *сїекера*, нѣмам никог Ѱсим братом; *ниsam* ја никад друѓом дјавала шйт, руди Ѱи-год кје зрно, Ѱи ѡдеш, никди нѣма мири, *иријодти-ј* баџат лѣбаџ.

20. У говору Боботе јавља се серија екавизама, карактеристична и за друге ијекавске говоре: нѣкад дѣје за *двѣ*, нѣкад за трї *нѣдеље*, *зїңца*, нису^у нѣкад биље *цeсие*, зна-ј обећаи, а не-до-ќ, Ѱбећана му-је кѹха; ѡма и *брeсака* и *крушака*; Ѱзледа, али сам забележила и следеће: *шoзлїједо-ј* бблесну рѹк^у.

21. Увек је: рїном збором још *кукуриче*; ја још *видим*, а дјёда *нe-види*.

22. У речима *блести*, *блестић*, *кїсео* реализује се *е*, док је у речи *кдиријен* присутан двосложан рефлекс *ь*.

23. Реч *јечам* увек је овог фонетизма, а реч *зајети* непозната је у овом говору.

24. У говору Боботе вокално *р* има исту судбину као и у књижевном језику.

Дуго вокално *р* остварује се у примерима типа: *кѣв*, *вѣба*, *цѣв*, *цѣн*, *церсий*, *жрвањ*, *шѣн*, *цѣква*.

Кратко вокално *р* остварује се у следећим примерима: *рђа*, *рваћ-се*, *арсит*, *дркнала*, *црвен*, *Србин*, *шриш*, *шрчани*, *хрвा�тски*.

Редовно је *умрб*, *дирб*, *врб*, али *ирб*.

25. Вокално *л* у свим позицијама прелази у *у*: *кућ-се*; *дућ*, *сунџе*; болује од-*жуч*; *бұва*, *на-том-се* плүг *вүчә*, *вүк*, *йүж*, *крава-ј* *йомужена*.

У речи *јабка* *л* > *у*, али будући да се ради о послеакценатском положају долази до редукције тог вокала.

Увек је *дубок*, *кобасца*.

26. Аферезу нисам забележила у речи *үйіррак*, а обично је: нек діхе *вам*^o, *ваки* онкругли лёбац смо мијесил, шпийчасти *ваки* ножев, *вак* вийдеш мётнеш ко *ү-крст*, нёма више *наки* пёхи, гүжвиц^y опет *нак* промалаш.

Облици *оіполич*, *ономадне* нису познати у овом говору.

27. Синкопа се јавља у облицима императива типа: *сјёйе* зà-час, *йїе*, *шрчайе*, *бјёшие*; у заменицима типа: *кілко* пута, *йілки* вёлки, *йілка* галама-ј бýла, дай *йілко* кдлко ймаш; у облицима радног придева и инфинитива: *скінай/скінла*, *кренай/кренла*; *диш*.

Испадања сугласника нема у речима: *йонедельак*, нисам баш све заборавјо, заборавјо-ј поњет штриков, *сакрила-ј* бýла двоје лјуди; *срамдна*.

28. Апокопу сам бележила у следећим примерима: *іօр* *ү-кућ*, *дөл* *ү-поддум*^y, *бд* *код-нас*, *шета-се* *шам-вам*, *шам* пријёко.

29. Елизија се јавља у примерима типа: *шреб* да-с кёси, да-с ўради, *ја* *б-дшо*, *јес-бйо*, да-с бýла, тô-ј *наша* *күћа*.

Обично је *дк*^y да-йдем, а облик *не умём* овде је веома ретко у употреби и тада без елизије.

30. Скраћивање типа *не да каже* < *неће*... за овај говор није карактеристично, али сам бележила скраћивање типа *кећ да каже*.

31. Ненаглашена вокалска група *-ao* реализације се као *о*: ове гđдне си раније *йосијо*, *смијо-се*, да-с *йречекб* *мәл*^o, *шрчб*, *сійб-сам* *ү-буре*, *бјёжб*; исто ће бити и у речи *сόнице*, али је редовно *районик*, поред *найако*, *ній* *вайлд* *ыш*.

32. Група *-а०* остаје неизмењена, али се често хијат укалања уметањем фонема /в/: *да[в]о*, *звә[в]о*, *жә[в]о*, *знә[в]о*, *сүә[в]о*, *цвә[в]о*, *кұро*, *зәо*.

Увек је: *чита ко вёлки*, *јүри ко зврк*.

33. Вокалска група *-ьо* упрошћава се, такође, према другом вокалу, па ће бити: *некад* *није мðю*; *рёкб-сам-ти већ*; *лëю*; *кад-се ўмори*, *йрүлеїб-б* *мәл*^o; *йðорб*; *м旟* *йосб* се ни-нё-види, послије трёба рýбат *кðиib*; на ланцу вијси *кабб*; скрбоз *окрүйб*.

Кад је полуглас под акцентом вокализује се у *а* и нема упрошћавања вокалске групе: *зәова*, *ймам* *двё зðове*.

34. Ненаглашена група *-eo* своди се обично на *-o*: *ӯзб*; *күсб*, *дәбб*, мада сам бележила и облике: *ӯзео*; *күсео*, *дәбео*.

35. Група *-eo* не доживљава промену: *ðн-је јeo*, *йләeo-ј* штрәнку, *йeо* *нe-йeо* морб-ј отић, *клeo*.

Обично је *стiёна*, али се чује и *стiёлна*, а увек је *анjeo*.

36. Група *-u[j]o-* има различиту судбину:

-u[j]o- > -uo-: *йриойhий*; *није ме үүсiiио*, *исiүсiiио-сам* прилку
-u[j]o- > -jo-: *забöравjo*, *бáijо*, *öйравjo-ј* нёшт *мäл°* күће, *дöњo*.

37. Вокалска група *-uo- > -ujo* само у облицима радног придева глагола III врсте: *скiйjo-ј* пршињак, *ушийjo-ј* прст с врати, *нöсjo*, *вöзjo-ј* и кolla и фијакер, кад је *мëйниjo* *мäл°* дјётелне *öма-с* бöлье јëл, *клёкниjo*, *чүчиjo*, међутим, група *-uo* остаје неизмењена у примерима: *изуо-ј* опан-ке, *наcуо*, *йрöсuo-ј* вöд^у из-кабла, сав-се *наđuo* од пiјха, *обуо-ј* вiсоке ципеле, *öсуo-се* цијели конац, *йöдбуo*, *дöсуo-ј* још *мäл°* шёћера, *чү[в]o*.

Увек је *уоч-тöг* дâна, *уоч-Бöж-ка*.

38. У облицима бројева *једаnесiй*, *седаmнесiй*, вокалска група *-ae- > -e*. Обавезно је *зeу*.

39. Реализацију група *-e[k]a-*, *-e[k]o* видимо у речима *нёкаки*; *йриjекo*.

О реализацији група *-ija-*; *-iji* уп. т. 54.1.

40. Група *-oja* реализује се различито, па ће бити *йöјас*, али *стiояjaiи*, мада се чује и *стiояjaiи*, а о фонетизму речи *моja* уп. т. 54.

41. У групи *-o[в]e* консонант *v* испада у облицима именице *чöек*.

О фонетизму речи *Духови* уп. т. 71.б)

42. Група *ир/йр* остаје неизмењена у речима: *вiр*, *мiр*; пòвадла сам *крёмийр*; *мёнастийр*; *чёшир*; бýл-су вёлка *сирёйња*, једино у речи *сiкера* група *ir* > *er*.

43. Увек је: *врáбац*; *растiи*, *крайstii*; *траблье*; *јарёбца*, а прилог *нöћас* понекад се чује и у облику *нöћес*.

44. Реч *мàуна* редовно је таквог фонетизма, док чешћи облик *чöрайе* има и облик *чáрайе*.

Обавезно је: *њiва нам-је далёко*, *далёк°* трёба Ѯhi.

45. Префикс *йра-* реализује се двојако: *йраунук*, поред *йрёамдjёда/сирёамдjёда*.

46. У речима типа *једаnесiй*; *мёльи* полугласник се редовно реализује у *a*.

Реч *диљи* нисам забележила у говору Боботе.

47. У Боботи се увек говори: *йриjе*; *йöслиje*, *їусjенца*, а редовно је *мёнија*; *лiсца*; *кёлба*.

Облик *изесiй* овде се не чује, јер је обично *јесiй*, *йöjesiй*.

Увек је *сiргуjiка*.

48. У следећим примерима однос *o : a* реализује се у корист вокала *o*: *дâj ðвамо*; *сûбoйa*; *мôйка*; *рâдим* *шôлко-м^и* трëба; *гòрњак* дôже на-то све *ðзiô*, а за облик *сiайjaиi* уп. т. 40.

49. Редовно ће бити: *îрðб*, *îрðблje*, *îрðбнициa*, али *чёйверо*, *йёйеро*, *йёйнёсiйero*; *ёв^о* ўзми.

Увек је *нё-мож*, јер партикула *-ре* није позната у овом говору.

Реч *мjё[в]ур* увек има овакав фонетизам.

50. Обавезно је *күйус*; не живи баш *блíз^u*, а реч *шайтaiи* се јавља без убацивања вокала у средини речи.

51. Фонема /p/ у речи *свёкrva* јавља се без пратећег вокала.

52. Фонема /l/ > у у облику *výkû*.

Увек је *йôднё*; *жùчё*, *йрёкльучe*.

КОНСОНАНТИЗАМ

Консонантски систем у говору Боботе у основним линијама не разликује се од прилика у главници славонских ијекавских говора.

сонанти			опструенти		
в	м		п	б	ф
л	р	н	т	д	
ј	л	н	ц		с
			х	ž	з
			ч	ž	ш
			к	г	ж
					(х)

Сонанти

54. Фонема /j/ у говору Боботе не показује одступања у односу на друге ијекавскоштокавске говоре и књижевни језик. Артикулација ове фонеме зависи од окружења у којем се налази.

Изговор фонеме /j/ најстабилнији је у иницијалном положају: *яјe*; *яјёшом*, *яјињe*, *јёдан*, *једаnёсiй*, *ярёбça*; *јёсиiи*, *јёдем*, *жùчё*, *йўшро*, *йїi*, *йùнак* и сл.

У међувокалском положају фонема /j/ реализује се различито, што зависи од природе вокала међу којима се налази.

Најјасније се чува између вокала задњег реда: *чүjy*, *күjy*; *ýjo*; *күja*; *бôjö-се*, *швôja*, *мôja*; *швôj^u*, *мôj^u*; *яјa*, *шâjанiia*; *Пájo*; *чiшиjaj*, *вáлаjy*, *знâjy*, *дájy* и сл.

54.1. У суседству вокала предњег реда, без обзира на то да ли се налази испред или иза њих, фонема /j/ имаће ослабљену артикулацију:

зўїй; кòїй; тáй; сио; күйиа, ыридаиель; күйију, сију; чији, сијарији, ырдс-тији; нёма сéјe; то-ј сéјиha тóрба, Тéјиha күха, сéјo, дóј өвам°; зóви сéји; күје, чүје; мòјe, твóдje, ырдóдje; jáјe, дáјe.

Фонема /j/ доследно се чува у речима: дјевојка, мáјка, снáјка, а губи се у облицима императива типа: иðкri, си тý њив°, ырдли вóд°, зáли башчиш°, сáкri, иðси башчу, иñ вóд°, међутим, редовно је: нёмой, дáј, ырчекај, ўзмай, чүйай, чéшиљай, чүвай, күвай, иñшай, ырббай, ырддай, иледдай, сијай, сијавай.

У речима ўжна, нёма фонема /j/ се не јавља, као ни секундарно j у речи дíјe, међутим, јавља се у речи иðмузјо.

55. Фонема /v/ у говору Боботе стабилна је у свим позицијама у речи: вода, вóз, ву́чeм, прéдe ву́н°, ви́дим, има дóбár ви́д, би-је већ-вёлик, вёз; врáбац, врáна, врба; влáдика, господá-с бýла на-влáсии, а исто тако је редовно: дјевојка; ёв° ви́диш, по-брéзови; ови нöвий тањир-су бόљи.

Фонема /v/ се чува и у позицији испред j, након редукције i: забò-равјо, ырáвјо, слáвјо, оставјо, остарјо.

Изузетак од овога је изостанак гласа v у именици чдек и њеним дериватима: нёки тýј чдек, чдече бòжji, дáј чдек° да-пíјe, чоечýлак, чдечан.

Редовно је: івóжче; мèдвед; сјéдок на-сýд°, ывéтаяј; она-ј мòја свёкрова, чейибрéак; друшишво; тó на-врати-ј квáка, али: дíйниш, дíйни тó са-зёмлье.

У позицији између вокала и консонанта v се чува у речима: óвца, óвчији сýр, óвчар, óвчара, крáвљи, а нёма га у примерима: дóј оð, сјéдим оð на-столци.

У секвенци въ фонема /v/ се врло често губи: остальен, остальамо, настальамо посó, дíраль-се од бòлести.

56. Реч вуја непозната је у говору Боботе.

57. Секундарно v јавља се само спорадично иðвёук, јàвёук, али је чешће иðаук, јàјук.

58. Протетично v или j изостају у речима: єже; ўлар°.

59. Фонема /l/ је нешто мекша него у књижевном језику, међутим, не достиже вредност [л'] коју имају неки наши јужни говори,⁶ те вредност боботског изговора ове фонеме посебно не означавам: лük, клüйко, на-чел°, сијакло, чёло; кòла, мáлa, чёла, мёйла, сијала, смијалá-се; лéја, сијале; линье, кlin, близ°.

Обавезно је: вдлайши, вдле, дíјелим, дíјеле.

60. Старо -л(-) вокализовано је у -о(-) као у већини штокавских говора и у књижевном језику, па ће бити: сónце, рáоник; зáова; дá[в]о, зá[в]о, крáо, сијо-ј жйт, смијо-се, сијо, ырчекб, бјёжс; мёйб-ј би тó, рéкб, лéйб; илéб, ўзб; шéб; иўсииб, бáијо, забдравјо, ырбмијб-с свó вóд°; иўб-сам опајке, скйијо, учйијо, мёйин ѫо; ўмрб-ј млáд, ырро; дрб-ј њив°, Ѯмам вёлкий иðсб; кисео, анхео; вб, прðсóла-се сô, мётнёш иð шáкe сôл.

⁶ Драгољуб Петровић, Гласовне особине говора Врачана у Зени. — Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. XV/1 (1972), 193.

Поред обичнијег *сīёна*, често се јавља и *сīёма*, а доследно је *бīјел*; сёлски чордаш, *шēлци*, али: *окрӯйт*, *дēбб*, *ійт*.

Придев *наїал* који је познат у делу босанских говора источнохерцеговачког типа,⁷ нема лексичке потврде у говору Боботе.

61. Фонема (i) има вредност као и у књижевном језику: *људ*, *изљубиши-се*, *ійтле*, *нèдельа*, *чёиль-се*; *земља*, *й.чұваиш*, *дситален*, *дситаламо*; *йријатиель*.

62. Обавезно је *мдре*, али *йриморје*.

Реч *изжене/[из]аждене/изрене* непозната је у овом говору, а уместо ње јавља се *йистерани*, *йистерам*.

Редовно је *мджис*, *нè-мож* *доћи*.

Предлог/префикс без спорадично се појављује са убаченим *r*: *брèз-*-тог, *брез-пýтања*, *брезðбразан*, *брèзвезе*.

63. Фонема /m/ остаје неизменјена у наставцима за облике: *ножём*, *йрсюом*, *крёнла-ј* с *дјётешом*, *полијевә* *вòдом*, *сà-миом*, *с-шòбом*, *на дòб-рòм-је* *глásу*, *с дòбрòм* чोеком, *сijём*, *нýсам*, *дàм*, *сjёдим*, *сiоджим*, *рёжем*, *вёжем*, *јёжим-се*.

Паразитско *m* се јавља у речи *йрामдјёда*, али увек је *дктиобар*.

64. Фонема /n/ редовно се чува у примерима: *учинјо*, *учинла*, *йромијéнjo*, *йромијéнла*, *йоклонјо*, *йоклонла*.

Позициона варијанта фонеме /n/ је /ŋ/ испред велара /k/ и /g/: *днáңke*, *јаңаңke*, *Аңелýna*, *аңїйн* и сл.

Увек је *лїјен*.

65. Фонема /ń/ има исту вредност као и у књижевном језику: *њој*, *њен*, *њёв*, *коњма*, *мáњи*, *йрёшиња*, *вòћињак*, *коњ*, *жáњемо*.

Једино одступање тиче се палатализоване артикулације ове фонеме испред /ц ч с/: *јаңаңчи*; *коң'ски*, *вàн'ски*; *йиңаңчи*.

Ойсiруенни

Систем опструената у говору Боботе обележен је инвентаром наведеним на почетку поглавља о консонантима. У говору Боботе нема фонема /ć ǵ ȝ/, а снижена је и фреквенција фонеме /x/.

66. Фонема /ф/ је стабилна у овом говору. У иницијалном положају јавља се у речима: *фàјино*, *фàмилија*, *фàлиса*, *фàрба*, *фàлијка*; *фёњер*, *фини-ј* тоб био чоек, мòмци онда сокаком *фићукају*, *фрушишук*, *фрула*, *фришко*.

У медијалном положају среће се у речима: *Дàфна*, *шифрафийа*; *нè-йрефий-се* ювијек на дòброг коња, *шуфнùдле*, *шифдонер*, *шифбон*; *Јéфийо*, *јёфийино-с* ти прòшо; *кàфа*; *фàбрика*.

⁷ Драгољуб Петровић, *Говор Баније и Кордуна*, Нови Сад — Загреб, 1978, 71 нап. 138.

Спорадично се замењује фонемама *v* и *x*: *Сиёван*; *шàрап*; *йлàхон*, али редовно *чашай*.

Реч *йасуль* доследно се тако реализује, али је чешће *ирा*.

67. Фонеме /ʒ/ у говору Боботе нема, а уместо ње јавља се з: *звијéзда*, *звijер*, *звéно*; *зид*; *ձeбнé*, *ձóра*.

За реч *зинjов* се у овом говору не зна, а уместо речи *бује* јавља се *յсне*.

О појави *ʒ* на граници речи уп. т. 124.

68. Фонеме /h/ Ѯ/ имају исту гласовну вредност као и у књижевном језику. Финално Ѯ никад не прелази у *j*.

Редовно је: *հû*, *հòнес*, *հòկ*, *մահија*, *йлèха*, *օբèհai*, *հàհve*; *հòի*, *ծòհ* дòх.

Обавезно ће бити: *օրդիjено*; *քjа*; *մեjիа*; *մլաjի*, *սlաjի*, *մýj*, *чáj*, док ће у речима *թօsyoja* и *Гօsyojna* Ѯ бити замењено гласом *j*. Фонетизам облика (-)iод(-) увек је исти: *дý-iod*; *կád-iod*, *շtá-iod*, *կò-iod* био.

Увек је: трèббó-ј дòх још јùчé, кад дòjhem, нèк дòjē, дòх óд.

69. Фонеме /ш/ ж ч չ/ изговарају се као у књижевном језику.

Увек је: *шесi*, *шмýр*, *յши*, *կdkösh*, *ձoմiօd-յ* с-*Милшем*, *հаше*, *հeши*-би-т рèкð, *շeшльă-се*, *մiшев*, *յши*.

Фонема /ж/ такође задржава увек исту вредност у свим позицијама у речи: *жүч*, *йýжев*, *ýже*; *бóжићни* *կòլàч*, *հòж*, *հóжем*.

Фонема /չ/ се јавља у речима: *մiլerца*; *մeй*; *ճjèвօjke-с* *հòсле* *meie*, *ձáвл-су* *մáбе*; *օma*, *օmак*, *օmачár* и редовно је *Մàмар*, *у-Մàмарску*.

Забележила сам пример: *մàլ⁰ յրðmáraři* вàтру жарачем, међутим, других потврда за прелаз *ж > ւ* у овом говору нисам срела и редовно је: *жàндар*, *յсбўн*.

70. Фонеме /к/ г/ испред палatalних воикала изговарају се као и у нашем књижевном језику: *скїnjo*, *йòkisb*, *вèлкî*, *дùбокî*, *յáбке*; *йòинjo*, *íéрма*, *հòie*, *íéiñ-се*.

Укидање алтернације *к/ч*, *i/z* јавља се у примерима типа: *րúки*, *Мýлki*, *мáјki*, *вýдй-се* по-*влáši*, *հòи*, *на вáи*.

Редовно ће, међутим, бити: *ձiáնci*, *седmáц*, *ձbojci*, *vojnúc*, *бùбрэz*.

71. У гласовном систему говора Боботе фонема /x/ среће се само у неколико лексички ограничених примера: *хмелъ*, *хшпář*, затим у речима *йлàхон* и *йлàхай* где настаје заменом *ф > x*; *к > x*.

Редовно је *йлàхай* и *шàхай*.

У осталим случајевима *x* се губи или прелази у *j*, *c*, *k*, *v*.

а) У иницијалном положају се губи: *ձòк*, *մiла* сїјено, *ձьна*, *ձjòук*, *յльада*, *լáдан*, *լéбаč*; *մiла*, *րásii*, *րáнимò-յи* кукùрузом, *րáна*, *րýши*, *քskavца*, *քskal-смо* сјёмење.

Група *xv* се мења двојако:

1. *xv- > ф-*: *ֆáла-t*; *հi-тô* *ֆáле* вријéдно; *ֆáла* *Бòg^y*.

2. *xv- > ւ-*: *ւdiñ-се* *зà-глáву*, *ւdiñ-се* *mráчак*.

6) У медијалном положају *x* има различиту судбину:

- x- > -θ-: *маॻна*, *ӯданē*, *усаॻно*, *сiррадоॻта*, *Дôве*, *ирелâđo-се*.
- x- > -j-: *снáја*, *снáјu*, *са снáјом*, *сiрреॻја*, *иријdо-та*, *чđа*, *кijа*, *ироја*.
- x- > -c-: *дiсai*, *ðве гôдне нêма ðrâса*, *с ðрасом*, *ðрасе*.
- x- > -k-: *сиромáка*, *сиромáкu*.
- x- > -v-: *ӯво*, *дùвâн*, *бúва*, *мúва*, *кûваи*, *сúва*, *мjëевûр*, *мáваи*.

Овде се види, да се *x* врло ретко јавља у говору Боботе.

ц) Финално *x* доживело је исту судбину као медијално, или је потпуно ишчезло или је замењено фонемама *j*, *c*, *k*, *v*.

- x > -j: *йlèj*.
- x > -c: *ðрас*.
- x > -k: *сиромак*.
- x > -v: *сûв*, *ðçûв*, *iлûв*, *пòд-йазûв*, *ирðбув*.

Доследно је: *зijевâм*, *зijева*; *сâи*, *кôлкô-ј сáи*; *па*, *тô-ј бар лâко*, *лайана-ј ко пêро*.

Секундарно *x* не јавља се у речима: *рjha*, *рvâi-се*; *ӯвене*, *вëне*.

72. Група **сiй* у овом говору рефлексује се обавезно у *ши*: *ијшишер*, *ушишнјо-ј с-врâти*, *дињшишie*, *сiршишie*; *ийшиши*, *вришиши*; *шишем*, *с-лишиш*, *ирéкришишen*, *йшиша*.

Доследно је *шишай*, *шишайи*.

73. За рефлекс **зd'* немам лексичких потврда, јер место звиждим говори се *фијукам*, место дажд, каже се *кiши*; даждевњак и мождани нису познате речи. Забележила сам једино глагол *мâждий*, *ромињати* и реч *дрôжда*, ситни остаци након топљења масти⁷.

74. Звучни консонанти у финалном положају задржавају звучност: *зуб*, *ирðб*, *млâд*, *мèдвед*, *бôi*, *сnijei*, *шûђ*, *чâђ*; *ð образ*, *нôж*, *йûж*, *вôз*; *кðв*.

75. Појава старог јотовања у говору Боботе затрвена је заменом морфеме *-ен* морфемом *-ий*: *ðстavий*, *рðдий*, *залијeий*, *скûйий*, *свâ-ј* ракија *искайшша*, *она-ј* била *ӯбраздий*, мада ће понекад бити: *рðђено*, *ӯсаћена*.

Спорадично се јавља: *крадвији*, *дивији*, мада сам забележила и облике: *крадвљи* сîр, *дивљи* кëстен, *сâв-је дивљи*.

76. Сонанти *л*, *н* редовно се јотују: трёба ўсут *ӯле*, *зêле*; *пометал-су* *кôле*, *кâméне*, *бûсéне*.

77. Гласови *и*, *ö* јотују се такође доследно: *цвијећe*, *бýло-нас-је* пûно *брâћe*, *јâ-сам* *ирðени* по-рёд^u, *лâђa*, *нâ-лêћi*, *дðбâр-је* бîо *ћâк*; чује се и *рðђâk*, мада је обичније: *она-м* је *рðд*, *она-м-је* *у-рðд*, *он-су-м* *рðдов*.

78. Јотовање група *сiй*, зд је доследно: *кùпи лîшићe*, *стâро ievôжeћe*, *узбèр пûче ирðожћa*.

79. Лабијали *и*, *б*, *в* јотују се редовно: *бâцâл-смо* *снðйльe*, *сад* је пûно *скûйльe*, *ирðблe*, *ðсу нâ-њû* *ðрвљe* и *камењe*, *сûвљi*, *дîвљi*.

Именице женског рода на консонант (стара **й* промена) инструментал чешће граде наставком *-и*: *са сðли*; *с-кðсii*, *с-мâсii*, *с-кðви*.

80. Гласови *c*, з у овом говору се не јотују и редовно ће бити: *сјајно*, *сја-се ко-злато*, *класје*, *кձји*, *յзјаши*, *зјака* ѩоко.

Редовно је *сүйфа-дân*.

81. У групама *иј*, *јеј*, *џј*, *рј* глас *j* по правилу је сачуван: *кокдија* *јаја*, *кокдијије* *месо*, *бркујје*, *с-бôжјом* *помоћи*, *врâжја* *посла*, *ићчија* *јаја*; *йурија* *јаја*.

81. Јекавско јотовање захватило је само сонантне *л* и *н*, па ће бити: *Нјемачка*, *у-њедра*, *кđлењо*, *йљева*, *клѣшића*, *мљекара*, *вљеји*, *самљеји*, али ће се јавити и облици у којима неће бити извршено ѡотовање: *у-недра*, *лѣбац*, *сишђ-ј ѩдл*; *клијешћа*, *изнијеји*, *денијеји*, *шонијеји*.

Након упрошћавања вокалске групе *-[j]o-* у *-jo* (уп. т. 36) ѡотовање се врши у следећим примерима: *ђњо*, *ђдњо*, *ћђњо*, *вљеђ-ј пјт*, *забљеља-га* *глѧва*, а неће се вршити у примерима типа: *уранјо*, *усањо*, *иоклонјо*, *ио-сљој*, *иролјо*, *мѡјо*.

82. Фонеме /t/ д/ никада се не јотују по јекавском ѡотовању у говору Боботе: *шерам*, *шјеме*, *шела*, *дјеча*, *дјешећа*, *шрамдјёда*, *дјевљка*, *дјевёр*, *дјевруша*.

83. Фонеме /c/ з ц/ се исто тако не јотују и редовно ће бити: *сјеме*, *сједим*, *узви* *столцу* па *сјёд*, *ћдсједал* *око* *астана*, *сјећ лѣбац*, *цијанца*, *цијев*, *цијели* *дân*, *цијешћи* *дрва*.

84. Нема ѡотовања ни иза лабијала, па ће обавезно бити: *мјесећ*, *мјевур*, *ијесма*, *иобјећ*, *бјежкаш*, *пїри* *вјештар*, *тô-ј* *нëки* *вјешти* *ч්бек*, *тô-ј* *наша* *вјера* *у-Бога*, *сједок*.

За глаголе типа: *шртити*, *жисвити*, *ірмити*, *иокийти* уп. т. 19.

85. Консонантске групе *-сї*, *-иї*, *-зđ* (за -јсđ нема примера) у овом говору чувају се доследно: *црвеникастї*, *мало-ј* *ко* *илавкастїо*, *зелен-кастї*, *жућкастї*; *ирсї*, *иосї*, *косї*, *масї*, *једанесї*, *ишї*, *чиї*, *чврсї*, *иўсї*, *иўсї*, а редовно је *вјешти* и *ирзđ*.

Уместо дажд ѿвде се каже *кїши*.

86. Консонантске групе *шк-*, *-шк-* упрошћавају се губљењем пре-кидног дентала *ш*: *кđ-ће* *ђоћ*, *бýло-ко* *да-ђоће*, *нїком* *нëће* да *дâ*, *нëко-ј* *бýло* *имућнијї*, *свако* *своје* *глëда*, *међутим*, редовно је: *шкакти*, *шканица*, *ирштакано*, *мѡйка*.

87. У двочланим консонантским групама са гласом *и* као првим чланом стање у овом говору је следеће:

иї- > и- : иїца, иїчићи.

-иї- : лоїшића, леїшићир.

и-ч- > ч- : чёле *прàве* *мêд*, *рôј* *чёла*, *вриједан* *ко* *чёла*, *чёлињак*.

-и-ч- : кдїч-ћ-се *одостраг*, *трёба* *закдїчай*, *прёшила* *сам* *кдїчу*, *дâј* *ծно* *клўиче*.

-и-к- : намот-ћ-се *у-клўико*, *узваш* *вўну* *с-клўика*.

Уместо речи *ишењица* ѿвде се каже *жийи*.

-и-и- : најљећи-и-ј *у-јесен*; *дїшије-се* *уздуж*, *тô-се* *зðве* *дїшивка*.

-и-ћ- : ђдў *у-оћину*, *оћински* *пðрез*, *уоћиће* *нij* *дòшđ*.

-и-с- : лаје *ко-и-сїмо*; *нë-и-сује*, *и-сдвай*.

-и-с- : лийсало *од-умора*, *трёба* *лийсаи* *у-брдо*, *мëтнëш* у *шдëи-ију*.

88. Редовно је зова.

89. Група (-)ід ё реализује се на следећи начин: *ðи*, *ниіди*, *свáiди*, *ðиіорд*.

Редовно је дұнда.

90. Група *кћ-* упрошћава се губљењем првог члана у речи *кћи*: *нѣма* *ћерп*, *тѣ-ј* *њѣна* *ћи*, *има* *двѣ* *ћерп*, *иде* *својој* *ћерп*, *удаје* *ћерп*.

У облицима презента глагола *дркнाणи* група *кѣ* остаје неизмењена: *дркним*, *үздркнालа-се*.

91. Након губљења фонеме /x/ (уп. т. 71) група *xīi* се реализације као: *шēđ-i* зидат још лане, *шēđ-i* ал нји мđго, *шēла* сам, ёће *шēйи* дђћ.

92. Група *-кӣ-* се у медијалном положају обавезно чува: ѹмб-ј дўгачке нўқӣе, занокӣица-се на̀прави, болё-је лакӣов, сад-се Ѷре тирakk-йором.

93. Групе чк-, ћк- редовно се чувају:

чк-: наščа маčка, обу́че-се ко маčка, дошо-ј у Њемачку, тү прёд-
врати-се ўвјек расклачка, здве-се кљочка, али; дће да дилатка, дилаткан је.

шк-: тб-су *шкàре*, прёдње и задње *шкàре*, запали-се *шкàль*, на једно
ðко *шкàль*, иде већ *ù-школу*.

94. Група *сӣ-* је редовна у речима *сӣабло*, *сӣалац*, увек је *сӣакло*, *сӣаклена* чାша, али редовно је: изглାңцо-ј све се *цâкли*, *цâклे-*се ко нୋве.

95. Група *ср* се редовно чува: *срамдъха-ме-је*, *срѣштак-је*, *срѣбрена*.

96. Секвенца зрења у овом говору остаје неизмењена: зријад, сазрело-ј, нѣма зраќа, зриќав-је, мѣтнеш здро бїбера.

97. У облицима речи *жфвањ* група *жср* се чува: *жфвањ*, *жфвња*, *ј-жфвањ*, *сà-жфвњем*, али ће бити: тåка кòбла-ј *ждрёбна*, јма јèдно *ждрijебе*, *ождрijебла-се*.

98. Група *сл* > *шљ* у речи *шљиви*, а редовно је *мисим*, док је увек *чесник*, *ћесница*.

99. Групе *сн*, *зн* не доживљавају никакву промену у облицима: *снијеёт*, *снијела*, *знам*, *знак*, *знди*.

100. У секвенцата *с, з + ъ, љ, ч* врши се асимилација по месту творбе: *ш-њум, саи-њивѣ, бѣж-њеї, напатјо-се ш-чуром, бѣж-чарайа, бѣж-чеї.*

101. Група зі се не мења: зіїка ѹколо, прòлає зіїке, Ѵзїашю.

102. Редовно је: *дјевојка*, *двојка*, *штројка*, *мáјка*. У овим примерима видимо да се група *јк* не мења.

103. У консонантским групама *ћн*, *ћњ*, *ћк* нема измена, али поред *бђесићни* *коблач*, *ићћни* *зрак*, *кућни* *улац*, *идмоћни* *даска*, редовно се каже: *несрећнићан*, *несрећнићо-се* *сврбацло*. *ићћнећина* *салата*.

Обавезно је вѣћњак, вѣћка, ўрѣћка, ўрдићка љубиља свѣ.

104. Нема промена ни у групи *вр-*: *вријёме*, *вријёћи*, *врећёно*, *врाम*,
врѣхай се, *вриска*, *врѣће*.

105. Увек је фáла; њваићи, њваијо.

106. Обавезно је *врцай* мēд.

107. Реч *уфай* у боботском говору није позната.

108. У групама *йл*, дл нема измена и редовно ће бити: *длијéто*, *длāн*; *мèйла*.

109. Консонантске групе *сц*, *шч* не доживљавају никакву промену: *йрæсци*, *йрðсци*, *кòсци*; *йроцијéти*, *расцивейáно*, *расцивàло-се*; *їùиче*, *їùичић*, *йрাচић*, *кóичча*, *кòиччица*, *бáичча*, *бáиччица*, *ииччùай*.

Реч *дéйешце* у говору Боботе није позната, обично се каже јма *дјејéнце*, лијéпо *дјејéнце*.

110. Уместо речи *оцай* у овом говору се јавља реч *сùрће*, речи *вeйха* нема, а редовно је *йвðр*.

111. Група *-сiр-* се реализује као *-ши-*: *нýс^у* *ðшире* мàказе, трёба *наðиирий* нòжеве, дòста-ј *ðшира* йвца, *ðширàч* за нòжеве.

112. Групе *-вн-*, *-мн-* се не мењају: *рáвно*, *дáвно*; *седамнестíй*, *осамнестíй*, међутим, у речи *їύвно* *-мн-* > *-вн-*.

Иницијална група *мн-* > *мл-* у облику *млðio*, поред ређег *мнðio*.

113. Редовно је: *млâд*, *млáко*, *млијéко*.

114. Групе *мъ* и *мњ* реализују се без промена: *зèмља*, *земљàнй* под; *нâ-њû-ј* пâла *сúмња*, он *сúмња*, али чује се: он *сúмља*.

115. О судбини групе *вл* у облицима *ðсiављен*, *ðсiављамо* уп. т. 55.

Уместо облика *браiовљев*, *синовљев* употребљавају се облици *брâйlob*, *сiнôб*.

116. Група *вл-* је редовна у примерима: *влâс*, *влâстíй*, *влâстiйто*, *влâтíй*, *влâтиа*, *влâжно*.

117. За реализацију групе *ињ* у речи *јâйње* можемо рећи да нема измене.

118. Група *дн* остаје неизмењена у речима *јèдна*, *јèднâко*, али у облицима глагола *йâсiiй* обавезно се губи први члан групе: *йâнë*, *иј ïтанë-се*, *үйанë*, *зâйанë*, *дòйанë* и сл.

119. Групе *нк*, *мç*, *мч* не доживљавају никакву промену у облицима речи *мòмак*; кад-је био *мòмак*, *мòмци* онда јдû сокàком, вёлйк-је већ *мòмчина*, *мòмчић*.

120. У облицима типа *седамдесéй*, *осамдесéй* група *мд* остаје неизмењена, међутим, чују се и овакви примери: *седандесéите* *гðдне*, *осандесéите* *йльâда*, *блáж-се* *осандесéите*.

121. Група *мiй* > *ни-*: *нýсам* *зâйанñила* баш све, *йâнñим* јâ дòбро, *үйанñила-сам* *сàм⁰* *мàтëр*, *үйанñип* дòбро.

Редовно је *једанñуи*.

122. Групе *йiс*, *йiск* > *и-*: *дијећ*; *хрøацки*, *бðбоцки*, *брâцки*, *љûцки* тò урâд, *йrâцки* афтобус, *йrâцко* дијéте.

Облици типа *никшићски*, *ићировићски* не јављају се у овом говору.

123. Група *йiсiв* > *иiв* у речи *боiацiвo*, а група *иicиv* > *иiв* у речи *друiиvо*.

124. За говор Боботе карактеристична су сливања фонема на гравици речи и стварање африката.

-*у б-*: *ðušaʒ-би* дاؤ; *sviňaʒ-би* се срӯшјо, *brávaʒ-би*.

-*иц-*: *kò-icéla*, *kò-icvínjača*, *kò-Цéјke*; *ïfè-icvatiʃe*.

-*д ж-*: *pòdmetnit ðò-μiʃu*; *ñé-μéna*.

Редовно ће бити *ñániiʃiʃi* ли штà-сам-ти рèкли.

125. Асимилације *с -и;* *з -ж;* *в -б* непознате су у овом говору и увек ће бити: *ðsúʃimo*, кад се *ïrðsúʃiʃi*; *zakjáʃiʃi*; *vábiʃmo*.

У бржем говорном темпу биће: *dvàesii* јèдан, *shézdešii* јèдан, али *dvàes* пèт, *shézdeš* пèт.

У овом је говору редовно: *irob*, *irobář*; *dóλňák*, *dóλňiʃ*; *blájìslov*, *blájìslovleňo*.

Лексема кукùруз најчешће се јавља у овом лицу, па ће бити *куку-рùзna*, *кукурузòвna*, али се понекад чује *кукуруз*, *кукурузna*.

Реч *ономлани* непозната је у говору Боботе.

126. Метатезе нису карактеристичне за овај говор и редовно ће бити: *mánaʃiʃip*; *svánë*; *iávrań*; *náňve*; *máuna*; *bářjak*.

Доследно је *ñðkraj*, а о судбини речи *жлица* уп. т. 6.1.

127. Однос *h : iʃiʃ* остварује се на следећи начин: *ðiňhina*, *'yuňhе*; редовно је *hýiʃ*.

Речи *bósiňak*; *þonèdeļak* увек су тог фонетизма, обично је *ñðslije*, али се чује и *ñðiʃla*.

128. Однос *n : m* у речи *ñjësma* остварује се у корист фонеме /m/, а у речи *bářan* у корист фонеме /n/.

Фонетизам речи *kvòčka* увек се остварује у овом облику.

129. У говору Боботе партикуле нису познате, па изостају и облици *onðar*, *onðak*, *onðan* и сл. као и *danaska/danascé*.

Гласовни лик предлога *càdē* јавља се и у облику *càd*.

Увек је *ciňúrko*, а предлог с јавља се и у облику *cac*: *càc-kòla*, *càc-ци-пёла*, *càc-чардакa*, *càc-њíva*, *càc-њíym*.

ТЕКСТОВИ

Пòчéhу од-зýме кåко-се rânlô и-ðnда скрòз до-jësen. Кад-дòђу nâ-зýму râñymo-ji свâki dâin. Dâjemo ñzjutra zârna, sijena, kukuřúzñé i-шtâ-ja znâm. Onda ý-tomé-се и-јágju. Nékâ ðjagju jèđno, nèka-i двоје, nèka-j bilo čâk-i tròje ðjagjy... Pa, sad-tòr-се nâpravî, nêma-to probléma. Mîsîm, tòr-се móbrâ nâpravti. U-tòm bîdu. I-kâd dòđe pròlèhe istérujémo-ji nâpoљe, ï-jagânyce dòteramo-i ùvèche kûh. I-nékad kâd nêma trâvè, dâjemo-im mâl i-kòt-kuhè da-jèđu. E-kad bûđe bôlje trâvè ñnda ne-dâjemo. Ý-tome-jel veñ-i bûđe mâl tòplîje vrijeđe, ïzâjémo i-nâpoљe, isteramo-jel, nè-teramo kûh, òteramo nà-pašnâk. Tâmo-smo bîval nà-pašnâkú, ùvèche dòjémo kûh... Nékad, pa nèkad-smo-i spâval, bîlo-j svâkojâk... Ýmal-smo kòliše. Pa-nîs ti-tò vîdla nîkad?... Tò-c kòlbe, pa nè-možem tì-tò jâ sad, drvené, a-ðzgô, òvaj, plèx-je bîo nâk... Jèđna kòliba, pa, ñnd jèđna prostòrija. I-ovâj, prëma tòmë sad dòđe-i shi-šâňje. Õšiňša-se òvce i-òpet... Mâkazama. Ýmal-e-ç' tò za-òvce spèciâlne mâkaze,

штò-се шýшају. Прије рàта-смо тèрал тákº кùпàт, мýсим, тèрал-смо-и пред-шýшáње дà-се кýпају, а-сàд послиje рàта тò нýс' тráжил, није трéбало. И-кад-се ошíшá нéко-ј-се прòдà јáгње, зáкоље, ў-томé дòђe-и стрýјак. Пóкосý-се жáто, зáљúче-и-јáгнци, па нé-сисају вýше. Зáљúчимо да-нè-сисају вýше. И-кад-се зáљúчи, óвај, некад кад-јmá нéко òнда-смо чúвал посéбно, а-нéкад-смо бáцал ў-други чóпòр кòд-неког, а-он опé бáци ъёгове нáма, тák энáш, дà-смо кáд кákº имал прилке. Й-кáд-је ђ-тò бýло већ-гòтово, јел, јáгнци по-јéдно мjëсéц дáна-смо држáл-ји, òндà врátimo-и нáтprág. У-томе јóш-се мýзе.

Жéне-су нôсле ôпáрке с-кáши и ôббóјke ў-зимnô дôба. Ка-су ѹцле да-рâde на-њивu, ако није зýма òнда ôбује ôпáрке òве вâк лâкци. Нôслие-с ко-и лûд, нôсле с-кáши. Тý кáши тák ўпрап дô-кољéна, свé тý ôббóјci. А-кад-се спрëм є ôбично-с цíпел вâkº прâve, прôстé. Стáријe жéне нôсле-с щíрke. Тé-с щóрke вâљâne ко-и-сад што ѹмá. Óнда кáжу вâљâne . . . Нýje òнда тák бýло. Ёт ôббóјke, па нôсли-су нéко-ј тê нéко чýзме. Баш óви који свáкî дân ђdû ў-атáр зá-мâрвом òн-су нôсли òнда чýзме. Нýс' гумáнê, већ кóжнê чýзме. Кóжнê, па тák дô-кољéна дûгачke, вýсоке. Јá знâм нâш-су тó. Мý-смо ѹмал сýлну мâрву ўвијéк ђ-там кáд-сам ѹпла с-мâтером код- ѿјáка у-Маркýшu ў-њv ћýду по-пéш-е слýгá.

Бáбине-се прâвë ёт ко-и-сâд . . . Тó-с бáбинáрke. Кад се рòдй diјéte аќ òна ѹмá мâтér и аќ тâ мâт ѹмá прâva, òнда испéče пôгачu. Првô чим се рòди diјéte испéče пôгачu, зáкољe кóкôш ѵ-шta бýло и-онда ѻде свójo ѻéri, вýди и дâруje. Пôслиje прâvë бáбne. Кáд-се прâвle эnâsh шtâ-j-се нôсло? Кíсela гûжvara с-ðраси, с-мâком и лýстиhi. Тý лýстиhi-се ўврhу, па бýdû ko кéкce. Тó-j-се нôсло.

Тó-ј на тóчкове . . . То-се зóве вретèno. Објесít-је кâбô нà лânicu или јèдекu. Óvo ôколо, тó-се зóвë ôграда бунара . . . Опсéјк-је ôно прôstý, ònaj бùнár шgô-се нâправl, на-прýмер ко сад òно да-нêma ў-нâc. Óvo gôr ònda ôколо тó-ј-се прâvlo од-дâскé, ал тó нýje дûготrâjno. Тó iстrûne. ў-нâc-je бýlo бetonirano. Аќ-се-и нâгñêsh нî-ћe тó ôтпаст ни њíцg. Бùнár ònaј шtô-се nâkô bez, ако-с ѹпла тý кад-је Béљko ôпiо ў-наш? Jec ѹпла? Jec вýdla ònaј vélnik bùnár? Býla ѻerma ўcâhena и ta ѻerma тák вýш râšljasta. Ono dôl zóvë-се ôpsjek, a ôno drvô tó-ј ѻerma. ѻerma-се зóvë.

Кòvâch ònda niјe kóvo za-pâre, slûčajno ak pòtkuje kóňa, a шtô kûjé râonik na plûgu, што òre, тó-ј zâ-жito. Onda-ј òn ѹmô zvâlo-се miјérôb. Niјe-се vâgalo na-kântâp. Onda-ј бilo miјérôb. Zvâbô-се sêdmâk. Dvâ sedmâka жjita-mu-се dâde, што òn цijelû gôdnu kûje plûg-да-се òre. Kad dôje da vršíjdâ, ònda òn zâjde c-vrçhôm i rêdom ïdëe i ôd-сvâkog dôbije miјérôb жjita. Тó ôd-drveta bilo-ko shînîk, cámô-и vélko. Ctané trý-чetýr-щiniika ў-тô. Тó-ј gôvôkhem nako ôpâscâno, ѹmâ sa-crâne ták dvê rûkâtke. Тó-ј sêdmâk. Kâd kâju: Pa, nêmâm jâ pûno, dvâ jûtra zêmâje, pa dôsta-j sêdmâk. Onda se dâde tâj sêdmâk, a ko ѹmâ sêdam jûtara tâj dâde dvâ sedmâka. Тó-ј ònda zóvë-се miјérôb . . .

Нýje ко-сâd што тêra môtôr i òvo, већ-се lôjki nà-tû машýnû. Lôjkë-се drôva ў-tû Dânfarcu. Тó-се zvâla Dânfarcza машýna. Lôjkë è ònda vršê kâmare, vêlck, жjito. Tréba vôdë. Nê-мож vêšti bez-vôdë. Kad zâsûchi, pa nêma u-bùnâri vôdë, ònda juvëk svíj nôsili iz-tôg nâshëg bunařa. Nêkad kâpija bûdë i po-nêdelj dâna i ne-zâtvâr-се. Ctalno s-kóli dôlazë i vûkû vôd'u is-tôg bunařa. Trébâ-im vôdë, jel nê-мож машина ta vršit. Tákâ машýna nî-môglâ vršit. Тó ònda drva se lôjka u-њv. Niјe ko sâd. Câd têra-je môtôr, strýjâ. Onda tó niјe býlo. Znâsh kâkve-и býle машýn? Býlo-и-ј ў-задnje вrijeime, kad je nâpôđe prêteraju-je kôd-druge kûhe, a-býlo-ј i-tâk dâ-su s-kóni vûkli.

Ови krûpni kóň su шtâjerski kóň. To-с býl u-kôsti široyk. Тó-с tý kóň . . . To-с býl lipiciáner. Tý-с ko ñhe da-се vôzj zdrâvº, da-се môdýra. To-с mógli jâšti-се. Тó-с zvâl lipiciáner kóň, a òvici-у býli kruþni shgâjerski kóň. Tý-su za-vûch . . . Тó niјe kôd-nâc. Тó-ј býlo cámô u-Bôsnj, a-na-mâgrâcima nôslo-ј-се. Mëtnë vêdë, pa preko jošč i čoban sјednë ôstrâp, a po dvê vêšti ùmâ nâprijeđ . . . A drveno? Niјe tu kôd-nâc. Тó-ј u-Bôsnj. Тó-i dânas jöšc ùma u-Crbij. Znâsh kâkco-се tó zóvë? Samâp. Tý nî-býlo kôd-nâc samâp. Tý nêma.

Tishljér prâvë nâmëschgaje i-prôzdrë, vrâta i tô, a kôlâr ôn prâvni kôla, prâvë sônicë, prâvë vâlkë to-ј-ònb nîjive vâljâle. Býlë-су i drvëne drjâche i-tô-ј prâvjo. A òvo-ј drvôgo što opé òvij mâjstor prâve. Kôlâr prâvjo-ј tô sve, sônjice òve ў-зýmº

што-се воби. тòчкòве у-кòла, кòла. Тò све прàй кòлар. Ў-наше бабе-Агрелинé, нàще Мáндийеве, ън-је отàп био кòлар. Тáко-ј фйна кòла знàо прàвти и сónици. Кад он нàправи тò-ј нèшто био, све мајсторски . . .

Крèчом, дíјете. Ај кàки, крèчом се крèчло и знàщ кàк. Прàве фárбе мàл-се мèтне ѡ-ет тákó-ј-се. Кад-се поткрèчава óпе метнè-се црнè и крèча, па сýво, па се пòткрèчай. Ет-кàко-ј био . . . Перáјца бýла ко-и-сàд што ѹмá, па ѡ-сòбe, сáмо-ј кàд-год ѿ-пùно сòбa, нíje бýlo плàхбí, већ бýле грèде и свùд грèде, а између-тý грèдà пòметате дàске. Тò-се онда нíj нi крèчло, а кòја-ј жèна бýла мàл врèднијà, тà нàправи, кад-је бýло тò-и сапùна, нàправи сапùну и онда тè дàске ѿ-вјéк опèрè. Оне бýду жùте, жùкасте. . . Аја, нícs сам чисто и нíj-се мàлтером лијéпло, већ блàтом. Блàто, па пльèву-се мèтне ѿнùтра, па-се измијеша и онда-се лијéпл. Тò нíjе дùготrajno . . . Па кàко-ћe да-т кàжем? Кòд-наc нíjе тò мноѓo тòлко бýло, а ѿ-Босnó-је тò ѿ-вјéк бýло. Већином тàм-су шùме. Нíjе тò, бòг-зñà кàквà пòд, ал-се мèтale тàм дàске . . . Пòд, пàтss . . . Зèмља. Кàко-се чистило? Ето жùте зèмље на-канálу нàправимо и онда-се подmàзује. Подmàзује-се чèшkе, мòж бйт нèкад и свакè сùботè. Кòја Ѹне да-ј мàл урèдније, онда èт мàл пòдмажe сòбу и рàди прàшина-кад се чисти. У-кога-ј дòл сùво нíjе на-влаги кùха, па-ј сùв ѿ-вјéк тåбan, онда тò ѿ-вјéк мàл се пòдмажe и онда нèма тòлко прàшина . . .

Од-гусáка. Гùске-се очùпáј још жíве. По трíпùт-се чùпáју гòдишиње. Сàм° крýла, нíjma-се остави. Јмају óне ѿнùтра ко-перáje. Мòгла-с вити кад-се ѿвати гùска, па-се дíгне, онда се тò не-почùпá. Не-чùпá-се тò што ѹмá ко лепéза пòд-пазùвом нèним. Пòд крýлом тò-ј ко-лepéza. Тò-се не-чùпá, јел ако-се тò чùпá, онда вùчë зà-сòбом крýла, а кад-се тò не-очùпá онда стòјe на-том. Почùпá-се тò перје, па се мèтne сùнчат, онда-се чèшkъ прòстима. Пèрушке-се очèшkъјају онда се пèрушke бáце, а ко Ѹне мàл да финије, ко се труди да ѹмá вùцце пèрja тàj мèтнè сàм ѿн-мàхбvnu, ѿнò сítно пèрje. Сàм ни-тò баш нíjе згòдно аќ-се млòго лèжj ѿнда-се брòз ѿтарè, већ кад-се мèтne и-оног пèрja мàл, мàл крùпniјe. Ет прèбýra-се . . . У-аљgин-се мètne. Тò-се звàо аљgin. Тò-ј бýло ѿ-вјéк. Аљgin-се звàво и-тò гùсти и онда не-прòбíja перјe . . . Зòв-се лíце, слèзíjger. Тò-ј бýло од-слèзíjgera, а-сад ѹмá ѡд-свачег. Ја ѹмáм, вàлд ѹмá и Зóра и-од-дàмasta, ал онда-ј бýла мòда слèзíjger и шíфбòn свèчáно, кòјa-се ѿдаје . . . Шáре ѹмó, а щíфбòn он је чист. Ја сам ѿ-вјéк-се покривала од-мàлости дùњbom. Мòja мàт кàд-се ѿдàлa онда-ј доњèла чèтири jàстука и дùњu и доњèla-ј дàв hèбетa, a-кòјe-с býle сирòte донèсù по-jèdàн jàстuk и hèbe, aк донèсù. Ак не-донèсèц hèbe онда hèllim ѿткàн од-вùнè . . . У крèвèт, e па ѿ-пèт дíјète за-вìsи ко-ј бòль. Ко j бýlo у-бòль e kùhè и-бòль ѹmò, tâj ѹmò паrgáre. Од-вùнè поњvаце. Paргári тò-се ѿткају онда-се лèжи на-тò поњvацама, онда-ј тò ѿ-вјéк лијépl. Отрèсéш и тòлко и-нàт-се прòљa. Вùна-се нè-прòљa. Hèllim донèсù за-лèжáњe, па-ольшtrine, ольшtrine и-слàma. Тò-се напунij у-пèrне. Тò кòјa-ј дјèвòjka bogàtiјa. Јa-sam doњèla ѹnèst pèrjina kàd-sam-се ѿдалa . . . Kрparu díjete, od-krla ѿtkanu, onda-се на-тòm lèjki. Pa-nícs býl jòrgan, veñ-su-бila hèbèd. Ko-имò вùne tâj dàdè ѿtkat. Tò-su бili шtrikjer шtđ-су tkàl tû hèbèd. Ta вùna бùde dèbela, tak бùde dèbela, onda-се tkà tâk liјep°. Ca-strañe бùdu tkàniце, сíve, a od-bjiele вùne шáre . . . Tò-се зvále dèke za-kòjne и тò-с býle већinom сíve . . . Da, da grùbjue ѿшtriјe. Tò níjе ot-pràve баш-вùne, већ-је тò нèкva дrугa ѿвозna шtđ-l-je. Kòj-је ѹmò бvize и kòj ѹmò tkàle-с жène и-сáme ѡd-pràve вùne, ał tò kòj ѹmò. Híj сваkò ѹmò.

И-сад кàko-с он сráдал, дàл-смо мì у-Дáльu три ѿтura виногràda. Kàd-сam бýla díjèvòjka тòлко-т нè-mòg. И-јá-сam ѿшla mлаđa. Удála-се и-кад-сам-се ѿдалa онда имала-сам кòд-њь виногràd. Pудàrce пùdàre, tàm kùvaju, mòmci dòjy, па-јèdu tàmo. Èт kàko-ј бýlo . . . Aja, dòjemo kùh. Znàщ díj-се спávalo? U Dáльu, u Býjelom Brđu, tàm díj-su plàniñe, di- ѹmà ih скòро сàт врèмёna пльèščké, pa кад-veñ ѿ-вùtay mràčak nè-smijу níj-ih onda спávaju. Dòjy díjeda и stric, pa-и-он tàm níscè и обильaze виногràd, a-оне спávaju . . . Pa-býle-с kòlibe. Híjje тò бýlo ko сàdè, da-tò ѹmaje tî spòrtev. Oma и-donèsù и-щpòrtevne и-сvè. Tò-се nàправи kàrika, pa-lànciјi. Onda, kàko-се-zvào onaj ko-kòtljek mali, tako onò. Jèc вídlia da-nè-зnám? U-nàc бýlo-ј dàv-trij. Tò-се mètne, pa вísci, a ѿ-тom kùvaju. Nàmještù цiglje, pa plàtiñu jèdnu mètne и на-тom kùvaju. Sад-је тò све другàcije, савременијe. Сve-ј то љèпшè . . .

Кòpta, цigljeana. U-шùmama kòpaјu kòpta, kò-гod óno áko-с вídlia kàhve, шto лèbaç. Jèc вídlia тò што-с лèbaç miјesil? Tak običina kòpta, vàk што мож јузet, па

изнijјет. У-тима кóртама се-пèре. Бýле-су лýжнице. Тô-ј ко бûре, лýжница, а-ймá са-стрáнê тâк. Тô-с прâвил òви, кâко су-се òн звáл, што прâвë бûрâд. Нàправе тâк, кâко-ху-т кáсти. Ко ў-дрвetu-је тô ўрëзáно и пробûшито да-так йmâ. Тû ўнùтру бûде јèдân щtâп, знâш. Тû се послâжу кóшулье и-озго-се мëтне нèпела јèдân щtйник. Мëтне плахтû, òнда мëтне тâj пèпб, òнда грýje вôдû у-кóтлу. Кóтô, ôбично-с бýл òнда бâкренi кóтлов. Грýje вôдû у-кóтлу, òнда сîпа ў-тâj пèпб, а кóшулье све послâгате ўнùтру. По дëсset-пëтнест тî кóтлоба истрéсе па-лûжи. Тô-се зôве полýжла кóшулье Кад-год-се нòсле сви бýjéле гâже и кóшулье, па-се тô нijj möгло тâk лâko ôпрат. Зà-маж-с-е и пожúти и свâшт. Рáдло-се жýто, па-се тô озноjй, па-нè-мож, а-кâd се тô лýжи тô све изаjе. Бýjéле-се ко сñijјег ... Тô-ј цijjej. Тâj цijjej се сîпа у-тô до-гôд möж, да-ј пûна. Нàпунý-се ко вôдë, òнда-се тô дрво ўзме ишчулâ, пòдметне-се дôл кóтô и-шta-бýlo, òнда тô цûрý. Тâj цijjej ôпe-га грýjésh, ôпe-га грýjésh и-ôпe сîпâsh на-tô. Па-по дëсset-пëтнест пûтâ ... Имала-сам jâ tô ... Тô кâжу пòмоjно прâт вëши. А нijj тô нijшт. Кад тî свójим rûкама вîдийш ôну свâjку фlëk'v, па юш мâл мëтнêsh ил-сапúна. Зnâsh щta-ј òнда бýlo? Бýlo-ј и-мâscнó сôду. Мëтne-се у-тâj цijjej mâл и-мâscнê сôde. Cám môbraш znât kôлko трébâ и тô се лýжи. Тô-се зôве лýжcнë. Шtâ-с ráдla дâнаc? Lýжla-сam кóшулье. A-to-cám býjelé кóшулье, a-ovô vâkº шâreno, to изbijélli. Tô-j-се prâlo ôбично sapúnom. Kûvala-сmo sapûn ... Od-mâscnê sôde, chvârâka, od-стâre slâlinê, od-мâscchurê vâkº, nè-znâm, pèчêsh pa-mâst tâ nijj vejše, nêshesh da-je mëshesh vôlišch chystu mâst. Tô-у-јèdân lônaц свe oставъlamo ... U-lônicinê. Mâscchura ... Shmîr, sad tô-ј shmîr. Kad ostanê vâko pòkvâreno mëso, i mâst od-ko-bâsïca. Onda-се ўvjék zalijevâle. Tâ mâst mâл i-po-zelëni. Imâ ko tô trôshi, a-ymâ ko tô nè-voil. Mi nijkad nîsmo vôljez ўzët da-zâprjimo. Tô myrî dymem. Tô-su kobâscze býle ў-dimû. Kad kûvâmo sapûn, mëshemo triy kîlle shimîra, a kîllu mâscnê sôde ònda bûde fînî sapûn. Tô-се подиjeli, sapûn ostanê gôr. Njëga pògrabimo, a cijjej tâj bûdê crñi. Cvë òno gâdnô ostanê. Mëtnêmo châshap i dâske gôr, jel ўvjék tâj sapûn kâd-се iстрêса tâj cijjej trêba da-се prôhe. Glédimo tâk di-nêma kôkôsh, jel-nè-smiju kôkoš tô pípât, jel-je-се потрòват. Mëtnêmo dâsku dôl tâk ширôk'v. Okolo mëtnêmo cijggle или ôпet dâske, ònda châshap поставимо. Истрêсамо и-тâj cijjej câv-се dôl ис-çêluje и câv tâj sapûn ostanê. Rëjêmo-га нòжем кад-се-пролâди.

Момчило Златановић

МИКРОТОПОНИМИЈА ВРАЊСКЕ КОТЛИНЕ

(НАСЕЉА У СЛИВУ ПРЕОБРАЖАЊСКЕ И ТРЕБЕШИЊСКЕ РЕКЕ)

МАРГАНЦЕ

Марганце се налази у изворишном делу Преображенске реке, поред некадашње српско-турске границе (1878—1912).

Ово село је основано крајем 18. или почетком 19. столећа. Постоји предање о старим гробовима.

У насељу је двадесет дома.

Најстарији Маргантчани мисле да је њихово село добило име по неком путу *Марганик*. На латинском језику *margo(inis)* је „крај, граница, ивица”. Насеље је, доиста, на граници двеју предеоних целина (Врањске котлине и Пчиње).

Назив становника је *Маргантчанин*, становнице *Маргантчанка* (Маргантчанка), а ктетик је *маргантчаки* (*маргантански*).

Арбина је голо и каменито земљиште.

Балиница је махала. Од антропонима *Балин*. „Ајдемо у Балиницу.”

Буке је мн. букова шума. „Искарај стоку у Буке.”

Вајанче (*Војанче*) с извор. *Вајанче* је посуда за воду (обична дрвена). „Татко ће иду на Вајанче за воду”.

Десеци јумна с мн. утрина. „На Десеци јумна се вршило кад је спаја узимаја десећи дел.”

Долина је извор у долини.

Дрлаш с шума и голет.

Кечин забел м шума. Власник био *Кеча*. *Забел* — забран.

Линурци м мн. махала. Преци су им били јако црномањасти. „Иди у Линурци.”

Маргантчака чука је истакнута чука.

Милеников кладанец м извор.

Освишиће с њиве. „Ће бремо у Освишиће.“

Осјона ж шума и поток у осојној страни.

Пекњи дол м ровине и поток.

Пејтрове њиве ж мн. њиве и шума.

Плочак м потес у којем има и камених плоча.

Пољаков чукар м узвишење. Од речи пољак (пољски чувар).

Пойово лојзе с необрађено земљиште. Био виноград марганачког попа.

Преслов м место између два брда.

Раскрсе с раскрсница сеоских путева. „Ће те чекам на Раскрсе.“

Рејсински дол м поток и брдо.

Рејсинашће с махала. Рејсинашће је место где расте раж (ръж).

Свёте Тројице ж мн. узвишење изнад села, где се налази капелица.

Сијанци дол м поток.

Тамњанућа ж извор и њиве. „Иди на Тамњанућу за воду.“

Тајин крс м брдо. Ту је сахрањен сеоски старешина Ђекаја (Ђаја) за време турске власти.

ЛЕПЧИНЦЕ

Лепчинце је планинско село на испресецаном земљишту у горњем делу Преображањске реке.

Некада је овде живело старо српско становништво. Постоји старо гробље и црквина.

Данашиће село је основано крајем 18. века.

Лепчинце има педесет и четири дома.

У народу се прича да су у овом селу некада живеле најлепши де-војке и да је по њима насеље добило име Лепчинце.

Назив становника је *Лейчінчанин*, становнице *Лейчінчанка*, а ктетик је *лейчінски* (*лейчіначки*).

Бељи камен м потес.

Бељи камен каравула ж место у потесу Бели камен. Ту је до 1912. године била турска караула.

Бељински кладанци м извор у Рошачкој махали.

Буковац м шума.

Бојводина ж голет.

Бућинци м мн. махала. Потичу од претка Вуче.

Гарваница ж храстова шума и путања. Гарван — یافران. „Дошја сам из Гарваницу.“

Гнојишће с њиве. „Ће бремо у Гнојишће.“

Голема љадина ж њиве у падини. „Дођомо из Голему љадину.“

Голишавац м голо брдо.

Грбњи рошачки кладанци м извор у Рошачкој махали.

Грбни дол м њиве. Били виногради.

Гујавица ж њиве и голет. „Бија сам у Гујавици.“

Динијац м голо брдо. „Седо на Динијац.“

Дље њиве ж мн. дугачке њиве.

Добији рошачки кладанци м извор у потесу Рошачке махале.

Дрећи дол м храстова шума. Лепчинчани су раније ту највише секли дрва за зиму.

Ђаболски мос м дубодолира. Предање каже да ту ѡаволи најлакше пролазе.

Живкова воденица ж поточара и место око ње.

Живков забел м храстова шума (забран). Помиње се у народној песми („Шериф-бег, нане, у Живков забел лега“).

Јáзбинье ж мн. јаруге, земљиште које клизи. „На тој мέсто зéмња се смыца“.

Јаловáрник м голет. „Тој мέсто је јалово, не рáђа.“

Јéрска ма́ла ж махала. Прича се да су становници ове махале досељени из неког села Јéрова.

Ковáчевски дол м потес. Назив добио према роду Ковáчевци.

Ливáче са пашијак, шума, голет. Ливáче — ливадица.

Лíска ж потес. „Овдé је зéмњъ лíска.“

Лíска караула ж место где је до 1912. године била српска караула.

Мáла река ж речица. „Слéгни у Мáлу реку.“

Манастирско с земљиште које припада манастиру Св. Пантелејмону у Лепчинцу.

Мáрн дол м потес који је припадао некој баба-Мари.

Мишичка ма́ла ж махала. Чује се и Мишичи. „Ћe идем куде Мишичи.“

Мишички клáданци м извор.

Нéшинска њива ж њива.

Офáмовица ж храстова шума.

Овчи тýй м путања кроз шуму којом овчари терају овце на пашу.

Пáдалишће с шумом.

Плочáрник м голо брдо. Вађене су на том месту плоче за покривање кућа.

Пољана ж пашијак и ливаде.

Пойорница ж земљиште које је раније припадало неком попу. Микротопоним Пойорница је дошао од израза Пойóва орни́ца.

Рáд м брдо.

Рошиáк м мн. махала. Први досељеник Стојмен имао је надимак Рошиák.

Стапајинска ма́ла ж махала.

Сијрáна ж пашијак и шума на коси. Сијрáна — коса.

Тéшинска река ж речица.

Трéшиено дрво с њиве и необрађено земљиште. Ту је некада било дебело дрво у које су ударали громови. „Гéрај стóку у Трéшиено дрво.“

Турцијско тýмно с пашијак.

Ђурчијско клáданче с мали извор.

Чéљак м храстова шума.

Чéшма ж извор.

Чешмíчки дол м поток.

Чýка ж брдо. „Брат искочи на Чýку.“ „Јa дођo од Чýку.“

Шíрина ж њиве. Шíрина — простирано земљишће.

КОПАЊАНЕ

Копањане је насеље у горњем делу клисурасте долине Преображањске реке.

Село се налази у пределу где је некада било римско насеље. Сељаци су налазили старе цигле.

Данашње насеље је формирало крајем 18. века.

У Копањану је тридесетак и један дом.

„Село је, по причању, прозвато Копањане по томе што је чума све становнике старог села, место којег је данашње, побила — ископала“ (Р. Николић, *Брањска Пчиња у сливу Јужнe Моравe*, 174).

Може се претпоставити да име села потиче од речи *койања*, која значи дрвени суд за воду или корито за појење стоке. Румунски *сoraie*. Копања је и њива на крчевини. Украјински: *койань*. Први досељеници су, иначе, крчили густу храстову шуму и стварали оранице.

Назив становника је *Койáнчанин*, становнице *Койáнчанка*, а ктетик је *коjáнчаки*.

Бáра ж њиве. Понегде је вододражно.

Бачéвишић с шума, паша. Раније је ту била сеоска бачија.

Бáчкало с извор и њиве. Блатњаво место.

Врбница ж забран.

Голéмо бáчкало с паща и камењар. Појављује се вода.

Грбáчка долíна ж поток поред гробља.

Берéн м њиве. *Берен* је место где се појављује слана вода. Таква места сељаци називају и *Лизавице*, јер овце лижу слану земљу.

Јáбука ж њrве. „Ћe орemo у Јáбуку.“

Кáрина долíна ж поток.

Кáрин клáданьц м извор.

Козáрачки дол м поток.

Крсачко прíсоје с шума према сунцу.

Кýјашки дол м долина.

Кýнишић с њиве, где су некада биле куће.

Лозница ж њиве.

Мáло бáчкало с ливаде и глиб.

Мездраје ж мн. шума и поток.

Мéчкински дол м долина.

Мéчкиница ж шума и голет.

Микайлова клáданьц м извор.

Мýтровска Мáла ж махала. Чује се и: *Мýтровци*.

Мýшина међа ж шума и пацњак.

Мýзинска Мáла ж махала. Чује се и: *Мýзинци*.

Мýрчин камен м стена и шума око ње.

Никóлинска Мáла ж махала. Чује се и: *Никóлинци*.

Оíраћа ж њиве. *Оíраћа* је и ограђен простор за стоку.

Оíрачка долíна ж поток који пролази поред Ограће.

Плáднишић с пацњак и щума.

Попиáчki дол долина и поток.

Пољáна ж пацњак и шума.

Поречánska Мала ж махала поред реке. Чује се и: *Поречáни* (јер су поред реке).

Поречánski клáданьц м затрпан кладенац у Поречанској Мали.

Прéої м њива.

Пржáр м шума и голет према сунцу.

Рéка ж њиве и воћњаци поред Преображањске реке.

Рéжшић с њиве и пацњак.

Рýсийинска Мáла ж махала. Чује се и: *Рýсийинци*.

Свëтá іóра ж шума. У храстовој шуми поред пута за Пчињу је црквица *Свëтá Гóра*. Храстови поред ње су табусани.

Свињáрник м храстова шума.

Симóновска Мáла ж махала. Чује се и: *Симóновци*.

Сїáри лóјза с мн. пацњак. Били виногради.

Тришéвина ж њива и шума.

Урóшевска Мáла ж махала. Може и: *Урóшевци*.

Цуцýлька ж завршкасто брдашице / „ускуцуљено“/.

Чýкино прíсоје с камењар. „Тој је припек.“

ЂУРКОВИЦА

Ђурковица је сеоце на падини Мотине.

Некада је ту било старо насеље. Постоји и место *Нéзнато* прíбоље.

Сеоце је основано крајем 18. столећа.

У Ђурковици су двадесет и три дома.

„Име Ђурковица изгледа да је црновунско” (Р. Николић, *Врањска Пчиња у сливу Јужне Мораве*, 143). На Мотини, па и у Ђурковици, обитавали су Власи сточари. Овде су, свакако, имали и станове и израђивали кожухе од овчије коже с вуном. Ђурак је балкански турцизам. Цинцарски је *chiurci* — крзнار.

Назив становника је *Ђуровчанин*, становнице *Ђуровчанка* (*Ђуровкова*), а ктетик је *ћуровски* (*ћуровачки*).

Алабаџи м мн. махала. *Алабаќ* — онај који „заноси” у говору.

Бабинорње с стрмо брдо.

Баница ж брдо, њиве.

Бели бреј м брег.

Гаѓаваци м мн. махала.

Гарејци м мн. махала.

Главчици м мн. махала.

Гребени Дол м махала.

Гумниште с зараванањ на брду.

Дјекове љиве ж мн. љиве.

Дубје м-с место где је гробље. *Дуб* — *стари храст*.

Борин кладањац м кладенац.

Жајенница ж долина и припек.

Жујаница м мн. махала.

Јиришиће с место где се сељани скупљају за време верских празника.

Јовинци м мн. махала.

Крушкáрник м пашњак. *Крушкарник* — крушкар, крушков воћњак.

Мáли бýрови м мн. извор.

Мáринци м мн. махала.

Нéзано igrобље с пашњак.

Нéвкове љиве ж мн. љиве.

Орнице ж мн. запуштене љиве.

Осóјна ж шума у осојном месту.

Падинче с благо удуబљење.

Парасýур м извор.

Полáначки сйтой м љиве.

Полáна ж љиве.

Селишиће с љиве и забран.

Сувáр м шума и пашњак. „Млого суво место.”

Трéшићено дрво с пашњак.

Три м љиве.

Ђуровачка долина ж долина и поток.

Чука ж чука.

Шилејáрник м пашњак.

СУРДУЛ

Сурдул је село у близини Мотине. Земљиште на којем лежи је испресецано дубоким долинама и доловима.

Већи број старица указује на то да је овде било старије српско село. „Близу Сурдулске реке, крај основне школе, види се камени крст. На њему се може прочитати 1673. година и већи број имена сељака: Станко, Златан, Величко, Никола, Стоша, Петко, Таса и други” (Ј. Трифуноски, *Врањска котлина*, II, 134).

Данашињи Сурдул основали су досељеници крајем 18. века.
У Сурдулу је свега тридесет и седам дома.

По Ристи Николићу, Сурдул је влашко име и то црновунско (*Врањска Пчиња у сливу Јужне Мораве*, 143). Зна се за романски име *Surdul*. *Surd* на румунском је „глув”.

Назив становника је *Сурдулчанин* (*Сурдуљанин*), становнице *Сурдулка* (*Сурдуљанка*), а ктетик је *сурдулски*.

Беђински клáданьц м кладенац.
Босийáниште с њиве, пацњак.
Врбница ж щуме.
Вриjeшка ж потес и махала.
Вучешки клáданьц м кладенац.
Гáбер м каменњар.
Гýздава дубица ж потес. Била врло лепа дубица (храст).
Гнојáна ж пацњак.
Голéм чукáр м брдо.
Голéма мрýвница ж грабова щума.
Голéми щумák м храстова щума.
Гréбени дол м поток.
Дýйче с пацњак.
Жýма юадина ж ливада и щума у падини.
Затрáдено с њиве и ливаде.
*Ичáков клáданьц м кладенац. Био човек с надимком *Ичак*.*
Јáбуче с махала.
Јéзеро с њиве. „Језерила се вода.”
Јéзерска долíна ж поток.
Кáмен м брег.
Кáреница ж ливада и щума.
Козáрник м њиве и пацњак.
Колýба ж њиве и щума.
Колиќ м стрмина преко које иде пут.
Крс м голет.
Кршена кóла с пацњак.
Кўлина ж истакнуто брдо, где су сејмени имали кулу.
Лешиáр м кладенац.
Ливада ж махала.
Ливадски клáданьц м кладенац.
Лбжшиште с пацњак. Били виногради.
Лом м букова щума.
Ломни́ца ж пацњак. Испресецано земљиште, „изломено”.
Мáла долíна ж долина.
Мáло њиве с пацњак.
Мáйровска њива ж њива.
Мбáинса ж махала. По планини Мотина.
Мбáинска чéима ж главна чесма на путу за Свети Илију.
Нáвој м пацњак. „Жене навивале за платно”.
Ойорéлица ж њиве.
Орнине ж мн. њиве.
Осóина ж храстова щума у осоју.
Пéрсијан клáданьц м кладенац.
Пой-Нéшин забéл м пацњак и щума.
Прéслой м махала.
Прýсаје с пацњак и храстова щума.
Прóсшиште с њиве. Сејано просо.
Прослойна ж пацњак и щума.
Рамњак м зараванак и густа щума.

Свињарник м чесма.
 Селиште с ливаде и воћњак.
 Средња мртвница ж грабова шума.
 Смевановски кладанец м кладенац.
 Сујарин кладанец м кладенац. Власник имао назив *Cuiáre*.
 Сурдулска река ж речица.
 Тврдак м брдо.
 Трјаково воденичиште с место поред реке где је била воденица.
 Трјунов кладанец м кладенац.
 Трњава орница ж махала.
 Тујарски кладанец м кладенац.
 Тујарци м мн. махала.
 Турска љива ж љива.
 Ђошино лојзе с пашњак.
 Ђошински кладанец м кладенац.
 Ђошинци м мн. махала.
 Ђурковска долина ж долина и речица која долази из Ђурковице.
 Ђурчијина ливада ж бањта и љива.
 Џерче с пашњак. Џерче — мали цер.
 Џуква ж мало узвишење на Кулини.
 Чанке ћадинке ж мн. бањте и љиве.
 Чука ж чука.
 Шабанов кладанец м кладенац. Власник је имао надимак Шабан.
 Широка орница ж пашњак.

БАРБАРУШИНЦЕ

Барбарушинце је село на пространом риту између Барбарушинске и Луковске реке.

На потесу Селиште налазе се зидине од неког старог насеља.

Данашње Барбарушинце је основао досељеник из околине Призрена крајем 18. века.

У насељу је педесет и три дома.

Прича се да је село добило име по томе што је на Барбарушинском риду боравила војска неког *Барбе*, који је водио рат против Турака.

„Корен имена Барбарушинца чест је у именима влашким: Барбат, Барбатовац, Барбеш и др. — те је свакако име Барбарушинце заостало од Црновунаца” (Р. Николић, *Врањска Пчиња у сливу Јужне Мораве*, 143).

Постоји и мишљење да су називи оваквог типа у вези с латинским речима *barba* („брода”) и *rado, rasi, rasum* („брије, стриже”). Значи, „голо место” (К. Илиевска, *Романски елементи во македонската топонимија од XIII до XIV век*, Ономатолошки прилози, I, 61).

Латински *barbarus* је „туђински” или „диваль”.

Назив становника је *Барбарушинчанин*, становнице, *Барбарушинка*, ктетик је *барбарушински*.

Балаба́нов дол м долина и поток.
 Барје ж мн. ливаде.
 Баче́шиће с напуштено земљиште.
 Бело камење с каменито земљиште, потес.
 Блда вода ж извор питке воде испод две букве.
 Бойински чукар м узвишење.
 Бу́лина че́ума ж чесма. Прича се да ју је саградила нека була из Врања.
 Голёма орни́ца ж напуштена њива у шуми.
 Голём међак м пашњак и њиве. Била велика међа.
 Голёми дол м долина.
 Дафи́на ж шума и голет.
 Дау́га руди́на ж забран.
 Доль Мала ж махала.
 Доси́н чукар м узвишење.
 Дрење с извор.
 Јарчишиће с голет и пашњак.
 Јо́вина ливада ж ливада и извор. „Донеши воду од Јовину ливаду.“
 Кийке ж мн. утрона и голет. Кийке — усамљено дрвеће на брдовитом и планинском земљишту.
 Коласи́та арни́ца ж напуштена њива окружена шумом.
 Кри́ва пади́на ж урвина и шума.
 Кривић м чесма.
 Криви чукар м брдо и урвина.
 Лекови́на вода ж извор, лечи ране.
 Лисина ж пашњак и камен.
 Малена пади́на ж њиве у падини.
 Мали вирови м мн. њиве и два извора.
 Милкова водени́ца ж место где је била воденица и шума око ње.
 Наси́м пут који иде из Врања за Свети Илију и пашњак око њега.
 Обриши́ца ж махала.
 Орачики с мн. шума. Орачиће — мали орах. Чује се и: Орачики.
 Поја́тишиће с пашњак и голет.
 Поја́тишиће с пашњак и голет.
 Профре́чен шој м чесма. Из букве је некада избијала вода.
 Простишиће с њиве. Сејали просо.
 Пударни́ца ж шума.
 Рамнишиће с ливаде и њиве.
 Рейке буке ж мн. пашњак и три букве.
 Самсур м шума и пашњак.
 Самсурчики с мн. две утрине одвојене шумом.
 Свети Јован м земљиште око црквишта.
 Сечина ж голет. Била букова шума, па за време рата посечена.
 Стая́нина ба́ра ж ливада.
 Суви дуб м место поред гробља.
 Церфва Пади́на ж махала.

ВИШЕВЦЕ

Вишевце је село на падини Вишевског рида, огранка Мотине.
 Остаци старина (темељи од старих кућа, црквиште и др.) указују на то да је овде било неко старије насеље.
 Данашње Вишевце потиче с краја 18. века.
 У селу је шездесет и шест дома.

„Име села Вишевца свакако је по томе што је то село на великој висини према осталим селима . . .” (Р. Николић, *Врањска Пчиња у сливу Јужне Мораве*, 144).

Назив становника је *Вишевчанин*, становнице *Вишевка* (*Вишевчанка*) а ктетик је *вишевски*.

Анина воденица ж голет.
Бабинска њива ж њива.
Бандера ж њиве.
Бара ж извор и ливада.
Барин чукар м брдашце близу Баре.
Барица ж извор и њиве.
Бачевшиће с утрине, њиве.
Бачкало с ливада с извором.
Близнака *Мала* ж махала.
Бошково рамнишће с њиве и ливаде на равном месту.
Вир м боље њиве и извор.
Вишевски рид м висораван.
Врла ливада ж ливада на стрмини.
Врло с њиве на стрмини.
Вршиће с шума и њиве.
Вучинко сливче с њиве. Власник ћљиве била је *Вучинка*.
Габер м щума и голет.
Гарван м голо брдо и махала.
Гарине ж мн. букова щума.
Гњишиће с њиве.
Голема долина ж долина.
Гробобија ж њиве. Тукао их некада град.
Дамјановска *Мала* ж махала.
Данчула ж ливаде.
Дзука ж мочварно земљиште. Расте трава *дзука*.
Длуга ливада ж ливада.
Држаница ж њиве и щума.
Дрен м њиве.
Дудино лојзе с њиве и щума.
 Љих
Буркина кљуса ж щума и њиве. Власник щуме стављао кљусу за хватање див-животиња.
Заградено с њиве и утрине.
Заједница ж ливаде. „Биле заједничке.”
Жута падина ж ливаде у падини. „Расне жуто цвеће.”
Илијина њива ж њива.
Јазиње с щума и ливаде. „Били јазавци.”
Јаловарник м неплодно земљиште.
Кийке ж мн. извор и букова щума.
Клечијас м чесма.
Кључ м брдо на старој граници.
Коњарница ж щума и њиве.
Кошутинче с њивице.
Крничка долина ж долина. Носио некада поток и децу и стоку.
Красијаш *кладанц* м извор.
Крушиче с њиве.
Ледине ж мн. њиве и пашњак. „Важи коња тамо у Ледине.”
Леске ж мн. лескове щума.
Марина падина ж њиве у падини.
Марковци м мн. махала.
Међаши м мн. махала.
Орашића ж ливада и њиве. Било ораха.
Османовче с ливада и щума.

Пáјкин чукár м брдо.
 Пáјкини м мн. махала.
 Пећ м њиве.
 Побýјен кáмен м њиве. Турци побили већи камен.
 Присóје с голет према сунцу.
 Ру́па ж увала.
 Свештí Илија м црквиште.
 Свињáрник м ливаде и шума.
 Сéлишић с махала.
 Селó (и Сéло) с њиве. Први досељеници су ту имали куће.
 Трле ж мн. ливаде и шума.
 Трн м њиве.
 Трњíворица ж шума и њива. Од Трњива орница.
 Тришевина ж шума.
 Ту́рски клáданиц м кладенац.
 Тúрско клáдънче с чесма.
 Бúрчина ливáда ж ливада.
 Бúрлинци м мн. махала.
 Цáтанска Máла ж махала у којој живе Роми.
 Цáтанско йадиńче с њиве.
 Цркva ж црквиште и пацњак око ње.
 Чукár м брдо.
 Шмréке ж мн. махала и смрекова щума.

НАСТАВЦЕ

Наставце је сеоце на станицама Сурдулске и Барбарушинске реке. Остаци од старина потврђују да је овде било старо насеље (стари земљани ћупови, стари гробови и др.).

Данашње Наставце је основано крајем 18. или почетком 19. века. У насељу је свега шеснаест дома.

Говори се да се село због географског положаја назива *Наставце*, јер је овај облик постао од *Настанице*. Други, пак мисле, да се одувек звало *Наставце*, јер се ту Сурдулска и Барбарушинска река „настављају“ у Требишињску реку. Како се ово сеоце наставља на Горње Требешиње, неки тврде да се због тога назива Наставце.

Назив становника је *Наставчанин*, становнице *Наставчанка*, а ктетик је *наставачки* (*настававски*).

Анђéловици м мн. махала.
 Бáзова йади́на ж потес. Баз — зовा.
 Бáйтija ж брдо.
 Белишево с щума. Од антропонима *Белиш*.
 Вéлика њíва ж голет.
 Врли ју́й м шума кроз коју води стрма путања.
 Гиздово дрво с щума и пацњак.
 Дéјковици м мн. махала.
 Дáничинци м мн. махала.
 Дубинно ѕрисóје с храстова шума и голет.
 Јáзвице ж мн. стене и долина.
 Кáшкало с щума и голет.
 Кљáјина йади́на ж щума и њиве у падини. Од антропонима *Кљаја*.
 Колниќ м брдо, преко којега Наставчани иду колима.

*Кољчаста арнїца ж њива окружена шумом.
 Крїви дол м долина.
 Лештїар м шума и њиве.
 Мали йужсар м храстова щума.
 Мачи дол м долина.
 Мрїївїца ж храстова шума у осоју.
 Насїйбечка рёка ж речица.
 Прїсоје (Присоје) с шума у припеку.
 Пужсар м храстова щума. Некада је горела.
 Раздблїце с щума између долина.
 Речишиће с њиве поред реке.
 Риђани м мн. махала.
 Смрѓља м голет.
 Соколова чёшма ж чесма. По Младену Соколу.
 Триччи дол м долина.
 Цёрова йадина ж щума.
 Цёчине колїбе ж мн. голет и щума.
 Цёчинци м мн. махала.*

ГОРЊЕ ТРЕБЕШИЊЕ

Горње Требешиње је село у клисурastoј долини Преобрањањске реке.

На месту где је сада ово насеље постојало је село у давнини. То се може закључити на основу старих гробова, остатака од ковачница, старе грнчарије и др.

Данашње насеље је основано почетком 19. столећа.

Горње Требешиње има шездесет и три дома.

„Прича се да је село добило име Требешиње што су некада, кад се градио манастир на данашњем манастиришту, *іра ѡребили* за раднике, те од оног *ѡребљења* постало је име Требешиње. Други веле да су *օրիз ѡребили*, у неко време, и то силом приморани” (Р. Николић, *Врањска Пчиња у сливу Јужне Мораве*, 201).

Слушао сам следеће. Кад су дошли први досељеници, „ѡребили су” (кручили) шуму и шикару поред реке и стварали оранице и баште. Првобитно значење глагола *ѡребити* је „кручити”. Изведеница *ѡребежина* (требеж+ина) је „крчевина” (П. Сок, *Етимологијски рјечник*, III, 501—502). Други кажу да је на том месту било велико насеље и имало манастир, али ударила чума (колера) и „истребила” све становништво, па је отуда дошао назив Требешиње.

Како је старословенска реч трѣба значила и „приношење жртве”, Требешиње би могло да буде и „жртвеник”, што је мање вероватно.

Назив становника је *Требешињчанин*, становнице *Требешињчанка* (*Требешињка*), а ктетик је *ѡребешињски*. (Односно: *Горњоѡребешињчанин*, *Горњоѡребешињчанка*, *Горњоѡребешињка*, *гороѡребешињски*).

*Ајдўчко кладњче с извор.
 Бара ж њиве.
 Било с било.
 Босїйданишиће с њиве.*

Буљушов кáмен м пашњак и стене. „Изводив се булатини” (сове).
 Вајањéровац м пашњак и камењар.
 Вáрена ѫлáва ж главица.
 Врли ѫуї м пут на стрмини.
 Гóла чука ж чука.
 Голéми дол м дубодолина.
 Грчки дол м долина.
 Деда-Стијанков бреї м брег.
 Деда-Стијојковска Мáла ж махала.
 Дејáнова бáичча ж пашњак.
 Дејáнци м мн. махала.
 Дубре м мн. храстова шума.
 Ђерéн м утрина.
 Јáбуче с пашњак, ъива и шума.
 Калуђерци м мн. махала.
 Кáмен м камењар.
 Кáнин бреї м брег. По врачарици Кани.
 Кáнин дол м долина.
 Кийка ж брдаще са храстовима на врху.
 Меанийшие с место где је за време Турака била механа.
 Мéшкуна дубка ж удуљење у стени.
 Мéшкова долина ж долина.
 Мíличин клáданьц м кладенац.
 Орнице ж мн. ъиве.
 Осје с храстова шума.
 Погиб дол м долина.
 Рујче с ъива у малој падини.
 Сéлишие с плодне ъиве у подножју Варене главе.
 Сéино ѫробље с ъиве. Људи налазили старе гробове.
 Смолнице ж мн. ъиве.
 Средњи рид м брдо.
 Чукár м брдо.
 Стajбóвачка Мáла ж махала.
 Стијанкова мејáна ж ъиве.
 Трњина ѫадýна ж ъиве у падини. Расти трн.
 Утар м ъиве.
 Цíтанска Мáла ж махала.
 Чивль'к м махала.
 Ширóка ѫадýна ж ъиве у падини.

ДОЊЕ ТРЕБЕШИЊЕ

Доње Требешиње је веће село у доњем и проширеном делу Требешињске реке.

И овде је постојало старо насеље. Требешињчани су проналазили приликом орања велике земљане ћупове. У потесу Србина падина било је и старих гробова.

Данашње Доње Требешиње је насељено крајем 18. века.

У селу је сада сто деведесет и шест дома.

Назив становника села је *Требешињчанин*, становнице *Требешињчанка* (*Требешињка*), а ктетик је *штребешињски* (*Доњоштребешињчанин*, *Доњоштребешињчанка* || *Доњоштребешињка*, *доњоштребешињски*).

Бáра ж баште.
Брзáци м мн. махала.
Бунарýне м мн. њиве.
Влашки йуїй м пут за с. Преображење. Преображањчани се другојачије називају
 Власи.
Врбé ж мн. потес.
Грáвшиће с плодне њиве. *Гра* — пасуль.
Дулáн м баште. Био некада кладенац. *Дулан* је врста кладенца.
Зáвој м њиве. Сеоски пут прави окуку („завија“).
Језерíна ж њиве и виногради. „Биол језеро.“
Јурúци м мн. махала.
Камилárке ж мн. њиве.
Ки́йка ж брдо. Дрвеће на врху личи из даљине на *кийку* (букет).
Кобánska Mála ж махала.
Корýја ж шума, баште и воћњаци. Тур. *о с* — шума.
Косáча ж баште. Биле чувене ливаде.
Кошáре ж мн. њиве. Ту су се налазиле куће првих досељеника.
Лóкva ж баште и ливаде. „Било језерце.“
Мáли дол м дол.
Нéковски бунáр м бунар.
Оíрађа ж њиве.
Падíна ж њиве. „Падиња́во място.“
Пéйковски клáданьц м кладенац.
Пижóрска чéима ж чесма.
Пижóбрци м мн. махала.
Превáлац м њиве и виногради. Преко Превалца води пут за с. Тибујде.
Промáци м мн. махала.
Промáчки бунáр м бунар.
Промáчки рид м њиве.
Раскреја м мн. њиве.
Склад м њиве.
Сийáсовица ж брдо. Организоване свечаности за време Спасовдана.
Србина юадíна ж њиве.
Сийáчинци м мн. махала.
Сиýрана ж дужа коса.
Тейáрски бунáр м бунар.
Требешáйска реќа ж река, десна притока Ј. Мораве.
Цвéйков ироб м њиве.
Цеибáйине ж мн. њиве. „Исцéпена єтрина.“
Цер м шума.
Црквен клáданьц м кладенац.
Црквен клáданьц м кладенац.
Чивл'к м њиве.
Цоíански бунáр м бунар.
Цоíанци м мн. махала.
Шáйкени м мн. махала.
Шумke ж мн. њиве. *Шумке* — храстова шумица.

УПОТРЕБЉЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Јован Трифуноски, *Врањска котлина*, II, Скопје, 1963.
2. *Ономатоношки филози*, I, Београд, САНУ, 1979.
3. Петар Сок, *Етимологијски рјечник хрватскога или српскога језика*, III, Загреб, 1973.
4. Риста Николић, *Врањска Пчиња у сливу Јужне Мораве*, Насеља српских земаља, књ. II, САНУ, Београд, 1903.

Озрен М. Радосављевић

ПАТРОНИМИЈСКА И АНТРОПОНИМИЈСКА ГРАЂА ИЗ ВРАЊАКА (МОДРИЧА)

*Рађено по упутствима
проф. др Драјолуба Пејчића*

Врањак је српско село у доњем току реке Босне. Административно припада општини Модрича. Поуздана подаци говоре нам да је већ крајем XVIII века Врањак био насељен. Из тог времена познајемо попа Ђерка који је, осим у Врањаку, службовао и у суседној Копривни.¹ Успомена на њега остала је сачувана у орониму *Ђелинско брдо*, где је по преданљу била ћелија (црквица) поп-Ђерка.²

Године 1837. помиње се овде у једном запису школа³ која спада у ред старијих у овом крају.⁴ Године 1852. саграђена је нова црква и посвећена св. Ђорђу.⁵

Године 1858. Врањак је центар „Посавске буне”, која је захватила готово сва села, углавном српска, у троуглу Градачац — Брчко — Модрича.⁶ На челу буне налазио се Ђерков потомак поп Хаџи-Петко Јаго-

¹ Епископ зворничко-тузлански Лонгин, *Улоја српской православной свештеникства зворничко-тузланскe епархије у прошлости*. — Гласник српске православне цркве, Београд, св. 3—4, 1959, 71.

² Миленко С. Филиповић, *Православна црква и школа у Модрици*. — Преглед, Сарајево, св. VIII, 1932, 565.

³ Др Миленко С. Филиповић, *Стари српски зети и настани из североисточне Босне*. — Споменик САНУ, Београд, књ. ХСIX, 1950, 80.

⁴ Озрен М. Радосављевић, *Школе и школство у Модрици по подацима до 1918. године* (у рукопису).

⁵ Писмо председника црквене општине Радета Марковића Техничком одељењу у Дервенти од 3. VII 1940.

⁶ *Енциклопедија Југославије*, Загреб, том. 2, MCMLVI, 50; *Буне и устанци у Босни и Херцеговини у XIX веку*, Београд, 1952, 55—62.

дић. По њему, ова буна у народном предању носи назив „Хаџи поп-Петкова буна”; „Хаџијина буна”, „Буна поп-Хаџије” итд.

О најстаријем становништву нисмо најбоље обавештени, али изгледа да аутоног живља овде нема, као што га нема ни у широј околини. Јача миграциона струјања према овом подручју регистрована су у другој половини XVIII и у првој половини XIX века. Врањак се том приликом није нашао на странптутици ових кретања. У то време насељавају се најстарији познати родови: *Видићи*, *Симејановићи*, *Велинчевићи*, *Кузмановићи*, *Цвијићи*, *Симејићи*, *Јоксимовићи*, *Илићи*, *Трсићи*, *Берићи*, *Цвијановићи* и други. Пореклом су добрим делом из Старе Србије („Арнаутлук”), Херцеговине, али и из ближе околине где је српског живља било од раније. Сиромашна архивска грађа не дозвољава нам да следимо траг овим па и каснијим миграционим кретањима. Ни народна традиција није нарочито развијена у том правцу, те се на њу не можемо ослањати.

Прикупљајући грађу за овај рад, свестрано смо се користили следећим изворима: *Домовник села Врањака* (1862—1929), Протокол крштених, венчаних и умрлих (1899—1983), разна акта из Црквено-школске архиве села Врањака⁷, разна приватноправна и друга акта из збирке аутора, и записи и натписи.

Од не мале помоћи у прикупљању ове грађе био нам је месни српско-православни свештеник Богдан Тодић, на чemu му се овом приликом најтоплије захваљујемо.

Патронимијски и ономастички материјал у овом раду биће изложен азбучним редом. Број означава годину када смо одговарајући податак пронашли нотиран у напред наведеној архивској грађи.

1. Презимена

Андријанић (1947)	Видић (1859)
Аћић (1899)	Војкић (1870)
Алтић (1936)	Врањешевић (1895)
Арсенић (1899)	Вукмировић (1899)
	Вуковић (1862)
Бановић (1910)	Гаврић (1862)
Благојевић (1899)	Гајић (1899)
Божић (1906)	Глигоревић (1900)
Брадаш (1926)	Глуваћевић (1873)
	Гојковић (1899)
Васић (1900)	Гостић (1899)
Василић (1904)	Грабовац (1919)
Васиљевић (1875)	
Васиљић (1937)	Драпић (1903)
Васкрсић (1899)	Дујић (1913)
Васкрсић-Гојковић (1913)	
Велинчевић (1855)	Берић (1860)
Вельковић (1909)	Бокић (1899)
Видаковић	Ђорђевић (1921)

⁷ Поменута грађа чува се у архиви Српско-православне црквене општине у Модричи без ближе ознаке.

Ђорђић (1933)	Најдић (1917)
Ђукић (1899)	Недић (1899)
Ђурић (1880)	Никић (1899)
Жарин (1904)	Новаковић (1897)
Живановић (1924)	Обрадовић (1875)
Живковић (1919)	
Захарић (1924)	Павловић (1868)
Зелинчевић (1899)	Паљић (1862)
Зелињаш (1860)	Панић (1899)
Зорић (1853)	Пантић (1938)
Илић (1860)	Пејић (1899)
Иловаш (1879)	Пејкановић (1899)
Иловчевић (1899)	Перак (1900)
Јагодић (1852)	Пераковић (1870)
Јаковљевић (1921)	Петковић (1870)
Јанковић (1899)	Петровић (1886)
Јанковић—Жарин (1910)	Поповић (1864)
Јајиковић (1900)	Радић (1865)
Јевтић (1935)	Радојевић (1899)
Јелић (1928)	Раулић (1919)
Јовић-Арачић (1910)	Решетар (1899)
Јовић-Драпић (1904)	Решетаревић (1903)
Јовић-Којић (1910)	Ристић (1872)
Јовић-Пушкић (1888)	Родић (1865)
Јовић-Симић (1899)	Савић (1899)
Јовичић (1900)	Свитлић (1916)
Јоксимовић (1855)	Симић (1880)
Калоперовић (1910)	Спасојевић (1861)
Каралић (1920)	Стайић (1909)
Ковач (1867)	Стевановић (1899)
Ковачевић (1899)	Стевић (1922)
Којић (1899)	Стевић-Благојевић (1919)
Којић-Јовић (1914)	Стефановић (1899)
Којић-Мићин (1907)	Стјепановић (1848)
Костадиновић (1920)	Стјепић (1899)
Костић (1889)	Стојановић (1861)
Крешић (1896)	Стојић (1861)
Крстиновић (1921)	Тадић (1903)
Кузмановић (1865)	Танић (1907)
Лазаревић (1867)	Тешић (1900)
Лазић (1899)	Тодоровић (1899)
Лалић (1889)	Томић (1878)
Леонтић (1902)	Томић-Зорић (1910)
Лукаревић (1914)	Трепић-Рогуљ (1850)
Лукић (1908)	Тривић (1899)
Љельић (1904)	Тривић-Стојановић (1924)
Марић (1899)	Тривуновић (1919)
Марковић (1888)	Трспић (1850)
Милан (1884)	
Миљановић (1920)	Филиповић (1914)
Митровић (1904)	
Мићић (1882)	Цвијановић (1866)
Мићић-Пејин (1907)	Цвијановић-Ристић (1910)
Мркоњић (1875)	Цвијановић-Сећеровић (1900)
	Цвијић (1866)

Доносимо на овом месту податке о породичним славама: *Св. Архангел Михаило* — Андријанићи, Велинчевићи, Врањешевићи, Зелинчевићи, Панићи. *Св. Јован Крститељ* — Аћићи, Бановићи, Видићи, Гаврићи, Жарићи, Ковачи, Панићи, Петровићи, Раулићи, Савићи, Спасојевићи, Тадићи. *Св. Архиђакон Стефан* — Антићи, Васиљићи, Ђукићи, Ђурићи, Живановићи, Јанковићи, Марковићи, Митровићи, Мркоњићи, Недићи Петровићи, Ристићи, Савићи, Стојановићи, Тодоровићи, Цвијановићи. *Св. великомученик Георгије* — Благојевићи, Василићи, Видаковићи, Вуковићи, Глигоревићи, Гостићи, Ђурићи, Јанковићи, Јевтићи, Којићи, Лазаревићи, Лукићи, Недићи, Павловићи, Пејићи, Пејкановићи, Поповићи, Решетаревићи, Савићи, Симићи, Спасојевићи, Танићи, Тодоровићи, Цвијановићи. *Св. йерарх Илија* — Васиљићи, Илићи. *Св. врачи Кузман и Дамјан* — Васиљевићи, Лазаревићи, Милићи, Петровићи, Симићи, Стојићи, Стјепићи, Стјепановићи, Трепићи, Рогуљи, Цвијићи, *Св. отац Никола* — Благојевићи, Вуковићи, Гаврићи, Гајићи, Гојковићи, Гостићи, Ђорђићи, Ђурићи, Зорићи, Илићи, Јанковићи, Јовићи-Пушкићи, Јелићи, Јоксимовићи, Којићи, Крешићи, Кузмановићи, Марковићи Митровићи, Никићи, Новаковићи, Паљићи, Пејићи, Петровићи, Радојевићи, Цвијановићи. *Св. Ињатије* — Гаврићи, Мићићи-Пејини, Обрадовићи, Трспићи. *Св. Симеон чудотворац* — Џуђићи, Митровићи, Пантићи, Стевићи. *Св. еванђелист Марко* — Ђерићи, Недићи, Трепићи. *Св. Киријак Очелник* — Јакимовићи. *Св. Симеон богојермац* — Мићићи. *Св. великомученик Димитрије* — Пераковићи. *Св. Василије* — Симићи, Тодоровићи. *Св. Георгије епископ* — Томићи. *Лазарева суботица* — Перејковићи.

2. Лична имена

2.1. Мушка

Алекса (1870)

Александар (1974)

Андреја (1919)

Ањелко (1919)

Анто (1860)

Антонија (1865)

Благоје (1870)

Богдан (1889)

Богољуб (1910)

Божидар (1899)

Бојко (1880)

Борислав (1926)

Бошко (1901)

Бранислав (1926)

Бранко (1899)

Василија (1883)

Васлије (1899)

Васиљ (1899)

Васкрсије (1900)

Васо (1899)

Велимир (1878)

Весељко (1973)

Вид (1900)

Видак (1952)

Владимир (1901)

Владо (1974)

Војин (1903)

Гавро (1863)

Герасим (1918)

Гојислав (1901)

Гојко (1900)

Горан (1964)

Госто (1880)

Давид (1959)

Давор (1976)

Дамјан (1910)

Дамјен (1901)

Дане (1960)

Данил (1976)	Љубоје (1924)
Данко (1952)	Љубомир (1902)
Дарко (1976)	
Димитрије (1872)	Маринко (1902)
Драган (1969)	Марко (1886)
Драго (1961)	Матија (1924)
Драгомир (1925)	Мијо (1921)
Драгутин (1880)	Микаило (1909)
Дујко (1883)	Мико (1875)
Душан (1883)	Милан (1892)
Душко (1960)	Миле (1899)
Ђока (1905)	Миленко (1920)
Ђорђа (1860)	Миливој (1886)
Ђорђан (1881)	Миливоје (1894)
Ђорђе (1899)	Милован (1922)
Ђорђија (1899)	Милорад (1911)
Ђура (1926)	Милош (1903)
Жарко (1926)	Миодраг (1940)
Жељко (1971)	Мирко (1923)
Жива (1952)	Мирослав (1918)
Живко (1891)	Митар (1875)
Зарија (1906)	Мићо (1972)
Захарија (1929)	Михаил (1900)
Звонимир (1961)	Михајло (1883)
Здравко (1901)	Младен (1906)
Зоран (1971)	Момир (1916)
Игњат (1963)	Небојша (1971)
Игњо (1862)	Недељко (1900)
Илија (1865)	Недиљко (1908)
Јанко (1899)	Недо (1899)
Јанчо (1920)	Нећељко (1913)
Јелисија (1859)	Немања (1912)
Јелисије (1912)	Ненад (1902)
Јеротија (1917)	Нико (1858)
Јеротије (1906)	Никола (1903)
Јефто (1899)	Новак (1907)
Јован (1850)	Обрад (1876)
Јовица (1958)	Остоја (1906)
Јово (1835)	
Јордан (1976)	Павле (1906)
Каменко (1911)	Панта (1899)
Константин (1924)	Панто (1903)
Коста (1873)	Педо (1973)
Костадин (1921)	Пејо (1900)
Крста (1862)	Перија (1920)
Кузман (1899)	Перо (1899)
Лазар (1899)	Петар (1880)
Лазо (1899)	Петко (1852)
Лука (1883)	Предраг (1873)
Љуба (1966)	Радо (1873)
Љубо (1924)	Радован (1895)
	Радојица (1903)
	Радомир (1921)
	Рајко (1910)
	Реља (1919)

Саво (1867)	Теодор (1899)
Симеун (1882)	Тешан (1907)
Симо (1880)	Тихомир (1969)
Симћо (1875)	Тодо (1899)
Симче (1907)	Тома (1875)
Славиша (1966)	Томислав (1959)
Славко (1907)	Тоша (1862)
Славољуб (1961)	Тривко (1900)
Слободан (1972)	Трифко (1871)
Смеун (1920)	Чедо (1957)
Софрен (1899)	Чедомир (1923)
Спасоје (1899)	
Срета (1955)	Угљеша (1899)
Сретен (1922)	Урош (1913)
Станиша (1920)	Цвијан (1899)
Станко (1875)	Цвијо (1924)
Станојко (1958)	Цвијетко (1900)
Стеван (1899)	Цвјетко (1917)
Стево (1888)	Цвјетко (1917)
Стефан (1887)	
Стојан (1870)	

2.2. Женска

Александра (1957)	Грозда (1893)
Алексија (1900)	Гроздана (1909)
Ана (1926)	
Ангелина (1918)	Данијела (1972)
Анђа (1915)	Даница (1907)
Анђелија (1919)	Данка (1950)
Анђелка (1921)	Дара (1917)
Аница (1870)	Даринка (1889)
Антонија (1885)	Деса (1933)
Биљана (1976)	Десанка (1926)
Божица (1900)	Драгана (1976)
Боја (1899)	Драгиња (1882)
Бојана (1955)	Драгица (1908)
Бојка (1860)	Дуја (1858)
Борка (1961)	Душанка (1954)
Босиљка (1899)	Ђерка (1816)
Бранка (1907)	Ђука (1903)
	Ђурђија (1903)
Василија (1885)	
Верица (1952)	Живка (1942)
Весна (1972)	
Вида (1862)	Загорка (1918)
Видосава (1900)	Зора (1957)
Војка (1907)	Зорка (1905)
Вука (1974)	
Вукосава (1900)	Иванка (1959)
	Илинка (1900)
Гина (1946)	
Гоја (1907)	Јагода (1966)
Гордана (1972)	Јања (1907)
Госпа (1892)	Јасминка (1968)
Госпава (1899)	

Јевросима (1917)	Петра (1876)
Јела (1903)	Петруша (1920)
Јелена (1921)	Радинка (1873)
Јелица (1911)	Радмила (1961)
Јелка (1876)	Радојка (1917)
Јелкана (1899)	Ристана (1922)
Јефа (1863)	Роса (1909)
Јефина (1923)	Роспа (1913)
Јована (1861)	Ружа (1850)
Јованка (1885)	Савета (1924)
Јока (1852)	Савица (1854)
Јулка (1900)	Савка (1866)
Катица (1952)	Саја (1926)
Кива (1874)	Симеуна (1866)
Ковилька (1924)	Симка (1900)
Косовка (1923)	Симуна (1883)
Крстина (1867)	Славица (1961)
Лукијана (1899)	Славојка (1921)
Љепосава (1899)	Слободанка (1969)
Љиљана (1961)	Смиља (1902)
Љубица (1899)	Смиљка (1918)
Макивија (1887)	Сока (1866)
Мара (1850)	Соња (1959)
Марија (1902)	Софија (1909)
Маринка (1900)	Спаса (1890)
Марица (1926)	Спасенија (1903)
Марта (1800)	Споменка (1975)
Мијана (1921)	Стана (1900)
Мила (1900)	Станојка (1920)
Милева (1905)	Стоја (1860)
Милена (1921)	Стојана (1877)
Милица (1899)	Стојанка (1921)
Милка (1876)	Стојка (1961)
Милосава (1939)	Танасија (1903)
Миољка (1920)	Танкосава (1933)
Мира (1959)	Тода (1882)
Митра (1876)	Тома (1903)
Нада (1959)	Томанија (1932)
Невенка (1964)	Томка (1908)
Николија (1899)	Тријвуна (1907)
Новка (1964)	Чедица (1921)
Павлија (1912)	Цвија (1917)
Пелагија (1924)	Цвијета (1852)
Пелка (1890)	Цвјета (1899)
Перса (1887)	

Миодрај Јаћимовић

РУДНИЧКА ЛИЧНА ИМЕНА

(ОД 1836. ДО 1856. И ОД 1903. ДО 1926)

*Рађено јо у Јутијсивима
др Милице Грковић*

У сачуваним старим црквеним књигама крштених (од 1836. до 1849), венчаних (1837. до 1850) и умрлих (од 1837. до 1856), које се сада налазе у месној канцеларији у Белановици, више свештеника из породице Поповић, из качерског села Шутаца, уписали су 2800 мушких и женских личних имена. Сва су ова лица из качерских села Драгоља, Трудеља, Живковаца, Калањеваца, Шутаца, Босуте и Берисаве. Ова села и сада постоје под истим називима. У истим местима и насељу Белановици, које се формирало као варошица 1904. године, на делу села Калањеваца, у књигама рођених од 1903. до 1926. године уписано је још 4500 личних имена, од чега мушких 2309 или 51,09 одсто и женских 2191 или 48,91 одсто. Овде је, дакле, више мушких за 118 или 2,62%. О овима ће бити речи касније.

У оним старијим, од 1836. до 1856, од њих, дакле, 2800, мушких је 1447, док је женских 1353. Разлика је само 94 у корист мушкараца. Ова се разлика да објаснити тиме што су устанци и ратовања били прошли две-три деценије раније, кад је више гинуо мушки род.

Од свих мушких личних имена српског је порекла 552 или 38,15%, док је мушких личних имена страног порекла 895 или 61,85%.

Код женских личних имена српског је порекла 694 или 51,29%, а страног 659 или 48,71%. Ако се узме збир свих српских, и мушких и женских личних имена, онда је однос овакав: српских укупно има 1246 или 44,50%, а страних је 1554 или 61,85%.

Заједно узето, у првој групи личних имена, оних старијих, језичко порекло страних женских имена у називима наших жена износи 659 или 48,71%. А наших је, онда, женских имена укупно 694 или 51,29%. Као што се види, у женских имена наших је више 35 или 2,58%.

Код личних мушких имена однос је сасвим друкчији. Наших мушких личних имена има 552 или 38,15%, док је мушких страног порекла 895 или 61,85%, што значи више страних за 343 или 23,70%.

Утицај српске цркве у давању имена био је велики, још и од раније, а у самом црквеном календару знатно је више било светаца мушкараца него светица.

Кад се узме укупан збир и мушких и женских личних имена, и наших и страних, имамо наших 1246 или 44,50%, док је страних 1554 или 55,50%. Као што се види, туђих је више за 308 или 11 одсто на укупно 2800, дакле свих личних имена.

Што се страних мушких личних имена тиче, њихово је порекло овако: грчких 535 или 59,77%, хебрејских 298 или 33,29%, латинских 53 или 5,92%, турских 5 или 0,53%, мађарских 4 или 0,45%.

Зачуђује да је постотак имена страног порекла пре нешто више од једног столећа у средишњој Србији био толико велики. У женских и мушких личних имена, као што смо видели, он износи 55,50 процената (или 1554 од укупно 2800 личних имена). Сvakако да је данас постотак знатно мањи, али је и даље висок, док је код породичних имена (презимена) вероватно око 50 одсто, будући да су се презимена усталила код нас у првој половини XIX века.

Ево свих имена, мушких и женских, наших и страних, која се јављају у првој половини XIX столећа у качерским селима Драгољу, Живковцима, Калањевцима, Трудељу, Босути и Берисави.

Мушка лична имена, наша: *Блајоје, Бойдан, Бойоје, Бойосав, Божко, Борисав, Бошко, Будомир, Велимир, Величко, Велько, Видоје, Владисав, Вукашин, Вукосав, Вуксан, Вучић, Вучко, Живан, Живко, Живојин, Јаран, Ђубисав, Ђубомир, Миладин, Миленко, Милеша, Миливоје, Милија, Милијан, Милинко, Милисав, Милић, Милоје, Мирчеша, Мирко, Мића, Милутин, Милош, Милосав, Милован, Младен, Недељко, Ненад, Новак, Новица, Обрад, Обрен, Радивој(е), Радко, Рајко, Радован, Радовин, Раденко, Радоје, Радојло, Радојица, Радомир, Ранко, Радосав, Руне, Стасоје Средоје, Средоје, Срећен, Станимир, Странко, Цвейко и Цвијо.*

Мушка лична имена, страна: *Адам, Аксеније, Алекса, Александар, Алемаје, Андреј, Андрија, Антоније, Арон, Арсеније, Атанасије, Василије, Вићентије, Гаврило, Георгије, Глигорије, Давид, Дамњан, Данило, Димитрије, Дмићар, Ђоко, Ђорђе, Ђорђије, Ђука, Ђурађ, Евгерија (и Евгерије), Есирарије, Зарија, Иван, Ивко, Ићаја, Илија, Исаило, Јаков, Јанићије, Јанко, Јаким, Јеврем, Јефимије, Јефима (и Јефимија), Јенићије, Јеврем, Јелесија, Јеремија, Јеретеј, Јесирарије, Јован, Јовица, Јовић, Јовс, Јоксим, Јосиј, Комнен, Косма, Космадин, Крсман, Крстија/Крстио, Крстан, Кузман, Лазар, Лазо, Лука, Максим, Маријан, Марјак, Марко, Маринко, Матија, Матијије, Матијеј, Матијо, Мијаил, Мијаил, Мијаји, Мина, Миша,*

Мићар, Михаил, Мојсило, Никола, Павле, Панићелејмон, Панићелија, Панић, Паун, Першић, Пећар, Пећроније, Риста, Сава, Савко, Самоило, Сергије, Сима/Симо, Симеон, Сидон, Симеун, Сиријидон, Сијирко, Сијеван, Сијејан, Сијефан, Танасије, Теодосије, Теодор, Тимоћије, Тодосије, Тома, Томан, Тривун, Урош, Филиј.

Као што се види, у употреби у седам качерских села некадашње Ломине кнезине, било је свега и наших и страних мушких личних имена 185, од чега наших само 71, док је страних било 114. Разлика је 43 у корист страних личних имена мушког рода или у процентима наших 38,34, а страних је у постотку 61,66 или више 23,32%, што је веома близу ранијих процената до којих смо дошли кад смо узели сва мушка имена (тамо је било наших 38,15%, а страних 61,85%).

Сва наша женска лична имена која се јављају: *Вида, Виша, Велика, Бојана, Борина, Гвозденија, Госијава, Даница, Данојла, Досијана, Живана, Живка, Задорка, Ковиљка, Ковинка, Љубица, Милева, Миленија, Милина, Милинка, Милица, Милка, Мильана, Миџа, Мирјана, Мирка, Милосава, Мирсосава, Невена, Новка, Обренија, Радојка, Родица, Ружица, Перуника, Смиљана, Смиљка, Спасенија, Спајка, Спака, Станка, Станка, Станија, Станника, Станојка, Станојла, Стамена, Станисава, Стоја, Стојка, Стојна, Стојница.*

А сва страна женска лична имена су: *Алексија, Ана, Анђелина, Аниџа, Анђелија, Аранђија, Божана, Босиљка, Василија, Вемија, Давина, Дамњана, Дамњанка, Дмићира, Булка, Ђурђија, Ева, Евгенија, Евдокија, Емилија, Ивана, Ивка, Иконија, Илинка, Ињија, Јана, Јевдокија, Јевђенија, Јевимија, Јевросима, Јела, Јелина, Јелица, Јелисавка, Јелена, Јелисавета, Јелка, Јерина, Јоана, Јованка, Каића, Круна, Крунија, Макрена, Манда, Марија, Марица, Марина, Марјана, Марјана, Неранча/Неранца, Насија, Ната, Николија, Нина, Павлина, Пауна, Пеладија, Пећира, Пећирија, Ранђија, Роса, Росандра, Сава, Савка, Сара, Селена, Симона, Синђа, Синђелија, Совијана, Тодора, Томанија и Томка.*

Док је мушких личних имена било и наших и страних укупно 185, знатно је мање било потребно женских имена да „покрију” све женске главе, и има их свега 128, од чега наших 52 или 40,61%, док је код страних женских имена овај проценат 59,61 или 76. Овде је разлика знатно већа него у мушких имена у односу на сва забележена имена у три књиге које смо у почетку навели (било је наших женских имена 51,29% док је страних било 48,71%).

Као што видимо, било је потребно мало и мушких и женских личних имена, и наших и страних свега 313, да би 2800 житеља седам качерских села имало своје лично име. Вероватно да би се свако од нас преварио мислећи да је овај број знатно већи.

Још овде да кажемо да у првој половини XIX столећа често срећемо мушки и женски лична имена којих данас скоро и да нема: *Борина, Досијана, Данојла, Перуника, Велика, Величко, Богоје, Руне, Ињија, Јаћум, Аранђија, Евдокија, Арон, Томан, Макрена, Сиријидон, Зарија, Јевђенија, Арсеније Пелагија, Сијирко.*

Више од пола века касније, у књигама рођених од 1903. до 1926. године, у истим селима уписано је 4500 личних имена, од чега мушких 2309 или 51,09% и женских 2191 или 48,91%. Више је, дакле, мушких за 118 или 2,62%.

Од овог броја личних имена страног порекла је 784 или 17,42%, од чега мушких 332, а женских 452. Код жена проценат је 20,63, а код мушкараца 14,37. Наших имена је 85,63%.

Када се посматра број личних имена, и наших и страних, види се да је у употреби било наших мушких имена 135, а женских 101. Страних мушких било је само 37, док је туђих женских 55. Век раније, као што смо видели у истим рудничким качерским селима, било је наших мушких само 71, а женских 52, дакле, упона мање. Код туђих личних имена — женских је било 76, а мушких 114, што је три пута више него век касније. Укупно је од 1903. до 1926. године било у употреби, на 4500 лица, 328 различних личних имена, а век раније 313 на 2800 лица, што је приближно према броју лица. Велике су разлике настале у именима за скоро један век. Страних је имена знатно мање. Нестају многа имена, нарочито из црквеног календара, а улазе у употребу наша нова.

У даљем тексту наводимо сва лична имена, и мушка и женска, која су се јављала у периоду од 1836. до 1856. године и од 1903. до 1926. године. Уз лична имена дајемо и број који казује колико се које име пута појављује у одређеном времену. Занимљиво је унапред рећи да се ни једно исто лично мушки и женско име не јавља у два различна временска периода.

Мушка лична имена

1836—1856. 1903—1926.

Алекса/Алексије	—	3	Витомир	10	—
Александар	—	38	Владан	1	—
Андрija	—	6	Владета	2	—
Анђелко	—	1	Владимир	10	—
Арсеније	—	6	Владислав	6	—
Благоје	4	—	Владимир	11	—
Богдан	4	—	Влајко	1	—
Богољуб	22	—	Величко	1	—
Богомир	3	—	Видоје	2	—
Богосав	9	—	Војимир	7	—
Божидар	15	—	Војин	6	—
Боривоје	6	—	Војислав	24	—
Борис(лав	6	—	Војко	1	—
Бошко	1	—	Гаврило	—	1
Бранислав	31	—	Гвозден	4	—
Бранко	5	—	Гојко	5	—
Братислав	2	—	Грујица	1	—
Будимир	14	—	Дамњан	—	1
Василије	—	7	Данило	—	6
Велимир	11	—	Димитрије	—	8
Веселин	10	—	Десимир	2	—

Драган	2	—	Милосав	25	—
Драгић	1	—	Милутин	36	—
Драгиша	35	—	Милош	33	—
Драгован	1	—	Миодраг	62	—
Драгољуб	37	—	Мирко	1	—
Драгомир	22	—	Мирољуб	1	—
Драгојло	7	—	Мирослав	2	—
Драгослав	68	—	Миљко	8	—
Драгутин	12	—	Михаило	—	76
Добривоје	38	—	Младен	12	—
Добрило	1	—	Момир	17	—
Добросав	11	—	Момчило	14	—
Душан	51	—	Недељко	3	—
Ђорђе	12	—	Ненад	2	—
Жарко	2	—	Негослав	1	—
Живадин	3	—	Никодије	—	3
Живан	8	—	Никола	—	9
Живко	21	—	Новак	3	—
Живојин	10	—	Новица	2	—
Живомир	35	—	Обрад	8	—
Живорад	64	—	Огњен	2	—
Живота	53	—	Павле	—	8
Здравко	18	—	Пантелија	—	2
Илија	—	6	Петар	—	32
Јеврем	—	1	Петроније	—	3
Јевта	—	1	Предраг	3	—
Јездимир	2	—	Раденко	45	—
Јеремија	—	3	Радивоје	11	—
Јован	—	24	Радисав	3	—
Комнен	—	4	Радич	2	—
Коста	—	2	Радиша	18	—
Костадин	—	2	Радован	59	—
Крста	2	—	Радовин	6	—
Лазар	—	19	Радојица	18	—
Лука	—	2	Радоје	6	—
Љубивоје	1	—	Радојко	104	—
Љубинко	17	—	Радомир	29	—
Љубисав	15	—	Радос(л)ав	13	—
Љубиша	40	—	Рајко	22	—
Љубодраг	2	—	Ранко	1	—
Љубомир	4	—	Ратко	3	—
Максим	—	1	Родољуб	8	—
Маринко	—	3	Сава/Савко	—	10
Марко	—	1	Светислав	7	—
Матија	—	2	Светозар	3	—
Миладин	2	—	Светолик	15	—
Миленко	21	—	Светомир	13	—
Миливоје	34	—	Секула	—	1
Милан	42	—	Селимир	1	—
Милија	11	—	Синиша	1	—
Милинко	29	—	Славиша	6	—
Милисав	47	—	Славко	3	—
Милић	11	—	Славољуб	1	—
Милоје	19	—	Слободан	10	—
Милован	46	—	Спасоје	8	—
Милојко	23	—	Србољуб	1	—
Миломир	1	—	Сретен	17	—
Милорад	87	—	Срећко	4	—

Стаменко	1	—	Стојан	7	—
Станимир	23	—	Тихомир	43	—
Станислав	1	—	Тодор	—	1
Станко	3	—	Тома	—	1
Станоје	4	—	Христивоје/Риста	—	2
Стеван	—	13	Чедомир	20	—
Стојадин	4	—			

Као што се види, од мушких личних имена која се јављају у качерским селима од 1836. до 1856. године, ниједно се не појављује у времену од 1903. до 1926. Сва су лична имена друга и нова, после пола века у истим селима.

Женска лична имена

1836—1856. 1903—1926.

Александра	—	1	Ђурђија/Ђурђинка	—	2
Ангелина/Анђелија	—	26	Емилија	—	1
Аница/Анка	—	14	Живана	17	—
Бисенија	1	—	Живанка	34	—
Богдана	2	—	Живика	37	—
Божана	6	—	Загорка	20	—
Божидарка	4	—	Злата	3	—
Борика	5	—	Златија	3	—
Борислава	1	—	Зорка	91	—
Борка	5	—	Јагода	1	—
Босиљка	8	—	Јакова	—	2
Бранислава	1	—	Јевдокија	—	3
Бранка	10	—	Једоксија	—	—
Братислава	2	—	Јездимирка	1	—
Велика	1	—	Јела/Јелена	—	19
Василија	—	—	Јелица	3	—
Вера	10	—	Јелка	2	—
Видосава	36	—	Јерина	—	1
Винка	—	9	Јована/Јованка	—	—
Вишња	1	—	Ивана/Иванка	—	12
Вукосава	21	—	Јелисавета	—	3
Гвозденија	3	—	Јулијана/Јулка	—	26
Гроздана	3	—	Катарина	—	45
Гордана	1	—	Ковин(ќ)а	4	—
Госпава	5	—	Косана	33	—
Давина	—	4	Косара	36	—
Даница	51	—	Крстина	5	—
Даринка	55	—	Крунија	—	1
Десанка	54	—	Лена	1	—
Добрила	6	—	Ленка	31	—
Добринка	51	—	Лепосава	63	—
Драга	12	—	Љубинка	77	—
Драгана	1	—	Љубица	51	—
Драгиња	41	—	Маргита	—	1
Драгослава	5	—	Марија	—	1
Дринка	7	—			
Душанка	12	—			

Марица	—	3	Радмила	74	—
Миланка	1	—	Радовинка	1	—
Милева	44	—	Радојка	51	—
Милене	30	—	Радослава	1	—
Миленија	30	—	Рајина	2	—
Милинка	1	—	Рајка	6	—
Милица	86	—	Рајна	25	—
Милка	43	—	Ранђија	—	1
Миљана	12	—	/Роксандра/Росанда/Роса	—	61
Миљка	43	—	Ружица	7	—
Милојика	1	—	Сава/Савка	—	4
Милојка	36	—	Сара	—	1
Милосава	37	—	Селена	—	5
Милунка	13	—	Сибинка	—	5
Мирјана	4	—	Симка	—	1
Мирка	4	—	Славка	25	—
Мирсосава	13	—	Смиљана	2	—
Младенка	7	—	Смиљка	2	—
Надежда	28	—	Спасенија	4	—
Настасија/Наста	—	5	Стјака	3	—
Наталија	—	46	Стана	18	—
Невена	2	—	Станија	16	—
Николија	—	1	Стаменка	15	—
Новка	5	—	Стаменија	17	—
Обренија	6	—	Станимирка	7	—
Олга	—	67	Станис(л)ава	-12	—
Пауна	—	1	Станица	45	—
Пелагија	—	1	Станка	2	—
Перка	—	22	Станојка	12	—
Персида/Перса	—	13	Стојка	6	—
Перуника	4	—	Цвета	1	—
Полексија/Полка	—	2	Цмиљана	1	—
Рада	1	—	Финка	—	3
Раденка	12	—			
Радивојка	1	—			

И код женских личних имена, као и код мушких, што се из прегледа види и што зачујује, ниједно исто женско лично име не јавља се у периоду од 1836. до 1856. и у времену од 1903. до 1926. године. Дакле, фонд женских имена, пола века и а више касније, у истим качерским селима, потпуно се мења, што мора да зачуди испитивача. Због чега је до тога дошло, тешко је одгонетнути. Овде се, нама ближе, лако запажа осетно опадање имена страног порекла у рудничком крају.

Овај је рад само покушај да се на сразмерно малом простору од седам села качерске бивше кнежине рудничке области сагледа број личних имена. Срећа је велика, поред толиких ратова и разарања, што су се понегде, као ова у месној канцеларији у Белановици, сачувале старе матичне књиге, које, сем ових података, пружају још много материјала за испитивање, као, на пример, болести, дужине живота људи овог краја, затим ортографије различних свештеника, очито недовољно образованих за бележење ових података, управо зато што су матичне књиге устројене у лето 1836. године кад није било нормативног писма. Ово се, наравно, односи на матичне књиге од 1836. до 1856. године, док се потпuna и сигурна ортографија среће у књигама од 1903. до 1926. године, што је сасвим разумљиво.

Mulai Juliška

PRAGMATIČKE I SINTAKSIČKO-SEMANTIČKE KARAKTERISTIKE JEDNE GOVORNE SITUACIJE U DVOJEZIČNOJ SREDINI: RAZGOVOR IZMEĐU PRODAVCA I KUPCA

*Rađeno pod rukovodstvom
prof. dr Svenke Savić*

1. Uvod

Predmet kojim se bavi ovaj rad jeste ispitivanje pragmatičkih i sintaksičko-semantičkih karakteristika u jednoj *govornoj situaciji* (= nejezički kontekst u kojem se ostvaruje razgovor između prodavca i kupca, sporazumevanje, odnosno govorni događaj). Ispitivanje je vršeno u sremskom selu Šatrinici, u dvojezičnoj srpskohrvatsko (S–H) — mađarskoj sredini (M) u kojoj se komuniciranje sagovornika odvija na oba jezika uz često prebacivanje sa jednog koda na drugi (bilo da se ubaci samo jedna reč iz L_2 , jedna fraza, bilo da se ceo razgovor dalje vodi na L_2). Prebacivanje se ostvaruje manje–više nesvesno, snagom govornog ponašanja koje može da postane praktično automatsko (Del Hajmz, 1980). Prema Fishmanu postoje dva tipa prebacivanja. Jedno je situaciono — podrazumeva „pravila koja obično dodeljuje poseban varijetet posebnoj skupini tema, mesta, lica i svrha“ (J. Fishman, 1978). Takve situacije u kojima dolazi do prebacivanja jesu porodica, susedstvo, škola, crkva i sfera profesionalne delatnosti. Drugo je metaforičko prebacivanje koje se dešava usred razgovora u čisto metaforičke svrhe.

1.1. Dvojezična situacija u sremskom mestu Šatrinci

Sremsko selo Šatrinci udaljeno je tridesetak kilometara od Novog Sada. Stanovništvo je pretežno mađarsko (ukupno je 810 stanovnika, od toga Mađara 615 a ostali su Srbi).¹

U uslovima stalnog kontakta sa drugim jezicima (u početku sa nemačkim a zatim S–H) u govoru meštana su se razvile i neke nove osobine „po kojima odudara od drugih dijalekata“ (O. Penavin, 1969). „Jezički se već svako selo za sebe oblikovalo i čini celinu sa specifičnom obojeničšću po pojediniim familijama. Međutim, taj govor je pretežno familijarnog nivoa i izložen je jakom uticaju dvojezičnosti“ (O. Penavin, 1969).

Jezik kojim se govori u Šatrincima regionalna je varijanta M jezika, koja u znatnoj meri odstupa od fonološkog i morfološkog sistema književnog jezika. Na primer O. Penavin (1969) navodi da su u svakodnevnoj upotrebi i pojedine vrlo stare reči (*szüle* = baba, *vagyón* = imanje, *lipe* = leptir) a ima i čisto regionalnih leksema koje se upotrebljavaju samo na ovoj teritoriji *tanyerruzsa* = suncokret, *kajázás* = malterisanje i dr.). Ove osobine jezika razvile su se u uslovima kontakta sa drugim jezicima. Pored toga, živeći u uslovima bilingvalne zajednice, govorni predstavnici unose u jezik i nove reči iz S–H jezika, koje se, da bi se prilagodile sistemu mađarskog jezika, adaptiraju morfološki. Uticaj S–H jezika oseća se i na sintaksičkom planu a najviše na leksičkom. Pojava „mešanja“ dvaju jezika karakteristična je za sve generacije. Jedan od ispitanika, koji inače poseduje bogatiji rečnik i poznaje pravila norme M književnog jezika, kad je upitan zašto tako govori, rekao je: „Pa, ovde svi tako govore“. U stvari, članovi jezičke zajednice trude se da svojim jezikom ne odskaču od ubožljavljene jezičke prakse u selu, jer svako odstupanje bilo bi shvaćeno kao težnja za izdvajanjem ili izdizanjem iznad proseka i kao takvo izloženo je podsmehu od strane ostalih članova. Inače, ovde nema razlike između dva domena upotrebe jezika — porodičnog kruga i javnog života — koja se u prodavnici može tretirati kao porodično-javna u mikro sredini. Jezik kojim kupci komuniciraju u prodavnici ima i familijarni karakter, čak je celokupna govorna situacija u osnovi neformalna.

¹ Madarsko, uglavnom siromašno ratarsko stanovništvo Srema, doselilo se u ove krajeve iz različitih krajeva Madarske i Jugoslavije u potrazi za boljom i jeftinijom zemljom (O. Penavin 1969). Stanovništvo Šatrinaca najvećim delom doselilo se iz Malog Idoša. Meštani sela bave se zemljoradnjom i samo manji broj mlađih je zaposlen u seoskoj zadruzi. U Šatrincima postoji četvrtogodišnja osnovna škola u kojoj se nastava odvija na S–H jeziku (pre dve godine referendumom je odlučeno da se nastava u školi i dalje odvija na S–H jeziku, mada su stanovnici sela imali mogućnosti da biraju između M i S–H jezika.) Deca uzrasta od petog do osmog razreda putuju na školovanje u Irig (od 1973. godine od kada je put izgrađen). Možda je i zbog toga mali broj dece do tada nastavljao školovanje posle četvrtog razreda, tako da su mlađi uglavnom ostajali u selu. Tek u poslednjih deset godina deca nastavljaju školovanje i posle završene osnovne škole; do sada, međutim, nema ni jednog meštanina sa fakultetskim obrazovanjem. Od 1978. učenici mađarske narodnosti imaju časove negovanja mađarskog jezika i to počev od četvrtog razreda osnovne škole. Pošto nastavnici mađarskog jezika ne postoji u Šatrincima, deca do četvrtog razreda obavezuju su da na časove idu u Irig. Predškolske ustanove nema. Što se tiče uticaja sredstava masovne komunikacije na stvarni život u selu, može se zaključiti da za čitanje štampe na M jeziku postoji vrlo malo mogućnosti, jer ona, kao uostalom i druge vrste štampe, ne stiže u selo, zatim praćenje programa radija i televizije na M jeziku je vrlo nerедовно. Uglavnom se prati program na S–H jeziku.

2. Metod sakupljanja materijala

Govorni materijal za ovaj rad sakupljan je avgusta 1983. godine u (jednoj) prodavnici u Šatrincima, na taj način što je na magnetofonu sniman razgovor između prodavca i kupaca. Zatim je snimljeni govorni materijal prenesen sa trake i transkribovan, tako da je izgovor u najvećoj mogućoj meri veran govor.²

Prvo snimanje je izvršeno popodne i razgovor među kupcima se sasvim spontano odvijao³ jer nisu znali da se razgovor snima niti su obraćali pažnju na snimanje. Međutim, drugo snimanje nije bilo tako uspešno.⁴ Inače, u razgovoru sagovornici se veoma slobodno odnose jedni prema drugima. Na primer, tradicionalno „učitivo oslovljavanje“ (kojeg u M jeziku ima veoma mnogo) dvojezične osobe u prodavnici izbegavaju. Umesto toga, opredeljuju se za sisteme koji postoje u S-H jeziku.

2.1. Jedinica analize

Jedinica analize u radu jeste jedan *iskaz* u okviru govornog događaja. To može biti rečenica ili čak kompleks rečenica, madž *iskaz* mogu zastupati i pojedine reči ili grupe reči sa funkcijom rečeničnog ekvivalenta (M. Radovanović, 1979). Više govornih aktova, odnosno *iskaza*, čine govorni događaj. Veće jedinica od *iskaza* jeste *razgovor* (= dvaju ili više sagovornika, dva ili više *iskaza* objedinjenih jednom temom). Ukupno je zabeleženo 166 dužih i kraćih razgovora, a u radu se koriste samo 54.

Mesto gde je razgovor beležen jeste prodavnica mešovite robe. Nalazi se u centru sela (u zgradu u kojoj se nalaze još škola, mlekarica, mesna kancelarija) pa je stoga već i po svom položaju predodređena kao jedno od mesta okupljanja. Meštani ovde dolaze da bi razgovarali, popili piće, sreli osobu sa kojom žele da razmjenjuju različite vrste informacija:

Pr. (1) stariji S	K:	A! Janika, noćas oko dva sata, milicija jednog prebila . . . još dvojica . . . kako ga lome . . . uh!
	P:	Di?
	K:	U Krušedolu.
	P:	Pa šta je bio kriv kad su ga tukli?
	K:	Šta ja znam ali su ga tukli! Pred narodom. Pred masom. Lomili ga.

² Znaci korišćeni u transkripciji: P = prodavac, K = kupac, M = pripadnik mađarske nacionalnosti i mađarskog jezika, S = pripadnik srpske nacionalnosti, S-H = srpsko-hrvatski jezik, Pr = primer, ( ) = broj u zagradi je broj primera, . . . = duža pauza, . . . = kraća pauza, Sn. = Snežana. Uz svaki *iskaz* na M dat je prevod na S-H.

³ Snimanje je izvršeno u tri navrata: jednom u jutarnjim časovima, a dva puta po-podne. Radno vreme prodavnice je prilagođeno potrebama kupaca; ujutro od 6-9 (ili 10) i uveče od 17-20 časova.

⁴ Inače živ i bučan razgovor preko svake mere postao je tih (mada je vladala velika gužva — svi ujutro dolaze po hleb). Čak i one koje su bili malo glasniji — drugi su utišavali. Tokom snimanja govornog materijala bila je prisutna i jedna meštanka, čiji je maternji S-H a razume i M jezik. Ona je istraživaču davalā podatke o kupcima (na primer o nacionalnoj pripadnosti) i ponekad se aktivno uključivala u razgovor sa kupcima.

Uključuje se Sn.

Sn.: Pa dok su ga tukli pred narodom,
mora da je nešto skrivio.

K: I ja kažem.

Ujutro se najviše kupuju hleb i ostali prehrambeni proizvodi (tada su najčešći kupci žene). Uz put (dok čekaju na red za hleb) kupci razgovaraju o dnevnim događajima:

(2)

K (M): Hát magáék mit csinálnak?
(A vi, šta radite?)

K (M): Az este itt a ringispilen anyijan vannak! Muszaj vót elvezet-nem...
(Sinoć na ringišpilu toliko ih je bilo! Moralə sam da odvedem...)

K (M): Hát forog a ringispil?
(Jel', se već okreće ringišpil?)

Pored toga, razgovara se o usevima, stoci, svakodnevnim poslovima, o svemu što se tiče života i rada na selu. To se može videti i iz sledećih primera:

(3) stariji
muškarci

K₁: Ugye, teneked atta el a buzát?
(Je li, je l' tebi prodao žito?)

K₁ pita da li mu je K, koji je upravo
izašao iz prodavnice, prodao žito.

K₂: Nem. Talán a pijacon.
(Ne. Možda na pijaci (je, prodao).

(4) žene S i M K (S): Prodajete oraje?

K (M): Da.

K (S): Ja bi trebala da kupim.
Možda će sutra doći. (Kod vas).

Uveče se najčešće kupuje piće, a to je vreme kada se muškarci okupljaju posle posla.

2.2. Kupci

U prodavnicu uglavnom dolaze stariji ljudi, dok mlađi i deca retko navraćaju. Govorni predstavnici oba jezika sa lakoćom vrše prebacivanje koda. Svi se meštani dobro poznaju međusobno, tako da se u dvojezičnim interakcijama članova jezičke zajednice ispoljava odnos solidarnosti, što se lepo vidi i iz načina na koji se obraćaju jedno prema drugom (najčešće sa *ti*). Isto se može čuti u prodavnici i kad su govornici različite generacijske pripadnosti.

(5) stariji S K (S): Zdravo.

P (M): Zdravo Žiko. Šta *ti* kažeš na ovo vreme...

P ima 26 godina (M), K je čovek oko 50 godina.

Rezultat bi bio očekivan sa stanovišta S—H jezika, jer je u oslovljavanju na selu češća upotreba *ti* u odnosu na *vi* (up. Vesna Polovina, 1983). Predstavnici mađarske nacionalnosti opredeljuju se za etikete u međusobnom obraća-

nju i oslovljavanju koje se koriste u S—H jeziku, tj. za *ti*, iako to nije u skladu sa trdijonalnim zahtevima mađarskog jezika, gde se uglavnom samo u krugu intimnih prijatelja oslovljava sa *ti* u svim ostalim situacijama prevalencija je za *vi*. Mogli bismo zaključiti da je upotreba forme *ti* u oslovljavanju u dvojezičnoj sredini na selu pod uticajem govornih predstavnika S—H jezika, ali potpomognuta činjenicom da se meštani u selu dobro poznaju i pretpostavljamo, na neki način „druže“. Društvena situacija podržava ono što je uobičajeno i u S—H jeziku. Uočava se odnos distanciranosti prodavca prema kupcu, upotreba *ti* kada se obraća kupcu znatno starijem, dok sagovornike do pedesetak godina najčešće oslovljava sa *ti*. Dakle, distanciranost koju formalna situacija u prodavnici nalaže, ovde izostaje.

2.3. Prodavac

Prodavac poznae oba jezika a pripada složenom tipu dvojezičnosti. Budući da je iz istog sela, i zahvaljujući stalnom kontaktu sa seljanima, prodavac je obavešten o svemu što oni kupuju u prodavnici svakodnevno. Iz razgovora u prodavnici se može videti, ko koje piće kupuje, koje cigarete puši i slično:

Pr. (5) dečak M K (M): Agy egy cigaretát.

(Daj jedne cigarete).

P: Mijen cigaretát?

(Koje cigarete)?

K (M): Tatának veszem.

(Kupujem tati.)

P donosi cigarete i pokazuje.

P: Esztet a tatának?

(Jel' ove, tati?)

K potvrđuje.

Dečak uvek dolazi da kupuje cigarete svom ocu, tako da prodavac već zna o kojoj se vrsti cigareta radi kada ih dečak zatraži. Pošto je prodavnica centar društvenog života sela, gde se razmenjuju informacije najrazličitije vrste, prodavac je u situaciji da je po pravilu obavešten o svemu što se dešava u selu i okolini.

(6)

Prodavac razgovara sa ženom kupcem, koju, inače, dobro poznaje. Pita je da li će ići na seosku slavu u susednom selu.

P: Verice, ti izgleda da si mi se doterala nešto? Kao da ideš na slavu?

K: Ja, nisam ...

P: Neke mangupčiće imaš ovde!

Zadirkuje je.

K: Ja nisam išla u Maradik ...

P: Nisi išla? Kako to da ti se omakne?

Vidi se da su interakcije između kupaca i prodavca neformalnog karaktera, jer su prodavcu kupci dobro poznati. Kupci su mu često rođaci ili susedi, prijatelji, poznanici koje svakodnevno susreće i van prodavnice. Otuda do nerazumevanja K i P veoma retko dolazi.

Međutim, najvažnije je što prodavac zna ko među kupcima odraslima i među decom, vlada S—H odnosno M jezikom. U zavisnosti od toga da li je Madar ili Srbin, on mu se obraća. Ukoliko se pak radi o grupi meštana koja čeka pred tezgom, a prodavac ne zna ko je od njih na redu, obično otvara razgovor sa S—H: „Dalje” ili „Izvolite”. Da prodavac dobro zna kome je koji jezik primarniji, odnosno stepen bilingvizma kupca, dokazuje i sledeći primer:

- (7) devojčica K: Jednu kilu 'leba.
                   M P: Mit?
                              (Šta?)
                   K: Jednu kilu 'leba
                   P: 'Leba? Zakasnila si... (nema) 'leba.
                              Sutra ujutru, rano zorom.

Prodavac je razgovarao sa jednim kupcem na S—H jeziku, devojčica je u međuvremenu zatražila hleb, takođe na S—H, međutim pošto prodavac verovatno nije odmah čuo šta je devojčica tražila, upitao ju je šta želi, prešavši na M jezik, znajući da je njoj primarni M. Kada je devojčica ponovo zatražila na S—H i prodavac nastavlja razgovor na S—H jeziku.

3. Rezultati i diskusija

U okviru analize materijala posmatrane su tri grupe problema: započinjanje, zaključivanje i vođenje razgovora.

3.0. Započinjanje razgovora

Kod započinjanja razgovora posmatraju se sredstva kojima se govornici služe u cilju iniciranja razgovora. Obraća se pažnja: a) na kojem jeziku b) kojim frazama; c) kakvo zajedničko iskustvo sa prodavcem kupac podrazumeva kada započinje razgovor.

U prodavnici uvek ima više kupaca: dok prodavac jedne uslužuje drugi čekaju na red, te stoga često izostaje formalno počinjanje razgovora pozdravom „Dobro jutro”, „Dobar dan” i sl. Izostaje i pozdravljanja u odlasku iz prodavnice „Doviđenja”, „Laku noć”. Ako prodavac započinje razgovor, onda to čini ili neverbalno — pogledom (u slučajevima kada u prodavnici ima više kupaca i prodavac zna koji je na redu) i verbalnim frazama na S—H, „Dalje”, „Izvolite” (ukoliko se pred njim nalazi više kupaca i on ne zna koji je od njih na redu).

- (8) mladić S P: Izvoli.
                   K: Dva „Super filtera”.

Ukoliko kupac započinje razgovor, uobičajeno pozdravljanje sledi samo ako u prodavnici nema drugih kupaca ili ako ih ima jedan ili dva. Kad ima više kupaca u prodavnici, svako zna koji je po redu i čim dođe na red, odmah,

ne čekajući da ga prodavac upita, kaže šta želi. Pozdravljanje je dakle retko u ovakvoj govornoj situaciji. Započinjanje razgovora pozdravima: „Dobar dan”, „Dobro veče”, „Zdravo” javlja se u manjem broju slučajeva verovatno i zbog osećaja prisnosti i neformalnosti u prodavnici (naročito kada ista osoba više puta dođe u prodavnici u toku dana, što je česta pojava).

U više slučajeva razgovor počinje tako što se jedan od sagovornika (prodavac ili kupac) nadovezuje na neko prethodno iskustvo ili na dogadaj nastovan date govorne situacije ili na razgovor koji se ranije, u toku istog dana vodio:

Ulazi žena, Mađarica, i odmah kaže:

K: Most is drága a kinyér?
 (Jel' i sad skup hleb?)

Ova žena je prethodnog dana morala da doplati za hleb, jer je kupila hleb boljeg kvaliteta, tj. skupljí (što nije odmah primetila) pa je narednog dana doplaćivala razliku. Ili pak u primeru:

(9)   K: Ej, majd kifizetem a két kilát.
 (Ej, da ti platim one dve kile).

K je došao da plati ono za šta je ranije ostao dužan, obraćajući se prodavcu samo time da hoće da „isplati dve kile” ali ne kaže čega jer je to prodavcu već poznato. Nakon toga što je razgovor započeo, dalje se nastavlja na jednom od jezika. Ukoliko se radi o starijim predstavnicima govorne zajednice, obično je to maternji jezik sagovornika. Ukoliko se pak radi o predstavnicima srednje i mlađe generacije, razgovor se vodi na oba jezika u zavisnosti od slučaja.

3.1. Zaključivanje razgovora

Zaključivanje razgovora je slično otvaranju. Ukoliko su prilikom započinjanja razgovora korišćeni uobičajeni pozdravi, tada će pozdrav slediti i posle razgovora, međutim, najčešće kupac čim plati robu, sam odlazi.

Izostavljanje uobičajenih pozdrava nakon završetka razgovora očekivano je jer u prodavnici uvek ima više kupaca. Čim kupac plati robu, iza njega dolazi drugi koji čeka u redu, no na izostavljanje ovih pozdrava verovatno utiče i osećaj neformalne situacije u prodavnici i mogućnosti ponovnog viđenja.

Zatvaranje razgovora tipa: „Laku noć”, „Doviđenja” i slično imamo samo u nekim primerima.

3.2. Vođenje razgovora: smena koda

Metaforičko prebacivanje u prodavnici je više prisutno. Ovakav tip smene koda, koristi se u svrhu šale, naglašavanja ili kritike. Osim toga razgovor se na taj način dinamizira:

(10) stariji M

K je kupio pivo i upravo ga plaća P,
međutim, daje mu samo sitniš, P kaže:
P: Ez sitno cile, sitno.
(Ovo je sitno cile sitno).

Sagovornici su u ovom primeru Mađari i razgovaraju na mađarskom jeziku, a kad prodavac hoće da se našali, ubacuje poznatu frazu iz pesme popularne pevačice na S-H.

Prebacivanje sa jednog jezika na drugi u prodavnici najčešće je leksičko. Na primer, sve ono što se odnosi na urbanu sredinu vezano je za terminologiju na S-H jeziku, koja se prenosi u M s tim što se samo dodaju nastavci iz M jezika.

(11) stariji M K: Ugye... ugye, nincsen ijen plaszтика kutijád?
(Je li... da nemaš možda ovakvih plastičnih kutija?)
K pokazuje rukom..

Razgovor između prodavca i kupca i posle ovog prebacivanja nastavlja se na M jeziku.

U nekim slučajevima sa ubacivanjem pojedinih reči iz S-H jezika i sam tok razgovora u potpunosti pređe iz jednog koda u drugi. U ovom slučaju prebacivanje se vrši iz jednog regionalnog govora M jezika u regionalni govor S-H jezika. Na primer, Mađar srednjih godina, razgovara sa prodavcem na mađarskom:

(12) K: Add aszt a izé.. kis batrit.
(Daj mi ovaj.. onu malu bateriju).
Mán ha itt vagyok.
(Kad sam već ovde).
P: Kinek attad aszt,
(Kome si onu dao?)
Pita za bateriju koju je ranije kupio.

Kupac na to odgovara da je staru baterijsku lampu izgubio. P mu tada pokazuje neke baterije koje je upravo dobio. Razgovor je sve do ovog momenta tekao na M jeziku. K razgleda lampu i kaže:

K: Hát jó (+ psovka na S-H), hát jó...
al' kad dobijes ono veliko, daj... daj ostavi mi.
(Pa dobro (+ psovka na S-H) pa dobro...
K: Šta je sad to? K'o cigara da gori.

Nakon psovke na S-H kupac dalje nastavlja razgovor na S-H, ali kad se u razgovor ponovo uključi K na M jeziku (rekao je cenu lampe) i K se ponovo (ali samo dok je upitao P koliko staju ulošci za lampu) prebacio na M. Dok je P proveravao cenu, K kaže:

K: Ej, kad dobiješ ono veliko, jedno mi ostavi, ja će uzeti...

Posle ovoga i P se prebacuje i razgovor u nastavku u potpunosti prelazi na S-H.

Prebacivanje sa jednog koda na drugi, u sledećem primeru slučaj je kada se razgovor vodi u grupi u kojoj su predstavnici i jednog i drugog jezika. U ovom slučaju K₂ vrši smenu koda u zavisnosti od toga kome se obraća. Razgovor se odvija između kupaca, ujutro dok čekaju hleb. Jedna devojka, Srpskinja, koja zna M jezik nije stala u red nego odmah traži hleb (na S – H). Ostali koji čekaju bune se zbog toga. Starija žena, Mađarica kaže:

- (13) K₁: Šta je sad? Preko reda? 'Ađe molim te!
K₂: Javlja se još jedan Madar.
K₃: Tišina, tišina.

On umiruje ostale jer je nastala opšta galama. Pošto u prodavnici ima predstavnika oba jezika, obraća se na **S—H**, kupcu **M**:

- (14) $K_2(M)$: Ti si uvek zadnja!

Poslednji iskaz je bio upućen Mađarici koja se prva „pobunila”. I njoj se K_2 obraća na S–H, verovatno podstaknut i time što se ona služi S–H kodom. Ali, K_2 (koji je takođe Mađar) odmah posle obraćanja K_1 na S–H, obraća se P na M jeziku:

- (15) K₂ (M): Aggyá, bótos, kinyeret — de siess!
 Nem veszi el a tejet (+ psvoká na M)!
 (Prodavac, daj mi tri 'leba al' brzo!
 Ako mi ne uzme mleko (+ psvoká na M)!

K_2 je opet izvršio prebacivanje iz $S-H$ u M jer se sada obraća prodavcu sa kojim uvek govorи na M jeziku.

U ovim primerima očituje se zavisnost prebacivanja od jezičke pripadnosti sagovornika, i od znanja govornika o toj pripadnosti. Kada je veća grupa u prodavnici, govori se uglavnom na S-H jeziku (jer je gotovo uvek ona sastavljena od predstavnika oba jezika).⁵

Da se sagovornici prilikom izbora jezičkog koda u bilingvalnoj sredini upravljaju prema nacionalnoj pripadnosti sagovornika pokazuje i sledeći primer, a razlika je jedino u tome što se ovde prebacivanje vrši u drugom smeru, odnosno sa S–H na M (kod govornika S–H jezika) u situaciji sa sagovornikom Mađarom. U primeru se vidi da posle nekog vremena opet jedan K pokušava preko reda da dođe do prodavca. K_1 (iz prethodnog primera) Mađar, ponovo reaguje:

- (16) K₁ (M): Šta! Há, i ti preko reda!

K₃ koji je inače Srbin brani se na mađarskom:

- K₃ (S): Megint köll várni?
Én nem birok várni.
(Opet treba da se čeka?
Ja ne mogu da čekam).

⁵ Slično zaključuju i drugi istraživači (H. Medeši i V. Besermenji, 1979).

K₁ (Mađar) prihvata razgovor na M:

K₁ (M): Mit nem birsz várni?
 Akarsz te enni? Hó bog te Savo!
 (Šta, ne možeš da čekaš?
 Očeš ti da jedeš? O bog te Savo!)

da bi ga završio polu-psovkom na S—H jeziku, „O, bog te Savo!”

Uviđamo još jedan tip prebacivanja koda — unošenje stereotipnih fraza.

Starija žena, Mađarica, došla je da vrati novac prodavcu jer je smatrala da joj je P greškom vratio više nego što je trebalo. P objašnjava da nije pogrešio. Taj se razgovor odvija na mađarskom. Kada je žena shvatila da je njena greška, kaže na S—H: „Vidiš pamet. Ha!” Nakon toga razgovor se nastavlja na M jeziku u kojem P ponovo objašnjava kako je došlo do greške. K neposredno posle ovoga vrši prebacivanje još jednom da bi se na kraju sasvim prebacio u drugi kod, tako da je razgovor koji je na početku tekao na jednom jeziku na kraju završio na drugom (u ovom slučaju na S—H jeziku).

- (17)   K: Csak én mondóm, te akkor hát..
 én csak három ezert számítom hogy..
 (Samو ja kažem, pa ti si onda..
 ja samo tri hiljade računam...)

U govoru Mađarice oseća se kolebanje kada objašnjava na svom jeziku zašto je pogrešila „u računu” (osvrnula se u prodavnici, gde su, osim P još jedna Srpskinja, koja zna M jezik, i ispitičač). Posle ovog kolebanja u govoru, prebacuje se potpuno na S—H:

- (18)   K (M): Dala sam 2600 i 5200 i onih 3000 što sam prekjuče... ja
 samo tri 'ijade računam pa tri 'ijade.

Čini se da je do prebacivanja došlo kada je K procenio da su Srpskinja i ispitičač Mađarica, slušali ceo tok razgovora. Pošto K ima pred sobom jednog nepoznatog potencijalnog sagovornika i drugog koji je govornik S—H (a verovatno u želji da ga svi razumeju), prelazi u drugi kod. Kad se u razgovor uključila i Srpskinja, i P prelazi na S—H tako da se razgovor P i K završava na S—H (mada je započet na M).

Na kom će se od dva jezika voditi razgovor u prodavnici, nakon otpočinjanja, zavisi od potencijalnih učesnika u govornom događaju, odnosno slušalaca razgovora u prodavnici. Ukoliko su sagovornici istog jezika (bilo S—H bilo M), razgovor se obično vodi na jeziku kojem pripadaju oba sagovornika. Međutim ima slučajeva kada su sagovornici Mađari, a razgovor se odvija na S—H jeziku:

- (19) mlada M   P: O, moja Verica..
 K: Žvake, vodu i komovicu.

P u ovom slučaju zna u kojoj meri K poznaje S—H jezik, te joj se obraća na S—H. Odnosno, u ovoj situaciji je od odlučujućeg značaja za izbor jezika komunikacije bio stepen dvojezičnosti sagovornika, o čemu je u ovom slučaju

prosudio prodavac (mlada Mađarica je iz mešovitog braka: majka joj je Srpskinja, a otac Mađar; u manjoj meri vlasti M jezikom, primarni jezik joj je S-H).

I u sledećem primeru oba sagovornika su M, međutim razgovor započinje na S-H:

- (20) mlada žena K: Vegetu, eurokrem u čaši...
 M P: U čaši... Meg?
 (U čaši... I? Još?)

P zna da ona govori i M pa se (nesvesno) prebacuje na M, što podstiče i K da promeni kod; pa dalje teče dijalog.

- K: Két kila kinyeret.
 (Dve kile 'leba).
 P: Még valamit?
 (Još nešto?)
 K: Nem.
 (Ne.)
 P: Dvanaest i petsto.

Na kraju razgovora P još jednom prelazi na S-H. Postoje i slučajevi potpunog prelaska na jezik šire društvene sredine, odnosno S-H, od strane sagovornika M jezika u komunikaciji. Možemo zaključiti da kod Mađara, i to mladih, često dolazi do višestrukog prelaska sa jednog na drugi kod. Cini se da je podatak u vezi sa stepenom njihovog poznavanja oba jezika, ali se može dovesti u vezu i sa stepenom poznavanja jednog i drugog jezika od strane učesnika u govornom događaju. Sem procene svog znanja, govornik vrši i procenu sagovornikovog znanja oba jezika kada se odlučuje za prebacivanje koda u dvojezičnoj zajednici.

Ukoliko se radi o dva sagovornika različite jezičke pripadnosti, razgovor se obično odvija na S-H. Ukoliko se pak radi o više sagovornika, razgovor će se odvijati naizmenično na oba jezika, pošto predstavnici obeju jezičkih grupa podjednako vladaju i jednim i drugim kodom.

3.3. Vođenje razgovora: stereotipi

Kada se razgovor vodi isključivo na S-H ili M jeziku, u oba slučaja ima unošenja reči, *stereotipa*, iz drugog jezika, koje sagovornici koriste u razgovoru bez obzira da li govore maternjim jezikom ili jezikom društvene sredine.

U razgovoru koji se odvija na S-H jeziku javljaju se reči na M jeziku. Na primer, u heterogenoj grupi predstavnika oba jezika, dvojica (Srbin i Mađar), uzimaju pivo dok treći (Mađar) neće jer mu nije dovoljno hladno:

- (21) K₁ (S): 'O's popiti?
 K₂ (M): Neću, nije dovoljno 'ladno.
 K₃ (M): No onda, megyünk.
 (Onda, idemo).
 No fogd meg. Megisszuk.
 (Uzmi popićemo).

Posle ovog preključivanja K₂ (M) dalje nastavlja razgovor na S—H van prodavnice:

K₂ (M): A šta će biti .

Stereotipi su fraze koje se zbog frekventnosti kojom se upotrebljavaju u M i S—H jeziku prenose u drugi jezik direktno. Ovo se dešava uz morfološko prilagođavanje u jeziku primaoca. Govornici i jednog i drugog jezika poznaju fraze koje se u *određenim situacijama* koriste i u analognoj situaciji u drugom jeziku prenose je u izvornom obliku.

- (22)   K: Pošto vino?
                 P: Četrdeset.
                 K: Agyá egyet.
                      (Daj jedno).

U prodavnicu ulazi K (Srbin) srednjih godina (do 50 g.)

U ovom slučaju prebacivanje na M jezik ne može se objasniti uticajem grupe potencijalnih slušalaca različitih jezika jer je kupac sam. U sledećem primeru razgovor se vodi u grupi: dva muškarca (Srbin i Mađar) i žena, Srpskinja. Žena se žali na muža koji mnogo pije:

- (23)   K₁: Šalim se ja. Ju, pa šta bi ja radila bez njega!
                 K₂ (M): Jao, ubila bi se!
                 K₃ (S): Kazala bi tamo tebi — Jaj nekem, vissza fele — van nekem.
                      (Kazala bi tamo — Jao meni, a u povratku — već ima drugog).

Čini se da je ovaj stereotip na M jeziku (koji je prešao u razgovor na S—H) iz neke priče ili pesme. U ovom slučaju radi se o šali.

Prenošenje stereotipa iz S—H jezika u M jezik je nešto češće. Zapažamo u materijalu dve grupe takvih stereotipa: vezane za prodavnicu i opštite stereotipe (konverzacione).

3.3.1. Opštiti stereotipi

U svakodnevnoj konverzaciji na M jeziku upotrebljavaju se stereotipi na S—H. Na primer, stariji Mađar je kupio pivo. Pošto prodavac zna da obično ne vrati flašu već je odnese kući, upozorava ga da je ovoga puta ipak vrati. U tom trenutku neko van prodavnice doziva kupca da ide kući, a prodavac mu kaže:

- (24)   P: Jesam reko!
                 (M)   Szokás szerint hónod alá teszed a züveget oszt viszed haza.
                      Aggy még tíz dinárt oszt vidd aholvá akarod.
                      (Ko po običaju stavljavi je pod mišku i odneseš kući. Daj još deset dinara pa onda možeš da je nosiš).

U sledećem primeru, dve Mađarice razgovaraju na M jeziku. Jedna kaže kako joj je unuka otišla na more, mada joj se nije islo (zbog slave koja je u selu);

- (25)   K₁: Elment. Pa šta češ.
                      A zeste elment.
                      (Otišla je. Pa šta češ.
                      Sinoć je otišla).

U sledećem primeru razgovor se odvija između P i K. U prodavnici je uobičajena jutarnja gužva, P žuri da razdeli hleb,

- (26) stariji M K: Mijen ez? Tán szójábu van?
(Kakav je ovo hleb? Da nije od soje?)
P: *Mami.*

P se već i inače dosta zadržao u razgovoru sa ovim K, sada nema vremena da raspravlja o tome kakav je hleb (koji je po skupljoj ceni) i na ovaj način prekida dalji razgovor. Upotreba stereotipa iz svakodnevne konverzacije ogleda se i u sledećim primerima:

- (27) stariji M K: Jani, ajde, aggýá...
(Jani, ajde daj mi..)
P: Maga vót mama bisztosan „malo na rakiju”
He?
(Vi ste sigurno danas bili „malo na rakiju”
A?)

K je, znajući da se negde peče rakija, svratio „malo”, pa se sad P šali na njegov račun.

U razgovoru se često mogu čuti stereotipi-uzvici „O ljudi božji”, „O bog te” i slično:

- (28) srednjih godina M K: Mit mostan! Ho ljudi božji!
Hát ijen forma. Ijen Módé.
(Šta sad! O, ljudi božji.
Takva forma. To je takva moda.

U prodavnicu ulazi brat P. P primećuje da su mu pantalone preširoke u struku.

Pored stereotipa, u ovom primeru uočavamo i reči koje govornik M jezika prenosi iz S–H jezika (*forma, moda*).

3.3.2. Stereotipi vezani za prodavnicu

To su nazivi predmeta koji se u prodavnici kupuju ili nazivi radnji ili, pak, mera za odredene kličine kupljenih proizvoda.

Devojčica, Mađarica, ulazi u prodavnicu:

- (29) P: Izvoli.
K: Két szladoledát stapityon.
(Dva sladoleda na štapiću).

U drugom primeru razgovor se odvija (između P i K) na mađarskom. Na kraju K kaže:

- (30) žena M K: Majd bepakolod.
(Upakovaćeš mi).

U sledećem primeru, razgovor se odvija između K, starijeg Mađara i P:

- (31) P: Mennyit vetté tennap?
 Az három ezer. Mán asztán láttam meg.
 (Koliko si juče kupio? Ono je bilo tri hiljade. Tek posle sam video.)
 K: K treba da doplati za jučerašnji hleb.
 Négyet. Hát mit kóstál?
 (Četiri. Pa koliko košta?)

Unošenje stereotipa samo je jedna komponenta opštijeg procesa unošenja reči iz S–H jezika u M jezik. Reči se posuđuju iz S–H jezika u nedostatku odgovarajuće reči u M jeziku. Te su reči najčešće vezane za pojmove koji prodiru u jezik sa urbanizacijom.

Iz S–H jezika unose se i reči iz svakodnevnog života seljaka, za koje inače postoji odgovarajući termin na M ali kojih govornici u trenutku konverzacije ne mogu dovoljno brzo da se sete. U tom slučaju, da ne bi usporavali proces komunikacije, govornici se koriste paralelnim rečima na S–H jeziku. Ove reči se adaptiraju strukturi M jezika prema pravilima adaptacije stranih reči.⁶ Reči preuzete iz S–H jezika u M mogu biti nazivi proizvoda:

- (32) dečak M K: Aggyá nekem eggy szívós szokkot meg bombónát.
 (Dačeš mi sok na slamku i bonbone).
 P: Mibü, limunbu vagy kajsziát?
 (Koji limun ili kajsiju?)
- (33) srednjih godina M K: Aggy két.. izét, asztat a csetkát.
 (Daj mi dve.. ovaj, one četke).
- (34) stariji M K: Aggy egy szívat meg egy sibicát.
 (Daj mi cigare i šibicu).
- (35) stariji M K: Ugye, nincsen ijen plasztika kutijád?
 ('Je li da nemaš možda ovakvih plastičnih kutija?)
 K pokazuje rukom.
- (36) žena M K: Hat sört.. meg van nájlon keszáz?
 (Šest piva.. i je l' im'š najlon kesa?)
- (37) žena M K: Nem kapsz te Jani valami margarin félét?
 (Janika, da možda nemaš nekakvog margarina?)
 P: Hozok .. maszlacot, az ojan mind a puter.
 (Doneću.. maslac, to je nešto kao puter).
- (38) devojčica M K: Aggy egy napolitánkát meg egy eurokrem csokoládét.
 (Daj mi jedne napolitanke i jednu eurokrem čokoladu)
- (39) devojčica M K: Két kornet szládoledát.
 (Dva sladoleda u kornetu).
- (40) žena M K: Agy egy vegetát.. keszába.
 (Daj mi vegetu.. u kesi).
- (41) žena M K: Hát a izéd.. van ekspres kakaod?
 (A ono ovaj.. imaš ekspres kakao?)

⁶ Ilona Jakobsz-Németh, *Adaptacija leksike u procesu sticanja dvojezičnosti na ranom uzrastu*, Godišnjak AILA, 1981, broj 4–5.

Za nazive proizvoda nekada postoji ekvivalent u vokabularu M jezika (kao na primer: *sok*, *bonbone*, *kajsija*, *limun*, *žvake*, *kutija*, *kesa*, *puter*), ali za neke ne postoji (kao na primer: *napolitanke*, *eurokrem*, *maslac*, *vegeta*, *ekspres*, *kakao*, *sladoled*).

Nešto drugačiji tip predstavljaju reči stranog porekla:

- (42) srednjih godina M K: Add aszt a izé... kis batrit.
(Daj mi ovaj... onu malu bateriju).
K misli na baterijsku lampu.
- (43) žena M K: Te, eszt a posztert ki birom ragisztani ide?
(Ti, ova) poster, mogu da nalepim ovde?)
- (44) žena M K: Hej, az amive öbligetnek, van?
(Ej, je l' imáš ono za ispiranje?)
P: Nincs. Van csak kombindcio. Amive öbligetnek meg mosnak.
(Nema. Ima samo kombinacija, za pranje i ispiranje).
- (45) stariji M P: Ugye, nincsen ijen plaszтика kutijád?
(Je li, da nemaš ovakovih plastičnih kutija?)
- (46) srednjih godina M K: Aggy egy kornetot... csipszet..
(Daj jedan kornet... čips..)

Ove i slične reči stranog porekla unose u M jezik govornici ove zajednice analogno njihovom obliku u S—H jeziku ne prilagođavajući ih fonološki M jeziku.

Reči iz porodičnog života, kao *tata*, *mama*, *deda* veoma su frekventne tako da se gotovo i ne mogu čuti termini za ove rodbinske odnose (*apu*, *anya*, *apo*): Evo dva primera:

- (47) žena M K₁: Mama.
K₂: Dete doziva majku.
Mijaz fijam? Meny a tatáhó.
(Molim sine? Idi kod tate.)

Majka je u prodavnici, a otac napolju, zato šalje dete ocu, dok razgleda robu koju će da kupi.

- (48) dečak M P: Te dedád mindég kiszámija előre.
(Tvoj deda uvek unapred izračuna (koliko treba da ti da).

Dečak je tražio pivo i plaća tačno onoliko koliko treba, jer mu je u kući toliko odbrojeno.

Neočekivan je podatak da se opisni pridevi kao: *stráfos* (štaftasto) i *zsúto* (žuto), takođe koriste mada za njih postoji paralelan termin na M jeziku:

- (49) starija žena K:
M Papírt.
(Papir).
P: Mijen papírt?
(Kakav papir?)
K: Ojan valamijen stráfossat, amijen van nekem.
(Pa onakav kakav već imam, štaftast).

- (50) starija žena K: Hát ez zsuto?
M (Pa je l' ovo žuto)?

Posebno smo izdvojili reči kojima se označava mera za težinu:

- (51) žena M K: Van najlon keszár, abbu *fékilásbú*?
(Imaš najlon kese, one od pola kile?)
P: Fékilás nincs, van *kilás* ha akarsz.
(Od pola kile nema, ima onih od kilu ako hoćeš).
Kupac razgleda zidni papir koju hoće da kupi, pošto nije dobro video, pita za boju.
- (52) žena M K: Aggyá két *kila* cukort.
(Daj mi dve kile šećera).

U M jezik se unosi iz S—H oblik „kila” umestc „kilo”, uz odsustvo fonološke adaptacije prema rečima M jezika.

Izdvajamo posebno:

- (53) žena M K: Meg egy egisz *pakli* gyufát?
P: Egész *pakliva*..
(Celu paklu..)
- (54) mlad M P: Mingyán visszakapod a pízt amit a kicsi haza visz. Itt a *kuszura*.
(Odmah češ dobiti novac, što je mali nosio. Tu je kusur).
P se nadovezuje na neki prethodni razgovor.

Ove su reči frekventne u upotrebi u prodavnici (postoje i odgovarajući izrazi u mađarskom jeziku) i Mađari preuzimaju ovaj oblik iz S—H.

4. Z a k l j u č a k

Posmatrani su neki faktori upotrebe i sintaksičko-značenjske organizacije iskaza u verbalnoj interakciji prodavca i kupca u prodavnici u dvojezičnoj srpskohrvatsko/mađarskoj sredini u sremskom selu Šatinci. Osobenost je ove govorne situacije da se meštani, budući da dugo žive zajedno i da žive u malom mestu, dobro poznaju te su razvili veliku meru zajedničkog, kako opštег tako i jezičkog iskustva, i visok stepen razumevanja u verbalnoj i neverbalnoj komunikaciji. Druga je osobenost ove govorne situacije manja ili veća dvojezičnost. Prva se osobenost odražava u razgovoru kao različiti oblici solidarnog odnosa sagovornika u komunikaciji, što se najočiglednije vidi u načinu na koji se razgovor u prodavnici započinje i završava: gotovo uvek bez pozdrava i formalnog otvaranja direktnim prelaskom na sadržaj razgovora. Dominanta je, takođe i očekivana, u odnosu solidarnosti, upotreba forme *ti*, a rede *Vi*, u oba jezika, što se smatra da je pod uticajem običaja komunikacije u srpskohrvatskom jeziku.

Kako se u analiziranim iskazima i razgovorima može evidentirati uticaj dvojezičnosti? Budući da se meštani dobro poznaju u selu, da znaju, kao i sam prodavac, koliko ko zna mađarski odnosno srpskohrvatski jezik, dolazi do stalnog prebacivanja sa jednog jezika na drugi. Ostaje da se na većem

korpusu detaljnije opišu svi ovakvi slučajevi, ali za ovu priliku naglašavamo sledeće pragmatičke razloge za takvo prebacivanje: to je onda kada govornik želi da se našali, da dâ dvosmislen iskaz ili da dâ kritički sud, odnosno da naglasi neki stav u iskazu. Uočeno je, takođe, da se na S—H jeziku prebacivanje događa zbog odredene situacije koja kod govornika evocira određeni iskaz, frazu ili leksemu koja se vezuje za takvu situaciju. Takvi su slučajevi nazvani stereotipni, a pominju ih u opisima dvojezičnih situacija u Vojvodini i drugi istraživači. Fenomen je, naime, poznat i iz drugih jezika.

LITERATURA

1. Del Hajmz, *Etnografija komunikacije*, BIGZ, Beograd, 1980.
2. Fishman A. Josua, *Sociologija jezika*, Svjetlost, Sarajevo 1978.
3. Jakobsz-Német Ilona, *Adaptacija leksike u procesu sticanja dvojezičnosti na ranom uzrastu*, Godišnjak AILA broj 3, Beograd, 1979.
4. Medeši A. i Besermenji V., *Upotreba maternjeg i nematernjeg jezika srednjoškolske omladine rusinske narodnosti SAPV*, Godišnjak AILA, broj 4—5, Zagreb, 1981.
5. Mikeš Melanija, Lia Magdu, Junger Ferenc, *Upotreba dva ili više jezika u radnoj organizaciji*, Novi Sad, 1982.
6. Penavin Olga, *A szerémségi magyar szigetek nyelve*, GFF Novi Sad, 1969.
7. Polovina Vesna, *Jednina i množina ličnih zamenica u obraćanju sagovornika u savremenoj srpskohrvatskoj konverzaciji (sociolingvistička analiza)*, Beograd, 1983, XIII međunarodni naučni sastanak slavista u Vukove dane, Novi Sad — Beograd — Tršić, septembar.
8. Radovanović Milorad, *Sociolinguistika*, BIGZ, Beograd 1979.

Ивана Антонић

ГОВОРНИ ЈЕЗИК У РАДИО ПРЕНОСУ ФУДБАЛСКЕ УТАКМИЦЕ*

*Рађено јод руковођсвом
проф. др Свенке Савић*

1. Уводне напомене

Циљ овога рада је да се установи да ли се говорна ситуација у којој се налази радио репортер фудбалске утакмице манифестише неким језичким специфичностима. У ту сврху снимљен је на магнетофонску траку радио-пренос једне фудбалске утакмице.¹ Потом је снимљени материјал скинут са траке. Добијени „текст” подељен је према функцији исказа² у три групе: референцијални (*P*)³, коментаторски (*K*), и референцијално-коментаторски (*P/K*).

Као искази *P* типа означени су они у којима се дају искључиво подаци о игри на терену. То су искази типа:

- (1) *Комбинација немачких фудбалера почиње сада и преко средине и терена.*
- (2) *Лойта долази поново до наших фудбалера.*
- (3) *Ево Перузовића.*
- (4) *Шаље лойту до Обрадовића.*

* Рад је награђен првом наградом на конкурсу који је Универзитет у Новом Саду расписао поводом Дане Републике у 1984. години.

¹ Снимљено је укупно 30 минута радио-преноса фудбалске утакмице Југославија — СР Немачка која је играна 30. IV 1977. у 17.30 сати на стадиону „Црвени Зvezde“ у Београду. Утакмицу су преносила два репортера: Миодраг Стојиљковић и Марко Марковић (РТВ Београд). Исти материјал је коришћен у раду С. Савић (1978).

² Исказ је основна јединица комуникације између два саговорника, у овом случају између репортера и слушалаца. Исказ може бити реченица, али и само једна реч (именица, глагол, речша итд.).

³ С. Савић (1978) за исказе овога типа користи термин *репортативни*.

Искази овога типа појављују се најчешће у низу од по неколико исказа. Оваквим низом описује се једна ситуација на терену. Такву секвенцу исказа означили смо као *епизоду*. У једној епизоди је описано оно што се догађа на терену од почетка акције до прекида игре:

- (5) У најаду сада Тенхајен као десно крило. Сударио се са Ботићевићем. Судија ништа није свирао. Онда је лојтија јоново пртјала немачким фудбалерима. Абрачмич је набацио лојтију на супротну страпану у високом луку. Тамо је од турну Фишер Буљана. И то је слободан ударац у корисн наше репрезентације, истиред самој јола Кашалинића.

Овакав низ исказа може бити прекинут *P/K* или *K* исказом, а у већини случајева појављују се искази *K* типа.

Као искази *K* типа означени су они у којима репортер саопштава податке који немају везе са тренутном игром на терену, али који могу бити од користи слушаоцу за разумевање онога што се догађа на терену. То су, најчешће, подаци о тренутном резултату, играчима, времену или, пак, репортер њима износи свој суд о игри у протеклом делу утакмице:

- (6) То је осми, девети минутија првој половини између Југославије и СР Немачке.
- (7) Нема голова 0 : 0.
- (8) То је био први озбиљнији, бољи наледија наших фудбалера.
- (9) Можда и прва пртјила и прва акција која је онако пройсно зајрејала телевизије.

Искази овога типа појављују се после прекида игре, између две епизоде. И овде се онда појављује неколико исказа у низу:

- (10) 20. минут на стадиону „Црвена Звезда“ између репрезентација Југославије и СР Немачке. Резултат је, као што јој свој пртилици знаје, 1 : 0 за светске прваке. Гол је постигао Дијтер Милер већ у 11. минуту после комбинације са Флогоем.

Исказ *K* типа може се појавити у секвенци исказа *P* типа. Као да се, саопштавајући о догађајима на терену, репортеру чини да је неприродно да не изнесе и свој суд о њима.

- (11) Облак и Пойивода су комбиновали. Облак је сада центирао. Набачена је лојтија. И најзад је пртјиле! Ево пртјиле! Шутирао је Бајевић. Додуше био је у мртвом ујлу. Можда је мојао и више да учини. Послао је лојтију ђод саму пречку. Мајер је ђодићао руке, боксовao је и она се одбила у љоље.

У одређеним временским размацима појављује се секвенца исказа *K* типа у којима репортер сумира догађаје у протеклом делу игре при чему износи и свој суд о игри:

- (12) Можда су моћи наши и више да постийну, али добијамо ушишак да се репрезентација Југославије ујраво у овим пренуцима захукијала. Видели смо два, штири одлична најада, Бајевићев ударац ђод саму пречку, умало није постигао ѡол, добар продор Обрадовића, сада леј центиаршују Пойиводе. И то је сасвим леј учинак наших репрезентативаца у првих 10 минута. Резултат је нерешен 0 : 0.

У посебну групу издвојени су, условно речено, мешовити или искази *P/K* типа. То су они искази у којима репортер даје и податке о игри на терену и коментар о њој:

- (13) *Tу је сіїарийовао Обрадовић, ошићро, одузeo лойшту.*
- (14) *Ево сада акција која йочиње ћреко Бојдана, ценшархалфа наше рeйрезен-тијације.*
- (15) *Тамо је у најаду Дијер Милер, сїрелац јединої гола у досадашњем шоку меча.*

Искази овога типа прекидају најчешће низ исказа *P* типа. У већини преовлађују подаци о игри на терену, па се по томе они ближи типу *P* него типу *K*. Међутим, видеће се касније по неким другим особинама они ће бити ближи типу *K*.

Сви су искази разврстани у једну од ове три групе. Има, међутим, исказа који би могли припасти двема групама. Такви искази сврстани су у једну од могуће две (трети исказ у примеру 5, или седми исказ у примеру 11).

Постоји и неколико исказа који су означени као *P* тип мада семантика глагола који су у њима употребљени сугерише и процену говорника. Такви искази су:

Обрадовић је оклевао. Усјео је да љобеће. Тамо је Бер љокушао да ћроће. Ценшаршић није усјео.

2. Резултати и дискусија

Анализирано је укупно 544 исказа. Најбројнији су искази *P* типа. Они чине нешто више од 62% од укупног броја. Исказа *K* типа има око 21%, а исказа *P/K* типа је 16% (табела 1). Пошто је *P/K* тип ближи *P* него *K* типу (у већини преовлађују подаци о игри на терену) могу се овде посматрати заједно, па отуда, онда, произлази да се са близу 80% исказа преносе информације о игри на терену. Свега око 20% су поруке које припадају коментарима.

Пошто је циљ преноса фудбалске утакмице да се што верније опишу догађаји на терену, разумљиво је онда да преовлађују искази који реферишу о њима. Репортер, ипак, у току преноса одабира догађаје о којима ће реферисати. Он неће пропустити, на пример, да опише ситуације у близини гола и, дакако, оне из којих постоји могућност да се постигне гол, а, с друге стране, неће много пажње посветити опису сваке ситуације на средини терена. Наравно, и од саме игре на терену зависиће какав ће бити однос између броја исказа *P* и броја исказа *K* типа у читавом преносу утакмице и у појединим деловима. Ако је игра брза, динамична, разумљиво је да ће број исказа типа *P* бити већи. То поготово важи за оне периоде игре када се често игра испред гола и када постоје шансе да се постигне гол. У таквим тренуцима репортер нема времена за до-

датна објашњења и коментаре, па је приморан да у што краћем времену пружки слушаоцима битне информације. Тада је и темпо говора бржи а и интонација је повишена.⁴

2.1. Однос простих⁵ и сложених реченица

У говору репортера преовлађују просте реченице — чине скоро 72% од укупног броја. Најбројније су у исказима *P* типа (чине скоро 82%) док је однос између простих и сложених реченица у исказима *P/K* и *K* типа приближно исти: 50% према 50% (табела 1). По томе је *P/K* тип блијки *K* типу. Подаци не изненађују с обзиром на то да репортер мора што рационалније да располаже временом, поготово у моментима када је игра брза и динамична. То нарочито важи за однос простих и сложених реченица у исказима *P* типа. С друге стране, међу исказима *P/K* и *K* типа број простих реченица се смањује у корист сложених, пошто овакве исказе репортер употребљава када процени да има нешто више времена на располагању, а понекад се нађе и у ситуацији да мора да испуни време управо коментарима јер је игра на терену у том тренутку спора и незанимљива. Репортер на радију не може да направи паузу у говору као што је то случај, на пример, са репортером који преноси утакмицу преко телевизије. ТВ репортер може, пошто гледаоци путем слике примају основне информације, док је за слушаоце радија вербални говор основни извор информација (М. Јоцић, 1976). У таквим тренуцима време дозвољава репортеру да развије реченицу. Овоме у прилог иду подаци о средњој дужини исказа који су изнети у раду С. Савић (1978, 147). „Средња дужина исказа *P* типа је 7,30, а *K* типа 14,41.” Даље, искази *P* типа су два пута краћи од исказа *K* типа.

Мада нису детаљније анализиране сложене реченице, ипак су при- мећене неке карактеристике које су најуочљивије, а које поткрепљују наведене податке: 1. у исказима *P* типа преовлађују сложене независне реченице са саставним везником *и*; од зависних реченица највише је релативних с везником *који*; 2. у исказима *P/K* и *K* типа број зависних реченица се повећава и то посебно у *K* типу. Употреба зависних релативних реченица један је од начина да се избегне употреба личне заменице⁶ а да се при том искористи време, да се избегне претерано понављање имена играча и да то истовремено не смањује информативност: *Лойта је већ код Мужинића који комбинује са Облаком.*

⁴ „То ће зависити и од личности репортера. Неки су склонији да износе свој суд о игри, а други више описују саму игру на терену, код неких, опет, искази су знатно више афективно обојени” (С. Савић, 1978, 144).

⁵ Просте и простопрощирене реченице (по традиционалним граматикама) овде се посматрају заједно, те је одабран један термин.

⁶ У раду С. Савић (1978, 151) већ је констатовано да се личне заменице готово уопште не употребљавају.

2.2 Редуковане реченице⁷

За репортерску говорну ситуацију карактеристично је и присуство редукованих реченица. Међу простим реченицама оне чине око 26% (примери 16—17). Редуковане реченице се појављују и у саставу сложене реченице (око 14%) (примери 18—19).

- (16) *Из руку Перузовић лойшту йрема Мужинићу.*
  - (17) *Бајевић нешто насумче, доспа рисканитно, йрема Обрадовићу.*
  - (18) *Ућућена лойшта йрема Флоеу који се налази на положају йовученој цен-шарфора.*
  - (19) *Поново дујли љас и лойшта је йребачена у мрежу.*
- С овим у вези је и честа појава номинализованих исказа:
- (20) *И сада йродор Рисмана.*
  - (21) *И сада комбинација немачких фудбалера на њиховом делу шерена.*
  - (22) *Ценшаршуји Мужинића.*
  - (23) *Иншервенција ценшархалфа Бойдана.*

У наведених 26% убројани су и примери изостављања копуле код перфекта, најчешће код пасивних конструкција у перфекту, и то у исказима *P* типа (М. Ивић (1981) где се запажа да се пасивна конструкција може користити и за изражавање појава које постоје у садашњости):

- (24) *Набачена лойшта.*
- (25) *Избачена лойшта.*
- (26) *Постављен јасни вид.*
- (27) *Ућућена лойшта сада йрема Фоксу.*

Редукованих реченица је највише у исказима *P* типа, а проценат опада у *P/K* и *K* типу (табела 2).

Поред тога што су овакве реченице средство економије говора, њихово присуство у говору репортера (у епизодама које следе), обезбеђује динамичност саопштавања:

- (28) *Ево још једној најада Немаци, иде јреко леве сјране. Лойшта набачена сада. Ућућен ударац! Кайалинић брани! То је доспа велика шанса за Бера. Изванредан ударац Бера са леве сјране, ћолулево са ивице казненој ѕросштора. Али је Кайалинић одбранио ударац. Ево сада најад Пойиводе. Један од оних његових јознатих јуриша. Комбинација са Филиповићем. Филиповић на месчу левој крила. Преброђена јротивничка одбрана.*
- (29) *Ценшаршуји ућућен на ивицу казненој ѕросштора немачке редитељије. Избачена лойшта ван ијралишта. Поново ауши у корист наше редитељије, али сада на супротној сјрани, на северном делу стадиона, код корнер заславице.*

⁷ То су реченице у којима је изостављен глагол или копула као морфолошко обележје перфекта. У табели 2 дати су подаци посебно за реченице без глагола, а посебно за оне без копуле.

2.3. Темпорална организација исказа у епизодама

Перфект и превент су временски глаголски облици који су употребљени у овом преносу. (Пронађена су само три примера футура, један међу исказима *P* типа и два међу исказима *P/K* типа.) Првенствено су анализирани ови глаголски облици у простим реченицама, и у оним сложеним где су превент и перфект употребљени у свим реченицама које улазе у њихов састав. Сложене реченице са изостављеним глаголом нису узете у обзор.

Перфекат и превент су у простим реченицама приближно једнако заступљени (уп. табелу 2): перфекат 38,21%, а превент 35,13%. Исти је случај и са сложеним реченицама: перфект 31,82%, превент 25,97. У исказима *P* типа нешто је већи број глагола у перфекту него у превенту, док је у *P/K* и *K* типу предност на страни превента.

Присуство превента у репортерској говорној ситуацији могло се очекивати с обзиром на то да репортер углавном реферише о ономе што се у време саопштавања догађа на терену.

Облик превента појављује се у говору репортера са значењем правог и наративног превента.⁸ Нарративни превент се јавља међу исказима *K* типа и међу исказима *P/K* типа у оним секвенцијама који припадају коментарима:

- (30) *До краја јурој полувремена има још 15 минута. Наши некако покушавају да изједначе, имају ирилике, али су свејски јуваци шолико самоуверени, сијурни, шолико рационални, да не дозвољавају никаква изненађења. И када се савлада јуројивничка одбрана и када се сијвори шанса шамо је изванредни голман Мајер.*

У првом исказу ради се о правом превенту. Репортер даје информације о времену. Затим процењује понашање играча у протеклом делу игре, саопштава о прошлим догађајима а при том не мења форму садашњег времена. Запажа се тенденција да репортер користи форму једног истог глаголског времена током неколико исказа (исто запажа и М. Радовановић, 1969).

У примерима наративног превента потпуно преовлађују глаголи несвршеног вида. Примери са глаголима свршеног вида, као што је случај у трећем исказу примера (30), сасвим су ретки.

У исказима *P* типа смењују се прави превент и перфект, а у исказима *K* типа већином је наративни превент и перфект.

Нарративни превент у *K* типу појављује се када репортер саопштава о догађајима из протеклог дела игре, као у примеру (30), и када износи свој суд о игри⁹:

⁸ „Под правим превентом подразумева се онај облик превента који је употребљен у правој временској служби, тј. у индикативу. Означава радњу која се врши у времену када се о њој говори. Нарративним превентом назива се облик превента за означавање прошлих радњи“ (М. Стевановић, 1979, 581—582 и 583—587). За одређивање да ли се обликом превента означава прошлост или је у питању права садашњост увек битну улогу има језички и ванјезички контекст. Када је употребљен перфективни глагол, дилеме нема иако немамо увид у шири контекст. Ситуација је, међутим, сасвим другачија када је у питању имперфективни глагол.

⁹ Лабов (1984) такође констатује да се говорник користи превентом када даје свој суд о нечем.

- (31) *Имам утисак да наши играчи на средини игралништа иђују сијоро шако да дају времена немачким фудбалерима да се на време йовеку и затворе све љилазе свом казненом ћростору. Тако да се онда када наши имају лојиште и када најадају ствари велика ћујска исјед ћројивничкот казненој ћростори, па шако онда и нема ђраве шансе да се изненади голман Мајер и да се even-туално резултат изједначи.*

Код исказа *P* типа презентом, у највећем броју случајева, почиње нова епизода. Обично је то после коментара репортера о игри на терену. У епизодама (32)—(36) може се видети да је функција пребацивања презента у перфект и обрнуто,¹⁰ у циљу сегментирања догађаја који се дешавају на терену. Пребацивање из једног времена у друго најчешће се врши да би се саопштило о финализацији догађаја (32)—(33), када се жели да скрене фокус пажње са играча на лопту (34), односно са радње на чину догађања (36):

Епизоде са исказима *P* типа

Презент

(32)

Међутим, Пойвода јуби дуел. И сада је одбрана немачкој штима јошшо усремна да инвервенише.

(33) *Лојша долази јоново до наших фудбалера. Ево Перузовића. Шаље лојшу према Обрадовићу.*

(34) *Лојша долази сада до Пойводе. Пойвода је на десном крилу. Покушава да побеће. Пойвода и Облак комбинују. Пойвода је у ситуацији да ценитира.*

Мајер брани!

(35) *Ево сада Бајевић ућућује ценитар-шућ ћрема Филиповићу.*

36)) *Флоре је у најаду.*

Бер чини сада јовучено лево крило немачке рејрезенизације. Набацује сада ћрема Абраччику.

У тренуцима када је игра врло брза и динамична, долази не само до смењивања презента и перфекта већ и до редуковања глагола у исказима. Погледајмо како то изгледа у неколико епизода које следе једна за другом у говорном току репортера: в. прилог I.

Перфект

Бојдан је дао до Мужинића. Мужинић је продујсио брзо најред ћрема Пойводи.

Међутим, Обрадовић је оклевашао. Изјубио је лојшу.

Набачена лојша!

Скочио је Филиповић.

Лојша је набачена на леву сјидану ћрема Беру.

¹⁰ Види о смењивању нарративног презента и перфекта у приповедању код С. Савић (1984).

ПРИЛОГ I

Искази у презенту

Искази без експлицитног израженог глагола Искази у перфекту

E₁: Из руку *Перузоњи* лоптију врема *Му-*
жинију.

Мужиниј сада у овом јаренујуки пре-д-
стлавља чепичархада наше репрезентације. Он колбитеје са Буланом. Буљан
је чисто у притчи да останују гројаш-
нијад и преко десне стране.

E₂: Лоптија ћрнада не мачком фудбалерима
који сада комбинују на средини терена.
Цепичарцију јретма Данијелу Милетру.
Бајенђи нешто наступије, достна рискан-
ио јретма Обрадовићу. Обрадовић нејре-
ћије ћрнада тјак *Потисода*.
који се налази на месету десног крила.
Филиповоји на месету побуџеној десној
крила. Протије себи има дојину ирача.

E₃: Ево сада Филиповоји
Цепичарцију на ивуцу казненој просторија
до *Перузоњи*.
Перузоњи има јретику да јаренуји чен-
шарцију.

Искази без експлицитног израженог глагола Искази у перфекту

E₁: Из руку *Перузоњи* лоптију врема *Му-*
жинију.

Овога њуна је засудијавање.

Кали је јоново јарујио лоптију ѡрема
свој десном ханду.

Скоко је *Перузоњи* и ђасом избацио
јарују ѡрема *Бајенђу*.

E⁶: Мехујаним, Потисоду је зарујавио Рис-
ман, ани је ћреку *Потисоде* истребио
Бонијевић.

Наш људац је пао.

Поставља се питање које би се време могло накнадно трансформисати у исказима без експлицитно израженог глагола? Да ли време из исказа који им претходи или оно из исказа који им следи? У исказима без експлицитно израженог глагола фокус пажње репортера није на темпоралности већ на актерима или објекту догађаја (*Из руку Перузовић лојишу време Мужинићу*).

И смена фокуса пажње репортера је у циљу сегментирања догађаја. Репортер користи два говорна средства у истој функцији.

3. Закључак

Сви искази у говору репортера који преноси фудбалску утакмицу преко радија подељени су према функцији у две основне групе: референцијални и коментаторски. Показало се да од функције исказа зависи и његова синтаксичка организација: а) у исказима *P* типа преовлађују просте реченице, а у *K* типу њих је мање; б) у исказима *P* типа редуковане реченице су чешће него у *K* типу; в) примери перфекта су нешто бројнији међу исказима који реферишу о игри на терену него у исказима у којима се износи коментар о њој.

У исказима *P* типа долази до смењивања правог презента и перфекта, а у *K* типу смењује се нарративни презент и перфект у функцији сегментирања догађаја у говорном току. У истој се функцији појављује и смена експлицитно исказаног глаголског времена са његовим изостављањем.

Општи је закључак да постоје језичке специфичности везане за говорну ситуацију у којој се налази радио-репортер фудбалске утакмице, односно да говорна ситуација битно утиче на начин синтаксичког и прагматичког формирања поруке за радио-слушаоца сходно догађању на терену и ономе што репортер у датом тренутку жели да саопшти слушаоцима. Подаци ове врсте могу се поредити са подацима из других говорних ситуација какве су приповедање на основу личног искуства или у сасвим другој говорној ситуацији каква је у примеру научне аргументације у писаном тексту (уп. радове С. Савић, 1985 и М. Велчић, 1985).

ТАБЕЛА 1: укупни подаци о анализираном материјалу говора репортера

Тип исказа \	Број исказа	Просте реченице	Сложене реченице
P	338 62,13%	283 83,73%	55 16,27%
P/K	88 16,18%	45 51,14%	43 48,86%
K	118 21,69%	62 52,54%	56 47,46%
Укупно	544 100%	390 71,69%	154 28,38%

ТАБЕЛА 2: темпорална организација говора репортера

тип исказа \	Просте реченице				Сложене реченице			
	перфект	презент	реченице без копуле	реченице без глагола	перфект	презент	слагање времена	једна реченица без глагола
P	112 39,57%	90 31,80%	21 7,42%	59 20,85%	20 36,36%	13 23,64%	8 14,55%	14 25,45%
P/K	16 35,56%	18 40,00%	2 4,44%	8 17,78%	14 32,56%	7 16,28%	14 32,56%	7 16,28%
K	21 33,87%	29 46,77%	2 3,23%	10 16,13%	15 26,79%	20 35,71%	20 35,71%	1 1,79%
Укупно	149 38,21%	137 25,13%	25 6,41%	77 19,74%	49 31,82%	40 25,97%	42 27,27%	22 14,29%

ЛИТЕРАТУРА

- Ивић Милка, *Српскохрватски јазоловски облици за исказивање тојава које њосије у садашњоштим*, Јужнословенски филолог, књ. XXXVII, Београд, 1981, 13—24.
- Јоцић Мирјана, *О језику као средству комуникација на радију и телевизији*, Зборник радова са конференције „Језик и друштво,” Нови Сад, 1976, 47—50.
- Labov William, *Preobražavanje doživljaja i sintaksu pri povjednjog teksta*, Revija, br. 2* 1984, 46—78.

4. Радовановић Милорад, *О нарашичним ћлајолским облицима*, Прилози проучавању језика, књ. 5, Нови Сад, 1969, 49—59.
5. Стевановић Михајло, *Савремени српскохрватски језик. II. Синтакса*, Београд, 1979.
6. Савић Свенка, *Говор у преносу фудбалске утакмице преко радија и телевизије: упоредна анализа*, Годишњак савеза друштава за примењену лингвистику Југославије: бр. 2, 1978, 143—153.
7. Савић Свенка, *Из пратњике ћлајолских облика у српскохрватском језику употреба превешта и перфекти у првојоведању*, Научни састанак слависта у Вукове дане. Реферати и саопштења, Београд, 1984 (у штампи).
8. Савић Свенка, *Нарашиви код деце*, Институт за јужнословенске језике, Нови Сад, 1985.
9. Велчић Мирна, *Контакт ћлајолског времена у спиручном тексту* (необјављен рукопис).

Slavica Šokica

NEKE OSOBINE RAZGOVORA OSTVARENOG PREKO TELEFONA*

*Rađeno po rukovodstvom
prof. dr Svenke Savić*

1. Uvodne napomene

Iako je telefon u upotrebi već više od sto godina, tek se u poslednjih desetak godina detaljnije analiziraju osobine razgovora ostvarenog preko telefona, a u našoj lingvističkoj literaturi radovi takve vrste potpuno izostaju. Mada postoje radovi o ovom problemu u različitim jezicima, za uporednu analizu sa srpskohrvatskim jezikom u ovom će se radu koristiti poljski (K. Pisarkowa, 1975) i engleski (Schegloff, 1979), a samo sporadično češki (Mülle-rova, 1984) govorni materijal. Tri su niza problema u analizi gorovne situacije telefonskog razgovora: (1) Šta u razgovoru preko telefona pripada zahtevima komunikacije u kojoj sagovornici ne vide jedan drugog? (2) Šta u tome pripada određenim kulturnim zahtevima komuniciranja? (3) Šta pripada jezičkoj strukturi, u ovom slučaju srpskohrvatskog jezika?

U telefonskom razgovoru izostaje vizuelni kontakt između sagovornika te se informacije o okruženju, sceni, kontekstu moraju izražavati govornim sredstvima da bi se sadržaj razgovora mogao bolje razumeti. Izostaje i informacija o mimici i gestovima pa se veći značaj pridaje boji glasa, intonaciji, pauzama u razgovoru.

Pored toga što se može suprotstaviti razgovor koji se vodi licem u lice onom vođenom preko telefona, mora se razlikovati razgovor koji se odvija između osoba koje se poznaju i onih koje su nepoznate jedna drugoj (za sada

* Rad je nagradjen drugom nagradom na konkursu koji je Univerzitet u Novom Sadu raspisao povodom Dana Republike 1984. godine.

nećemo uzeti u obzir i situaciju kada govornik ostavlja poruku sagovorniku na automatskoj magnetofonskoj traci priključenoj telefonu).

2. Metod sakupljanja podataka

Da bismo bolje sagledali šta se dešava u govornoj komunikaciji ostvarenoj preko telefona, sakupili smo empirijski materijal (avgusta 1983), posredstvom posebnog uređaja, o razgovoru dveju međusobno dobro poznatih osoba iz Novog Sada i to bez njihovog znanja.¹ Potom je snimljeni verbálni materijal prenet u formu pisanih teksta prema određenim pravilima transkripcije govornog u pisani tekst i pripremljen za analizu sintaksičkih, semantičkih i nekih pragmatičkih faktora (analiza intonacionih i prozodijskih faktora ovoga puta izostaje). (Vidi PRILOG na kraju rada, u kojem su sagovornici G = Goca i Ž = Željko, i u kojem zvezdice označavaju „kratka“ preklapanja).²

Snimljeni *razgovor* (= najveća jedinica analize) traje jedan minut i 36 sekundi, odnosno, mereno razgovornim jedinicama, 16 *epizoda* (= jedan ili više iskaza objedinjenih jednom temom), odnosno 54 *iskaza* (= najmanja komunikaciona jedinica razgovorne analize). Kako se iz samog primera razgovora vidi, učesnici u razgovoru su žena (Goca) i muškarac (Željko) tridesetih godina koji su u daljim rođačkim odnosima, a razgovor vode nakon povratka sa letovanja jednog od učesnika razgovora. Osnovni je cilj ovog razgovora bio da se povratnik sa letovanja javi da je dobro doputovao kolima.

3. Organizacija razgovora

Razgovor, pa i ostvaren preko telefona, ima uglavnom tri osnovna dela (od kojih se ne moraju uvek pojaviti u istom redosledu koji ovde pokazujemo): početak, sadržaj i zaključivanje. Na samom početku razgovora prepoznajemo više signala koje upućuju govornik i sagovornik:

	govornik	sagovornik
provera prohodnosti kanala	halo	da, halo, molim, slušam, ovde stan X Y, izvolite i sl.
identifikovanje	Ovde X Y Ko je tamо? ime sagovornika	Ovde X Y ja sam i sl. Ovde stan XY, koga trebate?
pozdrav	zdravo, dobar dan. dobro jutro i sl.	zdravo, dobar dan i sl.

¹ Pisarkova (1975) je prikupljajući materijal u poljskom jeziku koristila sličan način prikupljanja materijala, ali je jedna od snimljenih osoba znala da se razgovor snima. Treba naknadno utvrditi da li ova modifikacija u načinu prikupljanja materijala za analizu ima uticaja na način vodenja razgovora, a onda i na uporednu analizu srpskohrvatskog i poljskog jezika.

² Način prikazivanja govornog materijala u pisanoj formi preuzet je iz knjige E. Ochs — B. B. Schieffelin, 1979.

Početak razgovora različit je u slučajevima kada se dve osobe koje razgovaraju ne poznaju i kada se poznaju, odnosno dobro poznaju. Stepen zajedničkog iskustva, kao i statusna nadredenost/podredenost utiču na način na koji će razgovor preko telefona otpočeti. Pisarkowa kaže da početak razgovora uslovjava njegov kraj, tj. način na koji razgovor počinje predviđa način na koji će on biti završen.³ Ovakav sud podrazumeva načelniji teorijski stav da je način komuniciranja govornik unapred isplanirao i da sledi svoj koncept tokom procesa ostvarivanja razgovora. Ovakvom se stavu može suprotstaviti drugi, prema kome se razgovor izgrađuje tokom procesa govorenja sagovornika te nije moguće predvideti njegov kraj na samom početku. Prema takvom shvatanju, koje se i ovde zastupa, moguće je pretpostaviti da razgovor počinje kao razgovor dveju nepoznatih osoba pa se tokom razgovora ispostavi da se sagovornici poznaju, ili da su u samom razgovoru izgradili već dovoljno zajedničkog znanja i iskustva da razgovor završavaju kao dobro poznate osobe (čak uz upotrebu lične zamenice *ti* umesto *Vi* u ophođenju).

Ako se pogledaju reči i fraze kojima se otvara razgovor preko telefona, onda se može konstatovati da je poljski sličniji srpskohrvatskom nego engleskom jeziku. Naime, Pisarkowa navodi da u poljskom sagovornik proverava prohodnost kanala rečima: *halo, molim, slušam*, ili odmah pozdravom (koristeći se i etiketama tipa *drugarica* i sl.), što je i u našem jeziku, dok se u engleskom jeziku najčešće kaže samo *halo* (*hallo*). U srpskohrvatskom, barem u sredini iz koji su ispitanici čiji se materijal koristi u ovom radu, veoma je česta upotreba samo *da* u ovoj funkciji, što Pisarkowa ne pominje, a u engleskom bi se jeziku *yes* (*da*) smatralo neuljudnim za ovaku vrstu komunikacije. Ovde nećemo detaljnije govoriti šta biva u situaciji kada se vode poslovni razgovori (preko sekretarice ili nekog drugog lica) u poslovnim organizacijama jer je počinjanje razgovora tada sasvim drugačije organizovano.

Ako se pogleda način na koji su Goca i Željko počeli razgovor u prvoj epizodi vidi se da je nakon *da* sagovornik prepoznao osobu koju je očekivao da čuje na telefonu i odmah je sam identifikovao. Isto čini i sagovornik te umesto identifikovanja odmah pozdravlja. Ovakav način počinjanja razgovora nije vezan za strukturu srpskohrvatskog jezika već za status sagovornika — u ovom slučaju dobro poznatih osoba — i zajednički je za tri pomenuta jezika, poljski, engleski i srpskohrvatski.

Na osnovu početka razgovora nije moguće uvek predvideti kada će sagovornici preći na sadržaj razgovora, tj. na ono zbog čega se razgovor dešava. Najčešće postoji „priprema” za sadržaj, u kojoj se daju elementi potrebnii za okruženje — informacije o stanju (najčešće zdravstvenom) sagovornika, kao i o mestu gde se nalazi. U trećoj epizodi Goca pita „Odakle se javljate?”, dok u prethodnoj Željko nju pita „Šta radite”? Ovakva pitanja mogu bitno uticati na promenu smera razgovora jer sagovornik jedno ljubazno konvencionalno pitanje „Kako ste”? može shvatiti kao pravo pitanje i početi da objašnjava stanje i događaje koji su povoljni/nepovoljni za njega. Schegloff (1972) objašnjava da je govorniku ponekad teško da objasni mesto na kojem se na-

³ Pisarkowa se u svojoj knjizi zadržava na odnosu pisanog i govornog jezika, što omogućava šиру komparativnu analizu dvaju empirijskih materijala.

lazi, dok je u komunikaciji dobro poznatih osoba sasvim konvencionalno pitanje „Gde si?” na koje sagovornik najčešće odgovara jednostavno „Tu sam” ne odgovarajući o mestu gde se nalazi, jer pitanje to nije ni podrazumevalo, već da se javlja (najčešće nakon dužeg nejavljanja). Iz objašnjenja povratnika u trećoj epizodi, „Pa evo, tu smo svratili kod Nadinih” vidi se da je sagovorniku bilo važno da precizno odgovori na pitanje o mestu da bi pokazao govorniku da još uvek nisu stigli kući.

Slede pitanja vezana za vreme, u ovom slučaju polaska sa letovanja, da bi se informacije o okruženju koje uključuju raspitivanje o stanju govornika, mestu i vremenu, upotpunile.

Čak i ako ne bismo rekli da je ovaj telefonski razgovor vođen između dveju međusobno dobro poznatih osoba, na osnovu jezičke analize to bi se dalo jasno utvrditi. Na to upućuju sadržaj razgovora i upotreba određenih jezičkih, pragmatičkih sredstava svojstvenih za prisne, dobre i statusno izjednačene međuljudske odnose. Na primer, sagovornik poziva putnike da svrate „na kafu” čime se izražava prijateljski odnos prema povratnicima s puta. U drugim bi kulturama poziv u kuću takođe sledio, ali bi poziv bio „na čaj” (kao u poljskom i engleskom), ili „na piće”.

Upotreba dveju partikula *pa* i *znaš* takođe upućuju na zaključak da se razgovor vodio između statusno bliskih osoba. U svom radu o konketorima u funkciji temporalizacije narativnog niza, S. Savić (1985) navodi da su ispitanici od 18 godina koristili *pa* gotovo uvek na samom početku pričanja priče. Na pitanje eksperimentatora: „Šta si video na ovom filmu?” odgovarali bi „Pa na ovom filmu . . .”. *Pa* je konverzaciona partikula kojom govornik želi da stavi do znanja sagovorniku da pričanje želi da vodi u intimnijoj, neformalnijoj atmosferi. Isto važi i za upotrebu partikule *znaš* (vidi detaljnije o njoj u radu J. Ola Östman, 1981). Pisarkowa takođe govori o raznovrsnoj upotrebi *znaš* u govornom jeziku, posebno preko telefona i zaključuje da se u toj konverzaciji koristi za održavanje kontinuiteta razgovora: *Pa znaš šta? Znaš!?* i sl. Jan Ola Östman (1981) pokazuje da ova partikula ima jedno opšte značenje i nekoliko specifičnih. Opšte bi značenje bilo da govornik želi da slušalac prihvati rečenični sadržaj, tačnije propozicioni sadržaj, njegove tvrdnje kao neko zajedničko iskustvo (background knowledge). Težnja je govornika da navede sagovornika da prihvati odgovarajuću propoziciju kao prihvatljivu:

Željko: *Pa dodite vi sad malo, vi ste odmorniji.*

Goca: *Pa znaš šta, — al' — fića — ne usuđujem ga se,*

Goca: *Uglavnom gubi kontakt,*

Željko: *Aha, aha.*

Goca: *Znaš, pa ne znam ni sama da l' smem da se usuđim da dolazim.*

Upotreba *znaš*, je *l'* *znaš* indikator je nastojanja govornika da se uspostavi drugarski odnos sa sagovornikom. Međutim, može se primetiti da postoje različiti nivoi upotrebe ove partikule sa stanovišta uljudnog ophodenja. Sasvim se isključuje mogućnost da student dođe profesoru da se izvini zbog nečega i kaže: „*Znate nisam mogao. . .*” čak i ako želi da uspostavi dobre drugarske odnose sa profesorom da bi mu ovaj prihvatio izvinjenje. Drugim

rečima, i kada govornik želi upotrebotom *znaš* da obezbedi drugarski odnos, intervenišu neki drugi faktori, kao što je statusna nadređenost/podređenost sagovornika, zatim tip govorne situacije (češće u pričanju o sopstvenom iskustvu nego na formalnim samoupravnim sastancima i sl.).

Upotreba partikule *pa* daleko je češća u našem razgovoru oba sagovornika:

1. Željko: *Pa evo, tu smo svratili kod Nadinih pa idem sad.*
2. Željko: *Pa nećemo, umorni smo, pa ćemo .. .*
3. Goca: *Pa kad ste krenuli?*
4. Željko: *Pa oko osam jutros.*
5. Željko: *Ovaj — pa stigli smo mi oko — pre tri sata.*
6. Goca: *Pa nisam —*
7. Željko: *Pa sam još jednom zvao, pa je bilo zauzeto.*
8. Goca: *Pa je l' ste dobro putovali?*
9. Željko: *Pa evo — sad smo popili ovde kafu, pa doćićemo.*
10. Goca: *Pa znaš šta — fića — ne usudujem ga se.*
11. Goca: *Pa ostavio me opet pre neki dan na raskrsnici.*
12. Goca: *Znaš, pa ne znam ni sama da l' smem da se usudim . . .*
13. Željko: *Pa čućemo se telefonom, videćemo se.*
14. Goca: *Pa da . . .*
15. Željko: *Pa kako je Marko?*

Od ukupno 54 iskaza u 15 se pojavljuje *pa*, u nekim i po dva puta, što iznosi 19 upotreba ukupno. Većinom se pojavljuje na samom početku iskaza ili epizode, mada mu funkcija nije u svim primerima u toj poziciji ista. Samo u nekoliko upotreba (primer 7) radi se o vezničkoj upotrebi, izražavanje sledi radnji koje su se u prošlosti dogodile. U ostalim je pragmatička uloga stvaranja kontakta intime. Srpskohrvatskom *pa* odgovara u engleskom *well* samo u nekim upotrebbama, dok bi se druge mogle odrediti sa *and*, *so*, u poljskom Pisarkowa ne raspravlja detaljnije o ovome.

Da se radi o razgovoru dobro poznatih osoba može se zaključiti i po tome na koji način sagovornici jedan drugom „upadaju” u reč. Poznato je iz drugih istraživanja da će se više govorenja „u glas” ili prekidanja sagovornika pojaviti u situacijama kada se sagovornici dobro poznaju i kada imaju dovoljno zajedničkog iskustva da ne moraju dočekati kraj sagovornikovog izlaganja već se uključivati odgovorom i pre završetka onoga što je govornik želeo da kaže. U ovom razgovoru preko telefona, gde se preklapanje u govoru može negativno odraziti na razumevanje informacije pa se najčešće izbegava, ima nekoliko preklapanja, tj. govorenja „u glas”, što je način grafičkog prikazivanja razgovora lepo omogućio da se vidi (vidi epizode 7, 9, 13). Pokazuje se da do preklapanju u razgovoru najčešće dolazi u tačkama bitnim za prelaz, bilo da je to kratkotrajna pauza govornika, čime se zaokružuje jedna govorna celina, bilo da govornik traga za adekvatnom rečju ili izrazom. Isto je i kada govornik nekim drugim sredstvima nagoveštava sagovorniku da se bliži

kraj njegovog teksta. Ako sagovornik želi da izrazi neslaganja sa onim što govornik kaže, „ući će” u nezavršen tekst govornika i ako mu ovaj to nikakvim konverzacionim sredstvima ne signalizira.

Mogli bismo, ukratko, da zaključimo da se razgovor dvoje poznatih odlikuje osobinama jezičke komunikacije prepoznatljivim za nju. To su pre svega upotreba različitih konverzacionih partikula kakve su *pa*, *znaš*, konverzacionih postupaka, kakvi su preklapanje ili govorenje, „u glas”, način otpočinjanja razgovora. Pokazali smo i da postoje razlike, kako kulturne tako i jezičke, u pogledu inventara i pojedinačnih upotreba navedenih partikula. Kako stoji stvar sa drugim osobinama ovakvog tipa razgovora koje bi se mogle pridružiti navedenom spisku osobina? Ako pogledamo kako se naš razgovor završio, možemo dobiti još nekoliko podataka u prilog tezi da se na osnovu jezičke organizacije poruka može odgometnuti kakva je govorna situacija u kojoj se poruke razmenjuju.

Iz celog razgovora Goce i Željka vidi se da nema čvrstu koheziju jer je osnovni cilj razgovora bio da se povratnici sa letovanja samo jave da su stigli. Razgovor otuda u jednom trenutku izgleda da se približava kraju, u epizodi 13:

Željko: *Pa čućemo se telefonom, videćemo se, Ajd' zdravo.*

Međutim, priseća se dobrog običaja u našem ophođenju da se valja raspitati i o stanju drugih članova porodice, pogotovu dece, te u razgovor ubacuje novu temu „*Pa kako je Marko?*”.

Razgovor se završava sa *'ajde* oba sagovornika:

Željko: *Dobro Goco, 'ajde, zdravo.*

Goca: *'Ajde važi, zdravo.*

'Ajde (odnosno *hajde*) u našoj sredini znak je završavanja razgovora, mada ima i drugih funkcija. Na primer u razgovoru nakon izlaganja govornika sagovornik se čudi i kaže „*Ajde!?*”. Ova se partikula neće pojaviti u razgovoru dveju osoba koje su statusno u neravnopravnom položaju, na primer, da student kaže profesoru „*Ajde, zdravo!*” (sem u slučajevima kada studenta i profesora ne povezuje i neko drugo iskustvo). Pisarkowa govori o nizu drugih fraza koje se u poljskom koriste na završetku razgovora uopšte i telefonskog posebno. Razgovor se može završiti upotrebom eksplicitnih fraza koje o tome saopštavaju, „I to je sve što imam da ti kažem”, ali i nizom konverzacionih strategija koje sagovornik prepoznaće kao one koje služe za okončanje razgovora. Na primer, duže pauze, ili upotreba navedenih partikula. U engleskom jeziku važi opšte pravilo da govornik koji poziva odlučuje kada će razgovor biti završen. Pravilo više važi za formalne razgovore nego one ostvarene među dobro poznatim osobama, ali vredi pomenuti da u našem jeziku ni u jednoj od dve pomenute situacije ovakvo pravilo nema status pravila za vodenje konverzacije preko telefona. Dolazimo do podatka da postoje pravila vezana za određene kulturne fenomene u jeziku (Pisarkowa ovakvo pravilo takođe ne pominje).

4. Z a k l j u č a k

U razgovoru preko telefona verbalnim sredstvima je neophodno obezbediti identifikovanje sagovornika, kao i pominjanje mesta, vremena i stanja u kojem se sagovornici nalaze da bi se razgovor koji sledi mogao valjano odvijati. Ovakav tip verbalnih informacija neophodan je zbog toga što se sagovornici ne mogu videti i do istih informacija doći drugim kanalima informisanja. Postoji, međutim, intervencija određenih kulturnih faktora u načinu na koji se informacije o okruženju daju, i inventara njihovog u zavisnosti od tipa razgovora — intiman, prijateljski : formalan, poslovan, i vrste sagovornika — poznate, dobro poznate osobe jedna drugoj : nepoznate osobe. Pokazalo se u uporednoj analizi srpskohrvatskog, i poljskog, kao dva jezika slovenske grupe i engleskog, kao jezika germanske grupe, da u jednom slučaju postoji bliža veza srpskohrvatskog sa poljskim, a u drugom sa engleskim jezikom. Naravno, ove podatke valja uzeti samo kao orientacione jer će tek detaljnija analiza ovog problema, na većem empirijskom materijalu, biti pouzdaniji pokazatelj sličnosti i razlika koje su jezičke ili kulturne u ovoj vrsti problematike.

L I T E R A T U R A

- Müllerová, O (1984), *Analýza telefonických razhovorů z hlediska rečového jednání, Slovo a slovesnost*, Praha, XLV/1, 8–17.
- Ochs, E. – B. B. Schieffelin (1979), *Developmental pragmatics*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Östman, J. O. (1981), „*You know*“: *A discourse – functional study, series: Pragmatics & Beyond*, Amsterdam, Benjamins.
- Pisarkowa, K. (1975), *Skladnia rozmowy telefonicznej*, Ossolineum, PAN, Wrocław – Kraków – Warszawa – Gdańsk.
- Savić, S. (1985), *Narativi kod dece*, Institut za južnoslovenske jezike, Filozofski fakultet, Novi Sad.
- Schegloff, E. A. (1972), *Notes on a conversation practice: Formulating place*, Giglioli, P. P. (ed.), *Language in a social context*, Penguin Books Ltd., Harmondsworth, 95–136.
- Schegloff, E. A. (1979), *Identification and recognition in telephone conversation openings*, Osathas, G. (ed.), *Everyday language: Studies in ethnomethodology*, New York, Irvington.

PRILOG

1. G: Da! ! Zdravo!
- Ž: ! Zdravo Goco. !
- G: ! A evo ništa, mislimo je l' ste stigli.
2. Ž: Sta radite? !
- G: Odakle se javljate? !
- Ž: ! Pa evo, tu smo svratili kod Nadinu, pa idemo sad*
- Aha. *
- * da uzmemmo klijuč i tako i to.

4. G: Hoćete malo do nas? ! * Umorni ste *
 Ž: ! Pa nećemo, umorni smo pa čemo * *Da.
5. G: Pa kad ste krenuli? ! Oko osam? !
 Ž: !Pa oko osam jutros! !Da.
6. G: A ja sad zovem, niko se ne javlja, reko' nema vas —!
 Ž: !

- Ovaj, — pa stigli smo mi oko — pre tri sata
7. G: ! Pa nisam — !
 Ž: Pa sam ja zvao, pa je bilo zauzeto. !
 ..... s nikim ! verovatno dvojnik !
 Pa sam još jednom zvao, pa je bilo zauzeto ! !Da, da
- G: ! Ja nisam s nikim, znam samo da sam vas zvala kući i niko se nije javio.
- Ž: i tako!
8. G: Pa je l' ste dobro putovali? ! Nije bilo problema? !
 Ž: !Jesmo, uh fino! !
 ..... G: !E, fino.
- Ništa, eto, znaš šta je, k'o avion, za sedam sati, Ž: manje nešto !
9. G: Kako su ostali, deda i Mika? ! dobro
 Ž: !Dobro su, dobro su, loše je vreme i tako.
10. G: Je l', e kad bi mogli bar na kafu malo, ne možete. !
 Ž: !
 ..... Dobro. !
- Pa evo — sad smo popili ovde kafu, pa doći ćemo. ! !Ustvari,
- G:
 Ž: dodite vi sad malo, vi ste odmorniji.
11. G: Pa znaš šta, — al' — fića — ne usuđujem ga se, — opet je — u kvaru. !
 Ž: !Šta mu je?
12. G:
 Ž: Šta mu je?

Pa ostavio me opet pre neki dan na raskrsnici, izgleda da je brava, da l' nije brava, ja ne znam.

- G: ! Uglavnom, gubi kontakt, ! !
 Ž: Aha, aha. ! !Aha, aha. !
 ..... G:
 Znaš, pa ne znam ni sama da l' smem da se usudim da dolazim. ! Ž: Aha, dobro.

13. G: Pa da ! doći — će važi *
Ž: Pa čućemo se telefonom, videćemo se.! 'Ajd * zdra —.
14. G: ..... !Dobro je. !
Ž: Pa kako je Marko? ! !Aha, nije ništa.
15. G: ..... !Dobro smo putovali, da fino.
Ž: Dobro ste čujem putovali i to! !
16. G: ..... ! 'Ajde važi. ! ..... ! Zdravo.
Ž: Dobro Goco — 'ajde. ! ! Zdravo. !

Жарко Бошњаковић

ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТОВИ ИЗ СРЕМА И БАНАТА

Током 1983. године, прикупљајући грађу за магистарски рад, посетио сам између осталих и ова села: Нови Сланкамен, Белегиш, Гибарац, Голубинце (Срем) и Српски Итебеј (Банат) и у њима снимио спонтане разговоре старијих мештана. Ових неколико дијалекатских текстова о рату, о удаји и о свакодневним пословима, представљају део много обимније грађе која се налази у Институту за јужнословенске језике Филозофског факултета у Новом Саду.

*

За врёме овог рата ја сам био са кобљима и са коблима, било најс једанјест одавде из села, у трéну. Кат смо очли днамо од Винковаца, кад је кренула фронта од Шија, дигод смо очли у село за-нас Јма рâне, ал за кόње нёма. МИ смо били прва санитетска помоћ; носили рâну у фронту унутра за вoјску и кување и мундицију, а рâњене напоље. Нё-мож дббит рâне, јер је тү млдга вoјска била, час једна, час друга и тo се трдшило. Ал ипак се нёгда нађе. А ја кाजем нёком доктору Каракашевићу: „Дај ти мёни још двојицу; идем ја да прôбам у Јаванкову; прво сам тамо. Јмб-сам ја тамо мालо и познати, њй двојицу-тројицу још из рâније кайдгод из вoјске, кат сам ја слујио кайдгод. Питам једне: „Ди је Марка Вујића кућа?” Каже: „Вите она тамо прео зелена вељика згрâда. Јер он кот-куће?” Каже: „Јесте. А шта ће вам? Па, реко, он је кобач по занату и трёба би ми нёшто. А мёни трёба рâне за кόње.” Очли ми. Његова се жёна упропастила кад је најс вîдила. Ја знам њин најзив па кाजем: „Фаљен Йус”, а његова ми мати одговари: „Увек фаљен.” Реко, мажка нёмјите се ништа бојати; занате ви штo смо ми дошли? Ди је Марко? Ено га у кобачници тамо натраг унутри у авлији. А његова се жёна поплашила па пâла. Она мисли да ћемо ми њёга отерати сâд. А ја викнем оданде: „Вујић Марко”. Он изађе напоље па каже: „Откуд ти сâд? Па ти нё-спадаш да ђдеш. Али ја сам сâд у том трéну и мбрани љићи. Нас одавде из села било је једанјест. Био и деда-Шуца Цељаков, мâли, покобни, тү смо се и смёјали са-њим у Винковци. Биље две жёне из Буђановаца, а ја кाजем тобм Каракашевићу: „Штo не попушташ тё жёне? Нажи нёког дёду. Штa ће би тү?” Па најс је тү било око шездесет кобла мушкараца, а само њи две жёнске. И нёкако се тo среди и пусте и. А ја

кâжем: „Па и оног . . . а он ѹзо двѣ кâнте, а нêма га тôлки, мâли, стâр чôвек, дêчка смо трёбали пûстити. А он кâже: „Јâ тôг мâлог нîсам вîдно. Вîкни тî љëга.” Кад јâ вîкно љëга, а он кâже па тô је онâj стâри дëда.

А бîла дvâ Македónца с нâmа што су ѹшли са штрангљама да донесéмо мâло штâ нâjemo, бîло курзовине, слâме, сêна, штâ нâjemo. Кат смо нâкупили и дôкли а Каракашевић кâже: „Слûчај, отсат ѫеш у свâko мëсто йëni тî. Тî си гòри од Цîгана. Па, реко, нîje ни чûdo jâ сам са Цîганима ôдросто; и дâнас и ѡмâm на бâшти. Пîта он војнике: „А шtâ он љîма кâже кад ðde.” Каже: „Мî tô nê-znamo. Зnâte kâko он кâже? Каже: „Фâљен Йус с ôнда они свîj câ-љîm lêpo, a câ-nama nê.” Е, вîте, тô је тâ pôzdrav љîна. Свûgdi trëba da se snâjesh.

(Нови Сланкамен: Никола Клëшић, 1901, Хрват)

*

Четрнâjste gôdine kad je zâratilo ônda smo izâzli câ-salaša kûhi. Jâ sam ôco четрнâjstog ôktobra четрнâjste gôdine. Ônda sam nâruko u Šosièk. Tâmo sam bîjo ôsam dâna i tâmo smo u cîvîlju vêjkballi. Ônda sam ôco u Hâjvarađ. Tâmo mi je kâder bîo. Tâmo smo ônda ôčili. Bîo je i Šôka Lûčić sâ-mnom zâjedno iz Stârog Slânkamena. Tâmo smo se ônda ôbûkli, dôbili unîiformu, vêjkballi rôgrûtsku vêjku i kat sam naûchiu pûzati ônda sam ôco na frônt. И тâmo smo bîli na frôntu. Бîo sam u Karpâtima, pêtnâjste gôdine u Gâlijiji, a Rûsi su ônda veñ bîli u Maçarskoj. Ônda je pôsle vojska ôdariila i krénuila i nâpolje, isterali Rûse. Ônda smo izâzli u rôzêrpu mâlo dvê nêdejje bûdêm kao na ôdmoru ônda ôpët u frônt. Тако да sam u Karpâtima, pêtnâjste gôdine prêsêbo, nôkti mi otplati sa dêscne hôge i ônda sam ôco u bôlnicu u Ŧêr. Бîo sam prôvo u Mîškolcu ôsam dâna u barâkama. Nîsam môgo da dôbijem mësta. Dôjem u Lêmberg. Тâmo sam bîjo dvâdeset dâna. Ônda iz Lêmberga za Pêštu smo trëbali za bôlnicu. Ка смо dôcli u Pêštu (кат се нâkupi trañsport ônda šâlju) nêma mësta. Даj ônda u Ŧêr. Тâmo sam trij mëseca bîo od nogu. Jâ dvâmo zdrâv, samo cîpelne nêmoš obutri. Јâ sam s frônta dôczo bôs. Сat su mi izrâsli nôkti i nêmam jâ da osceham bôlove kâke, rebojmu nit nîšta. Сmrzâvali se vojnici u Karpâtima pêtnâjste gôdine. Drôvo pûça od zîme. Тrij mëseca sam bîjo u Ŧêru u bôlnicu ônda ūshêm se kûhi ôd-doktora. Каже: „Nê-mожемо te pûstiti kat se nê-moš obutri.” Нê-mogu da obujem cîpelu ni sandaljetu. Каже и nê-smême pûstiti. Чëx bio dôktor. И ônda me pôsle pûziti dvê nêdejje u kâdar u Hâjvarađ. Pa bîo sam skôro mëseç dâna. Кат се nâkupi trañsport övi koj su prêzdravili i ônda i vôdim tâmo u kômându, rôgimentu pa i prêdam i ônda ôpët jâdêm nâttrag. Е ônda sam pôsle dôšo ôdâtle na ôsam dâna na ūrlab. Tû su öni držali žîvinu, zêcovе. Сat kô he da îde kûhi na ūrlab môže ôsam dâna, al môraš dôneti râne, jel jêchma, jel žîjta, jel kûrûza, shtâ bîlo; od pêtnâjst kîla mâňe nîsî smêo dôneti. Шtâ sâd da radim? Јâ sam sîroma; nêmam zêmљe . . . A prôvo su kâzli kô jma zêmљe od pêt jûtâra gôre tâj da ištûpi; ônda he tâj dobiti kao ūrlab. A jâ lâjhem. Nêmam zêmљe nîšta. Каже: „Kôlko imâš zêmљe?” Рêko: „Imâm pêt jûtâra.” A nêmam nîšta. Каже: „Mî nêmo pîtati kôd-opštine kô jma, a kô nêma tâj he biti još zâtvorен.” Јâ sam sat kâzo jel nê-mogu jëni kûhi aco nêmam. И кат sam jâ kâzo tô, öni pûste mëne. Јâ dôšo kûhi. Sîroma. Nêmam. Nâs trij brâta; dva kôt-kûhe, jâ sam stâriji u vojski. Dôjhe moja mati kûpi tû od deda-Râdivoja jêchma pêtnâjst kîla. И jâ tô odnêsêm. Кат sam jâ tô ôndan tâmo, ôma upišce. Al môraš na vrême stîhi; ôsam dâna s pûtom. Кат sam dôšo tâmo ôma nâ-kantarp mëru kôliko je kô dôno i ôma se prâvi ūrlab na jöš dvaјs jêdân dâni. Pônovo jâ dôjhem na dvaјs jêdân dâni. Кад jâ dôšo tû kûhi, baba-Kâta nêka Cêđina, Stîpina mati kâje: „Glê, kâje, Ivan, tî veñ dôšo (drugi pût) bîo si na ôsam dâna, a mój Stîpa jma źešnajst jûtâra zêmљe na nîje môgo dôhi. Е, rekо, baba-Kâto, vâš je sîn kod dôktora on je dâjje od frônta.

(Нови Сланкамен: Јван Самârçijja, 1894, Хрват)

*

(1) Прво је дошла свёкрува. Кад је свёкрува дошла, ја сам била с младожењом, било эймско добра, на леду (2) Дай с била? (1) На леду пред Вукашинчеви пенцери. Тоциљала се. Нисам имала пуни деветнаест.

И онда кад је она Ката дошла, снага ми каже: „Ајде Родићена Секо дошла нина-Бујка. А шта ће нина-Бујка? Па шта ја знам. Каже, ајде дошће и деда-Илија, њен отац. Кат сам ја упала унутра, а моя мајти зинула на мени; каже: „Што си казала да дођу?” Та дил сам казала. Она била жеши . . . дојала се . . . она била сиромашца. Свёкрува, она је била сиромашца па се дојала да ме нећеду дајти. И ондака ајда сад, даривала је она мени. И кад је прошло двадесет дана моји усели на мени да ја тобе повратим, да не-пођем. А ја кажем: „Ја, не-смеш сад повратити, шта он може створити садом уколу? Да ме осрэмоти и тако штогодена. Шта сам ондака?” И тајко су најправили сватове. Била зима. Знаш како је снег био, двадесет метара.(2) Ја ишо код-ње у кртане. Кртана тобе је кад се увече јде код дјевојачке куће. Сутрадан долази младожења и кум, кртана. И онда најправили смо сватове. Деда знаш колико сам ја прво сватова? Стот пет, а имам сам двадесет година кат сам се ожењио. Нисам било у Белегишу сватова да нисам ме звao: „Е, ајде да возиш обог, оног. Ајде у кртана, ајде.” Тобе су кртана увече код дјевојачке куће. Онда ти кртани носе јел обвцу јели брава, јел тако, како код љима. Код тебе најсмо донели . . . Донели су ћурка једног. Ево, ми смо женили јунука, кишта нас дјавац милиона.

(1) Вејрила сам се тобе кат су дошли као да ме венчају. Онда после на неДЕЛЬ дана су прајвили као прстен што се сад каже. Онда су дошли на двоји коли по мени, мајти и његова сестра и тетка и његова родбина, као тобе је било рођеније. Ту су седили цељу носи и онда сутрадан смо и дојратили. Тобе зове јабука. Онда смо дошли кући. Ту код-ње. Ту смо били. Спремили су нешто да се једе и мало смо седили и дошли-смо кући. Онда смо чекали до сватова. Две неДЕЉЕ, три најдуже, онда сватови. И ондака сам дошли.

Тобе јутро ја сам се обукла и доочекала сватове. Онда су посреща зиме носиле беле аљине, свилу ќону.

До сватова тајко-је био снег да ми је мјух био као нека попиља. Што нисам имао оца треће је да јде у Пазуву у суд да му довери да се може да венча. Никола моро ќики у суд да му се довери. И кад је дошо он, тобе јутро падо снег и сонице нису могле да иду. Кад је дошо до поле он каже: „Знаш шта је Ђоко, ми не-можемо отићи до Пазуве. Колико-се сустали скоро дојде, а шта мислиш до-Пазуве. Добро Буду, даћеш ми за Ђурђевдан једно јагње и ствар у ређу.

И тај дан пада снег, а после окрено јутро да сам ја ишла у венчаницу до цркве. Сунце сијало тај дан, а снег се бели. Венчала сам се и дошли кући код мого оца. Ту је био руčак и онда смо јошли код младожење.

(2) Знаш како су кадгод женили мјома? Доведу га од овације . . . чујо до двадесет година обвце. И само му кажу ти ћеш дјевојка. Слушај Вујко, најчеша стрина-Даница из Крњешевача она ниси ни знала Стева, ни Стева љуб. Били гајде и љени и љегови. Љегов деда каже: „Имај јунуку да га женим. И они је даривали и кад је јабука ондака је тек Стева ишо. А он био глават па мали, био њијорок. Само да вам кажем једно. Ти мији да је тобе је било ко сад, обе моде. Онда од комиције, рођака дад бујиду, дад гуњаџа. Није имао ни тај одела. Нито ти нико ни замеро. А сад, бога ти, има пет пари одела, а сад трећа кат се венчана мора јмати шеш. Је ли вјидиц ти сад? Е маж брајко! Маж појзнат је дјевојку и онда тајко рођитељи питају да ли ће да дати. Дай ћи ти да се договориш са дјевојком. Тобе је ретко било. Сад је обрнуто, ђеш, нђеш, морац. Онда се тобе гледало јел иш честите куће, из фамилије добре па и да је вредна. Онда кад је устане јутру да чисти сокак мјеллом є, тај је вредна. Тобе се ценило онда.

*

(1) Па прије тоба смо ми били момци и дебојке није било као саде да тоба сада пунога дуга зажедно и причјају овас, тоба било срамота толико јаки је-шор. И онда најемо-се ми једно веће у шору и онда он мени каже: „Знаш” шта јаки сам мислио да се жењим па јак ти се удај заж-мене.“ Пак, рече, не-зnam док јаки мое пита шта ћеше моя речи на-тоба. И најшта. Тоба је била најдеса. Када дође он кући... После тоба најкако најсам јак тоба ни гледала баш толико на-шор. Када у че-твртак ми се опет састанемо, а јаки кажем па одобрili су моји може да буде. И она тоба било... прије се пешкир најсио дово све-кви, у суботу она дошла по пешкир. А тоба већ најсно време, тоба било већ прет Светог Андрију, тоба је пред двајз дебоје саде, зната. Онда тоба је већ било најсно време, наје се могло ни трпит да се највисти, јел тоба било само четрнаест дана до Светог Андрије до задњег рока. Па је-цркви се највистимо. Али после се је-цркви наје могло већати у Адвент, већ само до Адвента, знаше. Адвент-је од двадесет дебојета до Божића. Тоба су ти дана. Онда најма сватбова. Четири најдеса нај-буде сватбова. А ми баш тели онда. И онда тајко ми јома ће бити пешкири. Е, каже, за после Божића да оставимо најможе, његова сна била у другом стању она-ће као родити о Божићу, и родила је ѡ-Триј краља, наје она мали онда бити ани-ћбула. Тоба је она што јде нуз домаћина, она две што иду што певају. Можда тоба код-вас и наје тајко. Е, онда, каже, једе у суботу ће бити пешкири. И био пешкир у суботу. И јак таја три дана спремим пешкир. Нисам јак имала ни спремит пешкир. Били смо ми доста и млади. Он седамнаест година завршио и узо осамнаесту, а тајко јака. Параји смо па смо једнанко. Јака исечем најеке шлијнге с мое поњаве и најправим пешкир и брж брж да тоба стигне, најмам времена да шлијнгам и она овас... Тоба је било у суботу, у понедељак она ипчили купит руво за већчаше, а у други понедељак она су били сватбови. Тоба је за осам дана мали речи било. И-онда она у че-твртак колачаре ми донеле колаче. Ето, пра-во-се најсмо ни знали кат смо се јузели. Параји пута смо диванили. Ал тој све-дно смо јуспели у животу. Вите шта смо најправили и златно већчаше. Сат смо брдье били упознати па смо мало брдье добили. Био млад, висок, леп, а наје нај-сада лош ёто. Ето дваја три пута диванили до већчаше.

(2) Јака се са-дројма зажављо, на-пријер. Али наје тоба било ве-рно најко да је морам ју-зети. Од-ове код-оне и тајко... им-од-сам јак нај-виде дебојака.

(1) И знала-сам и најсам, али јак углјавном најсам смела јаки је-шор, таја моя тоба строго брајио и најсам ју-веће... Нака тоба прије било. Сада ју-вече дебојке иду је-шор када су прије дебојке спавале. Сада у осам сати излазу на-улицу, а прије тоба... Код мояј-је овако било. Када се прва све-ћа запали, када ви-дим да најко запали јома да до-ћем кући. И најсам смела ви-ще излазити најкако.

Ту на друму ту је било ше-тјање од друма д-ове куће а брдье на пријер д-цркве. Тоба је било тајо. А је-бо боба на пријер тоба ка-ко-је снег тоба су се момци и дебојке са-кали. Било је брдье, мали касти, разонода нега-деса.

Боже ка-д је тоба било ти по-слил и нај-пантим. Ако је за дебојке онда прво до-ђу дебојске.

Првоб-су дошли ја-зјатра на облач-ење. Дође ч-ауш и д-вер. Ч-ауш је онда што дар приказива. Он дођије пешкир и домаћин дођије. Он нај има оца али био му је брат. Онда тајо продају младу. Још ја-зјатра ме прода ли. Тоба домаћин плажа младу. Онда дођије доручак па иду кући. Онда после дође сватбови сви, а д-вер остане да чува младу. А д-вер има да чува младу. Јака стојија па ч-екам. Нај-могу ни седити кат са... Дођијем онда и ч-арапе и ципеле н-ове, тоба све-ћар купи, овас сукњу свилену и реку и овас све-по-реду од гла-ве до пете обу-ће-се. На гла-ви ве-нац сам јомала. Ми смо имали готово плетеницу па смо м-тали.

Нај-могу се-сти зато што смо шијроке сукње најсили па јаштирано доље јнтероци и подрж. Па подрж прво дође па јнтерок један па дружи. Подрж тоба је овако најшири-г-ано здрво широко онда нај-дође још јнтерок мали па ве-лики. Ве-лики горе шириј онда доље мало јужи. Да, тоба све-ћар сукњу дође онда горе сукња. Онда се још ка-дгод најсили ре-кли. Тоба је ве-ћана јспомена. Прет п-дне око један-јест сати онда се до-мо ве-ћат онда се врату код дебојке ди бу-де ру-ћак за сватбове и једне и друже. Онда кад ручамо онда око једно три ч-етири сати дар се приказива дебојачка рођбина само. И онда дебојка се опрашта и полази. Онда дође бде. Онда бде опет бу-де ве-ћ-ра.

Главно весеље је код мёнка, јел он дòводи рàдина сёби, а код дèвòјке бùде жàлост, тàм трèба да плач'у кад је изводу нàполе. Кад дòбеш прèт-кућу па кàже тàмо стेри плàтно, пèвају . . . Па, да пèвало се прије. И онда по-плàтну сам ишца прије унùтра. Свèкra-ми дàла лепу нòву лèвску пољаву, ўправо от скалина ме вòдила ўправо ј-собу на плàтну. . .

Анц'èбуле тò бùду нàјрођеније, али трèба да бùду по рéду ўдàне. Којè-су анц'èбуле тè йдù са-домàћином и двê једна с једне стрane дрùга з дрùгë. Онe весèлу-се, пèвају. Онe вòду домàћина. Кùмови иду за млàденицима. Чáја ўправља са сватовима и зòве ў-сватове. Тàј дàр приkáziva. А домàћин кад идè кùни онда пред свирá'е рàспàли, онда-је иштово, е онда-је њèгова прàва, домàћин и тè анц'èбуле. Е тò онда. А кùмови и млàденици идù, а чáја обилази около, прàвий рéд. Онда-се свирало у тàмбуре.

Идù прòво код кумóв по краваље, пùне кóрпе колáч'a кùмови донèсù. Ето пùна кóрпа колáч'a сítин тò се зòве краваље. Онда дòђу и кùме на вèч'еру. А зà-дàна бùду сáми кùмови бес кùм. Онда се вèч'ера. Онда после вèч'ере долази дàр. Приkáziva прòво дèвòјka рòдбини. Онда се приказáвали сам лещкíр. Свâko кò је рòд дòбије пèшкír, а онда рòдбина опе дèвòјke дà неко нòвàца неко рòбе кàо и сàдè йстo. Е онда кад се дàр прèђe онда се тì краваљи ôтвору и тì се кóлачи порéдају по цéлом стòлу, јел прије-се нàсу пèкли слàткij за-сватове, само ў-кисело тисто. Е онда тè кумóвске кóрбе се разложу, пòрèда се свýма сватовима да једу тì колáч'a и онда кат се појдеру тì крав лji онда дòлази цíпела-се мûнга. А онда је бýло нè сàмо . . . Свâki је мòмак на прýмер ил неко мòро дòнèти тèпсíјu и онда су тò краваљи нàвий. Е сàд òни имају колáч'a и испèкú пíjle, обично пíjle ил некшta, кòкошку, штà бýло. Нè сàмо колáч'e. Тò обично бùде нèка жàвийника. Тò се зòве краваље, сам тò су бýли мàли краваљи што мòмци донèсу, ал кùмови донèсù кóрпе. Бùде пèч'ена гùска унùтра, а гòре сítини колáч'a пùна кóрпа узвràтта.

Ònда трèba мlàда да їгрà. Плàти кùм да кùма їгрà сà-ч'аушом. Кад òна стìгне, нèма цíпеле; украду јој цíпелу. Однèс-ти цíпелу тò тåко онда се тràжki цíпела. Онай н-онòг ubèdi, онай на-онòг, свâko мòра плàтити. Плàhaju свý rèdom док нè-нàђu цíпелу. Е кат се једàрèd ў-неког прòнàђe цíпела онда се їграју кéтуши. Онда кат се тì кéтуши одијграју онда иду спàвати, а остали сватови се весèлу дò-ујутру и онда још се кùмови прàтили кàдгод кùни. Млàденици имају једну посебну сòбу ди иду спàвати. Мй смо имали вајáте прије. Тàмо је бýlo вàјàt di смo дàнас бýli. Тò смo мй порушили. Тò смo мй сàд нèку гòдину нàправили нòва оделéњa, а тò је бýlo гòре грède па дàске, нàj tò бýlo лèпо кàо сàдè. Сàт свâka мlàda дòбије лепу сòбу, а онда дòбијеш вàјàt па и тò нàма је бýlo онда лèpo. Мй тàm спàvamo. Па мй смо бýli zàдовòљni с-òтим. Нèка врàта бýla тràљava увати се ђије по-нама, а унùтра нàје нàма зýма, а сàдè још код врýkè фùрума на кàжемо да нам је лàдно.

Кéтуши је їгра ў-двојe. Jâ plâham da вîj na прýmer їgrâte. Онда ak вîj nèhejete їgrati na прýmer онда jâ plâham da jâ їgrâm. A jâ plâham da тì їgrâi тò се . . . nàдmetâњe бýlo је. Тì нòвци идù мlàденицима. Па нèhemо вàлда їgrati ч'абе. Мòra дòбити плàту. Јујутру ч'аущ дòђe да нас бùди. Бùди, лùna на вратá да се дàйтñemo или пùшком пùкne тåко дàвàt. Онда се мй дàйтñemo, ч'аущ дàм пèшkír зато што нас је прòбùдио и онда идèm да me pòvèжу, повézali me онда. А после смo нòсили плètènici онда после смo pòvèžene. Ишc te smo спрva голòglave. Удàне су бývalе pòvèzane a dèvòjkе су се ч'èшljale u плètènicе.

Прòво јутро је још бýlo тì тùхи rèdùši и којèшta màlo . . . помéла-sam тòboже nà-улицi koboјagi. Ал кат смo остали сáми онда сам дòбила mètlu, тåko mi свèkra rèkla: мòj је rèd, a aко је ў-куhi прòљavo тò је snajina sramòta. Ал aко дòђu gòsti pa ў-kuhi nèma rùčka тò nàje snajina sramòta veñ свèkriwina. Онда трèba da се брñne штà he се pòjesti. A kôd-nàsc sàmo da ch'istimо и онда се krèč'ilo, подmazayalo nàtò прије бýlo da се бrysalо као сàdè. Бýlo је svùdà zèmљa па mòraш pòdmazay.

Ўјутру кад мlàda устане, она mètë сòbu e онда òni остали што су остали цéло јутро и òvo и òno и свâkij који штà òna mètë, a òvi bâcaju nòvci. Èto, kàже, nàsi dòbro pomèla. Кад bâce dròvo онда трèba mlàda da dàgñe, aко nè-dàgñe тò dròvo, kàже, бýke lènčina, lèna se sàgniti, a kад dàgñe dròvo, e kàже, dòbrà-je vrédnia јe, vîš nàje prekorá'ila преко ќèga veñ ga je eto dàgla.

Ја сам и-ёклала и рàсплита и ткала. Онда је се ткало кат сам ја била млада. Сваку зйму се тка. Онда смо ми још носили беле кòшуље па рàсплитали и крòили од отог ткानог што ткамо. Онда се таќо још носило. На платну дноме што ткаам вадим жијце . . . па сад на прýмер се толеда, али тоб још малко дрùкчије само углàвном тоб све се по-жици ради, вýку-се жијце ис платна и онда се заплије тоб па да буде као неки украс тоб. Извýку-се жијце, прàву се сйтне кòцкице. Тоб је толедо. Сад се толедира, а прије смо ми рàсплитали. Дрùкчије је опет рàсплит од ћвога, само ћвога је изумрло вијце се не-рàсплиће. Па како се рàсплиће? Исто се повуку таќо жијце, неко три неко ч'тири вата па рàсплиће. Ето доће сутра код-нас па ћу вам ја покаст како-је тоб ручни рад. Како вам сад тоб могу речи, објаснити кад ви тоб нисте видли. У вајем крају мòжда таќо се нийе ни радило. Или је ако се прије радило изумрло је па се сад углàвном н-эна.

Прво саcсичем на мосуре пàмук па онда оснујем. Па онда кад оснујем онда на-вијем. Онда лепо увèдем тоб у ните па у брдо и најместим стàтиве и онда јмам ч'унак и промаљам лево-десно и ткаам. Па ткала сам и прости, па ткала сам и уснijано, па ткала сам и ћилиме и свега. И сад ено ткаам ми кàжемо трпезник што мётнемо на кревет. Па доће па ћу вам сутра показати. У-нас, код-мене је прàво сèљачки спрè-мита соба па ћете видити ето све.

(Гибарац: 1. Љубица и 2. Адам Жебић, 1914, Хрвати)

*

Ми нисмо имали овáца. У мòјој кùхи нийе било овáца. Крàва-смо имали. Па штà се ради? Ето, крàва мòра да се очисти испод-ње; мòраш лепо, чисто да мётеш, чисту слàму, да се прòstre; прòstre се слàма испо тиј крàва и ондак, на прýмер, мò-раш да је даш њен оброк, даш јој кùрузно бràши или рёпа се насéче, док је било рёпе, и ондак је најојши и онда идеш па се мýзе у вèдрицу. Да, нийе се кàзла мùлица него вèдрица. С отим млеком се носило у млèкару; и од отог млека у тој млèкари, таќо је било кат сам ја била, прàвио се сир, прàвио се сир; кàјмак се скидо, знáш, па су прàвили онјай дрùги сир, нийе био онјай лепи сир, прàви, нега онјай тврđaj, бщтреј сир. Мòји кат су прàвили они су прàвили овáко подлìвали; обично мётли сáми; киселило се млеко само по сèби и онда су они прàвили таќо тај кисели сир. Тоб је био кисели сир. Па јима кò је прàвио, кò је подлìво, знáш кàко? Онда се нийе знáло за тоб сирјште него су жèне кат закољу живијче, скинéду оно са-жèлуца, ону кòжу, знáш? и мётеду тудена мालо квáца и мётеду мालо сòли и таќо тоб стóи па се тоб ўки-сели и онда се тоб сипало ј-то млеко, стóи једно двáдесет и чèтири сáта па се тоб мालо ўки-сели таќо на-тòплим дàнима и ондак се тоб мëте, ўмлàчи се млеко кат се помузе крàва и ондак се мëте тоб сирјште и таќо се ѹсири тоб млеко и ондак-се прàви тај сир. А кàдгода су стàри исто прàвили сир, па су га у кàчице сòлили и тај сир се нийе отваро до Вèликог пèтка. Тај буде слàн, лèп, мастан и слàн, ј-криjше. Из сира се одваја сùрутка. Сир се сипа у кесу. Ми смо онда имали кесе. Сàшије се лепа кеса од бëлог платна и онда се у тес кëсче тај сир, тоб млеко на прýмер, и мëте се и цëди се и сù-рутка оде дòле, а сир остане ѹ-кеси.

Ја свёкрув нисам ни имала. Ја сам дошла за деда-Стипу óдена. Мòја је свёкрува била ёбашка, свёкар исто таќо, а ја сам дошла óдена и сáма сам жијила. Само сам, јер мòрам да кàжем, имала тèтку, та ми је била бòг и бatinia кò и дàнас. Ето ти. Да ти опишем све кàко је. Њу сам мòрала слùшати. Он нийе имо Ѱица, мòш кàсти нийе имо мàтере ъегове, осто је гòдину ј-по од мàтере и онда су га дне превàтиле и он је ъиј слùшо и ја сам мòрала да и слùшам. И све до дàнас мòш кàсти мòрам да и слùшам. Жијава је. Ју, фáла Бòгу, деведесет има гòдина баба-Тéрза најца. Кò ни адвòкат јој нийе рàван. Тек би она могла да прýча. Ишлá-сам кат сам-била млада, ишлá-сам у ѡутурицу на пùстару, кòпала кùрузе. Прва кòпња, друѓа кòпња и трèха; таќо је кàд-гот се кòпalo; и трèха кòпња, зàгрhање. Ето, таќо је онда било.

Е, па јëсам, ѹцла сам и за машином, вршила. Па јдем, свако јутро ѹстанем у двà сáта, са дрùштвом сам ѹцла, ѹво тубо Голубинцима и вршили смо до једанадес сáти некад нас ѹвати и двáнајс, па доћемо кùхи па отспàвамо само двà сáта и доће

тô дрûштво и сâмо лûпи на-пêнцер — Ајде, ўстай! и тô је бýла и пëсма, тô је бýло весеље, тû је бýло ћаље и нîкком нîје бýло тèшко, нîккоме, свî вëсели. А мëне нîкко дâнас нêће да слûща, кâж — Кô те шîща, кâже; кô те пîта штâ, нè-слуша те нîкко нîштa; ћûт па рâди ак тi је побоља, ако нîје каже остави. Е, тâko вîдиш тô је. - Е сâ ћû тi јâ касти кôје врûсте кûрûза, кôлко јâ знâm. Бîо-јe нëки златни зûбân, па је бýlo нëки лâђевац и бôли стôданац. Е, сâ(д) дâ л је јôш кôји бýo нè-могу да се сëтим. А жîтia је, бýла она рâжуљa, чистина, бânkut, и сâд нè-зnam дâ л је јôш нêщто бýlo, тô нè-зnam, нè-зnam. Сëјала се јôш рëпа, кравијa, ћeћerна. Нîсmo дrûgo мî нîшta, жîтio, кûrûze, сûncuрукт, тô је одувек, дабоме, тô је отkâko je постојalo. И онда штâ smo, пâприку, зéлен, кûpus; па на прíмер, тô-се свë рâдило, тô се свë рâдило.

Тâ љëгова жëна је Џиганка. Он је ўмро је л знâš? Мóсијe, зîмус, пâо је у кâнал и тâko се укôчио. Па нîје ни бýlo тôliko ни пijan neg је, он, мнogo је он и рâдио a и обôлио је знâš. Жîви ѡимa лêpo дêцу својu. Јимa трôje дêce с љîmе. Јимa сîна сâd је већ u Армијu отiшцо. Јимa цûрицу вîлиku, јâ мîслim. Е, Ђûra је u . . . u Мîтровици је он бýlo. Он је бýlo u Мîтровици, бýlo је он и u Нêмачкоj, a сâd јâ mîslim da су они u Нôвom Сâdu, он и љëгова мамa-Љûba. Е, знâš kâko. Нîсу рôђene, је л от стрîчeva је л д-тетâka, сâ ћu тi слâgati. Овај бýlo је рâtno стâje. Овај tâmo је бýlo сирôtiňa је l да и бýlo је lôšo ў-tôj Bôsnia odâkla је, iz Lîke, nè-зnam nî-jâ. И кад је она онda dôšla тû и râdila је kod ôte sëstre na prímer, a Grûja bezôbrâzân. Ова iшla жëna râdila, òva ostaјala kôt-kuhe i-on i љû tâko preddobio i poâle se naâšlo dëte је l, i шtâ hë cât kat se naâšlo dëte òva sëstra љêna nî se niâ luâtila. Жîvеле su zâjedno oni ôpët i odränili i tôg, љênon sîna. Kâже: шtâ mògu kad je on bezôbrâzân, kâže, ona je sîrôta i nè-za kûdâ-ћe i шtâ câ da joj râdim. Jâ znâm da je on bezôbrâzân. Зnâš шtâ kat smo sâd dôšli dôlté, kat trêba da ide da spâva, svâka je znâla kâ ћe kot koje spâvati. Na kôji krêvet mête kâiц tû ћe spâvati. A vêšto se on tripluta, ali nîje öko-vrâta neg ispod rûkû. Tô je on nêšto opêriso zâ-vrâtom. Kotôd òvaj Bîber, чika-Ђûka, он iшцо да се вëща, ѡимa dôsta gôdina, dvê gôdine kâko-je ўmro, kad je Tîta ўmro онda je й-он ўmro. Pa kâko kôd-љy ѡsh i sâd ѡimaju iz gônka lôtrâ tâko naâ-tavan da iđu i on sâd naâ-tavan, al ћe tû ôdma kod vrâta da se obesi pa da ga baba-Jelena mòjke vîditi da nè-visci dûgo, znâš? A poâno manîlu, nî poâno shtrâniku, neg manîlu. Kad-on zavézo öko-vrâta i gôre za pâjântu pa zâtêgo, ono manîlu se ôtkinula, on chovëchina býlo je l kô i tboj tâta, pa kruâpan pa nuz mërddevina ôde ўpravo dôle — ū, kâko sam pâo s mërddevina mògo sam se ubit — kâže. A têo da se vêša. A probô je tâko i Nîkola Doљanov, ali je on zâpravo probô onda. Dâ, onaj tâmo s ledjina што је, Nênu onu Jûrkoviču што ѡim a . . . Јva је ôde na hôšku žjavi. Nîkola je stârji, Јva je mlađi. Јva је ўmro, a Nîkola se obesio a Nîkola je tû u deda- Јve, ôde di je baba-Tîla Bûnkeliha býla, є-tôj kûhi, tû je Nîkola kûpi. Znâš da se i baba-Tîla obesila kod љêne Kâje u Oséku i tô dî? o pénçer. On je u Zemlînu. Oženio se on i žjive câm.

Е, јao, јâ ћu бýti gôra neg ona bâba. Јa i tvoja Vêlinika, mî-smo býli dôbro vrâgovî u ôno vrême. Hâc dvê smo býle . . . Aјde da prîcham, aјde. Е, сâ ћu da prîcham kô ona bâba. Kat sam býla mlađa dêvôjka, sîrôta sam býla, al sam býla lêpa i dopâd-љiva. Svâkom sam se dôpala. Tô nè-lajkem. Tô je tâko býlo. Je l Râda dôlazio da vîdi mlađu na kâpiju kadrôd svînje têra on ūvæk môra da stâne na mòju kâpiju da glêdi mlađu. Dôšla sam ôdena u prêlo kod moje têtke, jêdne zîme, i tû-се ћuvêgija naâšo i pîta me na igrânnki da se ūdâm za љêga. A, јâ kâjkem nê-bi têla ѡsh, mlađa sam, шtâ mi je sedâmnašt gôdina. Sëstra mi se ūdâla prije gôdînu dâna, sîrôta-sam, nîšta nêmam spreme, што је býlo to je mâma љođ dâla, a јâ nêmam nîšta. A on mëni kâže: — Pa dôbro, ako nêmash, nêmash. Што nêmash kûpihem, râdihem pa hemo imati. A јâ jêdno vêche tâko sam mu rësla, drûgo vêche, kat smo býli na igrânnki na ulici, a on kâže: — Jësi se preستila? A јâ kâjkem: — Idêm kûhi, rekô, za Slânkamen, a tî ako ôkesh, imam tâtu, imam mâmum, a tî lêpo se spremi u sûbotu pa dôbi pa pîtaj. A, a dâ l ћedu ti dâti? — Pa, јâ ako mi nè-daju, dôbro ako nè-budêdu dâli tî sh pobèhi. Pa јâ sam na-to opñûtala. Jâ mîslim kô prâva udâvachâ, prôsici dôlazu sûbotom, kadr-jâ a-ônno prôsici još petkem. Dôbë tî prâvo jêdan tâmo môj momak što je býlo, pa dôbë on kod љêga. Aјde da idêmo po dêvôjku, kâže, po-kôju, kâže, po Fîjalinu. Jû, kâže, tî je moja dêvôjka. Nè-pitam jâ têbe je-l ona tvoja jâ ôdu da tî mëne tâmo vîdishi, pa ako ôkesh, ôkesh, ako nê, nê. I naâprê poščalju љëgova tâtu i on dôje i vîche moga tâtu: — Stêvo, Stêvo, izâhi. Môj tâta býlo bôlestan, izâhem jâ, kat sam izâzpla, kô je? aјdete unûtra. Ÿje on çonek unûtra. Cëo pa prîcha, prîcha, tek jêdarped kâje: — Stêvo, kâže, a oni

ћеду доћи њай двојица после, каже, знаш ти шта сам ја дошо? Каже, нѣ-зnam, каже, Винко, кáзаћеш. Каже, је-л твоја дѣвојка била саđ у Голубинци, каже, у прслу. Каже, јесте. А ја се поплашила, отворенá-сам, брњава-сам, шта ја знам шта је било. Шта ће саđ да бўде? Каже, била је. Е, каже, дошо-је један момак и ђне твоју дѣвојку, ўгледо је. Таман што је он то рѣко вичеду на врату. Ја изађем. Каже, добро вѣче, добро вѣче. Ал је накупово ми поморѣнца, бомбона, а још пећке дошо из Голубинца до Сланкамена да га нико нї-не-зна да је дошо, знаш? Међутим, он каже, ёто каже, да л Ѯма ту каки човек, а ја се направила луда па кাজем нѣма. А, бѓга му, па кўд-је, отицо тај? А, ја се онда насмејем па кাজем. Реко, ту је чика-Винко. Па шта каже ђне-л бити шта? Па реко, тата нѣ-да. Сам ти кажи да ђеш. Е, дчин. Ако ти ђеш, нї то било ко саđ, а мој тата ће мѣне ѡватити па ће мѣне изгрѣвати, изударати, је л да. Нѣ-б ја тела касти. Ајд, ўђи униутра. Кат су јшли ўнутра, добро вѣче, добро вѣче, свиди-ми се леп јбло, јебо г(а) отац. Кад, каже, знаш што смо дошли? Мисмо дошли, каже, ёто, дну ваљу дѣвојку, и свиђа ми се. Мой тата каже: — Никако. Нѣ-може бити. Она је још млада, плუс тога ја сам чуо да је ти у Армију, како-ће она остati сама. Нѣх ја љхи ѿште ја ћу откázати. Тата каже нѣ-може до-јесени, нѣ-јесен, онда нѣ-кажем. А ја са-мо ћутим. Кат, нѣма нїшта и нѣма, а нѣ-смѣм да кажем да ђу. С ѓтим су они отишли а ја моју милошћу добрали нїсам, он ту милошћу, кад ја нїсам казва да ђу, он ту милошћу одно кѹни и пјутом је ваљда појо. Кад је тоб било једно трји нѣдеље, добрали саđ, ја сам била о Свјетој Марини нѣкако обвеđe а доћи ће саđ на ѡскрњију пост, прва нѣдеља. Дође ти ѡва баш Милета Ракуловог сестра знаш? па ѓдемо ми ис цркве, а ја љу виđim. Ау, реко, пријо кат си ти стигла? Па, каже, ёто саđ. Имам нѣшто да ти прїчам, а нїје ни била с љубим таќко латала, знаш? А ја кажем кажи ми дома. Нѣх, каже, док добрали, ў-коло. Та дома ми кажи нѣху мѡни руčат. И таќко ја прѣћем љуб. Знаш шта је, каже, поздравио те, каже, онај Стипа, а ја мислим који Стипа кад знам да су га сви звали Брјат. Ја нѣ-зnam да је он Стипа. Ја нѣ-зnam да је он Стипа. Знам да је он Брјат. И рѣко ми је да те поздравим и ако нѣ-будеш ти тела љи за љега нѣћe се ни жениш. А ја овако кажем: — Знаш шта? Каже ти љему прве нѣдеље ѡскрњијег поста нѣка он дође ја-ћу љхи. Ја сам тоб заборавила. Кад је дошли прва нѣдеља ѡскрњијег поста, он стиг. Први путь па нѣ-дају. Опет нѣ-дају, а он облиза испод пећцера, знаш, па глѣда, а ја спавала наћред ў-сби, али нѣ-смѣм-се појавити ту. Тата спава у кѹни и мама, нѣ-смѣм ја да се појавим. Кад је тоб опет дошла једна нѣдеља, а ја с љубом сестром нѣком што му је падала сестра нїсам се нїкад волила, она била старија од мѣне дѣвојка, па кат се почели ватати ў-коло, знаш? са-ћу ја ко млада, ја била млада, била отворена, била сам играчица, била сам... волели су ме сви, и гаџински мѡмци и сирдињски, дѣвојке исто таќко. Нї се ни једна од мѣне отпушгла. Кад ја дошли да се євратим до-ње, ка(д) засвирало ѕоко, она се лепо од мѣне отпусти. А ја кажем оним што је свиро, свирачу, шта да ја, реко, радим с довом? Шта ти мислиц, реко, она се од мѣне отпуштила. Матора, реко, дртина. А он каже: ...каже, оћ касти љ-то? — Та Ано, шта саđ зграби сукње, а љди се уврати, ја ћу опет да засвирам чарламу. Ў зграби сукње па јој подигни на-главу. Таќко и било. Он засвиро, ја ѳдем опет до-ње она се опет отпусти, а ја нї-пет нї-шест, зграбим па јој подигнем сукње. Сви су почели тапшати знаш и ударати и смѣјати се. Јицла сам ја и ў-општину на одговорност. Туѓила она мѣне. Кат смо ми дошли, а тај прѣседник био ў-опшгини кѡд-нас, па каже: — Ано, каже, шта је, каже, тоб било? А ја кажем, био нѣки чика-Мато Рукавилов, знаш шта је чика-Мато било? Она је мѣне осрамотила, дѣв-пута. Ја сам млада она је старија од мѣне и љуб криво што ја їграм с мѡмцима, а љуб нїко нѣћe. Па нїсам ја, реко, крива. Ја дођем једаред па се євратим до-ње, она се отпусти, ја дођем друѓи путь она се отпусти, ё, чеќај, а ја кажем чика-Пери, тај био свирач нѣки, чика-Пero, шта да радим ш љбом? Та, каже, зграби сукње, а кѡд-мене нїје звонило пѣт пута. Одједнаја, реко, зграбила и ја сам наđigla. Каже, знаш Ано, да-ћеш бйт крива, љићеш у затвор. Па, ако мѡрам љхи у затвор мбрам. Рѣска је л тоб таќко било? Каже: „Јесте“. Рѣска, ти си крива, ти си пାла. Ана нїје крива, нїси је трѣбала осрамотит. Кат-си-тй љу и она је тѣбе. Е, онда, мој Брјат, кат, већ тај човек кад је дошо по мѣне, добрали баш кѡд-ње, а ја и она не говоримо. Е, чујем ја, спрѣмам се, ја брѣнујем се, чеќиљам се, дотेरивам се д-идем ў-цркву, прве нѣдеље поста. Кад ја, Ано, Ано, кад ја виđim па тоб је Рѣска. Откуд она саđ да дође код мѣне? Изађем ја напоље, реко, шта је? Ђаде дошли су ми гости. Шта ја љам, реко, б-ти твЂи, дчин,

гостју јасне. Па дондје је онај мдак щто си тај касла да дђе, Стјапа. Кјики Стјапа, ја не-зnam за никаквог Стјапу. Из Голубинци. А, Брјат, реко. Па, реко, откад ко тёбе? Каже, ваљда је он мој рдј. Она је мени кудила пред-њим.

(Голубинци: Ана Гашпаревић, 1916, Хрватица)

*

(2) У поља штес јустанемо, п-ондак ј-шталу, прво јзвадимо ѡгризину јзвадимо, почистимо вјалов па дамо збоб, прекупре и ондак чистимо ѡшталу. Кад поју збоб бацимо мјало дјетельине па после кат поју дјетельину, једаред, дваред, ондак дамо тулузине да једу и ёто то нам је посо. (1) и вдје нјапојиш. (2) Сад мјамо појилице и пийу сами кад ѡхеду. А, некад ведра па вучемо воде ј-шталу да пийу. (1) Прен нјекад је та-ко биљо. Свје редом дјаје да је н-кајзу најпоји и зјатвори ѡшталу и йде најпоље, до поб-дне. (2) Па прен смо ѡамали кобје, краве, свиње, а сад ёто то кобје немам, а крава је ту и неки бик, двја трј јел кјат кјако, и свиње мјало и ёто то је. Па ѡама код ѡама овача дјаста. Ќама, ѡама овача. (1) Једјини ти јду по трави, а краве су свје везане, мјани. (2) Краве, тје како се отели па се веже док н-биде да се лјиферује ј-шгале. (1) И нји-е-им концентрат. (2) Сад је та-ко врёме. Од пролећа ѡтидуна да пасу и ј-јесен дђоју кујни. А мјузаре ти јди сваки дјан најпоље и јувече дђоју кујни да се мјузу. Мјузло се у ведрицу јел ведро, како коб. (1) Е, мј жени смо та-ко радиле у старо дјеба. Зјатра јуриши; прво се ѿмијеш, обучеш, онак љдеш у кујну, ложиш ј-пех, такозвана пех, фуруна, јзложиши, мјетеши, очистиши кромпир, мјетеши да се дјоручкује, вичеш кога ѡамаш, дјоручкујеш, сваки свој посо ради. Онда жени, мј новно спримамо ручак. Ако се пјере веш, пјермо веш, ако ѡтрпикамо, ѡтрпикамо; ј-тим нас прђе врёме, дђоје веће, сваки на своје мјесто спјава, тоб нас прђе цео дјан. Тоб да знаје и ви та-ко да радите. Јао, Вељко, срђе мјоје, се смје на бају. Неху да прйтам. Ју, па мјузла сам краву, па прајила си-ра, па мјлерам. Оперем руке и у ведрицу однесем, и ѡама и кад ме фури крава под-њу, ѡја. Било је свакојако. Е, ондак добјем унутра, процјелим мјеко. Прен нје било мјекаре, после је изашла мјекара, ондак код јуме јуме, код н-уме мјека прајимо сир. Подгјивамо, прајимо сирште од зубаче. Тоб се потопи у води па тоб кисне п-ондак тоб дђоје како кисело мјало, па с отим се прајимо сир. А послие је било да се купи у радњи, у продајници сирште. Е, ондак с отим. Ќама код јуме сир ѡамамо мј ј-кујни тројимо. Та-ко је било у старо врёме, а сад у ново свје нјусу у мјекару, немаш ни ти да јеши што си гајда од мјека, свје за дјинар. Па, ја ни не разумем се у сир. Ја га н-волим толико, али подгјивени сам волела, тај щто се подгјива, тај се јуреје мјло, као чобани што подгјиву, ако знаје, тоб се мјло јуреје па ондак се тај прељије, па се подкрије, па ондак се та-ко исече и тај сјуртка дђоје доле, а сир горе. Ондак мјетемо у цедило па се цеди и кат се осуши ондак сечемо на кришке па мјемо у чајброзе. А са(т) тоб нема. Ситни сир, тоб се зове квабрени. Тај се мјета на лђоне па се скйда мјлер, мј та-ко зовемо тоб, мјлер, а тамо . . . , а кјамак је друго. (У Србији) тамо се кљуа мјека па се скйда кјамак. (У Итебеју) а ово не-кувају па се скйда тај мјлер ондак се подгјреје тоб мјеко па се праји тај . . . опёт се јсцеди, па се праји тај сјатан сир, поквабрени, та-ко кјажеду. Краве кобје дјају дјаста мјека су фрјизјанке, ћајџецске, (2) мјекуша, (1) а мјекуша. Е, па како се немој туб купити н-може да се мјуз мјало сјесе ѡама. Тоб нисам чула. Ќама сам србјанку мјалу, али ѡамала је лепе сјесе, вељице, а ѡамала сам краву само тоб је трбјало и ведром да се даби ондак дабијеш пјуну ведрицу мјека. А сад немам нјаша. Ќама кобјашке и пјетла и ћурке и пјатке. (2) И н-треба нјашта. (1) Немам ни свињу. (2) И н-треба нјашта. (1) Еј, дјецо, дјецо, тешко је кад јућем прво ј-шталу, а даље да н-притам. Како ја дјориши ѡамам. Он и нема. Он ѡама две кујне, али нема што ја ѡамам дјориши и башту (2) вељико дјориши. (1) Е, сад добр-је. Преживила сам свакојако, али добр-је. Сад нек жији мјало свјет па нек тоб . . . ал н-хеду. Сад ѡама у продајници и мјеко ј-теб како се каже, па ѡама и филоване пјатрике и ни н-зnam. И дјанас н-зnam дјиј су звекири са серсана, ѡама свашта. Видла сам сјесе да је брјен н- . . . н- могу д-идем на таван дјоркије, него вјатам се за пјатак, па сам видила да је брјен сјесе дјане, нјеши ни обешен. (2) Н-треба сад гјотово. (1) Ал нек стоји, (2) и-шише леба. (1) Ёто дђе врёме мјожда ће се и преокрнјути. За-нас н-ће, али за мјале . . . да с ти останеш бес кобја, да ти останеш бес овача, да ти останеш бес свињчета. Сад ни н-рјану. Мј смо ранили, на-с дјоје смо биљи, по пјетнајс, по дјајесет. Ен мјож да дђојеш да вјидите и оборе и та-ко вјалове и ј-шупу и пот котрку. Свје тоб пусто сад, а н-само код мени, ёт сад мј смо на-с дјоје. Ёто он већ н-рјан свиње. Рани за њега и ако

ћеш да откине да продац једно двâ. А мјој се дёда борио, ранио, једно двâ зáкољсмо, а петнајс-шеснајс лиферујемо. (2) Е, па дёбије се нобици, а тог ѡубрета трëба ѹвек. (1) Само да није нôваца мљо би лâкше живили. (2) Ќима и остане, и остане. (1) Остане још како ће остати. Само ја би да сам мâло млађа, ал стаѓа сам вëћ, бар једно десетак година, ал нêће бити. Свë тò прôђе макаријако. Јеси слободна? да ме извêдеш мâло да пропштам, от кат сам сёла нисам устала. Ја сам бýла дôбар ћак кат сам бýла дёре, а једна ђимала стô лâнаца земље и ђимала двë кћери и двâ сîна. Па љёна ћерка већ је бýла јшколована, само шêс разреда, а дôшо један, ондак се звали писари, у општину а у дно врёме петосто хîльада форинти ѹ тò је бýло здрâво вëлико, па ни тај писар није тèо д-ѹзме ѡену ћер, а љма и намештај и штрафтер. А она кâже мјој матери: „Ћујеш, Јуло, Јулика се звала, вòди тî Збрку кûни па јој обеси нîзâљку па је пôдај за пào-рина па кат сёдне на-кола нек свâки погледи. Глë, мјој Катица нêће је ни Лампич што је писар. А мјој мати ме поновила и мјој отац и за пешу и кûни. А одвëли ме у Зрењанин да се упїшем ѿ-школу. Тako је учитељ нарепдио сâмо да ме дâду дâље. Па да сам бâла мâкар нêшто, ал ђће мјој мати нîзâљку па да сёднем на-кола па да ме вîду, бôгата пâоркиња. Бâље сâд ђве што ѹчу и за пâоркиње. (2) Пропшло је тô. Готово је тô. (1) А ондак је бýло у мјоје врёме, кат сам бýла девојка, позориште, па тako мâло бôљи мòмци који су мâло нâчитани па и сёљанке, а ћиграло је пòзориште. Залайда се звала тâ Тûркиња, па кâо трëбало је да је тako која је и нâчитана и да ѹме да приреди тô. А они мèне звали. Јај, мјој отац кад је чуо: „Шта, каже, да ђеш тâmo да те зâгледају? Нê! Сâмо мотику. Тako је онда бýло, а дâнас нêће нико мотику. Кâзо је пòкјени Пийлић, тî љёга знâš, он је вîше своје ћуди, а љёгова ћерка мâло тêже ѹчила. А он кâже љб: „Јел да ѹчиши јел ако нêће политехника дно ће мотоматика. Мотика да бûде математика. Е, она после кад је вîдла да није шâла она зâпела и из-ѹчила је. Сâт су у Зрењанину. Она је ѻдата за Мику Милешевића. Тako и ја нîсам тела (2) математику, а тî си мотику. Па свë је тò слiчно. (1) Да ђће мјој мати да сам бôгата, пâорска млâда. Е, тako је тô. Од сûдбине ... кâже нêма сûдбине. Јима. Штâти је прêпisanо тô мôра да ти бûде. Штâ да рâdim? Тako-је дôшlo врёме. Ја се рâdujem сâмо што ми је српце зdrâvo. А да ми је српце ... ја нîшta не досећам. Сâмо кат се најë-дим онда ме мâло штрећne. Они се смёу, а ја кâжем: ја љимам српце као Краљевић Mâрko, сёдам дâна спâva, ал нê-энам је ли сёдам спâvo. Ал дôбрô-је и тako. Сâd нîje дôbro што ёто сâže бîти сâхрана, а нêмате телëvîzor. (2) Гlêdaћemo kôt-кућe кад отиднемо. (1) А јa нê-волем у бôji. Вôlijem бélo цrни. Tô, tô mèni kâo da fârbabud. Нî-mi је (x)âlinia onâko kâo што трëba, сâmo тaј је скûp. Свë su mi kâzali, Bôже, Zôrka, Bôже, каже, штô nê-kûpiш telëvîzor јedan, býlo је сâd òvi што ђћe да kûpu u бôji, па и за стô йâlda. Јa kâjekem dôbro, јa ѹjivam, вòlem, a йsto и dêda вòle. Гlë, сâmo da počnem nê dâle od Geñe, Geñna љima telëvîzor, Tîka љima telëvîzor, јa nêmam, Rôzika љima, Bôžci telëvîzor, Brâpa љima telëvîzor, Mîlan nîje љimo šântavi, Tôma љima telëvîzor i do rôgjla svë te bi kô da mi dôbe? Јa da glêdim sâma u љëga, bôже сâчувај. Mâjke mi, pa tî svë nê-bi dôshli kod mène. (2) A, vîdishi kôd-nâs је ѹ-sobu, a јa nîkad ne otidnem tâmo ѹ-sobu, nîkad. (1) Јy! (2) Јa u mòju sobu lêgnem mâlo s vë-cherâ. (1) Ôdma s vëcherâ lêgnesh? (2) Ôma s vëcherâ. Kûtim. Nê-spâvam. Pa štâ kû? Dî kû d-đdem jâ sâd? Nê-volem jâ tâmo d-đdem, a tû je ѹ-kućhi. (1) Nê znam jâ, єvo on je ѹmro, сâže da bûde, u sâbotu je býlo trij sâbot. (2) I râdiu nîkad ne ulâlim. Pa nîje sâmo ёто ... (1) pa crkveni je on chôvek. Jëste, љima mljivo i lâjku, al se slâjhem jâ s ôtim. Ono mâlo lâjku dno mâlo ijsitnu kâjku. (2) Pa ѹvek je tô tako býlo. (1) Pa prôlazim vrëme (2) Pa tako ћe тo и остати ѹvek. (1) Сâmo nêšto mîslim jâ aко je tô svë iystina ... (2) Pa nêk je pôla pa bi býlo dôbro. (1) Сvij bi na Mârcs. (2) Stî-keđu. (1) Dâ, јa cînoj, dôšo тaј mâli po mène, Rûjkin, nê-znam je l se on bâsh zâistia bôji, љima on nêku strâ u љëga. Сâmo kad je sâm kûch dâju sêdi, a kâko je vëče, a ђde óde ѹ-школу у trëhi râzred, çetvrti, єvo ga dôšo. Шtâ si dôšo? Ajde, bâko, da ђesh kod mène. Pa dî je tâta? E, dî je tâta. Ђišto je da òre pa trïdес lîptri potrociu, a nîje йzora po dôšo pëške iz Jôrgovana (2) osto na-љivu (1) za lêk. A mâma dî je? Kâjek: „Ona je ôčla u Bîkesc“. Mâma ôčla tâmo. Nîsu kâlli, јoš sâmo slâli. Da, ajd, pa çê-kaç pîle mòje, sâmo da bâka, јa ulâlim sveâju, sâd љimam sveâju, ulâlim sveâju i ondak jâ zâbravim pa ђdem, al kad dôhem jâ vîdim da sija. A dok nîje býlo, јa ulâlim dok je on býlo u bôlinicu, јa ulâlim ѹ-kûjnu cijalištu nêka gôre. Kât se jâ vrâtim, јa sam cij-gûrna. — Ajde bâko. Pa sêdi, pa sêdi, pa dêvet sâti. E, nêmu nâftue da ulâlu pêh di je telëvîzor, neg da sêdimo tâmo di je râdio. O, mîslim, ajd sêdi. Jêdarped jâ kâjek

Кад је он дόшо, најёди се, сирдма, Мачар мój. А јá кáжем знаш щтá је Бóриш, ајде тý да испратиш бáбу до сокáка да јá вíдим да отгáдем. Јá вíше нéху да сéдим зíма ми је, а лóжи ў-шпорет, сáмо нóh је нóh. Тáко јá дóхем, а нýсам ни отвáрала сáмо бáш сам вíдла да је до дéвет па сам отвóрила да чóум да л је дéвет сáти. И дóк сам се јá спáковала, свýкла, дéвет сáти, јá угáсим и лéгнем, ал нé-могу да спáвам. Бóже, щтá нýсам рáдила цéлу нóh, е кат сам се премóрила јá сам и зáспала. Бýло је, свáкојако и бýке. Дóбрó-јe. Ето, сáт смо чúли и вíдли и сáћеду нас читати кроз Југославију, дíк књýре бóду оправљене, Шáндore, тý ћe бýти Зóрка, да нáпíшете ъдова Зóрка Рáјић. Нé-треба ми дéда, сáмо да му пéрем гáћe, ни близу. Јáо Бóже. Бáте Сte-фáновића ъéрка, оñá-је у Бéограду, а Зóрдерова ъéрка је . . . нýсу близо а нýсу ни дáлеко, стáн от стáна па се тáмо срдиле. И кад је очла Дráгиня нáтраг у Бéоград, а мý смо бýли на-грбóљу, а она кáже: — Сáт кáт стíгнем кўхи Ѹма ћe ъéрки, Сéјку да позðем и да јој кáжем да сам вас вíдла и да је Бáчо ўмро. И тáко кат прéко двá дáна јá дóбијем пíсмо, изјáвује сáучешќе . . . (2) Јeсе єуда? (1) Јéсте, Ѹма и дéвóјку вé-пiku вeћ јde на факúлтéту. А, єуда је ако знáц Ѹни су бýли ъjь двóјица ко Тróфина на стáну. Он је Рáде, а ѡвај свýра ў-фрупу, нé-могу да се сéтим кáко се звáо, јéбо га Ѹтац. Мóмци су бýли обáдва. Ал нýсе бóвде єудала нег кат су очли, тáмо се она єудала. И дóбрó-јe, лéпо је. Свè вréме прóлази, дóлази и бýке. Прýмите што вам се дáјe, а прýјуке кад вам је могóућe. Дóбрó-јe, дóбрс-јe.

(2) Нýсам чýво бóвце. (1) Он је Ѹма јшто у шéргте. (2) Пá, прávo да вам кáжем ни . . . кат сам отишио Ѹндак нýсам Ѹмо ни кáде да се ѹграм, посо мóра бýти. (1) Па бýло је ѹгра ъúле. Е, ѵисока се рóупа, па Ѹндак Ѹма јéдна цíгља. Јá сам бýла мушкó-бањa, нýсам Ѹмала јéнске око мéне нек свí мушкáрци и Ѹнда се сýграам с Ѹйма, ѹсто Шváбe бýле око мéне, ал дóбрó-јe, свéјedno. И тáко тá рóупа, Ѹндак свáки Ѹма свој штáг и шбóраш, е кад вíдиш да ћe тáј да дóђe дó-те рóупe, тý брзо претрóчиц пa ѻдариш, она оде дáљe. Тó је бýла ѹгра. И Ѹндак је бýло у прóлећe лóпта. Ѹндак се дрвëтом нé шáпáрком, дрвëтом. Нико нíје мóđo бóљe од мéне да зáщбora. Е, пóбедник је кó нíје на цýру. Кó пóбëđa. А цýра је ако пóбëгнеш нáтраг дí си стójo. (2) Јíма обéлежено мéсто (1) мéсто. Е тó је опет бýла лóпta кат се сýгра. Е Ѹндак мý јéнске кат смо чúвале гýшчићe, девóјчићe пýльамо сe. Пéт пýльакa, а тó су кlykeri бýli. Сáд Ѹма стáклene вíдим, нé и Ѹнда је бýlo, ал тó су бýli скúпи, него црвéни Ѹндак се сýграам па кóм стáну свí пéт тý (на горију површину шакe) тáj je побéđio. Е сád дí да mi стánu сád. Е, сád нé-мож да стáне ни јéдан, а Ѹндак па пéт стánu тý пýльакa. Тáко па da зéгрáбim. Е тó су бýle наše ѹгре. А сád нé-зnam још ни штá . . . Е, бýlo је и днај нóж (2) нóш-кањe. (1) Нóж па кад овáко ѿватиш, па ѿпíцаст и кад га ѹтнеш па да се зéбðe. Јe, јa, па Ѹма, кáжем, сáме мушkárce сам Ѹмala. Пóсле je дóцла јéдна кóмшицица, a тó sam бýla вeћ девóјka. A тó бýlo свé ј-шкóle. (2) Да, ј-шкóle. (1) A јéдан Шváb, сирдма, нíјe бýlo штáртfe до зýда, a вóda do зýda, a идémo ј-шкólo u чéтвртú ѿлицu. E сád он ћe da me прéneće прéko тé бáрице, знáц? У, реко, јéбо га Ѹtaц. A свí smo Ѹmali дубóкe цípelé kó је ѹzдаљe пýtovo. A јá káжem, стála sam pa глédim, aко ѹdem прéče mi цípelu, a јá káжem ъjmu: — Fránci, Ѹнеш тý méne da прénećeš óvo párcce. — Оhу, Зóрка мója. Вéлики нéki Шvábóv, i јá лépo, a нóсила sam kao мушkáraц тórbu нé-mogu ováko. И Ѹнда он лépo чýнче и он me лépo ѿвати и кад је стígo na сréđ báre, он me пýstiu. A јéste, dóbiо je záto boj od ѿчитelja. A бýlo mi je жáo. Kад је он отвóрио . . . Е, ајде Шáндore, ѻвó-јe нáма тó мóжеш. (2) Фáла. (1) Нéмо да фáлиш. (2) Нíш-та, за мéне, нíшта фáла. (1) Јý, тý si mi нéki. Нýси mi друштven, ајак нýси.

(1) У мéне Ѹма бáзén. (2) Е тó је од бетóna. (1) Од бетóna слámara. (2) Йсти тó сáмо од бетóna. (1) Е сád у базéну држim кróмпíр и пókriila sam и дéda држо лáne rákiyu па my свá бýla u зéмљu. A кúplio је пlásticnu, káko сe káже? пóљava da mète, (2) da pókrije. (1) Нéhе он тó, a ёно и сád je јoш zápkovano iz гvóžđare, него Ѹnhe он две најлон цáкове па тáко јéдно прéko-dругог, он лépo, rákiyu kад је почela da rádi она тámo и ѻvamo и пúna шtápa rákiye бýla. Dáj вúci nápolje iz базéna. (2) И мóжda je и бóљe што је отiпfla. (1) Pa јéste máje je póliпo. On je póliпo. (2) Што káже јéдан: вólije kat póпije rákiyu neg máčak sláminu. (1) Dígòd sam sákriila свúd јe нашo. Da je нашo он bi свé prevréно. Krílya sam pot steláju одóle di Ѹma гvóžđe и тáko makaríštá. Támo sam gúrala. Нíje нашo. Бýlo је и у шifóner и a . . . свé јe нашo. Само mi je жáo тó што је ўmro gládan и жéдан, a нíшta drúgog. A он se и најo и nápiо док јe мóđo. Pa нé-mogu d- ѹdem. Нáhem kó me вódi. Жáo mi je. Нíje málo шzéđeset и пéт гóдina u бráku, нóсiti tý na лéha тó. Само нек бóđe do pлаfóna kŕva и нóж док си

се окрено — Збрука, јел дाइ тоб јел ово. Ју, ћндак ме тек боле срце. Мажке ми, док си се окрено као да тоб није било. Сважали смо се око ракије и што није твоја да ју ради; треба тоб јел ово: сутра ћу. Тоб му је био одговор. Тада сутра, ёно и ју-шупа... Неху ни да преподведам нѣ-мобра тоб да се знам. А шездесет и пет гдина, да мотгу да кажем ти пѣт гдина док смо заједно били сви са ђоком, с матером з дѣвером и з дѣдом, тоб је било онако. Свирала му и плек музика из Дикшиша. Био је и чувен и виђен, ёво нека каже Шандор, и сви га жалили и дана сад је ўмро, мажке ми, Бачо, па Бачо. Когдад се штад замолио код љега да му ѿчини било од дрвета, било од гвожђа, било... сваким је учинио. Дана ја пак питам да ме нѣшто помогну, само морам три прста ју-цеп. И вѣћи, су ме расформирали, штад когме треба; јел мотгу? мотжеши. Сама сам. Био би ми син, колико јма Рада Гибаница? от седамнаесте гдине у дечембар месец сам рођила, а живио је тридесет гдине. Ју-мро је о(т) тифуса. Није било лекара вобе, била једна емигрантиња Ружкиња, лекарка, ал патеку опљачкали, она жена није имала чим да га лепчи и месец дана... Право је дббио у стомак после у главу, тајко да је ўмро у трећој гдини. И виште нѣкад нисам ни јамала, и ёто, остало сам, што кажу као дирек док се сваки о мени очеше. Само што сам ја јупорна. Штад да радим? Добро-је. Је л тоб јма, да се чује? Добро. Он је мени жељио све да ўмрем па ће да се жењи с Маџарицом Маџарица каже а збје єран, мбј господин, а ја само Мило, па Мило, ја кажем кад ниси Тријва ја ти нисам крива, него си Милан, Милорад, морам да ти кажем Миле. А ја кажем: — Видиц ја тебе да жељим смрт, дабгда да живиш док траје вршачке куље, а вршачка куља нит ја знам нит ће знati он док живи као је зидана вршачка куља. А, глө, баш тајко је испало. (2) Ко знам као је тоб зидано и дана тоб јма. (1) и дана оставаје и оставаће. А, глө, он за две нѣдеље ўмро. Тоб ме боле и нїшта друго. Немам да се сестим млѫго. А само... Сад напослетку, ђваж Брања свиња, нећу да га, да му кажем нїшта, што је јупштина, све је као да јама још тридесет ланца ју-Ботош. Кажем добро Мило као ја јама још тридесет ланца као тај Ботош није посло на Брању да платим ја појез н-ота тридесет ланца? Јесте, он ми је казвао, а он је преко појеза, Брања Кеља, твобј шураков син, па сам све мислила да јузмем неког под-руку па да јдем... Кажем прво и прво би ме тражили за појез. Тоб није истина, ја кажем немам ни тридесет, све сам обде пренела, а дї су нѣвци? нити трахим нити те питам. Јама написано тамо цео рођман, а коби тоб вѣрово. Види се по писању као је било. Од педесет шесте још ћндак сам продајала земљу и педесет осме и куповала ѡде. А он ми купи четири ланца па препрода па ми купи два ј-по. Добро није битно. Нек лежи тамо. Сам нек лежи. Било је свакоја, десет, али ёто проплод-је све. (2) Све је проплод. Није нїшта одно само тоб стот динара што сам му метула на-руку. Тоб је одно, нїшта није одно. Све је остало. А да јзвините све ми је одмераво. Ја сам се бунила. И ја сам без н-зnam шездесет квадрати од тоб, да кажем бес пола ланца десет ланца продаја у Ботош. Све сам ѡде пренела. Н-би трѣбо од моя ни да ме појну. А ја немам ни от куће нїшта. Још кажем, боже Мило, па кад је била туба грунтобеницу, па јеси ти писо мени? Кажем н-ме ни питала. Питала ме сама кога јама и ја сам као немам никог ја и жења. (2) И да те је уписо и да није ти јамаш право док си жива и готово.

(1) А он да јзвините: — Тоб ћеш добити...

(2) Док си ти жива твобје је, а кад ўмреш нек биде чије ђе. Ти си венчана и ти јамаш право и то. (1) Кажем шездесет и пет гдине како ја сам с љиме преживила. Било је и добро и зло. Само виште зло, нег добро. Како буде бидеје. Да ли смо земљу под депутатом, н-е, за пенизију, у земљорадничко. Само је погрешио што је прѣдо четири ланца, ал сви су се чудили милион дббио за ланца, а сад пет и шест милиона ланца, а н-ота четири ланца ја би, н-е ја, нег и он јама би већу пенизију. Остало нам седам ј-по ланца. Па преко пет, ја на љаде говорим, а сад колико ћу добити н-зnam, само ми је јако жао... Мало је, мало је, да. А сад тридесетог је ўмро, а јувек ми земљорадници смо добијали натраг нѣвце, па бар да ми дају ѡву пенизију пуну, нег нисам ни вратила. Он је тридесетог ју-мро ѡвог месеца. (2) Проплодаг а он поврати тај новац натраг. Сад ја трѣба да чекам да добије преко социјалног и штад ја знам, а ја сам милион и двеста дала да му купу кућу. Еј, нећу да се једим, ја би јамала да живим сад од милион и двеста колико. Добро-је. Па досад сам сјала. (2) Велику башту она јама, цели ланца јама туба вѣрда. (1) Па н-зnam баш сам јам и велику појезу. Да, на кућу и на грунт. (2) Па колико ти је блакшица старачка у појезу? (1) Н-зnam ја тоб. (2) Сви ѡви стари јамаду н-што. (1) Ето па ја све тоб н-зnam.

(Српски Итебеј: 1. Зброка Рајић, 1896, и 2. Александар-Шандор Матић, 1896, Србија)

Софија Ракић-Милојковић

ДИЈАЛЕКАТСКИ ТЕКСТОВИ ИЗ ОКОЛИНЕ ПАРАЋИНА

До-седамнаес јпо гđине сам-бýла девојка. Ћ, девојке јма и-старје, а-млăђе не-постоје више. Ћ-дôђе-ми свекрва, и-дôђе сас-јёднога човëка кûј наводација, и-кâже: „Ћеш-да-ми-дâш, тû ... тû девојку?” Па-кâже: „Нè-зnam јâ, нíсам нîшта говорио. Ӧky, да-се-домйслим.” Они отоште кот-кûје, мî ... ծtaç-се домйсли, д-йде да-вïди прво да-л-йма кûја, да-л-йма кот-кûје нêшто, да-л-и-би сирöче, па-нêма нîшти, и-отидни ... да-ли-йма од-њайва нêшто, ел-セルáци жайве сас-њайве, да-кôпа, да-дре, да-ради, да-рâни стôку, бýкови, и-би-те тô уräди. Дôђе да-вïди кûју, вïдо кûју, вïдо око-кûје. Одма други дân: „Бу-д-йдем да-вïдим њайве, да-л-йма око-кûје.” Дôбро. Отайдне у-њайве, водио-га рëдом, водио, и-дôђе мój ծtaç ўвечер, до-вëзоште-се зâјно, и-би кâже: „Ако-бïдне пôла љегðово, дôбрó-ћe да-бïдне, ако-лâже, нêма пôла, бîно нêћe вальâ, а-од-свë млôго-ни-је, нîје рђâво, дôста-ј зëмље.” И-такô-смо тô срëдili свадбу, гости, кî свâки лûди. И-мûзика, ծtaç мój погодио мûзику, вели, сажаљёва-га ге-сирöче, да-и-би помôгне. И-тë гđине-смо дôбро провёли, четрëс и-пёт гđине-смо живëли зâјно, и-дôђе врёме да-се-мôра растанемо. Нîје бýло згôдно, нîје бýло дô добро, дûги блес бýо, опасан и ... на кräју: три јпо мëсцеца у-бланици и-лекáри нêсу врëдели, нîко нîје мôго да-помôгне. И-отиде чôек бе[з]-збôгом. Мî-смо лêпо живëли, тâ нâši вëк толико дугачак, имâли-смо три детёта, јёдно нîје бýло ... дâо-ни-га Бôг, но-ми-га-ўzo, остали-су двë ћëрке, и-дôбро ... нîсу-ми ћëрке лôше бýле, и-удâвâли-смо, и-добили-смо унûчиhi, âли свë-то дôцкан, кад-остâне чôек бе[з]-живота, не-помâже-му нîко. И-тб-смо живëли, тê четрëс и пёт гđине, лêpo, нîсmo-се тûкли, нîсmo-се јûрили по-пûту, нîсmo ... се-чудио народ на-наc. Ако ... бîn-je чôвек, jâ-sam попутисла ўвек^к, сâmo ћûтим докле-га нальûтим и-дôма лêpo jâ, лêpo, и-би лêpo. Кî-што народ живëo. И-такô, нîсmo лôше прôшили, али-лôше-смо се завршили ... Jâ остâdo, нîсam ўмрела шта-е-глâвно, a-нîје глâвно, нîје лâko без-домаћina кот-кûјe. Дôbro-ми ћëрке, што-сам-сâd сас-њôl кот-кûјe, ðna-je бôљa од ... од-блâгoga дâna, свë ðna кâko jâ ðôky ... Dôbro-ми-je. Рânu ѹmam, ne-trôpim зîmy, ne-gladjuem, ne-bosujem, ne-kâramo-se, nîshta nêmamo lôše meñu-nâc ...

У-тë тôлкë мôle гđине двâ свëцки рàта-сам прêжivëla. Кад-јe-пrви свëцки рàt бýo, мëne бýla trij гđinene, âli mâjka ci-mâjka, strâ-ju, komôbre býle, nîje býlo kii-sâd, vòzila brë, tènkovи brë, tçgä-ti znâm, kôla râzna, no-jôk! Kônyi, oko-govëda, tô se têralo kôla, câm skräjnili skräja, kat-propäli. I-prækñonj ne-smëmo da-le-жimo u-кûјu, no-mâjka ўzne čapru zvanu, starânsku od-ovce, ot-koze, pa-napñuni

брâшњо и-бакрâче у-рûка гвоздењâче, тóру на-гребину, у-тóру мâло сîра, мâло сланина и-бêгамо уз-брđо. Такð-ни сêло дôђе у-лôт, у-нêку rûпу, и-мî прекòноћ лежимо у-поток^x, под-јâбуку вёлику, и-отûд иñ кðињ : йду глâдни и-волòви: крк, крк, крк, преко-нëка шûшља, мî одонде онî ствâри на-гребину, прекòноћ, па-свë дâље у-лûт, тâmo, у-гòре, да-се-сакрîјемо. Дôђемо у-јûтру кот-кûћe, дно прôши Нéмци, дно чûdo кот-кûћe. И-мâjка тâm почела да-поређeјe нêшто, а-јâ у-нêку вûну-сам-се сакrîла. Оно ѹде Нéмац, па-претûra, претûra вûnu, jâ: „Jâo мâjko, евë-га ѹјдан ôde!” Тô истин бýilo, пântim.

Бêгали-смо и-нôkû, и-ајдûци-ни-седëli у-кûћu. Дôђу лâњu, сâm-те вîди нис-пôљe йдеш с-стôku, с-говëду, йдеш на-пôso, ôn-ти сâm эжвîзne и-ис-кукуруža. Мôra онâ д-й[д]je испред-говëда, код-њëга, па-нека-вîди штâ ôkе, мôra д-йde, a-onâ чëka тâmo з-батинu. Й-кâже: „Ej tâ, дôвече-се нâда!” Бâš-je тô бýilo код-наc.

А-овâ друѓи бýjo јoш тêжи, но-га-не-мôгу опiшem, свë ќëga, ќëga свâki за-pâmtio. Пôсле-сам и-сачекâla и-друѓи свëcki rât, ej, dôbro, ônda sam вëh-се ôtela bîla, kôza gôdine, aли-je бýilo têško. Ako имаш dôbro jađnje — ûzeto, aко-имa dôbro prâse — ûzeto, aко-имa dôbro têle — ûzeto, ako nêma pâre tâmo шto-trëba, ge-trëba za-nô, prodâva-ti-se свë шtâ-ti-se gë nâhe. Da-izdrjâvash mbraš, imâlo za-teb, nêmalo, za-nyj mbra d-ima.

Пôсле râta bîle-сmo и-dôbro, nêkako-сmo попrâvili, baјâtem, tâ strâ, aли-za-dûgo mlôgo traјao.

И-бýilo lepôta, bîla-je чак-ис-трëhe сêlo вîdiš-ge-се . . . имa Покlâdi зvâni, шto-се-вîchu, za[д]-Пôsti, e-tâd-nam grâde lalijie, grâde komêndije, шtâ-kuj-zna d-ugotv. Чак из-Бôšnjane dolazili c-köny, ogrâde nevëstu, pa-tûre na-köny, pa-druѓi sas-druѓoga köny, pa-vrëze, îdu po-sêlu, te-zbîry jâjca za-Welîgdan. И-бýilo-je lêplo pôslje. Попrâvili-се ѹydi, aли-mlôgo su i-mlôgo препatiли i-mlôgo ostâli be[з]-живôta, i-nêkako-се izvûki, kâko môglo — takô ѹshlo.

Дa-ispričam sâd ot-сedêl'ke. Kâko devôjke zbêru сedêl'ku pa-popêvu, pa-mômci se-gâju ис-потôka, sam-letê камênye, свë жâp rastûre. Koâ kôgda vôli, ona . . . ona вîche . . . kâko bêše? Чëka, чëka, ne-môgu, zbûni-се:

„С-онê стрâne потôka,
Гâhaјu-ме трî мômka,
Нêkaj, nêkaj, нек-се-гâju,
Не-мôjk да-ме-nâju.”

Оно крpp . . . цïца па-у-спred ôgњa. Ôni одânde pôslje ŋgnu, pa-u-mû âvljiјu: „Ajd”, кажe, „da-lôjimo tu.” Bêjki tâmo, nemô-te noši hâvo da-me-ubiju. A-i-jâ-sam с-њîma сedêl'ku. Dete-sam zâpela u-kûћu, pa-nek-spâva. Mî kudêlje, pa-pësma, шtâ kuj znâ bôlje. Ceo dâni-se спrêmaš za-sedêl'ku. Pa-mômci, pa-devôjke, pa-pësme, pa-igrânk. Hâjzad pobâcamo kudêlje, pa-igrânk shtâ kûj ôk. Popêvamo mî devôjke:

„Jâ zalôjki sedêl'ku,
Hîko nêma,
Nek-dôđe, нек-dôđe, нек-dôđe.
Шa-kača-mu izgorëla,
Kôlko vrâna da-prolëti,
И-вrañchijki da-pronëse.
Nek-dôđe, нек-dôđe.
Dôhi, mômche, dôhi!”

Дôhi, dôhi . . . Trî mômka-me glêdu ot-potôka. Ej, dno kad-lêtnu камênye, pa-ni-сvë ôganj rastûre, pogorîmo rûke. A-шtô-tô? Imâ tâmo mômak kûj vôli devôjku nêku, us-tâ ôganj, a-onâ dôšco drûgi, шto-i-ôn-ju vôli. Al-onâ starêj pôslje bîje с-камênye, sam-odlîhe прекo-вôde, камênyâri. A-çeo dâni-se спrêmamo, alapljie tê nâphe сedêl'ke, a-lalijie — тo ono Покlâdi. I-tô, lêpo-сmo tâ mlâdos проводили, takô sel'âckki, starînski. A-sâd, Bôga-mi, nîje takô. Sâd вîdiš-ju ge-tûrila tašnijcu na-rûku, ūveče, smrčijne-се prâvi mrâk, ôdnoje vâ omladinjci. A-шtâ-je tô, brê, gë imâ сedêl'ka? Ajde, lûda glâvo, kâka сedêl'ka, sâd imâ bijoskop, pa-imâ telievizori, pa-imâ-ti lepotë da-glêdaš, da-vîdiši nû . . . lêpu Brénu kâko ona pêva, pa-takô nô, шtâ vi znate kot-kûћe, nîko nîšta. A-mî, da-vîš chûdo, pa-i-mî-се ne-grâdimo mlôgo bôlje,

но-се-спрѣмимо, па-йдемо дрѹгу вѣчер и-мѣ. Па-чѣкај, и-мѣ мѣж да-глѣдамо, нѣсмо Ѯорави. И-лѣпо-ти тако, измѣшо-се народ и-ужива-га, ужива. Како ѿће души? Єј, да-вѣдиш, па-кѣд онѣ било на-сељачку ѡмладину, Бок-те вѣдо! Само излићу ујутру котлѣчићи најз и-ују ѿтобус и: Где ѿвѣ народ млад? Па-йду у-радњу, тѣмо раде. Па-гѣ раде? У-продавници. Па-штѣ продаву? Па-продаву... јѣло, па-нѣки јѣло, нѣки одѣло, нѣки пије, нѣки лубенїце, нѣки, штѣ кѹј ђима. Боже, Боже, г҃дан народ дѣживе лаќ живот, да-вѣдите, људи, чудо старо! А-мѣ г҃дан ѿ-шта провѣдомо наш вѣк? Све-у-неки-стрѣ, све-у-неку... А-сѣд-не пѣ стрѣ, дѣца путују па-пѣтови, ђима и-лоши, па-Бога-ми и-тѣ брѣнено. Пратиш тѣ фамиљију ис-куће, по-три наједам-пут. О-Боже, не-дѣј тѣ нѣгде да-бѣдне. Али стар єј мѣсли, залупао памет, па-мѣсли тѣ. Не-могу-ти вѣше настѣвим тѣ.

Ја-сам тѣ лѣпе среће имѣла, нисам синови имѣла, но-ћерке. И-јѣде, рѣщим тѣ стар єј ћерку, ю-да-ју-удам. Дадо-ју ја гѣ мѣ вѣлим. Она поседе три мѣсца, па-ни-дѣће. А-баца-ју свѣ вѣкако: „Иди само док..., да-ми-напрѣвиш мѣсто, да-ја нисам лажбов, а-тѣ јако-ће-се врнеш опет!” Она нѣ-постоја младо, три мѣсца, па-дѣће код-наш пѣново, девојка. Штѣ-ћемо сѣд? Јѣде, сѣд нѣкако крѣнемо дрѹши. Чѣкај, још-сам нѣшто лѣпо тѣла да-докажем, ал-не-могу... И-њуб после оженимо мѣ кот-куће, тѣ ћерку. Мѣрамо, синови нѣмамо, јај да-пუштимо и-њуб, па-како-ћемо. Бога-ми, тѣ зѣт нѣ-би лѣњ, но-коца могаше да-пайе. Па-живѣде, живѣде с-њубом двајес г҃дине живѣо. И-штѣ ѹради после? Јѣдно ѹтро-се сѣмнуло, он каже: „Ђу-д-јдем ја да-ис-трујим даске.” Код-вѣ, болес-га... стругаре. „Па-штѣ-ће-ти даске?” „Трѣбу-ми.” И-острѣтво даске, и-донесе. Жена га срѣћа, срѣћа с-коља да-не-иде. Он пције, вѣче на-њуб, ће-ју-бїје. Донесе даске, ја приђо код-њега, па-велим: „А-штѣ-ће-ти тѣ даске, ђне до-пѣла испулаче?” „Овѣ испулаче”, каже, „за-тѣбо, овѣ цѣле за-мѣне.” „А-штѣ-ће-ни даске?” „Трѣбу-ни”, каже, „како, штѣ-ће-ни.” „Море-јѣде”, реко, „брѣ”, а-ја отѣд да-га-разблѣжим, да-вѣдим штѣ... штѣ-ће-му даске. „За-наш даске још нѣсу ни-њиле.” „Па”, реко, „готово”, каже: „Евѣ настрѣтво-саја.” „А-овѣ-ће”, каже, „пѣкли да-бѣдну за-тѣбо, краће и-на... а-овѣ вѣлико за-мѣне.” Бога-ми, нисмо-и[х] ни-спѣкували, а-дно дѣће крај, љитина. Те-и-одиће, те-му-оградиће сањдук од-њуб. Пѣћи нис-пѣ и-изгуби нѣкако прѣво, и-преврѣне-се трїпут трактор, и-убиће-га на-мѣсто. Ћерка, дѣо Бог, нѣкако-ју дѣо Бок памет, тс-се-скїнула двајес мѣтра прѣ, тѣ-ни градина била: кѹпус, паприка, лук, свѣ-што-се сади. Да-вѣди како-то, да-л-сѹва, а-тѣ причѣкај на-пѣт. А-би-ти лѣпо, колко-се ђна окрѣнула, вѣдела, он чоек не-мѣда нѣшта, но-уватио прѣвац трактор, иде ге-ђе. Трїпут-се из-мѣста преврѣнуо и-тѣ погињуо. И-тѣ спрѣћу видомо нѣшу. И-свѣ бїле од-рѣда добра.

*

Па-кад-га-избрѹку младожењу, па-старојку, па-пѣсле дѣвере: „Мїл дѣвере, окѣ-ти не-вѣне, како-си-ми рѣно подранijo...” јако-ј мѣмак ђне лѣпо, како-је било, тако-му попѣву, јако-је човекъ, ђни пѣ... њemu не-персију нїшта, ... ал-старојко нај...”

„Стари сваће, стәрела-ти вѣла,
Штѣ-се вѣлић од-г҃дину дѣна,
Да-довѣдеш на-одбира сваћове,
Довѣ-си јае и-будаље,
Нај ёли-се траће, брљушћине,
Напили-се вѣде блатућине.”

*

„Тї-си”, каже, „стѣра”, каже, „трї г҃дине-си стар ёа од-мѣн.” „Ако, кат-сам-те преварил, кат-сам-умѣла тѣ-слѣжем.” А-гѣ-сам-га вѣдела? Нїје ки-сѣд: ѿху-ху, јака-хѣ около-плота,око-врѣтице, ус-пѣт, нис-пѣт. Но-никога нѣсам ни-познавала, па-ни-је-ми лаќо било...”

*

Мâјка-га задојила с-лêву сîсу, те-јâчи у-лêву рûку, тô-се . . . такô прйтчу. Па-вîчемо-га левâк . . .

*

Мôж, мôж . . . и-грâдим вðје, и-грâдим колйбу, и-грâдим рûчак^x . . . È, Пе-тройка, ел-се-номâд једнêм облиэнйло крâва, овô-ме дёте нёшто питүје?

*

Нагûштио-се ки-ћурâн.

*

Кâко-ју имâде . . . â, онû Рáду, млôго њô лâју кûчићи.

*

Ноћниќ, такô вîчемо млâд мёсец у-нô врêме ка[д]-дôје. Не-смêш-га помêнеш с-његôво прâво йме, иначе-се по-кûђу поразбайву сûдови.

(Борка Радоњић, 1911, Доња Мутница)

Ударио белегijу на-вратâ. Кад-нëки кальâв, а-би: „Штâ-сп-се умâзо ки-катрâ-њача?”

*

Од-двë столице на-гòлу зёмљу.

(Добривоје Бошковић, 53 године, Доња Мутница)

Ја мóмка нýсам знâла. Па-смо-се-пôс упòзнали. Па-мôмак-ми нýје долазијо на-веридбу. Но-ми-дôши двâ стрîца, па-ме-испросили, ôдма бëлег однëли. И-кад-од-нëли бëлег^x, младожèња отишо на-орâње. Ка[д]-дôшо младожèња, пûна сôба гôсти: пijу, лûмпују, младожèња òре, нýје тûнâ бîjо. И-пôс, по-тýм, кад-би налëго, би-се зачудијо штâ-е тô. Кâже: „Мî-смо ђшли у-Ратаре, испросили-смо-ти девôјку.” „Кôга-сте пittâli?” Кâже: „Мî-смо тèбе пittâli, а-што-тî нýси пошо, морðо-си д-й[д]еш да-дреш.” И-пос-тô такô бîло, и . . . пôсе-ка ђшли-смо на-тâ йспит, испитуvali-смо-се, па-смо-правили свâdbu. Свёкар-ми нýје бîjo тû и-свекrva, бîли у-Пâraћin на-слûж-бу, бîjо-ми дëда и-бâba, и-стрîc и-стрîna, и-преведëдемо тû свâdbu, имâli гôсти . . . имâli гôсти и-тâm и-овâmo, a-мûzika бîlta ârmomnika. Свирила ârmomnika у-суботу и-у-недëљу, у-понедељâk^x дôшо ѡедан из-Дренôвца, Mîja зvâni, свирjо у-гûсле, кë-мâне, што-се-кâже, и-на-тîм-се такô тô завршilo. Пôсе свâdbе, кат-сам-дôща, jâ с-п्रво дёте-сам, да-извîйнете, осталo дрûгом стâњу и-њëga rôdim, и-пôсле, кад-њëга крстимо, исто тû код-дëде и-код-бâbe, нôсимо-га у-црkvу и-крstimo-га, зvâno . . . йме-у-Нâдежда. И-провëла-сам тûna сас-дëdu и-с-бâbu дëсет гôдине. Пôсле тôga сам-имâla другo дёте, мûško, зvâni Drâgoslav. Исто и-њëga-сmo тûna превëli по-тô, по-тê стареље hêrke, љëgâ-сmo тû исто крstili и-свè-сmo превëli тô. Пôсе-сам имâla и-трëhe дёте, Mîra-се зvâla, исто и-њëgâ-сmo превëli тô такô, крstili-сmo-сam, и-се-дôла-сам тû сas-сvè, сas-њyma, пôсле тôga-сam-се одêlijla, jâ-сam-сodêlijla сas-tâ двâ жënski детёта, a-tôga мûškârca dâla-сam код-дëde и-код-бâbe, у-Пâraћin жj-вëo. Друго нë-зnam шtâ-ky . . .

Мұж-ми бýjo погранічар и-тâмо-га тâ рât затêко, а-јâ-сам бýла сас-тîй двâ детёта кот-күhe. И-тû долазили и-Дрâжини, и-партизâни, и-свîй долазили, али-Нéмци нýисам вýдела, ели-нèку нèверу . . . овîй наши долазили. Пôс, по-тîм, он дôшо и-ка[д]-дôшо, тû-смо-се скùпили, седели-смо свîй, он-је йшо по-пôслу, рâдijо мâло тâm, мâло овâm, мâло онам. Бýла бéда, бýла невòља, ал-такô-смо-се счýумили, свîй-смо се зbrâли, кот-күhe-смо, вáжно-смо жýвëли тунákx, па-сâд нijе бýло дôбро, нijе бýло лóшe а-сâд-ни бâщ нâjбóльe.

*

И-девôjke-се скùпе и-попêву:

„Дôже Бóжин, кôлëдо,
Ис-планйне, кôлëdo,
Ис-планйне, кôлëdo,
Из-висийне, кôлëdo,
Па-издûва, кôлëdo,
Све-прасийни, кôлëdo,
Све-прасийни, кôлëdo,
Па-издûва, кôлëdo,
Јаганчijни, кôлëdo.“

И-ка[д]-дôже онâ дân Бóжин, Бâдни дân, мî . . . отýдne мûж, отсёче бâдњакx, и-донёсce отûd у-двöришte, и-стâви-га тâmo на-улицu, у-двöришte-га стâви, и-тû тô hûti. Кат-се-смркne ûвече, он-ûзne тâ бâдњакx, a-жёна сёдne уз-огъjшte и-држij сítio, и-у-сítio — жýто. Он йde отûd и-велi: „Добро-вёчер бâbo!“ А-бâba: „Бóк-ти помôго!“ „Дôшo-ни Бóжин!“ A-јâ: „Срêхан-ти прâзникx!“ „Фáла бâbo, да-си-жýва и-здràва!“ И-бâцам онô жýто на-њëга, бâцам, бâцам, и-окрёнемо-се трíпут [o]ко-нê вâтре, па-сёднемо, па-смâкнемo опâнци, па-рýтamo, ако-ти-се-пврñne опâнакx, тî-си лóпov, ако-ти-се-не-пврñne опâнакx, тî-си поштén. Нè-зnam шtâ другo . . . тô бýло ки-свîй-шto проводилli.

(Милева Павловић, 1908, Крежбинац)

Па-пôсе-ми-се родилli јoш . . . јoш-четири братa. Па-пôсле то-йsto-сmo бýли бéda. Они-ме терâли д-й[д]ем у-шкôлу, jâ нîсam мôгла, нîсam тêla д-й[д]ем у-шкôлу, но-сам-волêla д-й[д]ем кот-стôку. Они-ме убîly свî и-свûчû-ме, сám остâнem у-ко-шûльu, jâ дрktim од-зимê и-нèhу д-й-[д]ем . . . Е-пôc jâ-сam чûвâla стôku, и-сам-уzæla, ûзnem hêva и-киriplik, и-у-нèdra тûрим, и-éklam tam-gôr kot-stôku; свîye, ôvîze, kôze, сas-mõe другârije. Онe йdu u-шkôlu, pa-dôhu kod-ôvce, a-јâ pa-нèhу u-шkôlu. E-pôc-sam tû бrâhу môrâla da-çûvam, свî четири, па-однësem tâmo u-reku, pa-i[x]-pôrem, прê бîle тêжene gâhе, nîde kи-сâd. Pôrem tê тêжanе râhе, oni йdu u-шkôlu, jâ çûvam, мësim-и[m] lëba, mäti йde po-nâdnici, nêma. Йde чâk tâm po-Brapçânsko, nâdnichi. E-пôсле, тûna, takô tô свê bîlo, dôtlje, шtgo-rêkli vîy. Pôsce ôtaq morâo йde u-Bêograd, pa-ni-kupjue, zarahjue cám za-lëba. И-мëne лêpo modirâli, и-kupo-vâli-mi . . . ônda bîli grâheni [o]бânci . . . obukovâli-me, volêli, kat-sam-jâ jêdna jênska . . .

Прê дêpa . . . hâke rêcitovali u-шkôlu, pa-nâc mäti prâti râno d-йdem oмî do-pôdnê, dok-ðna spremi châc. Pôslе mäti i-ðtaq йdu, nôse châc, tâm pîju, jêdu, slâve, a-mî sedîmo kot-күhe. Pa-sedîmo kot-күhe, pa-ka[д]-dôje . . . se-эbôru igrânk, mî otýdñemo na-igrânk. Têru takô svê-do sêdam çati, p-ajde kot-күhe. Nijе kи-сâde, da-stojimo po-nôhу, kи-danâshniča.

*

Кат-сам-порâsla devôjka za-ûdaјu, mën mäti navijе stô âršina plâtno, osnovê и-навijе, и-јâ tkâm tô plâtno, tkâm, tkâm, velim: „Ћe-mi-pomôgnesh nèki dân?“ Hêhe. Ona-mi ujûtru smôta pêt çîlleta pâmukx, jâ jâdna velim: ћe-mi-pomôgne, nêhe.

Сваки дान ёна йде код-бвце. (Чилјићи пёт, дабоме, ... памук* ...) Она љде код-бвце, ја-ткам, ёна ај-до-педесёт, нёће, јјд, изаткам. Пोсе навијем друго, ткали-с и-чар-шави, четири чаршава-сам изаткала. Па-и-крпе-сам ... И-посе, и-тô-сам мбрала да-ткам. Свѣ ткам, па-посе, кад-дђе свекрва ... (Па-нё-ти прйтам тоб, сам д-удађеб.) Па [а]к[о]-ђу да-с-удам, дђе свекрва и-рёже. Ајде да-крди конгље, немод сад д-й[д]е у-райдњу, ёна ўзне код-њод ... тубе, ёна рёже, рёже, рёже, за-свију да-дарујеш кат-с удам.

(Ангелина Милошевић, 1920, Шавац)

Ја-сам дошла бвде, ёно-ми мјжу... оженјо-се био... одело-му још прве жене тунак. Ја-сам отицла да-тамо, да-копамо ложе, жена-му дошла з-одело, он дошо, дам[о]-ју одељо. Она-му ћаља писма, пошла да-најури мёне. Ја, нё-зnam ни-ја штаку да-ти-какјем. Па-ето, први пут кат-сам-се-удала, тү-ме мјака и-отац дали. Шес месеца-сам седела и-раздвојила-сам-се тү. Развојила-сам-се, кат-сам-се-раздвојила о[д]-тога првога мјужа, три године-сам седела дпет, после код-мажке и-послем-сам-се ѡдала. И-тү-ми нё-е добро, нёмам дечу, нёмам нїшта. Там де-сам-била, на-прво мёсто, имала-сам и-свекрву, имала-сам и-дёвера, дёвери-сам имала, три дёвера, имала-сам две зâве...

(Радмила Николић, 1940, Стубица)

— Сретомо май, бёше и-Тому онамо, разговарајмо с-Тому мало. (1)

— А-и-ја ка-дира Тому, па-отидо. (2)

— Ти отиде, ја још-мало с-тү жёну поразговара и-с-Тому, прође аутобус и-пос, ја таман-што єху у-кућу, и-ја видим да-ёна на-капију, кад-ја, нёки кўца на-врати. (1)

— Как[и] ви, свѣ жёне биле, патиле-се и-днас, и-што-какје, јко-смо пунा кўха бўйла, остало-сам сáма. Ноҳаc спâвам, и-кад-онб спâвам ја ноҳаc, лепо сâйам као-да-ми нёки пробио кўћу... (2)

— А-ке-да-какје мój син, ки-што-ми рёко: „Па-ти, мјако, идё да-пёваш?”
Реко: „Ја ид.” „Па-штô?” Реко: „Зинат народу.” Он ўхута. (1)

— А-на-квийз? (3)

— На-квийз-сам јицла. (1)

— Ёна лепо пёва-и... па-дđобро свѣ тоб. (3)

— Ама-ја-сам рёкли, ја... ја глâc нёмам, прање да-ти-какјем, за-пёваније, ал-дни-ме притисли: јјд, јјд, јјд, јјд, јјд. Ће-д-йдем. (1)

*

— Чдек налиће отјуд. Ја кат-се-тргнем, погледам: дванајс сáти. Ја посе не-мёг да-спâвам. Сам човек — ко-ћаво. (2)

— Код-бца не-йдещ? (3)

— Па-йдем, но-нёмам кад д-йдем, и-ја-сам сáма. Знаш-да-ми братанац с-ожењио, юма двâ месеца, три, довё дебојку, сâm-сам отицла ка(д)-довё, нёмам врёмена. Мâh[ex]а-ми тâ сад бôлесна, отац-ми бôлесан, дё мёгу.

Не-мёгу, сáма-сам, кад д-йдещ? (2)

— Долазио-ти сад скôро отац? (3)

— Нёје. (2)

— Како нёје, а-Душан какје: „Видо, чинј-ми-ске, Андреа отиде код-Живке.” (1)

— Он стај човек, дё мёж од-овб бôđo озгбр д-са-и-ће! (2)

— Биће тоб нёкад, биће он долазио, нёје био нїко кот-кўће, мёж... (3)

— Такб-ми Душан рёче... (1)

(1. Олга Живановић, 1916, Стубица; 2. Живка Столић, 1933, Стубица; 3. Бранка Ракић, 1926, Стријка)

САДРЖАЈ

Драгољуб Петровић: Поводом јубилеја Милке Ивић и Павла Ивића	5
Ксенија Минчић: Деклинација именица у Вукановом јеванђељу	9
Јасмина Грковић: Активни партиски припадници у Цветном триоду штампарија из Мркшиће цркве	23
Емина Томић: Особине гласовног система дрежничких колониста у Бајмоку	33
Нада Малетић: Из проблематике гласовног система у говору Боботе код Вуковара	59
Момчило Златановић: Микротопонимија Врањске котлине	83
Озрен М. Радосављевић: Патронимијска и антропонимијска грађа из Врањка (Модрича)	97
Миодраг Јаћимовић: Рудничка лична имена	105
Mulai Juliška: Pragmatičke i sintaksičko-semantičke karakteristike jedne govorne situacije u dvojezičnoj sredini: razgovor između prodavca i kupca	113
Ивана Антонић: Говорни језик у радио преносу фудбалске утакмице	131
Slavica Šokica: Neke osobine razgovora ostvarenog preko telefona	143
Жарко Бошњаковић: Дијалекатски текстови из Срема и Баната	153
Софија Ракић-Милојковић: Дијалекатски текстови из околине Параћина	165